„Copiii nimănui”

Odată cu apariția „Junimii literare“, gazetă care își propunea cultivarea vocației, identificând, prin concursuri sau prin contactări directe, tineri gimnaziști și studenți capabili să respire prin cuvinte, trăitori de spiritualitate care să reconstituie, prin trăire, identitatea neamului, scrisul bucovinean capătă consistență, iar literatura începe să se apropie, ca valoare, de scrierile cu caracter istoric, scrieri care impuseseră, inclusiv în catastifele Academiei Române, nume de români bucovineni precum George Popovici, Euseviu Popovici, Dimitrie Onciul, Dimitrie Dan sau Iancu Nistor. De regulă, calea spre afirmare națională trecea prin Viena, prin capitala europeană în care o societate ca „România Jună“ deja însemna o capitală spirituală a românismului. La „România Jună“, românii bucovineni aveau mereu un cuvânt de spus, ajungându-se, în 1912, chiar și la o competiție bucovineană de autoritate, care avea să-i poziționeze în tabere diferite pe doi buni prieteni bucovineni și viitori camarazi de luptă în trașeele românești ale Reîntregirii Neamului, Ion Grămadă, din Zaharești, și Dimitrie Marmeliuc, din Liteni-Bucovina. La „România Jună“ se comiteau inițierile în spiritualitatea românească și se conștientiza poziția acestei spiritualități în cadrul spiritualității europene. De acolo, din capitala spirituală a românismului, radiau energiile naționale, prin intermediul societăților culturale studențești din provinciile românești, asupra fiecărui petec de pământ care plămădea lumină. Iar „Junimea“ din Cernăuți și revista acestei societăți studențești, „Junimea literară“, conturau, deja, o nouă elită, una reală, care avea să facă posibilă apariția unei generații de „aristocrați ai simțirii“, generația iconarilor sau a arborosenilor. Printre individualitățile acestei adevărate elite, cu rădăcini rurale (nici târgurile bucovinene nu înseamnă altceva), cu sau fără studii vieneze, dar aflate sub aura binecuvântată a „României June“, s-au numărat Em. Grigorovitza, Ion Nistor, Constantin Berariu,

Ion Grămadă, Liviu Marian, Traian Brăileanu, Dimitrie Marmeliuc, George Tofan, Gavril Rotică, George Voevidca, N. Tcaciuc-Albu şi Vasile Gherasim. Pe toţi, inclusiv pe cei nemenţionaţi încă, i-aş numi, folosind o sintagmă a poetului Gavril Rotică, „Copiii nimănui“, pentru că, deşi au trăit eroic întru românism, aveau să sfârşească într-o nedreaptă uitare, iar supravieţuitorii generaţiei lor – prin cumplitele temniţe politice ale patriei. Nu ale comunismului, ci ale patriei, ci ale neamului. În fond, şi comunismul s-a făcut prin noi, crimele lui, dar şi martirii lui făcând parte, în proporţii egale, din fiinţa noastră naţională.

Constantin Berariu (1870-1929)



Primele patru numere ale „Junimii literare“ pe anul 1930 au fost contopite într-un „Număr festiv / închinat memoriei / lui / Constantin Berariu“, cuprinzând opere ale autorului omagiat („Povestea copilăriei mele“, „Povestirea cronicarului“, „Scrisori inedite“, traducerile poemelor dramatice „Clopotul scufundat“ şi „Oricine“, precum şi „Amintiri din timpul stagiului militar“). În paginile revistei semnează elogiose rememorări şi aprecieri critice Ion I. Nistor („Autobiografia lui Constantin Berariu“), Al. Iordan („Constantin Berariu, schiţă bibliografică“), Oltea I. Nistor („Pseudonimele lui C. Berariu“), Traian Chelariu („Poetul Constantin Berariu“), E. Pohontzu („Constantin Berariu, dramaturg şi poet“), Arcadie Gherman („Un suflet nobil“), C. Ştefănescu-Galaţi („Ultimul salut“), precum şi fratele autorului dispărut, Stănică Berariu („Amintiri din 1877“).

„Junimea literară“ se transformă, la începutul anului 1930, într-un complex şi complet capitol de istorie literară, dedicat poetului, dramaturgului, nuvelistului şi savantului Constantin Berariu, deci şi într-un exemplu demn de urmat (ceea ce va face, peste mai bine de un deceniu, doar „Revista Bucovinei“). „Junimea literară“ avea antecedente

în acest domeniu al istoriei literare, numere întregi ale gazetei fiind dedicate vieții şi operei unor personalități ale culturii române precum Vasile Alecsandri, Mihai Eminescu, Simion Florea Marian, Nicolae Iorga, Şt.O. Iosif, George Tofan, Vasile Gherasim etc.

Ion I. Nistor, prieten al marelui dispărut, susținea că „Berariu şi-a depănat zilele vieții, vâslind mereu între vis şi realitate ca un veşnic îndrăgostit de tot ce este măreț, nobil şi frumos. Frumosul l-a cântat în opera sa poetică, nobilul l-a aflat în cinstea şi probitatea sa personală, iar măreția o găsea întruchipată în epopeea națiunii sale, pe care dânsul a servit-o cu dragoste şi credință în vremurile grele ale robiei, precum şi în zilele senine ale libertății“ (pg. 11).

Al. Iordan era convins că „din poezia lui Berariu se desprinde, ca notă esențială, lirismul“ (pg. 16), autorul fiind un „mânuitor îndemânatec al condeiului“ (pg. 26).

Oltea I. Nistor, pasionată de proza publicată „sub pseudonim“, pe care o identifică folosindu-se de manuscrise, constată că nimeni „nu a nimerit mai bine să ne descrie viața patriarhală şi mediul din casele preoțeşti la Românii din Bucovina“ (pg. 36).

Traian Chelariu realizează „un capitol de istorie a literaturii bucovinene“ (pg. 163), concluzionând că „în rândul numelor: Iraclie Porumbescu, T. Robeanu, Ion Grămadă, poetul Constantin Berariu rămâne „o faptă a literaturii noastre“ şi „un vrednic tovarăş al valorilor definitive“.“ (pg. 173).

Iar aprecierile de acest fel continuă, interesantă şi precisă părându-mi-se a fi opinia lui E. Pohontzu: „C. Berariu e poet. Se complace în contemplație. Stăruie asupra gingăşiilor de culori, asupra zburdălniciilor nevinovate, asupra grațiozităților copilăreşti“ (pg. 249). „Poetul C. Berariu savura hiperrafinat nuanța cuvântului bine găsit“ (pg. 251), dar, „cu toate calitățile ei de limbă, versificație şi construcție, opera lui C. Berariu n-a răzbit în vâltoarea frământărilor de bursă literară, unde valorile se stabilesc fără valoare, prin tobă, relații şi intimidare, ci timidă şi răbdurie stă ascunsă ca cenuşăreasa din poveştile ce le-a iubit“ (pg. 252).

Iancu Nistor a reprodus un „Curriculum Vitae“ al lui Constantin Berariu, care ar fi trebuit luat drept model de către toți îndreptățiții la

memorie:

„Sunt născut în anul 1870, în 9/21 Martie, în comuna Ceahor, jud. Cernăuți, ca fiu al Archipresbiterului-Stavrofor Părintele Artemie Berariu, protopop al Cernăuților, şi al soției sale Iuliana, fiica Mitropolitului Dr. Silvestru Morariu-Andrievici, şi mi-am petrecut copilăria în Ceahor, iar timpul anilor de studii mai mult în Cernăuți, sub îngrijirea bunicului meu.

Aici am terminat liceul german de stat şi mi-am luat licența la facultatea de drept a Universității din Cernăuți.

Între timp, mi-am făcut stagiul militar la Viena-Trieste (1893-1894) şi am audiat cursuri la Universitatea din Innsbruck (1896-1898), întorcându-mă de acolo la Viena, însă pentru scurtă vreme.

În anul 1920, mi-am luat doctoratul la Universitatea din Cernăuți.

Am exercitat profesia de jurnalist (1892-1895) ca conducător şi colaborator al jurnalelor politice „Gazeta Bucovinei“, „Patria“, „Deşteptarea“ şi „Tribuna“ (Ardeal), până la intrarea în funcțiunile statului, ca funcționar administrativ în Cernăuți şi Rădăuți (1905-1922), fiind totodată şi redactor al „Foii legilor şi ordonanțelor țării Bucovina“ (1906-1918).

Ca primconsilier am trecut la Universitatea din Cernăuți ca conferențiar pentru dreptul constituțional şi administrativ, la 1 Decemvrie 1919, iar ca profesor agregat pentru dreptul constituțional am ocupat această catedră de la 1 Octombrie 1921.

Am fost primul director al Teatrului Național din Cernăuți (1922-1925).

Am mai fost membru delegat al Ministerului de Interne în Comisiunea de Apel pentru constatarea naționalității române de pe lângă Curtea de Apel din Cernăuți (1924-1929) şi eram înscris în baroul avocaților din Cernăuți.

Am fost decorat cu ordinul „Coroana României“ în gradul de Ofițer şi cu medalia „Bene merenti“ cl. I.

Ca publicațiuni, am un studiu istorico-politic despre „Tricolorul Românesc“, 1901, şi mai multe publicațiuni în domeniul dreptului, ca „Noua Constituție a României“ şi altele din domeniul politic, publicate

în revista „Cugetări“, 1920, ca: „Reprezentarea proporţională“ şi „Reforma electorală“.

Prima mea lucrare literară mai mare, pe lângă multele poesii, schițe, critice literare şi altele, a fost traducerea în versuri a tragediei în 5 acte a lui Grillparzer „Ale mării şi iubirii valuri“ (1895-1896), deşi a fost tipărită abia în 1904, în „Junimea literară“. Au urmat, apoi, lucrările originale: „Făt-Frumos în grădina Sf. Vineri“, feerie în 3 acte şi 4 tablouri (1903) şi „Cheleş Împărat“, poem dramatic în 3 acte (1923). La urmă, „Clopotul scufundat“, poem dramatic în 5 acte, de Gerhard Hauptmann, prelucrat în limba română (1926) şi „Oricine“, spectacolul morții, de Hugo de Hoffmannsthal, prelucrat în româneşte (1927).

Poeziile, schițele şi amintirile din copilărie le-am publicat în revistele „Încercări literare“, „Junimea literară“ şi în jurnalele politice mai sus induse şi mai ales sub pseudonimele „A. Ricu“, „Amsis“, „Corneliu Miclu“, „C.B. Ceahor“ şi „Stan-Nică“.“ (pp. 8, 9).

Revendicarea aproape triumfală a unei opere care, aşa cum se va vedea, pare să fie la înălțimea omului, s-a fãcut „în vâltoarea frământărilor de bursă literară“ a vremii, nepotul neuitatului Mitropolit Silvestru şi fiul redactorului responsabil al revistei „Candela“ (cel care respingea împroprietărirea enoriaşilor sărăciți, pe motiv că împroprietărirea ar fi „de sorginte social-democratică şi comunistă“) bucurându-se, şi ca moştenire, şi ca merit personal, de reputație şi de simpatie.

Ca poet, Constantin Berariu a debutat, în „Încercări literare“ (1892), cât se putea de promițător, versificând fluid, dezinvolt, aproape modern: „Întins pustiu. Din cer senin / Arzânde raze numai vin / Şi de văpaia lor încins / E-n lung şi-n lat pustiu întins. // O vrajă zace pe pustiu; / Căci din nisip nici murmur viu, / Nici flori, nici pomi nu mai răsar / De-al vrajei blestem. În zadar // Pribeagul caută-n lung şi lat / Sălaş în locul blestemat, / Căci dintr-o zare-n altă zare / E de pustiu o-ntinsă mare“ (Pustiu).

Debutantul Constantin Berariu şi-a început frumos poemul, frumos chiar şi pentru vremuri cu un lirism mai evoluat, dar, din păcate, îl întinde, irosindu-l şi irosindu-se, cale de mult prea multe strofe, ceea ce nu se întâmplă şi în poemele sale ulterioare, toate bine structurate şi adesea

surprinzătoare prin ineditul ideii sau al imaginii.

Traian Chelariu a identificat câteva poeme frumoase, pe care le voi reproduce, ca probă, folosindu-mă de ortografia actuală:

„Cutreieram litoralul Triestii

Cutreieram litoralul Triestii
Şi, când stăteam la mal, bătea o briză,
Prin valuri tresărea ca o surpriză,
Un zumzet de zefir foşnea prin trestii.

Vedeam semeț pe țărm întinse brațe
Ca să cuprindă-n sine marea-ntreagă
Şi-n loc oprită inima-mi pribeagă
Cu dor strângea priveliştea măreață.

Era ceva – părea că mă ridică
De mii de ori mai sus de cum e cerul
Şi tăinuit nu-mi mai părea nimică

Înfiorat priveam atunci misterul
Eternei creațiuni în partea-i mică
Şi maiestos lucea din ‘nalt eterul.

(Gazeta Bucovinei, nr. 44/1894, pg. 1).

Buga

Din vremuri vechi bătrânul Bugă
În Putna, loc de rugi ales,
Îndeamnă-nchinători la rugă,
Creştini din văi, din plai, din şes.

Acolo Ştefan-Vodă doarme
Şi Buga are glasul lui
Răsunător, când e la arme,
Şi blând la ruga Domnului.

De multe ori Ştefan, sărmanul,
Se sbuciuma oftând în somn
Când năvălea semeț duşmanul
Râzând de vreun nevrednic Domn,

Căci Buga îi făcea de ştire
Şi răsuna din răsputeri
Până, gemând de răguşire,
Crăpa în două de dureri.

Atunci vlădici cu rugi preasfinte
Rugau din cer înaltul har:
„Fă, Doamne, pace în morminte
Şi urgisiților hotar!“.

Bătrânul Bugă glasu-şi drese
Şi astăzi cântă iar vioi:
„De țară, Vodă, nu-ți mai pese,
E mândră-n pace şi-n război“.

Şi numai uneori cu jale
Suspină parcă glasul său:
„Ştiu cugetul Măriei Tale,
M-oi mai ruga la Dumnezeu“.

(Gazeta Bucovinei, nr. 42/1894).

Oraşele

Ca blestemate de vrăjmaşe pronii
Se-nfig în neam oraşele străine,
De multe limbi li-s ulițele pline
Ca-n jur de turnul vechii Babilonii.

Pândesc acolo suflete haine
Cu gheare ascuțite după pradă
Când neamul vine aducând grămadă
De rod bogat muncit din mărăcine.

E prin oraşe şi o boierime
Cu graiuri ca de limbă păsărească,
Din neamul nostru n-o-nțelege nime.

O, Doamne, fă din nou să înflorească
Şi la boieri cuvântul din vechime
Cu înțeleapta-i vorbă strămoşească!"
(Junimea literară, nr. 5-7/1927).

Constantin Berariu s-a stins, la Cernăuți, în 12 noiembrie 1929, lăsându-ne moştenire o operă „timidă şi răbdurie (care) stă ascunsă ca cenuşăreasa din poveştile ce le-a iubit", aşteptând vremurile regăsirii de identitate, vremuri în care, cu siguranță, şi poemele lui se vor zări strălucind umezi pe cerul Bucovinei.

Gavril Rotică (1881-1952)

Poetul născut la Udeşti, în 1 mai 1881, Gavril Rotică (Rotariu), a avut parte de elogii surprinzătoare din partea unor mari personalități ale culturii române. Ce-i drept, Rotică ridică ştacheta lirică, în primul deceniu de existență al „Junimii literare", fiind verigă trainică între T. Robeanu şi Vasile Gherasim. Dar, în ciuda elogiilor de care a avut parte cândva,



ba chiar şi în ciuda faptului că unele dintre versurile sale ne-au alinat sufletele în clipe de cumpănă, Gavril Rotică este, deja, un poet uitat. „Cântecul unui copil al nimănui“, devenit romanță şi însoțind petrecerile studențeşti, dar şi pe cele ale vârstnicilor, nu mai este al lui Rotică, a devenit „creație anonimă“, este al nostru, al tuturor şi al fiecăruia în parte: „Lăsați-mă lângă pahar, / S-arunc sub masă cartea vieții; / E vinul un venin amar / Şi plâng când îi deschid păreții“ (cf. primei variante, cea din 1906, pe care o şi reproduc). Din păcate, neam fără memorie fiind, noi aruncăm sub masă nu numai „cartea vieții“, ci şi numele autorului, iar vinului nu mai ştim să-i „deschidem păreții“.

Gavril Rotică, acest „Goga al Bucovinei“, cum îl descifra Constantin Loghin, acest „Faun, scoborât din munții Câmpulungului“, cum îl numea Eugen Lovinescu, a fost, mai întâi de toate, „un ales cântăreț liric“, prin care s-a rostit „Bucovina, grădina Moldovei, cu poezia ei nesfârşită“, după cum observa Sadoveanu. Trăia. Exista ca stare poetică, ca „floare / Ce din noapte-şi ia viața / Şi tot nopții-o dă când moare“. Trăia într-o provincie românească în care supraviețuia doar un românism rural, un românism al atâtor „dureri cât nu încap / În pieptul altui neam din lume“. Exista ca martor, conştient „că viața unui neam se fură“ şi invoca mamele romănce să nască pruncii care să ne elibereze. De alții, dar şi de noi.

După Gavril Rotică au rămas câteva volume de versuri: „Poezii“ (Vălenii de Munte, 1909), „Cântarea suferinței / 1916-1917“ (Bucureşti, 1920), „Paharul blestemat“ (Bucureşti, 1924), precum şi volumul de publicistică „Bucovina care s-a dus / Articole despre oameni, locuri şi fapte“ (Bucureşti, 1921). Prin gazetele vechi bucovinene, zac, uitate şi colbuite, poeme frumoase, traduceri din marea poezie germană, recenzii, cronici, poezii populare, Rotică fiind şi un pasionat culegător de folclor, colaborând cu Mathias Friedwagner şi Alexandru Voevidca la alcătuirea marii antologii de lirică populară, publicată în 1940, dar pe care nu cred că o mai putem afla prin fondurile documentare ale Bucovinei.

Extrem de popular în epocă şi, fără îndoială, poet înnăscut, care oficia la altarele matriarhale ale continuităţii, Gavril Rotică avea şi câteva cuvinte preferate, care reverberau profund în sufletul său, şi, de aceea, le întrebuinţa cam des. Un mare epigramist bucovinean, Eusebiu Hotinceanu, avea să-i sancţioneze „folosirea cuvântului „sfânt" de peste o sută de ori în cartea lui de poezii", cea din 1909, cu acidă ironie: „De-ţi lipseşte rima-n „-ânt", / Imediat găseşti un „sfânt", / Pentr-o rimă, tu, săracu', / Sfânt l-ai face şi pe dracu'!". Dar şi epigrama confirmă, de fapt, o notorietate pe care poetul din Udeşti o merita pe deplin.

„În Bucovina săracă în scriitori buni, poetul Rotică a dat poezia specifică a acestei ţări de la începutul veacului nostru şi este cel mai reprezentativ poet al „Junimii literare".

În poezia de dinainte de război (primul război mondial – n.r.), Rotică a fost mai degrabă un luptător decât un cântăreţ. Tot astfel ne apare şi în proza lui. În cele câteva articole din „Junimea literară" ni se dezvăluie ca un puternic ziarist. Bănuiala aceasta s-a confirmat şi prin ceea ce a scris în timpul şi după război. Astfel Rotică devine unul dintre cei mai rutinaţi ziarişti români din Bucovina şi încheie veriga lanţului de ziarişti, alcătuit din predecesori ca Gheorghe şi Alecu Hurmuzachi, T.V. Stefanelli, George Tofan, Mihai Teliman, Ion Grămadă etc." (Constantin Loghin, Istoria, pg. 302).

Gavril Rotică a murit la Bucureşti, în 1 iunie 1952. Nu am găsit date din care să rezulte că ţara l-ar fi pus să plătească pentru dragostea lui nepământească pentru neamul românesc, aşa cum s-a întâmplat cu Ion Nistor, cu Traian Brăileanu şi cu „iconarii" de mai târziu.

Opera lui Gavril Rotică înseamnă o datorie a contemporaneităţii faţă de viitorime, în condiţiile în care generaţiile noastre au respectul de sine care să le învrednicească la memorie, cum ar fi spus Eminescu.

„Cântecul unui copil al nimănui

Lăsaţi-mă în fum să şăd,
În fund de crâşmă-ntunecată,
Şi fraţii vagabonzi să-i văd
Cu ochii tulburi cum mă cată.

Lăsați-mă lângă pahar,
S-arunc sub masă cartea vieții;
E vinul un venin amar
Şi plâng când îi deschid păreții.

Lăsați-mi capu-nfierbântat
S-adoarmă-n cântec de vioare,
De sub arcuşul fermecat
Uitarea peste el coboare.

Lăsați-mă aici, să-mi spui
Viața scândurii de masă
Eu sunt copilul nimănui
Şi n-am nici drum, şi n-am nici casă.
(Junimea literară, nr. 11/1906, pg. 189)

Ciocârliei

Din slava lumilor albastre,
Într-o senină dimineață,
Trezit-ai plângerile noastre
Tu, veşnic dragă cântăreață.

Vestit-ai ceasul de pornire
În larg de câmp, la sfânta muncă,
Şi-n limpezi stihuri de slăvire
Ai coborât sfânta poruncă.

Dar nu ştii că pe noi ne doare
Seninul stihurilor tale,
Tu cânți când semănăm sudoare
Şi ce răsare-i numai jale.

Tu cânți când țărna o frământă
La noi copiii şi părinții,

Dar din sudoarea noastră sfântă
Nu noi, ci alții-şi scot arginții.

Robită-i primăvara noastră
Şi glasu-i în văzduhuri geme,
Când te înalți cântând măiastră
Şi-n urmă-ți se-mpletesc blesteme.

Prefã-ți cântarea în plânsoare
Şi du-o altor zări mai bune
Şi, soro-n jalnică cântare,
Robia muncii noastre-o spune.
(Junimea literară, nr. 6/1906, pg. 109)

Vestire

Suntem puțini şi tot mai mult
Duşmanii cred să ne sugrume,
Avem dureri cât nu încap
În pieptul altui neam din lume.
De-atâtea lacrimi ce-am vărsat
Pe sfânta țărnă-nstrăinată,
Privirea noastră din pământ
Nu se ridică niciodată.

Ne-au spus părinții-n graiul lor,
Izbăvitor de neam şi lege,
Că Dumnezeu, de câte ori
Un neam mai vrednic îşi alege,
Întâi puterile îi cearcă:
Cu suferinți şi cu nevoi
Greu umerii umili i-ncarcă.

Răbdăm şi nu ne jeluim

Ce răni avem şi cât de multe,
Căci glasul nostru n-a găsit
Ureche încă să-l asculte.
În minte însă ne-a rămas
De la părinți o-nvățătură:
Din ea format-am noi un crez
Mai sus, mai sfânt de-orice scriptură

Şi cu încredere păstrăm
Noi raza-nvățăturii sfinte:
Prin ea vor străluci din nou
Oțele vechi din vechi morminte,
Căci ea eroii ni-i va da
Ce-or sparge norii de sub soare
Ca să ne-aducă sfânta zi
De aşteptată sărbătoare.

(Junimea literară, nr. 6/1906, pg. 115)

Femeilor române de la noi

Plâng munții noştri şi pe şesuri
Tot jalea satu-l înveşmântă.
În sfinte funduri de biserici,
Sub lespezi, țărna se frământă:

E duhul mamelor străbune,
Înlănțuit în țărna sură,
E sânge ce-ar voi să strige
Că viața unui neam se fură

Şi noaptea-mbrobodit-a țara;
Nu-i nimeni cine să audă
Un glas înăduşit de mamă,
A lutului prea sfântă trudă:

Pleacă-ți urechea, strănepoate!
Străbunele pe voi vă cheamă
Şi geme în adânc pământul
Că noaptea nu se mai destramă.

Pleacă-ți urechea, strănepoate!
Şi ascultați-le cuvântul
De mame ce născură glorii
Şi ne-au făcut vestit pământul.

În prunci, cu inima-ncă largă,
Străbunele turnau oțele
Din pilde ce-nălțat-au neamul
Din noaptea vremurilor grele.

Când fumega suflarea morții
Şi-ardea hotaru-n zări, departe,
Cu duhul lor s-a scris pe frunza
Dumbrăvilor o sfântă carte.

Primiți-o pilda, strănepoate,
Ce lutul de sub noi o geme
Şi rumpeți broboda de ceață
Ce-ntunecă a noastră vreme.

La voi nădejdile de mâine
Un neam din noapte şi le-ndreaptă
Şi de la pruncii voştri, mame,
Seninul dimineții-aşteaptă!

Cuvântul vostru-i o putere
Nebiruită nici de-o lege
Şi ziua visurilor noastre
Din noapte poate s-o deslege,

Uniți-vă în gând voi, mame,
Şi-un gând sfințească-a voastră cale:
Copiii voştri să ne treacă
Dincol‘ de lacrimi şi de jale!
(Junimea literară, nr. 10/1906, pg. 169)

Orfana

A uitat pe ghizduri cofa
Şi-n oglinda apei cată,
Fata mare şi orfană
De-o ispită e cercată.

N-a ştiut că sunt şi clipe,
În îngusta ei viață,
Când inima de orfană
Poate fi şi ea-ndrăzneață.

Se-nfioară gândul fetii,
Căci prea mândru i se pare
Visul ce întâia oară
Cere-n minte, azi, intrare.

Ea, „străină“ – şi mireasă!
Viața-i spune că-i o floare
Ce din noapte-şi ia viață
Şi tot nopții-o dă când moare.
(Junimea literară, nr. 1/1906, pg. 7)

Pe-o hârtie de nimic

Multe nu ne-am mai fi zis:
Ceasul dă mereu poruncă

Sufletul de-abia deschis
Să-l închidem sub zăvoare
Cu lucoarea unui vis.

Multe-aş mai fi vrut să-ți zic
Şi din toate o dorință
Se alese s-o răspic.
Ce-ai răspuns? Puține slove
Pe-o hârtie de nimic.

Şi uite, acuma, tu te-ai dus.
Şi-o hârtie de nimică
De pe urmă-ți mi-a adus
Tot seninul unei dragosti
Dintr-o clipă ce-a apus.

Şi de-ar fi să nu mai treci
Pe la poarta ce-a închis-o
Clipa, când a fost să pleci,
Dragostea cea mai curată
E a mea, de-acum, pe veci.
(Junimea literară, nr. 7/1906, pg. 118)

Tatei

Acasă, palid şi trudit
De câte ori vin peste vară,
Tătucă,-mi spui c-ai auzit
Să am mireasă-o profesoară
Şi cu ocoluri de cuvânt
Din inimă-ți dezlegi tot dorul
Ce te mai ține pe pământ:
O doamnă-având, să-ți vezi feciorul.

Acelaşi dor e îngropat
Şi-n fundul unei lăzi deşerte,
Frumos prosop a mai lăsat
Mămuca, Dumnezeu s-o ierte!
Eram în şcoli, când flori cosea
Cu fir băgat în ac de sora
Şi, printre flori, un dor prindea:
Un dar să aibă pentru nora.

Ai vrea, tătucă, să mă ştii
Sosind în butcă boierească
Şi, fluturând din pălării,
Un sat pe nora să-ți primească;
Cum n-ați văzut în hori, la voi,
Un bobocel de floare albă,
Crescut departe de nevoi,
Pe vârful unui fir de nalbă...

Dar orişicum s-ar nimeri,
Frumoasa, alba mea mireasă
Ea o străină îți va fi
Şi nu-i vedea-n bătrâna casă
Frumoasă zestre până-n pod,
Pe ladă nouă aşezată,
Şi-n ziua nunții, de norod
Mireasa nu mi-a fi jucată.

Străină bucuria mea
Ți-a fi, tătucă, ca şi nora,
Norocu-ntreg ce-a lumina
Din dragostea amândurora,
Şi nu-i avea un nepoțel
Pe prispă, vara, ca să-ți zică
Să-i prinzi din fugă-un fluturel,
Să-i dai un pui de rândunică...

(Junimea literară, nr. 3/1907, pg. 68)

Doi străini la casa lor

Străjer cinstit, ce slab ți-i glasul!
Acum pe prispă nu mai stai,
Din lanț, o şură n-o mai clatini
Cu-avântul tinerilor ai,
La poartă nimeni nu întreabă
De eşti tu slobod sau legat,
Şi ce temut erai, bătrâne
Stăpân pe-o margine de sat!

N-auzi trezind tilinca, seara,
Din visuri adormitul dor
Şi nu-ți dă mită-o fată mare
Să fii tăcut şi-ascultător...
Pustie-i şura şi ursuză,
Stăpânii tăi te-au părăsit
Şi ție ți-au lăsat de pază
Un car de-o roată văduvit...

Ce drag îmi eşti aşa, bătrâne,
Cu ochii-n lacrime mereu,
Un om ascuns suspină-n tine
Şi plânsul lui e şi al meu;
Şi mie mi-a fost drag aice,
Dar azi nu mai găsesc nimic,
Deşartă-i casa şi-n ogradă
Ca mâini mohor va da în spic.

Zadarnic caut şi grădina,
Trei garduri despărțesc trei frați
Şi-s tălpi, acum, la alte case
Cireşii noştri lăudați...

De-aice, de la casa-aceasta,
Norocul nostru a fugit.
Străin eşti tu pe prispa veche
Şi eu, pe prag, un pripăşit.
(Junimea literară, nr. 3/1908, pg. 47)



Dimitrie Marmeliuc (1886-1970)

Despre istoricul literar, folcloristul, publicistul şi eroul Dimitrie Marmeliuc nu prea există mărturii. În Bucovina României Mari, nu era prea iubit, pentru că el, spre deosebire de ceilalţi, sângerase în tranşeele româneşti, „viteazul profesor şi scriitor bucovinean" fiind decorat de însuşi Regele cu „Coroana României", după cum îi scria Ion Grămadă lui Ion Andrieşescu, în 25 august 1917. În România comunistă avea să-i fie şi mai rău, pentru că, în 1926, în calitate de primar al Cernăuţilor, îl primise bine pe un tânăr bucovinean din Igeşti, fost elev al lui Ion Grămadă la Şcoala Militară de la Mănăstirea Dealu. Elevul acela îşi falsificase certificatul de naştere, în speranţa că va fi încorporat şi lăsat să moară pentru Neam şi Ţară la Mărăşeşti, Oituz sau Cireşoaia, iar în 1926 avea doar aura unui student care nu conteneşte să-şi iubească neamul. Din nefericire pentru Dimitrie Marmeliuc, studentul acela, primit cu onoruri, se numea Corneliu Zelea Codreanu, un proscris al istoriei fără nici un drept la reabilitare. Un ceas, o clipă din viaţa lui, oricât de curată să fi fost, nu mai putea fi reconstituită ca atare, iar cei care l-au cunoscut şi, eventual, preţuit pentru cine ştie ce faptă din normalitatea lui omenească au devenit, pe vecie roşie, duşmani ai poporului. Tocmai de asta, despre Dimitrie Marmeliuc nu se poate afla nimic din scrierile altora, ci doar din ale sale despre alţii.

Într-un „omagiu prietenesc şi camaraderesc" adus, împreună cu universitarul ieşean Ion Andrieşescu, „Eroului dela Cireşoaia: I. Grămadă", în 1936, Dimitrie Marmeliuc povesteşte, fără voie şi despre

sine: „Ce era mai firesc decât să mă gândesc la acelaşi Ion Grămadă, care a fost ani de-a rândul colegul meu de liceu, cu care am cetit împreună cărți, reviste şi ziare, aduse noaptea, în sac, peste apa Sucevii; care mi-a fost, apoi, tovarăş de studii şi locuință la Viena, iar mai târziu, în Septembrie 1913, coleg, profesor la fostul Liceu III de stat din Cernăuți, astăzi Liceul „Aron Pumnul“; cu care am trăit, apoi, la Bucureşti zilele înfrigurate ale refugiului şi sbuciumul sufletesc din timpul neutralității; cu care am făcut împreună, pentru a doua oară în viață, şcoala militară din Botoşani (împreună făcuseră şi şcoala militară austriacă, fiind trecuți în rezervă datorită unor afecțiuni ale inimii – n.r.), vestita şcoală militară (care să le asigure dreptul de a îmbrăca uniforma armatei române – n.r.), cu ger cumplit, cu foame şi cu priveliştea sutelor de cadavre româneşti, înțepenite de tifosul exantematic pe la porțile spitalelor din Botoşani, neîncăpătoare pentru atâția ostaşi secerați de groaznicul flagel; care, avântându-se la un contra-atac pe dealul Cireşoaiei, din jud. Bacău, a fost secerat de mitraliere germane“. Şi continuă Marmeliuc, peste câteva pagini: „Ne-am despărțit de la Şcoala militară din Botoşani, la 15 Martie 1916. Amândoi am trecut pe la părinții noştri din Zahareşti şi Liteni, pe atunci sub ocupație rusească, pentru a ne lua rămas bun, iar după aceea ne-am dus fiecare la regimentul său.

N-am auzit unul de altul multă vreme. Divizia a V-a, din care făceam parte, a avut de susținut, de la 24 Iulie, la 2 August, între Cozmeşti şi Mărăşeşti, atacurile a 6 divizii prusace. Din Regimentul 8 Buzău, întărit pe front cu două regimente de marş, am ieşit, după zece zile de continue bătălii, 5 ofițeri şi 120 ostaşi.

Bolnav de tifos şi de malarie, am fost internat, după retragerea Diviziei a V-a de pe front, în spitalul de câmp din vila lui Cincu, aşezat în comuna Frunzeasca, jud. Tecuci. Ziarele din Iaşi m-au dat, întâi, mort, apoi grav rănit. „Neamul Românesc“ din 22 August 1917 aducea următoarea ştire: „Între aceia, pe cari M. Sa Regele i-a decorat cu mâna Sa pentru felul cum au luptat, este şi profesorul şi scriitorul bucovinean D. Marmeliuc. Dorim însănătoşire grabnică viteazului tânăr, care se află bolnav într‘unul din spitalele de lângă front“. Probabil după citirea acestei informațiuni, Grămadă, care pândea acolo, la Cireşoaia, momentul să se arunce la atac, a scris lui Ion Andrieşescu“.

Dimitrie Marmeliuc, ca şi Ion Grămadă, Ion Nistor, George Tofan,

Aurel Morariu, Iorgu Toma, ca şi eroii Iustin Breabăn, Lascăr Luţia, Ambrosie Micuţariu, Silvestru Micuţariu, Dumitru Mihalaş, Vasile Popescu şi Teodor Turturean, a ales să moară pentru românism, „dezertând“ din Bucovina pentru a lupta în tranşeele Reîntregirii Neamului, tranşeie în care nu moartea de glonţ îi înspăimânta pe bucovineni, ci un eventual prizonierat, care s-ar fi sfârşit cu moarte dezonorantă prin spânzurătoare.

După război, Marmeliuc nu şi-a asumat propriile merite, ci doar s-a străduit să cultive memoria eroilor, memoria camarazilor săi, cărora le-a dedicat, prin gazetele şi calendarele bucovinene, duioase rânduri. A mai scris Marmeliuc şi despre doi tineri din Udeşti, Zamfir Nicoară şi Dumitru Catană, proaspeţi absolvenţi ai gimnaziului din Suceava, dispuşi să moară „pentru Împăratul“, dar care, duşi pe front, undeva, pe lângă Braşov, au ales între a trage în ostaşii români „inamici“ şi a-şi săpa singuri mormintele varianta martiriului, fiind uitaţi pentru totdeauna de către veşnic nerecunoscătoarea Bucovină în cimitirul din Săcele, acolo unde i-a mutat un preot cumsecade.

Dimitrie Marmeliuc a studiat graiurile locale şi particularităţile folclorice ale unor comunităţi româneşti din nordul moldav, publicându-şi studiile prin revistele bucovinene. A scris şi recenzii, salutând cu bucurie fiecare carte frumoasă, apoi, când s-a simţit străin în Bucovina elitelor (pentru care Marmeliuc era etalonul nevredniciei lor), s-a mutat la Iaşi, dedicându-se unei cariere universitare sobră şi laborioasă. Cărturar bucovinean, cu studii universitare şi doctorat în filosofie (1913) la Viena, Dimitrie Marmeliuc a fost, la Universitatea din Cernăuţi, titularul Catadrei de Limba şi literatura elină, cursul lui despre Homer fiind considerat „ca o dezbatere a criticii europene de specialitate... ca o frumoasă lecţie de cultură şi de umanism“ (Mircea Grigoroviţă, op.cit., pg. 143).

Despre martiriul său în anii comunismului nu s-a scris şi nici nu se ştie nimic. A murit în prima zi de noiembrie a anului 1970. Cred că, după 1945, şi-ar fi dorit să fi „pus capul pentru odihnă“ alături de Ion Grămadă, în august 1917, ca să rămână, aşa cum este îndreptăţit, în memoria veşnică a Bucovinei. Din păcate, Bucovina nu are memorie, iar veşnicia doar i-a fost dăruită.

N. Tcaciuc-Albu
(1885-1960)



Nicolae Tcaciuc-Albu s-a născut pe moşia Flondorenilor, la Rogojeşti, în 11 noiembrie 1885. La Siret, unde şi-a început studiile, l-a avut dascăl pe fratele lui Mihai Teliman, foiletonistul vizitând, într-o bună zi, şcoala şi cerând ca elevul Nicolae Tcaciuc-Albu să vină în faţă şi să urce pe catedră, ca să-l vadă toţi şi să înţeleagă cum trebuie să fie şi ei. Studiile secundare şi cele universitare le-a fãcut la Cernăuţi, luându-şi doctoratul în litere în anul 1920. A fost profesor la gimnaziul din Suceava, între anii 1916-1918, apoi a plecat la Cernăuţi. Despre Unire, sărbătoare la care a participat cu entuziasm, a scris amănunţit, vioi, izbutind un text al întâmplărilor retrăibile, un text care se citeşte-trăieşte cu o ciudată bucurie a sufletului, reprodus în câteva rânduri de revista „Magazin istoric“.

N. Tcaciuc-Albu, universitar de marcă al Bucovinei, dar şi poet al grupării „Iconar“, a publicat mult prin gazetele vremii, şi-abia atunci când a simţit că a venit sorocul neliniştii, în 1944, şi-a adunat o parte din creaţiile poetice între coperţile unei cărţi, publicată în refugiu românesc, la Brad. Cartea îndrăgitului patriarh bucovinean a fost, imediat, salutată cu entuziasm, parcă profitându-se de acelaşi ultim soroc al neliniştii:

„N. Tcaciuc-Albu: „Versuri de tot felul“, Brad, 1944. Din Bradul pribegiei, volumaşul de stihuri, cu titlu modest, al domnului profesor N. Tcaciuc-Albu, ne aduce nostalgia amară a cenaclurilor din vremurile bune ale SSB-ului (Societatea Scriitorilor Bucovineni – n.r.). Pentru acei destui, care au trecut pe acolo, preţul acestei nostalgii cu greu poate fi cântărit. Pentru ceilalţi, apariţia cărticelei poetului pribeag, în vremurile şi împrejurările când a fost tipărită, este, înainte de orice, o faptă, care deschide un loc luminos asupra mentalităţii unor oameni şi locuri, ce numai anevoie vor găsi înţelegere în hapsânia care tremură, acum, la toate crucile drumurilor.

Acest complex de circumstanțe întâmpină, de la început, cu căldura simpatiei apropierea de numitele „versuri de tot felul“, între care multe, poate cele mai multe, se vor simți pe drept oropsite de eticheta „de tot felul“, sub care le-a prezentat autorul.

Domnul profesor Tcaciuc-Albu rosteşte poezia simplu, bătrâneşte, fără zorzoane şi fără să chinuiască vocabulele. Ici-colo, câte un „către satul afumat de ploaie“ sau „se prinde spaima florilor de barbă“ aduc aminte de existența imaginilor în poezie, dar sunt strecurate cu atâta discreție în lirismul temperat al strofelor că nu te dumireşti de prezența lor decât la o foarte atentă citire. E o poezie de pronunțată atmosferă, atmosferă pe care limpezimea verbală a versului o apropie uşor de sensibilitatea cititorului:

„Cu tâmpla dreaptă rezimată-n palmă,
Privesc în valea Prutului pe gânduri.
O minunată dimineață calmă.
Un piano... amintirile din rânduri“

(pg. 14)

„Din umbra unui măr, cu Goethe-n mână,
Strivit de-a după-amiezii toropeală,
Urmam a gândului încetineală,
Culcat pe iarba moale într-o rână“

(pg. 40).

Nici un fel de artificiu sintactic la cele două pilde de mai sus; cuvintele – cuvinte de toată ziua – cad uşor ca nişte mingi de copii pe pânza gingaşă a gândului şi, deşi obişnuit cu bogata ornamentație stilistică a celor mai multe cărți de versuri, nu poți nega poezie, multă poezie, strofelor ce le-ai citit.

Ca atitudine, poezia domnului N. Tcaciuc-Albu arată o melancolie calmă, resemnată, plină de regrete pentru o viață care se sfârşeşte netrăită şi, totuşi, plină de dulci amintiri trăite:

„Corăbiile mele mi s-au dus
Să-nfrunte valurile mării,
Cătând o țară unde țărmuri nu-s
Şi s-au pierdut în taina zării“

(pg. 61).

Pe lângă aşa de bine şlefuitele câteva traduceri din Eminescu în nemţeşte, în fruntea cărţuliei trebuie pus, desigur, ciclul „Reliquiarium“, din care am avut plăcerea să împărtăşim cititorilor noştri câteva probe în numerele precedente“ (Dragoş Vitencu, Revista Bucovinei, nr. 1-2/1945, pg. 48)

Nicolae Tcaciuc-Albu a fost un cărturar bucovinean de o frumuseţe dumnezeiască. A îndurat nemeritata prigoană românească de stânga, apoi, în 1960, s-a stins în anonimatul cenuşiu şi dezumanizat al Bucureştilor. Cartea lui nu cred să se mai afle prin bibliotecile bucovinene. La Suceava, în curtea centrală a închisorii, a fost arsă, împreună cu cărţile tuturor iconarilor, în toamna anului 1950. O văzuse arzând şi Ilie Ilisei, un alt deţinut politic bucovinean, şi o individualizase în rugul incredibil pentru că tocmai o citise înainte de a fi arestat. Arestat şi el, arestate şi cărţile lui.

O parte dintre poemele publicate de N. Tcaciuc-Albu (semna doar cu iniţiala prenumelui) se mai pot afla prin vechile gazete bucovinene. De acolo, din paginile îngălbenite, am şi adunat câteva poeme care îndreptăţesc la memorie:

„Lui Li-Tai-Pe

Înalte clipe de extaz divin
Trăit-am împreună-n ore sfinte,
Străin poet! Acuma îţi închin
Cunună împletită din cuvinte.

Eu n-am văzut frumoasa ţară Tsin,
Nici fluviul Jo-yeh. Dar nu mă doare,
Căci farmecul le-am cunoscut deplin
Din slova ta în veci nemuritoare.

Săgeţile-ţi de aur au zburat
Învingătoare peste timp şi spaţii,

Gând luminos, bogat au semănat
În cele mai îndepărtate nații.

Grădină ai sădit pe glob meschin
Ca peste lumi etern să strălucească,
La gloria-ți străveche acum vin
S-adaog o ghirlandă românească.
(Revista Bucovinei, nr. 2/1943, pg. 66).

Tata

Copil cu sufletul ca şi o floare,
Flăcău cu ochii-ntrebători de toate,
Bătrân de mână cu nepoți, nepoate,
Purtat-ai mândru pletele în soare.

Ale înțelepciunii tale izvoare
Şi astăzi satu-n seamă le socoate.
Nu ți-a fost frică de-ale vieții sloate
Şi vorba ți-a fost zi de sărbătoare.

Tu toate le-ndreptai cu mână blândă,
Căci dragi ți-au fost şi om, şi cal, şi albină.
Îți înfloreau măiestre gânduri somnul.

În viață munca nu ți-a fost osândă,
Luceferi ai ştiut să scoți din tină
Şi ai murit încrezător în Domnul.

Fratele cel bun

Privea senin în largul lumii rele
Cu sufletul încrezător în bine

Şi brațele-i de soare arse, fine,
Le ostenea cu munci ades prea gele.

Se apucau urechea să-i înşele
Gângănii, broaşte, cuci, sfinte jivine,
Privighetoarea cu-ale ei suspine,
Iar el visa, zâmbea mereu la ele.

Purta în piept cununi de levănțică,
Pe buze crengi de vorbă înflorită...
Şi şi-a sfârşit cu bine traiul harnic.

Toiag mi-a fost în vârsta mea cea mică,
Mi-a arătat şi lumea nezărită...
Să cânt din frunză m-a-nvățat zadarnic".

(Din ciclul „Reliquiarium“,
Revista Bucovinei, nr. 2/1944, pg. 70)

George Voevidca
(1893-1962)



Poetul care, la îndemnul lui Ion Grămadă, a apucat să publice, înainte de Unire, doar o singură poezie în „Junimea literară“ (nr. 4-5/ 1914, pg. 90), sonetul „Reminiscență“, semnat George Voievidca, şi nu Voevidca, s-a născut la Sinăuți, în 9 aprilie 1893. Debutase în „Universul literar“ din Bucureşti încă din 1913, cu sonete şi epigrame, fără să-şi poată închipui că tocmai nevinovatele, zglobiile şi spumoasele epigrame au să-l aducă, peste timp, prin beciurile securității.

La vremea debutului junimist, Voevidca, fiul celebrului folclorist Alexandru Voevidca, încă nu era poet în toată puterea cuvântului, dar gânguritul lui de guguştiuc îndrăgostit avea prospețimea unei primăveri

înmiresmate şi însemna altceva decât făcăturile diletanţilor vremii, decât netrăirile neîndemânatec rimate şi ritmate ale unor Dracinschi, Beuca-Costineanu, Forgaci, Verdi (Isopescu-Grecul), Leandru, Huţan sau Radu Sbiera. Sonetul începea fluid, ba şi cu o imagine memorabilă, cea a lunii care-şi scaldă în unde doar tremurarea:

„La tine mă gândesc când înserarea
Pluteşte-uşor deasupra mării line;
Cu fruntea-n palme mă gândesc la tine
Când luna-n unde-şi scaldă tremurarea.

Te văd când neguri sure-neacă zarea,
Te văd în nopţi adânci, de taină pline;
În ale vântului prelungi suspine
Şi-n freamătul de val ţi-aud chemarea“.

La vremea aceea, foarte tânăr fiind, Voevidca încă nu avea „ştiinţa finalurilor“, atât de specifică epigramiştilor, aşa că şi sonetul lui începe să se clatine din încheieturi:

„Drum orişicât de lung ne-ar despărţi,
Tu, totuşi, mi-eşti aproape, dragă; aproape
Eşti pretutindenea, oriunde-aş fi –

Coboară soarele şi peste ape
S-aşterne umbra serii-n fine pături...
Ah, ce n-aş da să te-am, aci, alături!“.

Prima carte de poezie, „Sonete“, vede lumina tiparului în 1920 (Ed. Bucovina, Bucureşti), fiind urmată de „Turnuri“ (Suceava, 1928), „Cântece pentru Lu“ (Bucureşti, 1936) şi „Pro Patria“ (Cernăuţi, 1943). Voevidca fusese şi, în ciuda aparenţelor, rămăsese un tradiţionalist, dar unul inconfundabil, lirica lui fiind veşnic „băsmuitoare“ („ca-n vremi băsmuitoare” – cum spune el), când încărcată de sfinţenie, când izbucnind în hohote, nu de râs, ci de biruinţă (ceea ce presupune o anume doză de

sarcasm). Tocmai de asta, şi ultima lui carte de poezie, „Pro Patria”, amestecă poezia sobră, solemnă, aproape ritualică (precum „Catedrala din Cernăuţi ...sub robie / ...desrobită”) cu versificări epigramistice, care, la Voevidca, se transformă în cărămizile unui turn de apărare, care poate sfârşi doar prăbuşindu-se peste duşmani. Şi, astfel, „tradiţionalistul” Voevidca se dovedeşte a fi un novator, dar unul buclucaş, care nu urmăreşte decât împăcări cu sine.

Ultima carte a poetului care şi-a petrecut cea mai bună şi cea mai nedreaptă parte a vieţii la Câmpulung şi la Suceava a fost suficient de corect prezentată, în paginile „Revistei Bucovinei“, de un alt viitor martir al neamului, pătrăuţeanul Traian Cantemir:

„George Voevidca: „Pro Patria“, Colecţia „Societăţii Scriitorilor Bucovineni“, 1943. După o tăcere de aproape şapte ani, domnul George Voevidca apare iar în vitrina noastră literară. Noul volum pe care-l aduce se intitulează, rezumativ, „Pro Patria“. Interiorul lui cuprinde poezii de factură naţională, smulse atât din zbuciumul neamului din 1940, cât şi din bucuria de după această dată, când Bucovina şi Basarabia se reîntorc la matca strămoşească. Prima parte a volumului se etichetează „Văleat îngenunchiat“ şi în ea durerile Românului, sfâşiat în bucăţi, se tânguiesc în cadenţări înlăcrimate. Partea a doua se cheamă „Reînălţare“, pentru că tricolorul înfăşură din nou provinciile de dincolo de Prut. Cum lupta împotriva vrăjmaşului încă nu-i terminată, la sfârşitul volumului poetul serveşte un minunat aperitiv de „Epigrame între arme“, trimiţând, la adresa beligeranţilor din tabăra adversă, săgeţi usturătoare. Prin aceasta, domnul George Voevidca a pus la contribuţie întreaga sa gamă de forme poetice, dându-le tuturor nuanţa patriotică.

... A doua faţetă ce se desprinde din ansambul volumului este cea religioasă. De proporţii reduse, ea completează, cât se poate de nimerit, specificul neamului. Printr‘însa, poetul nu se abate de la drumul trasat, ci, dimpotrivă, îl conturează pe deplin, în toată amploarea. În mănunchiul menţionat se înscrie „Tatăl nostru“, „Împărate ceresc“ şi „Psalm“. Caracteristica şi frumuseţea primei poezii constă în faptul că textul rugăciunii amintite încadrează minunat cele şase strofe ale poeziei. În interiorul strofelor, conţinutul versurilor periferice e comentat cu competenţă, după modelul „Glossei“, aşa că, sub raportul formei, „Pro

Patria" prezintă o serie de inovaţii. Ele nu se limitează, însă, la versificaţie, ci trec şi în domeniul lexicului, unde domnul George Voevidca este meşter. Cuvinte ca: a sclipăta, a clopota, a gerui, cheamăt, vreamăt, neteamăt, îngăd, spăimare etc. etc. sunt forme noi, care, pe lângă predilecţia poetului pentru combinaţii lexicale ca „de gerul ce gerule" (pg. 27), „svon svoneşte" (pg. 29), „vin în luciul Crucii cruciaţii lucii" (pg. 30), „mânii fierbinţi fierbea" (pg. 33), pe lângă aliteraţiile întâlnite la tot pasul şi pe lângă formele verbale scurtate (luce în loc de luceşte), specifice unor regiuni ale ţării, demonstrează din nou că poeziile volumului de faţă ies din circuitul celor obişnuite, impunându-se printr-o anumită gravitate, pe care domnul George Voevidca a vrut-o conformă cu vremurile de azi" (Traian Cantemir, Revista Bucovinei, nr. 7/1943, pp. 353-354).

George Voevidca a scris şi publicat sute de epigrame, două texte dramatice („Supremul argument" şi „Puteri întunecate") şi multe, multe versuri frumoase, unele avertizându-l, practic, şi asupra propriului sfârşit, săvârşit la Câmpulung Moldovenesc, după ani de prigoană românească asupra românilor (prigoana mişeilor asupra fraţilor), în 1 februarie 1962: „Din departe – din departe – / vaie vânt fără ogoi: / Ţării lacrimi multe-mparte / din departe – din departe. / Fraţi bătuţi, flămânzi şi goi, / mândri fraţi, robi la mişei, / gem în clătinat convoi... / Doamne,-ndură-Te de ei!".

„Catedrala din Cernăuţi

...sub robie

În neguri se topi cer de mătasă.
Ca orbul – Cernăuţii-şi caută zarea.
Şi tot mai neagră creşte depărtarea.
Cumplit călcâi ca lespedea apasă.

Stă-naltă-a Domnului tăcută Casă.
Murmură-n Naos rugi, ca-n scoică marea.

Şi grea, de sus, mereu mai grea-nnoptarea
ca o-nclinare-a bolților se lasă.

Nici glas pios slăvind Atotputerea.
Nici pas sfios de credincios... În umbră,
Mântuitoru-şi rabdă-ngenunchierea.

Arare, roşii zori prin pâcla sumbră
în Sfânta Sfintelor se varsă sânge
Şi-atunci Cupola-n lungi ecouri plânge.

... desrobită

Mânia Domnului urni furtună:
bezna crăpă – cea de păcate plină.
Vii, zorile (ce-au trebuit să vină)
întind iar Cernăuților cunună.

Lung, Catedrala sună şi răsună;
mai sus îşi 'nalță-arcadele-n lumină;
cu toate clopotele ei se-nchină
că Dumnezeu din pulbere-o adună.

Şi clopotele ei se-nchină
şi cântă Slavei Noua Cruciată.
Şi-aleargă clopotele zarea-afundă...

Şi turlele – când contenesc să bată –
aşteaptă clopotele să răspundă
din Moscova spre rugă-ngenunchiată.

(Revista Bucovinei, nr. 11/1942, pg. 427)

Epigrame între arme. Catrene... cu urmări

I.

Rusul azvârli văpaie
peste-un sat ce-l părăsea...
Neamțul stinse – în bătaie
trei divizii... (va urma).

II.

Ce triumf! Ieri roşa gloată
cuceri o mahala.
Azi – pierdu nimica toată:
o provincie... (va urma).

III.

Londra isprăvile le-admiră.
Muscalii straşnic ştiu lupta:
un sfert de Rusie dezrobiră
ostaşii Crucii... (va urma).

IV.

Ruşii plănuiau invadarea Europei

Porniră-n chiote haine
înspre Berlin, spre-a-l subjuga...
Şi, după luni de mers, în fine,
iată-i la Volga... (va urma).

V.

Ce-a mai urmat?... Finalu-i placul
în drama cu mers încâlcit!
Stalinii, după ce-i luă dracul,
cortina a căzut. (Sfârşit).

(Revista Bucovinei,
nr. 11/1942, pg. 438)

Bucovina

Zidită toată din aur şi vreamăt,
în milenare stânci şi-a spart izvoare.
În vifor, fier şi sărbătoare-n soare,
ca din străfund de veacuri vuie cheamăt.

Restrişti băură mucenicu-i geamăt.
Biserici spun izbânzi nemuritoare.
Pe plaiul ei, ca-n vremi băsmuitoare,
cresc Feți-Frumoşi din lacrimi şi neteamăt.

Latina criță şi dârzenia Dacă
le-ngemănă, creştină, aci, Lumina.
Sus, Crucea luce cremene posacă.

Aduce Crucea gloria, deplina...
Slăvita Țară-n purpură se-mbracă.
Se-nalță-n Nord, coroană, Bucovina.

(Revista Bucovinei,
nr. 5/1943, pg. 227)



Vasile Gherasim (1893-1933)

Născut la Marginea, în 26 noiembrie 1893, Vasile Gherasim e o dâră de lumină cosmică pe cerul Bucovinei, pe care, din păcate, nu o mai conştientizăm, pentru că până şi simțurile noastre au fost abandonate în sipetul ferecat al uitării. A trăit puțin, doar până în 10 februarie 1933 (regretatul Grigore Bostan menționează ziua de 12 februarie, care a fost, de fapt, ziua înhumării). Semăna, la chip şi la suflet, cu Mihai Eminescu şi, aidoma Luceafărului, a ars intens,

trăind în doar 39 ani de viață o adevărată eternitate. S-a format ca om de cultură, ca exeget, ca filosof, ca poet şi ca prozator la gimnaziul greco-ortodox din Suceava, pe care l-a absolvit în 1914, în 1915, spre sfârşitul anului, mergând la Viena, unde va rămâne până în 1918.

La Viena, Gherasim s-a înscris la Facultatea de litere şi filosofie, dedicându-se studiilor clasice şi scriind primele sale nuvelele, pe care le va publica mai târziu.

Întors la Cernăuți, în 1919, funcționează ca bibliotecar al Universității (1919-1921) şi ca profesor de filosofie la Liceul „Aron Pumnul", la Şcoala Normală de băieți şi la Liceul nr. 4. Profesor titular la Catedra de Istoria filosofiei, al cărei profesor suplinitor fusese din 1927, ajunge mult prea târziu pentru el, în 1932.

Ca poet, Vasile Gherasim, „pribeagul suflet (care) trimite nostalgii", „vrea parcă-o rugăciune să şoptească" pentru a mărturisi, cu o incredibilă neostenire („puterea uriaşă-a re-nvierii"), că „iubeşte-adânc viața nesfârşită", chiar dacă, în jurul său, „vreme ne-mplinită se scurge tot mai multă", „şi tu, trudite suflet, cauți pace / Zadarnic pribegind prin spații goale, / În tine însuți cearcă-a te întoarce / Şi vei afla tămăduiri de boale".

În poemele sale, Vasile Gherasim şi recreează identitățile şi dialoghează, deşi, „simțind adânc, nu-ți trebuie cuvinte", deşi el cunoaşte conturul păsării şi conturul zborului, deşi e înzestrat cu memorie („Mi-aduc aminte: / Sufletu-mi trăia când s-a născut Hristos") şi poate mărturisi veacurilor: „E-atâta linişte în lume / Că-mi vine-a crede că acum se naşte Dumnezeu. / Şi-i ger / Şi stelele lucesc". Pentru mărturisire, el nu are nevoie de cuvinte (şi Iulian Vesper avea să susțină că tăcerea este cel mai desăvârşit poem), ci doar de „clipa cea cu-adevărat trăită", care desigur că-i „mai presus de seaca veşnicie", clipa iubirii ca o întoarcere a păsărilor călătoare sau ca o trecere a mugurilor în floare (aluzie cât se poate de străvezie şi de legitimă la un filosof ca Vasile Gherasim la Argimpassa, la mitologica trecere a zăpezii în iarbă), clipa mai presus de eternitate („Să cadă-n nopți cu lună oricât o vrea doar bruma! / Ce schimbă-aceasta oare în rostul marii vieți?), clipa învăluirii în singurătate ca într-un „mormânt al voioşiei", singurătatea lui Gherasim însemnând, în fond, revenirea în acel „cândva am fost sferici şi pe deplin

fericiți“ care consacră mitul androginului.

Vasile Gherasim, poetul, este un „dor fără margini“, o pasăre cu o aripă în iarbă şi cu cealaltă în cer, numai că „pasărea măiastră zburat-a într-o seară / Spre locuri unde este mai multă primăvară”, iar Bucovina spiritului s-a făcut arbore, „iar arborele-n urmă rămase părăsit / Şi-n bezna cea opacă pustiu şi desfrunzit“.

Şi-au trecut zece ani de altfel de singurătate, cea în care nu ne-am inițiat prin opera lui Vasile Gherasim, o singurătate cenuşie, ostilă, fărâmițată deja de începuturile demente ale altui măcel planetar, iar Constantin Loghin, veşnicul înfometat de memorie, a scrijelit pe cremenea cerului („Albastru-i cerul şi-nghețat / Şi stele strălucesc pe el ca nişte ochi de lup în noapte”, observa Gherasim) această frumoasă poveste („Era şi-atuncea noapte: eu stăteam / Ca şi acuma şi priveam / La cerul nesfârşit şi rece ca de gheață. / Simțeam că-n adâncimea sufletului meu / Străbate Dumnezeu):

„Vasile Gherasim şi George Voevidca sunt cei dintâi poeți bucovineni apăruți după Unire, ei sunt aceia care, la un moment dat, atunci când amuțise glasul de trubadur al vechii generații bucovinene şi încă nu începuse să cânte noua generație, sunt singurii poeți care constituie puntea tradiției dintre Bucovina austriacă (politiceşte!) şi Bucovina românească. Ei sunt aceia care trec steagul literar al acestei generații către generația nouă...

Gherasim a scris mult, foarte mult: a scris articole şi studii filosofice, în care caută să dibuiască spinoasa cale înspre o filosofie românească, el a scris studii pedagogice şi articole de istorie literară. L-au preocupat diferite aspecte ale istoriei literare, l-a preocupat mai ales fenomenul Eminescu. Dacă atâția alții şi-au legat numele de Eminescu prin simple îngăimări stilistice, Gherasim l-a pătruns adânc, l-a înțeles şi ni l-a tălmăcit. În două direcții ale studiilor eminesciene şi-a câştigat merite deosebite: prin cercetări în satul Eminovicienilor din Bucovina, Gherasim a stabilit, odată pentru totdeauna, în ciuda atâtor teorii care de care mai extravagante, originea românească a lui Eminescu, şi, al doilea, prin alte studii temeinice, ni-l prezintă pe Eminescu, împotriva atâtor teorii contrare, ca poet optimist, preocupat în largă

măsură de toate problemele care agitau spiritele româneşti din acea vreme.

Pe lângă filosof, pedagog şi istoric literar, Gherasim a fost şi poet, poet în adevăratul înțeles al cuvântului. Cine l-a cunoscut şi cine vede chipul lui Gherasim, nu poate să nu fie izbit de oarecare asemănare între el şi Eminescu. Această apropiere nu este numai incidentală. Dacă, vorba Latinului, ne este permis de a compara lucrurile mari cu cele mici, între Gherasim şi Eminescu nu este asemănarea numai de înfăţişare, ci şi în opera lor.

Găsim, în poezia lui Gherasim, aceeaşi dragoste de natură:

„Bătrâne codru-ţi zic: rămâi cu bine,
Eu azi mă duc în lumi străine ţie
Şi frunza ta se face aurie –
Încet, încet şi ţie toamna-ţi vine“

(Rămâi cu bine),

întâlnim aceeaşi dragoste pentru femeie, acelaşi suflet chinuit de suferinţa omenească, aceeaşi înclinare statornică înspre reflexivitate, deci, cum se spune curent, teme eminesciene, care, în genere, sunt tot atâta de bine teme ale poeziei de pretutindeni şi de totdeauna, ceea ce nu înseamnă, însă, că Gherasim a fost unul din imitatorii de duzină ai lui Eminescu, cum îi întâlnim în literatura noastră.

Această asemănare de teme se datoreşte soartei lor aproape identice, temperamentului lor comun şi preocupărilor egale în viaţă. Ca şi Eminescu, Gherasim a dus aceeaşi viaţă de zbucium, care se stinge la 40 de ani, ca şi dânsul, poetul nostru a cântat aceleaşi motive de inspiraţie – natura şi femeia – a fost frământat de aceleaşi probleme eminesciene.

„La ce-i făcută viaţa, moartea, dorul?“ (Vorbe, vorbe, vorbe), se întreabă şi Gherasim, pentru a ajunge la aceeaşi concluzie: „Doar vis e viaţa ce-ntrerupe somnul nefiinţei“ (Către Poezis...) şi, mai ales, îi caracterizează pe amândoi aceeaşi fire înclinată spre meditaţie, spre reflexivitate.

Totuşi, între Eminescu şi Gherasim există o mare deosebire în ceea ce priveşte atitudinea lor faţă de viaţă: pe când Eminescu, atât de des şi crunt dezamăgit de viaţă, îi arată tot dispreţul, râvnind nirvanic „setea liniştii eterne“, Gherasim cântă viaţa, este, prin excelenţă, poetul

elanului de viață, ca şi Cerna.

Ce-i spune sufletul?

„Iubeşte-adânc viața nesfârşită,
Psalmodiază-i imn de bucurie!
Iară iubirea, din etern simțită,
O rugăciune de-nălțare fie!“

(Vecernie).

„Nu mor, chiar cruci la capul meu de pun“ (Vorbe, vorbe, vorbe), sfidează el, plin de soare, moartea. Un cărbune din soare căzu pe pământ şi-l însufleți: „Iar un cărbune arzător căzu / Şi-n lutul meu“ (Devenire) şi, de atunci, toată viața-i e plină de soare.

„În plânsul meu dintâi strigat-am soare
Şi soare fost-a gândul meu dintâi.
Şi soare am văzut în ochii tăi,
Spre el mă avântau gândiri uşoare“

(Al vieții mele soare).

Îmbătat de soare, se crede un titan: „Ne credem zei, având pe Dumnezeu în noi“ (Stropul):

„Credeam că sunt menit a dezlega
Al veşniciei glas; credeam c-ascult
Cum florile-mi şoptesc, şi tot mai mult
Parcă-mi vorbea zefiru-n limba sa.
Şi picuri de-adevăr cădeau din stele,
Şi soare, lună se topeau în minte-mi:
Un zeu eram, căci totul eram Eu...“

(Sunt om).

Şi, totuşi, constată că nu e decât un simplu om:

„Vârtej de patimi, doruri de puteri
Titanice şi de blestem, de vreri,
De farmece ce mintea n-a cuprins...“

(Iadul).

... Şi eroii nuvelelor sale, destul de numeroase, sunt mai degrabă nişte romantici cerebrali, nişte ființe eterice, în genul „Sărmanului Dionis“, decât oameni de acțiune.

Atât pictorul Niță Mândrea, din nuvela „Înspre soare“, cât şi profesorul Vereanu, din „Emaus“, părintele Iov, din „Orfanul“, ca şi Moş Anghel, din „Turnul din Soroceni“, sunt oameni singurateci, care trăiesc şi se zbuciumă pentru ființele lor dragi şi, atunci când ele dispar, se mistuie şi ei nostalgic pe calea întunericului. Sunt ființe care, departe de zgomotul lumii din jur, îşi plăsmuiesc o lume a lor, țesută din singurătate, linişte, pasiune pentru artă şi adâncă credință în cel Atotputernic.

Nu ştiu dacă nu trebuie să vedem în aceste ființe pe însuşi Gherasim: retras de lărmuiala lumii, pasionat pentru artă, adânc cucernic, trăindu-şi intens lumea plăsmuită interior, care, atunci când şi-a văzut zdrobit idealul vieții, s-a retras în lumea cealaltă, unde continuă să trăiască fericit ca şi eroul din „Emaus“.“ (Constantin Loghin, Revista Bucovinei, nr. 2/1943, pp. 49-53).

După Vasile Gherasim au rămas şi câteva studii eminesciene, inventariate meticulos de Leca Morariu, studiile acelea însemnând, probabil, şi expresii ale unei cosmice solidarități: „Eminescu în serviciul şcoalei“ (Şcoala, 1921, pp. 242-246), „Eminescu ca oprimist“ (Convorbiri literare, 1922, pp. 485-503), „În satul Eminovicenilor“ (Convorbiri literare, 1922, pp. 834-845), „Eminescu la Viena“ (Junimea literară, 1922, pp. 374-379), „Familia Eminovici“ (Convorbiri literare, 1923, pp. 185-188), „George Drogli“ (Adevărul literar şi artistic, 1923, nr. 194, pg. 4), „Iarăşi originea lui Eminescu“ (Revista Moldovei, 1923, nr. 5, pp. 1-11), „Influența lui Schopenhauer asupra lui Eminescu“ (Transilvania, 1923, pp. 520-559), „Ipoteştii lui Eminescu“ (1924), „Mihai Eminescu“ (Junimea literară, 1929, pp. 281-284), „Eminescu – Luceafărul“ (Junimea literară, 1930, pp. 419-430).

„Sonet

De ce te-nvălui în singurătate
Şi-n ea îți sapi mormântul voioşiei,

Privirea-ți blândă în melancolie
De ce o-nmoi? Când doar în juru-ți toate

Dor de viață-ar trebui să-nvie...
Te uiți la frunze seci, ce-s presărate
Pe recele pământ şi zici că-s moarte
Şi-n ele viață n-are să mai vie?

Dar orice şoaptă-a vântului nu-ți spune
Că tot ce-n lume-i caută viață
Şi dorul de a fi e tot mai mare?

Răspuns:

Viața-mi toată-o ține-o răsuflare:
Aşa durerea-mi, doru-mi mă învață
Doar ce mă poate-opri de a apune?
(Revista Bucovinei, nr. 11/1942, pg. 418)

Se naşte Dumnezeu

Albastru-i cerul şi-nghețat
Şi stele strălucesc pe el ca nişte ochi de lup în noapte.
E-atâta linişte în lume
Că-mi vine-a crede că acum se naşte Dumnezeu.
Şi-i ger
Şi stelele lucesc...

O clipă zboară după alta:
Tic, tac, tic, tac...
Din veşnicie se desfac
Şi iarăşi se scufundă-n veşnicie,
De unde niciodată n-or să vie.
Şi stele se desprind din goluri nesfârşite

Şi cad în adâncimi nebănuite.
... Tic, tac, tic, tac...

Mi-aduc aminte:
Sufletu-mi trăia când s-a născut Hristos;
Era şi-atuncea noapte: eu stăteam
Ca şi acuma şi priveam
La cerul nesfârşit şi rece ca de gheață.
Simțeam că-n adâncimea sufletului meu
Străbate Dumnezeu.

Şi s-a născut atunci Hristos.
În lume-atâta linişte era
Că se-auzea când vremea-şi număra
Clipele: tic, tac
Tic, tac...

(Revista Bucovinei, nr. 2/1943, pg. 54)

Mare

Mare!
Eşti iar departe; - în zare
Îți bănuiesc furtuna, clocotul şi spuma...
În vis numai te văd, te simt, te-aud acuma
Şi iar doresc
Să te privesc
Aproape, lângă mine să te am
Şi iar să chiui, cum atunci chiuiam
De bucurie şi iubire,
De neînchipuită fericire.
Să cânt cu tine cântecul puterii,
Să simt în mine
Crescând
Şi clocotind,

Spumând
În inimă, în creier şi în vine
Puterea uriaşă-a re-nvierii...

Eram copilul răsfățat al tău:
Mă cuprindeai cum îşi cuprinde mama fiul său,
Mă sărutai – adânc şi pătimaş mă sărutai.
La pieptul uriaş, tu mă strângeai,
Cu glasul de sirenă îmi cântai;
Astfel din mine sclav supus făceai...
Şi mă lăsam ademenit
Spre zările albastre, fumurii – spre Infinit.
Ah, zările acelea de opal
Mă cheamă azi şi veşnic m-or chema
Şi marea-n veci va spumega:
Furtuna îi va frânge val de val.

Din depărtare-ți aud a ta chemare,
Mare!

(Revista Bucovinei, nr. 2/2943, pg. 55).

Pastel de toamnă

... Şi frunzele-s cu aur îmbelşugat vopsite,
Mătase funigeii țesut-au pe câmpii;
De-opal curat e cerul în zări nemărginite
Spre cari pribeagul suflet trimite nostalgii.

Şi al blândeței farmec pe toate le pătrunde,
Şi în privirea noastră-i un ce atât de rar:
E-un semn că-i toamnă poate şi-n noi – ca orişiunde,
Când inimile astăzi cu spaimă-n noi tresar?

La gerul iernii, totuşi, nu mă gândesc acuma,
Când lumea este plină de-atâtea frumuseți;

Să cadă-n nopți cu lună oricât o vrea doar bruma!
Ce schimbă-aceasta oare în rostul marii vieți?

În noi doar pârguite cad roadele iubirii –
Sunt doruri cari, odată născute, nu mai mor.
Să credem, dar, iubito, în veşnicia firii,
Dar şi în nemărginirea adâncului amor!
(Junimea literară, nr. 1-6/1932. pg. 15).

Vecernie

Preludiu:

Se pun troiene mari pe înserate,
Iar cerul cu pământul una sunt –
Auie clopote îndepărtate:
E timpul de vecernie-n curând.

Şi vântul a-ncetat să mai gonească
În drumu-i fără țintă, fără rost:
Vrea parcă-o rugăciune să şoptească
La-al zidului himeric adăpost...

Eu către suflet:

Şi tu, trudite suflet, cauți pace
Zadarnic pribegind prin spații goale,
În tine însuți cearcă-a te întoarce
Şi vei afla tămăduiri de boale.

E ceas de rugăciune – ia aminte!
Iar Dumnezeu e-atât de blând şi mare...
Simțind adânc, nu-ți trebuie cuvinte
Spre a găsi la dânsul ascultare.

În veşnicia care te străbate
Chiar suferința Golgothe-i nimic,
Şi toate fericirile visate
Ce sunt în sufletul unui pitic?

Sufletul către mine:

Dar clipa cea cu-adevărat trăită
Nu-i mai presus de seaca veşnicie?
Vecernia, azi, oricât e de cernită,
Vesteşte doară sfânta Liturghie.

Iubeşte-adânc viața nesfârşită,
Psalmodiază imn de bucurie!
Iară iubirea, din etern simțită,
O rugăciune de-nălțare fie!
(Junimea literară, nr. 1-6/1932, pg. 70).

Metamorfoză

... Şi pasărea măiastră zburat-a într-o seară
Spre locuri unde este mai multă primăvară...
Iar arborele-n urmă rămase părăsit
Şi-n bezna cea opacă pustiu şi desfrunzit...

Aşteaptă solitarul aleasa iar să-i vie
Cu fâlfâiri de aripi – când vântul lin adie,
El vârful până-n nouri l-înalță trist şi-ascultă:
Dar vreme ne-mplinită se scurge tot mai multă.

Şi dorul fără margini, de care-a fost nutrit,
Pe crengile-i uscate încet a-nmugurit,
Iar cântul de iubire ce ea-l va intona,
Când se va-ntoarce iarăşi, în flori se va schimba”.
(Junimea literară, nr. 1-6/1932, pg. 80).

Victor Morariu (1881-1946)



Primul dintre cei trei feciori ai lui Constantin Morariu, Victor, născut la Toporăuți, în 12 februarie 1888, „acest spirit enciclopedic şi excelent cunoscător al literaturii române, a fost unul dintre cei mai mari germanişti români. A fost, în acelaşi timp, şi un obiectiv cronicar cultural al Sucevei, şi un bun vilonist... A publicat extrem de mult, dar o mai mult decât exagerată modestie a făcut ca multe lucrări să rămână îngropate în pagini de ziare şi reviste“ (Mircea Grigoroviță, Universitatea din Cernăuți, pp. 145, 146).

Profesor la gimnaziul greco-ortodox din Suceava, până în 1928, când a obținut Doctoratul în filologie la Universitatea din Cernăuți, ocupând catedra respectivă mai întâi ca profesor suplinitor (1929), apoi ca profesor agregat (1931) şi, în fine, ca titular (1934), Victor Morariu, fostul coleg de clasă al lui Ion Grămadă şi cel mai fidel şi mai intim prieten al viitorului Erou al Bucovinei, ține de stirpea erudiților străluciți ai Bucovinei, de stirpea celor dispuşi să slujească, să oficieze cu noblețe şi modestie în templul spiritualității româneşti. A scris pentru a lăsa mărturii şi pentru a iniția, lucrările lui, publicate prin broşuri, prin gazete sau prin calendare însemnând adevărate „călăuze istorice“ şi spirituale înspre Bucovina de altădată. Avea vocație de istoric, fiindu-mi sfetnic util în scrierea unor pagini monografice despre Suceava, despre Suceava redescoperită, proaspătă şi ciudată, în „Un proces de înaltă trădare în Bucovina de la 1780“ (Calendarul „Glasul Bucovinei“, 1920), „Călăuza istorică a oraşului Suceava“ (Cernăuți, 1921 şi 1930), „Istoricul Reuniunii muzical-dramatice Ciprian Porumbescu “ (scrisă împreună cu Ştefan Pavelescu şi publicată la Suceava, în 1939), „Amintiri despre Ion Grămadă“ (1926), „Vasile Bumbac“ (1940) etc. Şi-au mai rămas după Victor Morariu pentru a întregi „patrimoniul cultural al perioadei interbelice“ (Mihai Iacobescu, Constantin Morariu, pg. XII) „lucrări de referință“ precum: „Novalis, teoretician al romantismului“ (1924), „Sintaxa propozițiunii în Psaltirea Şcheiană“ (1927), „Pedagogia lui Jean

Paul“ (1933), „Pedagogia lui Herder“ (1936), „Problema nuvelei în literatura germană“ (1940), „Prima traducere a Luceafărului“ (1940) etc.

Victor Morariu, prezent şi în paginile anterioare ale acestei cărţi (capitolul dedicat lui Ion Grămadă sau cel referitor la justificarea lui Radu Sbiera ca poet), a lăsat după sine şi pagini de memorialistică remarcabile, cele mai multe încă nepublicate, frazând curat, economicos şi fără inutile dogmatisme naţionaliste: „Miercuri, în 6 Noiembrie 1918. Dimineaţă, cum începusem a scrie Tatei, veni spălătoreasa cu vestea: au intrat Românii în oraş. Deci, fugă; i-am găsit în parc, lângă biserica catolică. Cunoştinţă cu maiorul Anton Ionescu, locotenenţii Chiuşlea şi Borş. Câteva vorbe cu soldaţii. Părintele George Mihuţă (autorul unei remarcabile cărţi despre însoţirile orăşenilor suceveni – n.r.), trecând pe trotuarul de peste drum, îmi răspunde la salut, scoţându-şi căciula din cap, apoi repede o ridică în sus: aclamaţie mută, care a făcut bucurie ofiţerilor. Ei ne povestesc că nemţii din teritoriul ocupat pleacă desarmaţi!

Pe la ora 1, cetim, acum afişată, prima ordonanţă a comandantului garnizoanei, maiorul Ionescu: „Graniţă între Români de astăzi înainte să nu mai fie. De aceea noi, grănicerii, am sosit cei dintâi la voi, să Vă zicem: Bine v-am găsit!“.

Iar mai târziu se afişează şi proclamaţia generalului Zadik.

La Cernăuţi, Etzdorf predă administraţia Ucrainenilor şi lui Aurel Onciul“ (Calendarul „Glasul Bucovinei“, 1928, pp. 155-159).

În scrierile sale, Victor Morariu comunică cu discreţie, anonimizându-se pe sine. Scrie, de pildă, despre Ion Grămadă, care-i era prieten (dovadă numărul scrisorilor), portretizându-l cu iscusinţă: „Frumosul băiat cu ochi căprii, plini de duioşie, încă de pe băncile liceului din Suceava era un ferment de viaţă naţională şi de preocupări intelectuale între colegi... Ca unul ce l-am cunoscut aproape, păstrez de la el o serie de scrisori – 23 la număr – trimise de la Cernăuţi, Abbazia, Trient, Bozen şi din Viena, toate oglindind aceleaşi preocupări“ (Calendarul „Glasul Bucovinei“, 1927, pp. 94-106). Victor Morariu avea acea calitate rară de a povesti despre alţi fără ca măcar să încerce poziţionarea de sine. Probabil că datorită acestei generozităţi a fost atât de iubit şi de respectat în epocă.

A murit în exil românesc, la Caransebeş, în 1 iulie 1946.

Leca Morariu (1883-1963)



Dacă ar mai fi avut istorie şi pentru ultimii 18 ani de viaţă, cei de supravieţuire sub teroarea securităţii, probabil că Alexandru Leca Morariu, al doilea fecior al preotului şi cărturarului Constantin Morariu, născut la Toporăuţi, în 25 iulie 1888, ar fi izbutit să-şi împlinească opera pe deplin. Au rămas după el zeci de mii de pagini scrise, dar Leca, după cum se vede din jurnal şi din documentările lui, abia se pregătea pentru opera cea mare şi definitivă. A scris, desigur, până în ultima clipă de libertate, cu o disperare şi cu un eroism care-l farmecă pe Constantin Loghin, el însuşi un erou al mărturisirii, dar care, lucrând ultimele numere ale „Revistei Bucovinei“, nu se mai vede pe sine, fiind copleşit de exemplul confratelui său: „Incontestabil, domnul Leca Morariu este un incorigibil. După ce, în aceste vremuri grele, a făcut să apară, în pribegie, revista „Făt-Frumos“ şi buletinul „Mihai Eminescu“, acum se încăpăţânează să ducă mai departe şi revista „Fond şi formă“, menită, pe de o parte, pentru critică generală şi specială, iar pe de alta, pentru specificul şi pitorescul limbii“ (Constantin Loghin, Revista Bucovinei, nr. 11-12/1944, pg. 392).

Leca Morariu a fost filolog, lingvist, istoric, critic literar, etnolog, profesor la Facultatea de Filologie a Universităţii din Cernăuţi, director al Teatrului Naţional şi al Institutului de Literatură, Etnografie şi Folclor din Bucovina, întemeietor şi coordonator al publicaţiilor Buletinul „Mihai Eminescu“ (1930-1943, circa 400 pagini pentru fiecare număr), „Făt-Frumos“ (1926-1944, revistă polemică, în care publica şi poezie cultă, şi epigrame, şi proză literară, şi studii istorice, şi studii monografice), precum şi „Fond şi formă“ (1938-1944, după cum confirmă şi Constantin Loghin, contrazicându-l, practic, pe istoricul Mihai Iacobescu, cel care menţionează doar numerele apărute între anii 1938-1939). Între timp, pentru că numai lui putea să-i mai rămână timp, publica masiv în paginile publicaţiilor „Junimea literară“, „Viaţa Nouă“, „Deşteptarea“, „Gazeta Bucovinei“, „Revista Bucovinei“ etc. sau încredinţa tiparului cărţile care

să-i contureze opera: „De la noi. Poveşti" (1920), „Războiul Troadei" (1923), „Institutorul Creangă" (1925), „Drumuri moldovene. Pe urmele lui Creangă" (1925), „La fraţii noştri" (1928). Şi a mai publicat o mulţime de studii despre viaţa şi opera lui Iraclie Porumbescu (reprodus, deja, în această carte), Ciprian Porumbescu, Mihai Eminescu, Veronica Micle, Nicu Gane, T. Robeanu, Iacob Negruzzi etc.

Viaţa lui Leca Morariu e ciudată, ba chiar capricioasă. A crezut în Austria, a luptat pe frontul italian (faptele lui de „vitejie" fiind povestite în scrisorile adresate lui Victor Morariu), apoi a venit în Bucureşti ca trufaş ocupant austriac, dar trezit la realitate de Dimitrie Onciul, care l-a atenţionat că Austria va pierde războiul. După Unire, Leca Morariu îşi găseşte motivaţiile interioare în prietenia lui cu iredentiştii români din Bucovina (prietenul lui, Ion Grămadă, dar şi fratele, Aurel Morariu), insinuându-şi un antiaustriacism de care n-a fost capabil sau, pur şi simplu, însuşindu-şi-l pe cel al lui Ion Grămadă, în ziua aducerii osemintelor Eroului la Suceava:

„Mergeam, în rând, pe urma sicriului lui.

Şi o tristă, şi o veselă duioşie mă îndemna să dau mulţumită micului sicriu, ridicat deasupra atâtui învălmăşag de norod.

Şi prinosul de mulţumită mi se legăna între mai multe gânduri.

Să mă opresc la tovarăşul meu de şcoală Nicuţă Grămadă, vioiul nostru îndrumător în ale cititului din marile literaturi universale şi aprigul nostru răzvrătitor din colindările nocturne printre acele ruini Sucevene ale slavei româneşti, în care, cu vraja lui Grigore Alexandrescu, copiii de noi vedeam spada lui Ştefan Voevod fulgerând înspre minciuna Vienei, ori să mă opresc la mai maturul, dar nu mai puţin stăpânitul coleg de dăscălie iredentă (Leca nu-i împărtăşea ideile – n.r.) din grelele zile ale meschinăriei austriece?

Şi când, ajunşi în dealul Tătăraşilor, Suceava, cu slăvitele ei turle, rămase la poalele noastre, şi când acolo, la o bătaie de săgeată, căruntele ziduri ale Cetăţii ne salutau cu mărturia lor de mărire a trecutului şi de nimicnicie a bietei vieţi pământeşti, şi când sub semnul celei mai mari cinstiri oşteni şi preoţi, şi ţărani, şi floarea cărturărimii bucovinene l-au astrucat în loc de „vecinică" odihnă, atunci îndoiala mi se lămuri.

Şi peste marginea pragului celor veşnice îi mulţumeam lui Ion Grămadă că ne-a răzbunat şi că el, răzvrătitul, alina suferinţele tuturor adevăraţilor dezertori rămaşi în armata minciunii austriece“ (Făt-Frumos, nr. 4/1926).

Ciudată logică a fost aceasta a „adevăraţilor dezertori rămaşi în armata minciunii austriece“, deci nu numai a lui Leca Morariu, care îşi găsesc, prin jertfa lui Ion Grămadă, o legitimare pro-românească, după ce luptaseră în tabăra adversă.

Împăcat cu sine după aducerea osemintelor lui Grămadă la Suceava, Leca Morariu, care se căsătorise cu Octavia Lupu, fata politicianului Teofil Lupu, o femeie frumoasă, bogată, cultă şi cu aptitudini artistice remarcabile, devine liderul de necontestat al spiritualităţii bucovinene. Ce-i drept, avea şi erudiţia necesară, şi o inepuizabilă putere de muncă, şi o capacitate de a sintetiza incredibilă, toate acestea suprapunându-se peste un talent literar autentic, manifestat prin frazări care amintesc de Iorga, de la care Leca Morariu chiar împrumută imagini de genul „căruntele ziduri“, „slăvitele ei turnuri“, „şi o tristă, şi o veselă duioşie“ etc.

În viaţa culturală a Bucovinei, Leca Morariu şi-a pus pecetea inconfundabilă, striată de exagerări şi de neadevăruri afirmate prin omisiune. Se bate pentru înfiinţarea unui muzeu autentic, dar elimină dintre întemeietorii reali pe Karl Adolf Romstorfer, arhitectul vienez care a scos cetatea din pământ şi ne-a reconstruit bisericile şi mănăstirile. Mai dur decât Iorga, care-i recunoştea, cu strângere de inimă, meritele, Leca Morariu îl şterge, pur şi simplu, pe vienez din memoria locurilor. În general, de-a lungul întregii sale cariere interbelice, Leca Morariu procedează diametral de cum procedează fratele lui, Victor, adică mărturiseşte pe alţii doar pentru a se înfăţişa pe sine. La temelia soclului său, real şi meritat, zac o mulţime de cadavre. Altminteri, adică dacă îi ignorăm egocentrismul şi exploziile de răutate sufletească, Leca Morariu rămâne un personaj cultural admirabil, o adevărată emblemă a Bucovinei interbelice.

A sfârşit şi el în exil românesc, în 1963, la Râmnicu Vâlcea.

Aurel Morariu (1886-1945)



Mezinul lui Constantin Morariu, Aurel, s-a născut, tot la Toporăuți, în 15 mai 1886. A făcut studii de drept la Cernăuți (licență în 1909), susținându-şi doctoratul la Praga (1914).

Aurel Morariu, care lucrează de foarte tânăr (1907) în redacția „Deşteptarea“, s-a afirmat ca un naționalist tumultos şi ca un antisemit exagerat, capabil să le pună evreilor în cârcă cele mai incredibile grozăvii. S-a numărat printre iredentiştii bucovineni care, în 1914, au trecut în România, militând pentru intrarea Regatului în război împotriva Austriei, inclusiv prin lucrarea „Bucovina / 1774-1914“ (Biblioteca „Bucovina“, Bucureşti, 1914), în care exagerează cu aplomb („spionii“ închişi de austrieci, de pildă, erau acuzați de spionaj în favoarea ruşilor, nu în favoarea românilor). În vremea războiului publică şi lucrarea „D-l Nicolae Iorga, factor al conştiinței naționale“ (Biblioteca „Bucovina“, 1916). După război, revine la Cernăuți, întemeiază Cooperativa „Meseriaşul Român“, militează pentru promovarea principiilor lui Fredrich Wilhelm Raiffeisen, dar pe structuri de dreapta, inclusiv atunci când înființează două bănci. A scris şi publicat numeroase studii pe tema organizării cooperatiste, inclusiv o monografie despre Grigore Filimon, întemeietorul primelor însoțiri bucovinene de economie şi credit în sistem Raiffeisen, diverse monografii cu caracter economic sau bisericesc, răstălmăcind adevărul astfel încât să coincidă cu opțiunile lui ideologice. A murit la Craiova, în 1945.

Ilie E. Torouțiu (1888-1953)

Personaj tragic al spiritualității româneşti din Bucovina, Ilie E. Torouțiu s-a născut, în 17 iunie 1888, la Solca. Provenea dintr-o familie săracă, aşa că i-a fost greu în viață, începând cu perioada studiilor gimnaziale, petrecută la Suceava, şi continuând cu cea a studiilor



universitare, pe care le-a făcut la Cernăuți şi în Germania. Torouțiu a fost, între anii, 1911-1913, asistent pentru limba română la Universitatea din Frankfurt pe Main, apoi s-a stabilit la Bucureşti, ocupând postul de profesor la Liceul „Cantemir Vodă“. La Bucureşti, a condus reviste („Caietele Eminesciene“, între anii 1927-1929, „Floarea Soarelui“, „Literatură, artă, ştiință, viață socială“, „Convorbiri literare – seria nouă“), şi-a procurat o tipografie şi a înființat o editură, punându-le pe amândouă la dispoziția bucovinenilor (chiar şi reviste literare tipărea, fără plată, atunci când era nevoie şi, de cele mai multe ori, fără să i-o ceară cineva).

Important ca istoric, deşi se abate, adesea, în numele „cauzei naționale“, de la adevăr, mai ales în studiile sociologice, economice şi demografice, I.E. Torouțiu a publicat 13 volume de „Studii şi documente literare“ (1931-1946, primul volum în colaborare cu Gh. Cardaş), „Poporația şi clasele sociale în Bucovina“ (Bucureşti, 1916), „Românii şi clasa dirigentă din Bucovina. Studiu satistic economic“ (Cernăuți, 1911), „Românii şi clasa intelectuală în Bucovina“ (Cernăuți, 1911) etc. A publicat şi două volume de folclor bucovinean, „A fost odată. Poveşti şi cântece populare“ (Cluj, 1911) şi „Frunză verde. Cântece populare“ (Bucureşti, 1914).

Ca scriitor, Torouțiu a lăsat un singur volum de schițe şi povestiri, „Chipuri“ (Cluj, Editura „Carmen“, 1912), majoritatea cu caracter autobiografic, rememorând, practic, secvențe din tinerețea lui nefericită. „Aceste nuvele şi schițe au nota generală tragică. Aproape toate aceste puțin dezvoltate nuvele vorbesc de vieți trăite în cea mai neagră mizerie, de dragosti nenorocite, de înnebuniri tragice, de părăsiri de domiciliu conjugal, de morți năprasnice etc. Nuvelele sunt luate din lumea celor mici, celor necăjiți, al cerşetorilor orbi şi ologi şi una chiar „Din Roma Cezarilor“, într-un cuvânt, din lumea oamenilor sceptici, slabi din fire, dar buni şi cinstiți, cari tocmai pentru aceste nobile însuşiri sunte distruşi în lupta de toate zilele. Fără a aprofunda adânc caractere omeneşti, fără a schița magistral situații dramatice, fără a căuta senzaționalul şi fără a

întrebuința împestrițata limbă poporală, I.E. Torouțiu a reuşit să ne dea unele fragmente reale din viața omenească. Izbuteşte mai bine în redarea unor crâmpeie din viața sărăcăcioasă de student, crâmpeie ce vor fi posedând poate viața proprie, iar altă dată, în descrierea naturii" (Constantin Loghin, Istoria, pp. 339, 340).

Constantin Loghin, mânat de bunele intenții ale unui profund patriotism local, exagerează. Torouțiu, un om de cultură autentic, n-a prea fost şi scriitor. Îi lipsea talentul, îi lipsea simțul limbii şi capacitatea de a construi o situație epică. El doar încearcă desene stângace, conturând, mereu şi mereu, ceva care aduce a lacrimă prelinsă în mocirlă. Scrie lacrimogen şi inconsistent, cam în genul Mariei Cunțan, dar fără capacitatea detaliului sugestiv şi a adâncimii perspectivei. Scrie pentru că iubeşte literatura, pe care o şi slujeşte în mod exemplar, scriind studii literare consistente, militând împotriva „decadenței" impresionismului şi expresionismului, traducând operele unor autori de limbă germană sau elină (de pildă, „Apologia lui Socrates", de Platon, în 1910), tipărind şi editând gratuit multe cărți bucovinene.

A trăit, de-a lungul întregii sale vieți, o superbă poveste de dragoste, încheiată în 23 noiembrie 1953, la Bucureşti, în ziua în care unul dintre cei doi moare, iar celălalt se sinucide, pentru a rămâne veşnic împreună. Ar fi putut fi fericit, dacă nu s-ar fi născut cu stigmatul nefericirii.

„Din viață

Era pe la sfârşitul lui April. Omătul se topise şi numai pe alocuri, prin râpi îndosite, se mai ținea câte un petec alb. Pe acolo căldura binefăcătoare de primăvară uitase parcă să se abată. Pâraiele – umflate de apă, pământul – moale ca aluatul, străzile – inundate de tină. Şi în dimineața dintâi de primăvară tina e închegată numai pe deasupra, căci, îndată ce încetă frigul nopții şi dă soarele, ea începe să se rostogolească la vale, spre canaluri, ca un puhoi. Într-aşa o zi noroioasă îmi căzu sub ochi o scenă, care rămase adânc întipărită în sufletul meu.

Era o ființă în care văzui sărăcia întruchipată. Un bărbat se târa de-abia, de-abia prin noroi. De-a stânga lui păşea un tânăr de vreo douăzeci de ani. La întâia privire, fața sumbră a acestui bărbat mă făcea

să cred că ar fi un făcător de rele. Mai pe urmă, însă, înțelesei greşeala mea. Era un țăran căzut în lanțurile mizeriei.

Tânărul care-l însoțea era feciorul său, student la liceu. Amândoi păşeau tăcuți... Feciorul ducea o păreche de desagi goi în spate. Pe fața lui palidă, galbănă ca o frunză dintr-o carte învechită, de-abia mai licărea o scânteie de viață. Ochii lui şterşi, de un umed cenuşiu, stăteau parcă de-a gata să se cufunde în adâncul capului. De sub gulerul cămeşii sale albe îi ieşea înafară gâtul lung şi uscat. Mergea alăturea de tatăl său, în pas legănat şi îngreuiat de gânduri.

De la amândoi – nici o vorbă. De la amândoi – nici un semn de viață! Numai un plescăit greoi, produs de tină, de opincile tatălui. Când ridica un picior în sus, i se vedea pielea călcâiului prin opinca spartă, iar când îl slobozea în jos, glodul țâşnea în sus printre degete, căci opinca şi acolo era găurită. Sumanul de pe dânsul – sdreanță din sdreanță! Cu spatele aduse ceva înainte, cu fața stinsă, încrețită de griji şi necazuri, cu fruntea nourată, se mişca încet-încet, târându-şi cu greu picioarele după el. Întregul său chip era parcă încremenit. Părea o stâncă înnegrită de loviturile furtunilor. Şi în acea ființă trăiau numai ochii, dacă trăiau... Aceştia erau ațintiți spre pământ, cu care se luptau picioarele lui greoaie...

Aşa se duceau cei doi, fără să vorbească ceva întreolaltă. După un târziu abia, când erau să se despărțească, studentul zise către tatăl său:

- Tată, când mai vii pe la mine?

- Ştiu eu, dragul meu?, oftă bătrânul părinte.

- Vai, tată, nu uita de mine, că eu mor de foame!

- Eh, scumpule, d'apoi tu nu ştii ce nevoie e şi acasă? Şi acei de acasă, săracii, se uscă de foame ca şi tine. Şi, apoi, cum pot să vin aşa de des încoace, n-ai văzut, când ai fost, de Crăciun, acasă, ce-i cu maică-ta?

Studentul fu cuprins de un oftat prelung, întrerupt:

- E tot aşa de bolnavă mama cum am lăsat-o?

- Da, scumpule, da, ea nu mai are multe zile.

- Spune-i, tată, că eu am să merg în curând acasă, să caute s-o găsesc în viață.

- Ei, şi când găteşti şcoala?, întreabă tatăl său.

- Hm! Trebuie încă mult să muncesc.

- Câte ghimnazii ai amu?

- Şepte.

- Şepte!... Bre, d'apoi îs multe.

- Multe, tată, şi grele!

- Şi, apoi, câte ai de gând să faci de toate?

- Câte?, replică studentul.

- Da, câte? Vreo zece-unsprezece? Ha?

Pe buzele tânărului se trezi un surâs amar:

- Încă una, tată, şi apoi mă duc la popie. Am să împlinesc dorința mamei.

- Caută, măi băiete, şi învață, învață din răsputeri, zi şi noapte, şi te roagă lui Dumnezeu poate ți-o ajuta, că doară-doară îi scăpa la o bucățică de pâne mai uşoară decât a noastră, că, Doamne, greu îi de trăit în vremea asta fără carte; îi duce-o şi tu mai uşor, şi noi. Nădejdea noastră e la tine. Opt suflete aşteaptă tremurând ajutorul tău.

Studentul, în vreme ce-i vorbea tatăl său, ținea capul plecat în jos, căci ochii îi picurau lacrămi fierbinți de milă...

Se despărțiră. Întâiul nenorocit îşi luă calea spre bordeiul celorlalți şepte nenorociți, iar al doilea, studentul, spre cvartir. Pe drum îl ajunse un coleg de al său, care începu să-l apostrofeze:

- Ascultă, onorabile, aşa-ți păzeşti tu cinstea de student?!

- Ce-i?, tresări el.

- Cu cine mergeai mai adinioară? Cine era nespălatul ăla? Cum nu ți-i ruşine să mergi cu un cerşitor?

- Taci, dragă, era tatăl meu. A fost la mine, mi-a adus ceva de ale mâncării şi eu l-am petrecut puțin, zise studentul către colegul său, apoi intră în cvartir şi începu să plângă cu amar...

Opt suflete nădăjduiau ajutorul lui...

Opt nenorociți aşteptau mângâierea lui.

Opt chinuiți aşteptau de la dânsul alinarea durerilor lor...

Şi el... se simțea şi mai nenorocit decât ai lui de acasă" (Chipuri, Tipografia „Carmen", 1912).

„Aristocrații simțirii“

Aproape pe neaşteptate şi aparent inexplicabil, în Bucovina interbelică s-a ivit o nouă generație scriitoricească, prima conştientă de sine şi capabilă „de a inaugura o mişcare literară în Bucovina, care să fie în stare de a ne scoate din indiferentismul şi letargia în care trăim încă şi astăzi, după 15 ani de la unire“ (Nistor, Junimea literară, nr. 1-3/1933, pg. 3). O generație care s-a format în cenaclurile literare ale liceenilor din Rădăuți şi Cernăuți şi care a prins contur în paginile revistelor gimnaziale „Muguri“, „Speranța“ şi „Caietul celor 4“, prima a Liceului „Eudoxiu Hurmuzachi“ din Rădăuți, următoarea a Liceului de băieți din Cernăuți, iar ultima a Liceului „Aron Pumnul“ din Cernăuți..

Revista „Muguri“ a apărut în ianuarie 1924, sub îndrumarea profesorilor Ilie Vişan şi Em. Isopescu, ca o explozie de lumină şi prospețime, săvârşită prin Mihai Horodnic, Iulian Vesper, Ionel Negură, Eugen Prelipcean, Ion Roşca, Aurel Prelipceanu sau Constantin Rotariu. „Caietul celor 4“, Mircea Streinul, Neculai Roşca, Nicolae Pavlovici şi Tudor Ulmeanu (Teodor Plop, de la Hotin), apare în 1928, cu un an înainte de debutul lui Mircea Streinul în paginile „Junimii literare“.

Generația care poate fi numită, cu o metaforă a lui E.Ar. Zaharia, cea a „aristocraților simțirii“ dă un alt suflu „Junimii literare“, revistă care, în 1932, nu ezită să prezinte, cu fotografii, semnături olografe, prezentări şi lucrări originale pe fiecare tânăr autor în parte, iar Iancu Nistor simte nevoia să salute şi să confirme acest „frumos mănunchi de tineri de talent şi însuflețire care cearcă să se afirme pe terenul literar“ (ibidem, pg. 5), sugerând încă din titlul primului editorial al anului 1933 că „Se întrevăd zorii“. „Ne dăm seama bine, scrie Iancu Nistor, că unele din încercări apar încă stângace şi modeste, dar nimeni nu poate prezice calitatea fructelor chiar din floare. Să fim deci buni şi îngăduitori cu sfiala celor ce încearcă şi să încurajăm orice scânteiere de talent oricum

s-ar manifesta ea. Să ne ferim de raționalismul sec şi de critici prea aprige, care în cele mai multe cazuri vin să deruteze talente în loc de a le încuraja şi modela. Patima este bună când ea se pune în serviciul a tot ce este nobil şi frumos. Invidia păgubeşte mai mult pe cel ce o practică decât pe acel împotriva căruia este pornită. Dorim să vedem manifestându-se între tinerii noştri colaboratori o emulație sinceră şi o luptă nobilă de întrecere pe tărâmul creațiunilor artistice şi literare. Cuvintele tari se folosesc de regulă pentru a ascunde după ele slăbiciunea argumentelor. Să trăim deci în armonie şi bună armonie cu sacerdoții frumosului, preamărind talentul în jurul aceluiaşi altar. Aşa am trăit timp de 30 de ani, şi aşa dorim să o ducem mai departe.

Ani de zile am alimentat revista cu studii şi cercetări istorice şi literare, aşteptând cu dor să încolțească sămânța culturii româneşti, aruncată de la unire încoace cu atâta dragoste şi însuflețire asupra ogorului bucovinean pregătit de noi. Azi sămânța aceasta a încolțit şi începe să dea roade bogate. Să ne bucurăm şi să întrevedem zorile unor vremuri mai bune!“ (ibidem, pg. 5).

Iancu Nistor, cu clarviziunea sa inconfundabilă, deja sesizase că între „raționalismul sec“ al bătrânilor şi „patima“ trăirilor tinerilor „sacerdoți ai frumosului“ nu mai exista „armonie“, în ciuda generozității „bătrânilor raționalişti“. Traian Chelariu deja exprimase nişte „Digresiuni inoportune“ (Junimea literară, nr. 7-12/1932, pp. 181-186), în încercarea de a contura un program literar al generației sale (avea doar 26 de ani), stabilind că „ceea ce numim sublim e însăşi limita între estetic şi mistic“, că „maximum de estetic e un maximum de expresie“, că „poemul e singurul gen literar care suferă o maximă realizare estetică“, că „vocalismul e sângele poemului“ şi, mai ales, că „poezia este suferință precum dansul e bucurie“. Şi tot el avea să îndemne, în anul următor, 1933, „Înapoi la Eminescu“ (pp. 119-130, 168-177), condamnând „anarhia formală“ şi „modernismele“ gratuite ale generației lui, convins fiind că „pentru poeții noştri însă există necesitatea unei „experiențe Eminescu“ înainte de orice altă experiență. E un lucru nefiresc să treci pe lângă un mare poet al poporului tău, căutând să înveți, pe jumătate, de la străini ceea ce e de datoria ta s-o faci la tine acasă“, în condițiile în care „relevăm că Eminescu e în adevăratul ritm european şi nu scriitorii

de incoherențe stilistice". Şi concluzionează Traian Chelariu că „Eminescu, mai întâi de toate, se adresează omului matur" (pg. 176).

Generația „aristocraților simțirii" aspira spre sacerdotism, iar un reper mistic fusese stabilit, încă din 1927, de Ion Moța, care îşi începea articolul „La icoană" cu cuvintele „De la icoană şi de la altar am pornit...", propunând o regenerare morală prin dogmatism ortodox. Vasile Posteucă avea să subscrie primul la această propunere de pseudomorală, pe care George Anton avea s-o propovăduiască pentru un „Veac nou de slavă curată" (Iconar, nr. 9/1937), în care „veac nou" şi „apariția acestei generații noi este aşteptată cu mare interes... într-o lume în care nimic nu mai răspunde aşteptărilor, în care tot ce ar trebui să te protejeze te amenință" (Dr. Pavel Pavel, Viața Bucovinei, nr. 5-6/1933, pg. 4). Într-o lume în care tineretul „artei literare îi reproşează de a ignora omul real şi de a nu studia decât aparențele sub pretext de realism. Umanismul însemnează pentru tineret o voință de sinteză care ar permite să exprime omul în totalitatea sa, în dubla şi inseparabila sa realitate: spirituală şi materială" (ibidem, pg. 5).

Generația „aristocraților simțirii" urma să se definească într-o provincie istorică a României Mari care se simțea „oropsită şi îndosită ca şi cenuşăreasa din poveste" (Bucovina oropsită, Făt-Frumos, nr. 2/ 1929, pg, 49), într-o Bucovina caracterizată prin „un organism administrativ şi economic zdruncinat, o cultură națională periclitată, un capitalism neproductiv şi înstrăinat, o pătură conducătoare desorientată, o burghezie aproape inexistentă, o țărănime sărăcită şi un imens proletariat intelectual, agricol şi industrial. În această stare jalnică țara se prezintă generației acelor pecetluiți cu fierul roş al războiului, acelor cari, ieşind din casa părintească sau din şcoală pregătiți pentru viață, sunt răpiți de dreptul cel mai elementar al omului: de a munci şi de a avea traiul asigurat. Acest şomaj intelectual pare a fi pentru noi de o mult mai mare însemnătate decât şomajul agricol sau industrial" (E. Carabăț: Tineretul desorientat, Viața Bucovinei, nr. 1/1933, pp. 8, 9).

Cam asta era atmosfera bucovineană a anilor în care „doi tineri şi talentați scriitori bucovineni, Mircea Streinul şi Iulian Vesper, a căror activitate se ilustrează nu numai prin producțiile lor proprii, ci şi prin perseverența cu care au ştiut să animeze pe toți ceilalți tineri scriitori

bucovineni“, întemeiază o „mişcare literară“ în Bucovina, cu „răsunet în cele mai largi pături din ţară“ (Viaţa Bucovinei, nr. 1-2/1934, pg. 223).

Mircea Streinul visa la o literatură de generaţie, cea a „arborosenilor“, încă din 1931, când îl cunoscuse pe Ion Roşca, venit la Cernăuţi să studieze dreptul. Preluase de la Iancu Nistor ideea „sacerdoţilor simţirii“, plusând: „Poetul va lăsa toate. Se va dezbăra de mărimi şi plăceri. Va fi sacerdot. Mai mult: ascet. El va admite o permanenţă a morţii în duhul său, ca astfel s-o poată depăşi prin eternitate. El va trăi acolo unde înţelegerea obştească se refuză. Căci nu fiecare poate fi Meşterul Manole al propriului său destin ca poetul“.

În primii ani ai „Iconarului“, când se înfiinţează o editură, cu o colecţie „Iconar“, care să promoveze scrisul noii generaţii, când profesorii Traian Brăileanu, Liviu Rusu şi Barbu Sluşanschi (fiul camaradului lui Ion Grămadă în exilul românesc) încă nu deturnaseră generaţia spre extremism de dreapta, dar un extremism absolut teoretic, „această mişcare literară se integrează în mişcarea literară a ţării, aducând contribuţia unei literaturi proaspete şi care poartă nota originalităţii (Viaţa Bucovinei, nr. 1-2/1934, pg. 223) şi sprijinind afirmarea tinerilor scriitori, cu complicitatea nemijlocită a lui Iancu Nistor şi a „Junimii literare“, revistă care, până la înfiinţarea „Revistei Iconar“, în 1935, rămâne „organul de presă“ al iconarilor, în care apar şi anunţuri precum acesta:

„Colecţia „Iconar“ instituie un premiu de poezie, în valoare de 2000 lei. Autorii vor trimite câte două poezii inedite; manuscrisele vor fi însoţite de un motto; în plic, respectivii autori vor alătura o cartă de vizită închisă, cu numele lor adevărat şi adresa. Manuscrisele vor putea fi trimise până la data de 27 Faur 1934. Poetul premiat îşi va putea tipări în colecţia „Iconar“ 28 poeme, cari vor putea apare în ediţia de lux, tiraj limitat (150 exemplare). Toate cheltuielile tiparului şi ale expediţiei vor fi suportate de editură. Manuscrisele vor fi trimise pe adresa: **Mircea Streinul**, în Cernăuţi, strada Transilvaniei, No. 171. Comisia care va decerne premiul e alcătuită din d-nii **N. Tcaciuc-Albu** şi **Iulian Vesper**“ (Junimea literară, nr. 7-9/1933, pg. 202).

Acest prim concurs literar bucovinean dedicat promovării poeziei (cel din 1904-1905 al „Junimii literare“, pentru proză, era jurizat de cititori) urma să întregească o frumoasă colecție, cea a cărților publicate de Ion Roşca („Semne în scuturi“), Neculai Roşca („Neutral“), Iulian Vesper („Nopți în „Aquitania“, „cel mai important eveniment al sezonului liric bucovinean“, „Scrisoare deschisă domnului Emil Cioran“ şi „Noi, ăştia din Arboroasa“), Tudor Ulmanu („Scrisoare provincială“), Teofil Lianu („Cântec la poarta cetății“), Mircea Streinul („Despre viața, iubirea şi moartea plantelor“, „Moartea aşa cum e“, „Cu Tartarin, Don Juan, Sancho şi Polonius după glorie“ şi „Bazaconia generației de ultimă oră“), Traian Chelariu („Exod“ şi „Astrolab“ – proză filosofică)“ şi „o carte de d-nul Liviu Rusu, distinsul cronicar muzical al ziarului „Glasul Bucovinei“.“ (Junimea literară, nr. 7-9/1933, pg. 202).

Din juriul desemnat de Mircea Streinul face parte şi profesorul N. Tcaciuc-Albu, cel care are şi meritul de a-l fi încurajat în demersurile sale literare.

Cu Iancu Nistor şi cu „Junimea literară“ arborosenii rămăseseră în relații foarte bune, deşi se manifesta „Ritmul generațiilor în evoluția artelor“, cum avea să scrie, în nr. 5 al „Revistei Iconar“, cu universitarul Traian Brăileanu, care dorea să prevină „îmbătrânirea artificială a tineretului... prin modelarea lui după structura sufletească a adulților“. Ca şi Iancu Nistor, care dorea să armonizeze, în paginile „Junimii literare“, „raționalismul bătrânilor“ cu „patosul“ trăirilor tinerilor, Brăileanu sesizează diferența de planuri şi propune ruperea „zăgazurilor ridicate de rațiune, de şcoala raționalistă a bătrânilor şi de a repune în drepturi sentimentul („patosul“ sugerat de Nistor – n.r.) în drepturile sale... Iar „Iconar“ e al tinerilor, care urăsc cu drept cuvânt înțelepciunea chilometrică şi sfătoasă“, iar „ceea ce numim formă, tipizare, rutină, calcul, trebuie să cedeze locul conținutului, avântului sufletului care sfarmă cătuşele „şcolii“ şi caută forme noi, mai ample, care să poată cuprinde toată bogăția de sentimente, de nădejdi, de energie exuberantă“. Traian Brăileanu, el însuşi „junimist“ cândva, ca prozator, considera că lirismul e specificul tinereții, tot aşa cum drama e specificul maturității, iar epicul, al bătrâneții şi, în numele acestor „vârste ale speciilor literare“, se străduia să-i elibereze pe tineri de „raționalismul“ celorlalți bătrâni,

pentru a-i subordona „raționalismului" său. Şi astfel, o generație care se îmbăta cu farmecul trăirilor spirituale, a fost deturnată, cu argumente din Villon, Malherbe, Montaigne, Musset, Leopardi, Giovani Pascoli şi, nu în ultimul rând, din Eminescu, spre o „cultură a morții", aprig argumentată de Barbu Sluşanschi (Poeții şi moartea, Revista Iconar, nr. 5/1938), şi spre „cântecul legionar", Liviu Rusu susținând că „popoarele ar trebui judecate după cântecul lor de marş. Cele cari le au trădează vădite tendințe de afirmare istorică, de imperialism. Lipsa lor denotă o stare iremediabilă de robie, renunțare definitivă la existența istorică".

Mircea Streinu, George Drumur, Iulian Vesper, Teofil Lianu, Vasile Posteucă, George Anton şi încă vreo câțiva tineri scriitori se lasă contaminați de „raționalismul" bolnăvicios al bătrânilor şi se inițiază în inutil martiriu omenesc. La nivel literar, însă, otrăvurile dogmatice nu-şi fac efectul, chiar dacă teoretizările vorbesc de „Poezia legionară" (Revista Iconar, nr. 1-4/1935), Mircea Streinul stabilind şi un statut al „poetului legionar". Dar cuvântul acesta era de prisos, el căpătând importanță justificativă doar în discursul exterminatorilor de generații depline de prin anii '50 şi importanță senzațională pentru oportunismul critic. În Bucovina nu s-a scris „literatură legionară", „iconarii" însemnând o generație conştientă de sine a „arborosismului", care a încercat să se afirme prin prospețime, prin imaginație, făcând din cuvânt „o icoană a sufletului", cum fericit formula, în 1865, Aron Pumnul. „Materialul său (al poeziei – n.r.) va fi sufletul, pe care-l va sângera sângeros, ca să coloreze crinii albi ai versurilor", spunea Mircea Streinul, parafrazându-l pe Nistor („Patima este bună când ea se pune în serviciul a tot ce este nobil şi frumos"), pentru că „poezia va începe acolo unde micile experiențe personale sunt depăşite de suflul trecerii în divinitate" şi este „unică, unică aşa cum numai dragostea, credința şi lutul (altarul străbunilor – n.r.) pot fi... Poetul va simți responsabilitatea creației. Pe umerii lui nu va duce interese de succes, nu închinări unei vieți de uşurătate morală, de cinism (exact cum îndemna, în 1865, şi Alecu Hurmuzachi – n.r.), ci ritualul integrării spiritului în lutul strămoşilor, splendidă sinteză între eros, logos şi htonos". Aşadar, o reconstrucție, de parcă îndemnul lui Gavril Rotică, adresat „mamelor române", de a naşte fiii care să ne elibereze, inclusiv de mentalitățile noastre, de noi înşine,

ar fi fost reformulat chiar de acei fii. Şi vom vedea că fiecare text literar bucovinean din perioada interbelică, perioada adevăratei literaturi bucovinene, înseamnă „ritualul integrării spiritului în lutul strămoşilor, splendidă sinteză între eros, logos şi htonos“ şi doar atât. Înseamnă primenirea spiritualităţii româneşti în Bucovina, înseamnă undă limpede şi proaspătă de izvor şi nicidecum mlaştină ideologică, în ciuda ademenirilor omeneşti spre mlaştină şi, uneori, a rătăcirilor. Chiar şi Vasile Posteucă, legionar incorigibil şi mistic desăvârşit, izbuteşte să-şi salveze scrisul de aceste opţiuni vremelnice, care nu pot fi judecate în nici un fel, din moment ce au fost determinate de un eşec al democraţiei şi al românismului, de o decadenţă socială, morală şi artistică pe care numai tineretul acelei epoci a refuzat-o. Nu-mi pot permite nici să scuz, nici să acuz legionarismul românesc, dar, bun sau rău în epocă, legionarismul a însemnat doar o oportunitate politică extremă, care n-a izbutit să influenţeze lirismul bucovinean. Un lirism trăit de un „vaga-bond la poarta din oraşul de hârtie“ (George Todoran) sau altul prin curate „revărsări de suflet“ (Ionel Negură), un lirism aparent neunitar, care caracterizează „Bucovina eroică şi martiră“, singura cu o identitate literară distinctă în spaţiul unei anume contemporaneităţi a românismului.

Ceea ce a fost şi a rămas curat în scrisul mărturisitor bucovinean supravieţuieşte vremurilor, datorită „Junimii literare“ şi datorită eroicei publicaţii „Revista Bucovinei“, gazete ale unei identităţi naţionale, care fac abstracţie de deşertăciunile vremurilor. Acolo, în paginile îngălbenite ale celor două gazete, îi aflăm pe „arborosenii“ interbelici (prefer termenul acesta celui de „iconari“, căruia i s-a dat, deja, o conotaţie politică), căutând adevăruri, lumină, identitate.

Mihai Horodnic (1907-1926)

Mihai Horodnic s-a născut, „sub ţintuirea mută a focului de stele”, la Bilca, în 15/27 iulie 1907. În 1918, s-a înscris la gimnaziul din Rădăuţi (din 1919, Liceul „Eudoxiu Hurmuzachi“). În 1922, publică primele exerciţii lirice în revista „Mugurul“ a elevilor claselor mai mari. Din ianuarie 1924, preia conducerea revistei şi, împreună cu Iulian Vesper,



Ion Roşca, Ionel Negură (viitor economist şi publicist de marcă), Iftimie Galan, Tit Cârsteanu şi Eugen Prelipceanu, „ca meşterul îndemânatec / şi încrezut în propria-i putere“, construieşte un univers liric plin de prospețime („mi-am cioplit eu singur / Mângâierea”). Apoi, „la 4 septembrie 1926, tânărul poet bucovinean Mihai Horodnic s-a prăbuşit sub zodie de nenoroc şi moarte năprasnică, fiind răpit de apele Suceviței, pe când se scălda“ (C. Nati, apud „Izvorul primăverii“, pg. 163).

Mihai Horodnic se afla la vârsta începuturilor lirice într-un spațiu românesc aflat şi el la aceleaşi începuturi. Îi era „sufletul un isvor de ape încătuşat / în inima unei stânci”, clocotea pe dinlăuntru, dar încă nu găsea făgaşul „izvorului primăverii“: „Eu seara stau şi ascult; / Simt că le înțeleg şi, tocmai / Când vreau să-mi tălmăcesc înțelesul, / Ele se tulbură şi nu mai pot / Pricepe nimic“. Era meşter, după o scurtă ucenicie de cioplitor de cuvinte, şi pentru că avea nevoie de lumea lui, cea pe care nu o putea afla în lumea noastră, a început să şi-o cioplească singur „Din piatra depărtării / A întunericului/ Şi a luminii“. Era, deja, un „sacerdot al simțirii“, cu povara „Vremii“ şi a sufletului (stânca încătuşând izvorul) pe umăr, fericindu-i pe „acei“ care „au credință, / acei ce n-au nevoie să cioplească / şi să cânte!”.

Mihai Horodnic, o scânteie de geniu aidoma celei numită Nicolae Labiş, n-a mai avut „Vreme” să ajungă poet, ci mit. Abia se inția în bărbăție şi în mitologia părinților („Cu tata alături”), iarăşi aidoma lui Nicolae Labiş, abia începuse cioplirea de cântec şi n-a mai fost. Se mutase deja în alții, era ştiutorul de moarte care-i iniția şi pe alții în cioplitul mângâierii, şi tocmai de asta poeții cei mari ai adevăratei Bucovine poetice, Mircea Streinul, Vasile Posteucă, Iulian Vesper, Teofil Lianu, Neculai Roşca sau Traian Chelariu, aveau să-l zugrăvească arhanghel. Mircea Streinul îl recunoştea drept „primul poet modern al Bucovinei”, iar Vasile Posteucă îl descifra drept „lumină mare pentru începuturile literare bucovinene postbelice“ şi am credința că nu s-au înşelat cu nimic. Un singur poem să fi scris Mihai Horodnic (de pildă, „Al şaselea cântec“,

din ciclul „Cântecele aşteptării“), şi tot au dreptate Mircea Streinul şi Vasile Posteucă, din moment ce, pe mitul poemului şi al poetului s-a zidit, peste ani, catedrala. Pentru că Horodnic nu şi-a mai aparținut după sine, el devenind sâmbure de credință care să îndemne la asceză şi să o şi justifice (poetul „va fi sacerdot. Mai mult: ascet“, stabilea Streinul). Iar dacă vremea aceea durabilă l-a trăit astfel, noi nu avem dreptul să-l minimalizăm, oricâtă erudiție ne-ar tot chinui mințile universitare veşnic neroditoare. În fond, noi, cusurgiii fără operă care se nasc bătrâni pentru a mărşălui inutil, dar afişând un raționalism gomos, dinspre naştere înspre naştere, aparținem altei lumi, iar pe a lor nu o vom putea pricepe vreodată.

„Primul poet modern al Bucovinei“, „lumină mare pentru începuturile literare bucovinene postbelice“, mai aşează, uneori, sub „ferestruici aprinse”, vibrantele sale „cuvinte pentru început”, pe coperta cărților apărând, de fiecare dată, un alt titlu, o altă metaforă care să ni-l sugereze pe Mihai Horodnic. În 1936, Ionel Negură şi Vasile Posteucă au publicat, la Cernăuți, „File de poveste“, volum omagial şi un fel de reînviere şi de retrăire. În 1938, Ilie E. Torouțiu a publicat, la Bucureşti, piesa în trei tablouri „Haiducii“. În 2004, Luca Bejenariu, Vasile I. Schipor şi Elena Cristuş-Pascaniuc au îngrijit şi publicat, sub egida Societății de Ştiințe Filologice din România, Filiala Rădăuți, volumul „Mihai Horodnic / Izvorul primăverii“, făcând să fie „sărbătoare mare în zările albastre“, „în grădina înflorită“ ivindu-se, iar, Mihai Horodnic pentru a se mărturisi: „Pribeag pe-un drum de soare eu m-am pornit să merg / Şi deznădejdea toată din sufletu-mi s-o şterg, / S-ajung în țara unde mai albi în floare-s merii, / Să sec dintr-o sorbire izvorul primăverii, / Să simt o viață nouă“.

Fără îndoială, Mihai Horodnic merită o „viață nouă“ măcar aici, în Bucovina, aici unde a fost şi rămâne „izvorul“ unei irepetabile primăveri poetice.

„Cuvinte pentru început

Prieten depărtărilor albastre
Şi-ndrăgostit de-un singur Dumnezeu,

Eu m-am pornit pribeag pe lumea asta
Să-mi caut lumea mea.
Dar n-am găsit-o...

Şi-atunci ca meşterul îndemânatec
Şi încrezut în propria-i putere
Eu am muncit şi am cântat...
Şi lucrul meu, şi însăşi lumea mea,
Pe care n-am găsit-o-n lumea voastră,
Am încercat să mi-o cioplesc
Din piatra depărtării
A întunericului
Şi a luminii;
Dar ea s-a sfărâmat...

Şi mi-a rămas doar cântecul
Pe care îl cântam de-atâtea ori
Crezând mai cu tărie:
Că mi-am cioplit eu singur
Mângâierea...

O, fericiți acei ce pot iubi,
Acei ce şi-au găsit limanul căutării...
O, fericiți acei ce au credință,
Acei ce n-au nevoie să cioplească
Şi să cânte!...
O, clipe fericite pentru voi,
Cari nu cunoaşteți adâncimile depărtării
Şi nici tăria cea mare a granitului,
A întunericului şi a luminii...
O, fericiți, o, fericiți
Acei ce şi-au găsit limanul căutării,
O, fericiți acei ce pot iubi!...

(Izvorul primăverii, pp. 57, 58).

Al şaselea cântec

Mi-e sufletul un isvor de ape încătuşat
În inima unei stânci,
O, când ai şti şi Tu,
Când ai înțelege tăcerea lor!...

Dacă ai putea să asculți măcar o singură dată
Cum se frământă ele şi cum spumegă
Şi cum cad înfrânte...
Eu seara stau şi ascult;
Simt că le înțeleg şi, tocmai
Când vreau să-mi tălmăcesc înțelesul,
Ele se tulbură şi nu mai pot
Pricepe nimic...

(Izvorul primăverii, pg. 65)

Noapte

Acolo, pe cărarea copilăriei mele,
Nu-i nimeni acuma cântarea s-o înceapă.
Dorm sălciile toate încremenite-n apă
Sub țintuirea mută a focului de stele...

Şi-arinii, mai deoparte, stau nemişcați în lună
Cu pleoapele-adormite sub frunze argintii.
Nu-s cântece de păsări, nici veselii copii
Şi nici un tril de doină acum nu mai răsună...

Departe, moara, veche prietenă-amintirii,
Cu roata prinsă bine în scoc cu apă plină
Stă singură în noapte şi-ncet parcă ascultă
Vreo şoaptă să-nțeleagă din plânsetele firii.

Văd casa noastră prinsă în brațe de livezi
Şi-arinii de la poartă cu frunza lor subțire,
Tresare-n fapt de seară atâta licărire
Şi ferestruici aprinse te cheamă să le vezi.

Şi noaptea trece albă... Departe-n zări albastre
Pe creştet de pădure îşi cerne cerul bruma,
Doar luna asta mândră mai luminează-acuma
Cărările şi moara şi prispa casei noastre.
(Izvorul primăverii, pg. 41)

Zile de copilărie

Cu tata alături, în carul cu boi,
Ieşeam dimineața pe poartă la noi
Şi drumul năvalnic făcea cotituri
Până departe, în zări de păduri;
Şi țarina plină de holde şi soare
Râdea bucuroasă cu zâmbet de floare...

Cu ochii departe, pe lanuri aprinse,
Priveam cum se leagănă spicele ninse
În ploaia de soare cu raze fierbinți,
Şi boii păşeau liniştiți şi cuminți...

Şi, iarăşi, pe carul cu snopi de secară
Venem către casă în faptul de sară,
Şi cerul era numai spuză de stele,
Şi drumul gemea sub roțile grele...
Şi cumpene negre dormeau la fântâni,
Şi focuri aprinse luceau pe la stâni.

O, vreme trecută, întoarce-mă iară
În carul de-atuncea, pe drumul de țară,

Şi-njugă-mi iar boii de-atuncea la jug,
Şi varsă-mi în suflet noroc şi belşug!...
(Izvorul primăverii, pg. 45)

Ion Roşca
(1908-1933)



Despre cel de-al doilea poet veşnic tânăr al Bucovinei, Ion Roşca, s-a scris mult în vremea „iconarilor“, iar E.Ar. Zaharia îi invidualizează chiar şi trăsăturile care-l înscriu „pe deplin în fenomenul iconarist al poeziei româneşti“, şi anume: „firească atitudine de nobil poet, de aristocrat al simţirii“, „dorul de zbor, de stele“, „acceptarea sorţii fără revoltă“ şi, „în general acea înclinare către acorduri geometrice, către muzica liniilor, fie că e vorba de fiinţa umană, fie că sunt lucruri neînsufleţite“. Se mai adaugă, desigur, „biruinţa cuvântului neaoş românesc, împletit cu neologismul elegant european“ în conturarea unei opere reprezentativă pentru fenomen.

Conform propriei mărturii, „Ion Roşca s-a născut în anul 1908 (9 iunie – n.r.), în Vicovul-de-Jos (jud. Rădăuţi). Liceul l-a făcut la Rădăuţi. A studiat dreptul la Universitatea Cernăuţi. Şi-a făcut debutul literar în revista „Muguri“ din Rădăuţi. Prima sa poezie publicată în „Junimea literară“ a fost „Rugă“. A scris numeroase dări de seamă (recenzii – n.r.). Colaborează la foiletonul ziarului „Glasul Bucovinei“ (cu schiţe şi povestiri) şi la „Răboj“ (Bucureşti). Publică în „Îndrumarea“ (Rădăuţi).

S-a îmbolnăvit în toamna anului 1933 şi a murit, în 3 octombrie, la Rădăuţi, unde este înmormântat.

Postum, I.E. Torouţiu i-a publicat volumul „Semne‘n scuturi“ (1937), cu o prefaţă de Mircea Streinul, cu care se împrietenise în perioada studenţiei şi care-i preţuia îndeosebi poemul „Neohaiducească“, sortit parcă pentru a deveni imn al „iconarilor“. A scris şi proză, a tradus din Johann Bojer, Baudelaire şi Jean Tharaud.

„Poezia bucovineană tânără dintre cele două războaie mondiale a avut trei mari pierderi: Mihai Horodnic (mort în 1926), Ion Roşca (mort în 1933) şi George Stratoiu (mort în 1935).

Dacă primul pornea de la cel mai eminescian tradiționalism şi de la nostalgia locurilor natale, dacă George Stratoiu schița un itinerar inedit, cu elemente de fantastic românesc, din care umorul nu lipsea, copleşit, totuşi, de o intensă tristețe prevestitoare de moarte, apoi Ion Roşca s-a ridicat spre opere mai moderne, dezacordându-se de actual pentru a urmări un motiv înalt, al cântării de ideal, al idealului însuşi.

Ceea ce mi se pare că predomină în toată lirica lui Ion Roşca este sentimentul pornirilor, al ajungerii, al mişcării. O nevoie de acțiune, de depăşire îl animă pe poet, dar această tendință spre larg, spre infinit este filtrată, ponderată de conştiința inutilității, astfel încât elanul inițial este potolit de chinuitoarele întrebări dacă se poate realiza gândul omului sau nu.

Îndrăgostit de marile aspecte ale liniei în mişcare, dans, luptă, urcare spre zenit, Ion Roşca încarnează liric sentimentul atât de specific românesc al dorului. Este la dânsul dorul de aflare, de ajungere, de descifrare a destinului, de plecare spre țărmuri mai puțin exotice şi pitoresc, tangibile cu ale lui Baudelaire.

Sentimentul dorului în lirica lui este o continuă alunecare spre miraj, mirajul coregrafic al nudurilor ideale, mirajul înstelat al cerului, mirajul zborului, al gândului sulițaş. Ca spre un port îndepărtat de mare, poetul se tot aruncă năvalnic şi nebun în căutarea unui ideal. E chinul tragic, exprimat de romantici, dar şi mai cumplitul dor de necunoscut al simboliştilor. Ion Roşca se înscrie în feudele lor.

Dar, în acelaşi timp, lirica lui cuprinde şi tristul acord al renunțărilor, al întoarcerii, al cupei cu otravă ce-o bei şi o arunci, revenind mereu la locul de obârşie, copleşit de zbaterea imensă pe drumuri neumblate. Iar prin acest caracter, ce corespunde, în sens invers, dorului românesc, Ion Roşca este un interpret al jalei, al suferinței umane, al sentimentului de nerealizare, al sentimentului de nerealizare deplină...

Ion Roşca nu şi-a cântat suferințele carnale, materia în flexibilitate constantă, insuficiențele biologice, ca unii din contemporanii săi bucureşteni, ci a slăvit năzuința sufletului de a se purifica, de a se ridica, de a se contopi cu realitățile spirituale superioare.

Această firească atitudine de nobil poet, de aristocrat al simțirii, s-a evidențiat şi prin cele câteva motive caracteristice: dorul de zbor, de stele („spre neajuns hotar, împinşi mereu de dorul de a nu ne mai opri“), acceptarea sorții („fie şi cu chipul morții“) fără revoltă, imaginea viguroasă a scutului, agerimea arcului ca gândul, nudul (dezbrăcat e, deci, lutul de sufet) în dans şi în oglinda mişcătoare a apelor, paloşul („semeț“, dar „moare frânt în teaca aruncată“), în general acea înclinare către acorduri geometrice, către muzica liniilor, fie că e vorba de ființa umană, fie că sunt lucruri neînsuflețite...

Prin aceste câteva trăsături, Ion Roşca se înscrie pe deplin în fenomenul iconarist al poeziei româneşti. Opera sa lirică e biruința cuvântului neaoş românesc, împletit cu neologismul elegant european“ (E. Ar. Zaharia, Revista Bucovinei, nr. 10/1943, pp. 457-459).

„Acord linear

Vis de slăvite pajişti cu ritmuri neghicite
în descifrări de pagini sub clape grăitoare
şi preajma desvelire de linii pure-n care
mai stăruie contururi de brațe arcuite.

Un răsărit de zâmbet alături şi petale;
rod pârguit în nopți de insomnii şi lene,
de-ai şti câtă răcoare şi umbră ai sub gene,
ți-ai tăinui adâncul privirilor din cale.
(Junimea literară, nr. 1-6/1932, pg. 242).

Neohaiducească

Îmi place să trăiesc ca pădurenii, vara, în pădure
cu suflet acru, necioplit şi dur,
să mă hrănesc cu ploi şi vânt (sunt şi zile pure:
numai argint suflat pe fond de azur).

Ca să-mi crească visul ca un lujer, drept,
mă-nvelesc cu nopți ca în frunzare cerbii;
iar pe cer de scriu semne norii aştept
licurici s-aprindă stele-n roua ierbii.

Mă trezesc atunci din senin haiduc,
hoț la drumul mare (pe Calea Lactee)
măsurând chimirul, aur cât să duc
şi înjurând de sfinți ca noaptea-n loc să steie.

Dorința

Aş vrea s-alerg în depărtări,
să prind cu mâna zarea,
să sorb rubinu-n înserări,
s-aud cum cântă marea...

Aş vrea-n neant să mă cufund,
cutreierând meleaguri.
Uitarea să m-atragă-n fund
străin de pe meleaguri.

Cântecul străzilor

Înnebunite străzi de-atâta alergare,
spre care-nsorite zări vă duceți voi
de vă umpleți ca un puhoi,
spre care port îndepărtat de mare?

Mereu plecați, dar reveniți mereu
Spre-acelaşi loc de unde ați pornit
şi-n chinul vostru tragic şi cumplit
v-asemănați atât de mult cu chinul meu.

Rugă

Îndură-te, părinte, şi din a Ta lumină
aruncă o fãrâmă în trupul meu de lut
în care îngropate zac dintru început
grăunțele-asvârlite în țarina-mi de tină.

Fă mugurii nădejdii să se prefacă-n floare,
să odrăslească iarăşi mlădițele credinții;
pe crengile uscate de spinii suferinții
de aur coapte roade să strălucească-n soare.

Paloşul

Semeț în mâna dreaptă preschimbat
în mări de fulger cu-nfloriri de sânge,
amarul vremii pe oțel brumat
i-a pus pecetea timpului ce-l plânge.

Păduri de zale şi de căşti rotunde
visa – odată – ca să le străbată;
amar adânc – azi – inima-i pătrunde
şi moare frânt în teaca aruncată.

Nud

Împlinit în sunet de cristaluri, nud
scump mărgean sub sticla mărilor din sud,
botezat în roua verzilor perdele –
te ghicesc sonoră umbră-n ape grele.

Bucurie frântă în supremul cânt,
rugă picurată-n fluier de pământ,

şerpuire scrisă în egal cuprins:
basm pe ban de aur, de pe cer desprins".

(selecţie de E. Ar. Zaharia,
Revista Bucovinei, nr. 10/1943, pp. 460-462)



Iulian Vesper (1908-1986)

Înainte de a deveni „destin crucificat", pe care să-l descopăr, cu o ciudată evlavie (a tăcerii?), prin intermediul regretatului poet George Damian, Iulian Vesper „clătina un veac de nebunie", revărsând „rarişti stranii de vis sonorizat" în „luminişul ultimei aurore", cel atât de straniu ameninţat de „ceasul verde-al ploii". Iulian Vesper era, pe atunci, un tânăr scriitor de doar 24 de ani, căruia Iancu Nistor îi ceruse să-şi facă singur o prezentare, care să-i însoţească poemele, proza şi fotografia în paginile „Junimii literare", iar el, visând la clipa „când carnea azurată va bate-n aur pur / şi sângele – ecoul orchestrelor marine – / va nărui cleştarul tăriilor din jur", a caligrafiat doar câteva rânduri: „Iulian Vesper (Teodor Grosu). Născut în 1908 (22 noiembrie – n.r.) în comuna Horodnicul de Sus. Urmează studiile secundare la Liceul „Eudoxiu Hurmuzachi" din Rădăuţi. Actualmente absolvent al Facultăţii de Litere şi Filosofie din Bucureşti (la care se transferase de la Universitatea din Cernăuţi – n.r.). Debutează cu poezii şi schiţe în „Junimea literară", „Glasul Bucovinei" şi „Acţiunea". A tradus din Mihail Şolohov, „Pe Donul Tăcut", roman. Are în preparaţie romanul „Sticla şi imaginea ei"." (Junimea literară, nr. 1-6/1932, pg. 206).

Iulian Vesper deja îşi asumase un „destin crucificat", alături de Mircea Streinul, într-o „primăvară lirică bucovineană" în care „îngerii transcriu cromolitografii cu cărbune" doar „schiţând contur uşure de vis şi înnoptare / a zodiei sub care vremelnic ne-am oprit".

Din punctul meu de vedere, poetul Iulian Vesper e „flăcăul cu obraji de lut", care „se frământă şi plânge", în vreme ce „ară un pământ

nesfârşit... / unde cuţitul plugului să spintece-n două / zorile”. El vine „Înnoptat în ceaţă şi trecut / (Zilele-l poartă, nopţile-l cresc), / În solstiţii lucide şi clare” în care „Se aude glasul lui domnesc”, glas când „legendă a pământului sub tâmple albastre”, când „plânsul sbor de naiuri, în lemnul scund al serii”, când „Dans frânt în nemişcarea orelor ce-au rămas / strivite de tăcere”. Iulian Vesper trăieşte mitul de la capăt la capăt („Copiii cresc în tăcere / o inimă ca un sat”), „întârziind cu veacuri sub pământ / surâsul trist al celor ce nu sunt” („sânt”, conform ortografiei vremii), încercând evadări în viitor şi nimerind, de cele mai multe ori, în capcanele pre-cibernetice ale unui modernism decadent, bazat pe o forţată integrare lirică a unor noţiuni nepoetice. N-a fost „versificator ermetinzant în stil Barbu“ (Eugen Simion), ci doar „sufletul... sălciu / fără cer, cu orizont încețoşat şi pustiu” care, cu firească şi omenească impietate, „a spintecat tăcerea ce te-a cuprins de sus”, descoperind că acolo, în timp-netimp, în tăcerea care concretizează cel mai desăvârşit poem, „lucea un craniu veşted în numărul de ore / când se surpa lumina şi adormea Iisus”, iar lumina se surpa/surpă într-un prezent continuu.

Iulian Vesper a simţit, a perceput realitatea-divinitatea, deci relaţia clipă-mit, mitul asimilând veşnicia, cu o anumită înţelegere lirică, de care ne putem apropia sau pe care o putem îmbrânci în uitare. „Strigătul vieţii îl cunoştea“, aidoma personajului din „Destin crucificat“ (poetul Dimitrie Petrino), aşa că l-a schiţat cu cărbune în foi fără număr, prevenindu-ne: „Da, aici era totul: viaţa, moartea şi bucuria lui“. Acest „totul“ trebuie retrăit sau refuzat ca atare, fără strigări de bursă literară, ci doar ca regăsire a unei identităţi pierdute.

Deşi trecut prin calvarul începuturilor comunismului românesc, Iulian Vesper a scris şi a publicat până spre sfârşitul vieţii. A început cu „un eveniment liric bucovinean“, cum se sublinia în „Junimea literară“ din toamna anului 1933, cartea de versuri „Echinox în odăjdii“ (Cernăuţi, 1933), a continuat cu „Constelaţii“ (Bucureşti, 1935), „Poeme din Nord“ (Bucureşti, 1937), „Izvoare“ (Bucureşti, 1942), apoi, după calvarul roşu, cu „Poezii“ (1968), „Ascultând nopţile“ (1972), „Peisaj pe marginea cerului“ (1984).

Cărţile lui de proză, mai puţine la număr, dar categoric frumoase, mărturisitoare şi interesante, s-au numit „Primăvara în Ţara Fagilor“

(1938), „Viața lui Mihai Viteazu", „Chipuri domneşti" şi „Glasul", un roman „bucovinean", „de factură etnomitologică" (Grigore C. Bostan), publicat în 1956. A tradus, în afară de romanul lui Mihail Şolohov, „Pe Donul liniştit", despre care fãcea singur mărturisire, în 1932, şi epopeea finlandeză „Kalevala" (1959).

În 11 februarie 1986, „când închise uşa, avu impresia că iese dintr-un cavou". În fond, ce altceva erau Bucureştii acelor ani?

În presa literară bucovineană, contemporană „primăverii lirice", s-a scris puțin despre cel care, alături de Mircea Streinul, trudea la consolidarea operei unei generații. Am aflat, totuşi, un text din anii de la marginea neliniştii, scris de alt neostenit „sacerdot al simțirii", George Drumur:

„Iulian Vesper: „Chipuri domneşti", Colecția „Luceafărul", Bucureşti, 1944. În aceste „Cipuri domneşti", scriitorul bucovinean Iulian Vesper redă, cu o bogată înflorire artistică, fragmente vii din viața domnitorilor români de altădată, cu toată expresia faptelor atât de grăitoare şi atât de raționale în cuprinsul lor pentru viața românească.

Pentru noi, Bucovinenii, mai cu seamă, care trăim din istorie şi pentru istorie, cunoaşterea în amănunt a tuturor faptelor vieții naționale din trecut are o importanță cu totul deosebită. Conştiința noastră a fost crescută pe tulpinele şi din seva acestor fapte. Noi n-am şovăit niciodată în fața dreptății istorice. Iar când, după primul război mondial, ni s-a dat putința să ne spunem cuvântul, ni l-am spus din toată inima. A grăit în noi acelaşi suflet neînfrânt, care va rămâne tot atât de dârz peste toate veacurile câte vor mai veni.

Pe această linie de destin românesc se aşează cartea domnului Iulian Vesper. Chipurile domneşti, care reînvie de sub condeiul dumisale cu atâta claritate şi cu atâta frumusețe, exprimă un sens etnic ce-şi înlănțuie perspectivele în marea diversitate a vieții.

Iată, bunăoară, chipul maiestos al regelui Decebal, rostind, după încheierea acelui vestit ospăț al morții şi când cetatea era înconjurată de duşmani: „Vor veni alții şi ne vor răzbuna; nouă nu ne-a fost dat decât să murim" (pg. 19).

Mai departe, portretul voievodului Alexandru cel Bun, împreună

cu portretele celor doi hatmani, Todiraşcu şi Solcan, faţă de care domnul Moldovei are preţuirea cuvenită după faptele fiecăruia; apoi, „Anii de temniţă şi de domnie ai lui Vlad Ţepeş“, „Mihai Viteazul“, „Maica lui Mihai Viteazul şi săvârşirea ei la Cozia“ etc. constituie mijloace foarte preţioase la înţelegerea unor vremi de pilduitoare comportare faţă de lupta pentru moşia străbună.

Scrise cu multă căldură sufletească şi cu o putere de evocare cum numai talentul ales al domnului Vesper e în stare s-o facă, „Chipurile domneşti“, pe care le zugrăveşte cu atâta risipă de poezie, trăiesc parcă aievea, cu întreaga lor înfăţişare istorică“ (George Drumur, Revista Bucovinei, nr. 9-10/1944, pp. 339-340).

„Eroul

Îmi plac umerii lui de piatră.
Ochii iuţi trecând peste vreme
Adulmecă o fantastică glorie
Care din lut o să-l cheme.

Vorbele au stranii străluciri.
Trupul, înflorit în noapte grea,
Clatină un veac de nebunie
Şi la piept îi sângeră o stea.

Înnoptat în ceaţă şi trecut
(Zilele-l poartă, nopţile-l cresc),
În solstiţii lucide şi clare
Se aude glasul lui domnesc.

Apus gotic

Dans frânt în nemişcarea orelor ce-au rămas
strivite de tăcere în parcul tău stelar;

le poți citi splendoarea ca într-un abecedar
(în toamna luminată de ape mari) retras.

Ai vrea întreceri albe peste podgorii noi
să taie drumuri limpezi, neîncepute încă,
şi coastele de umbră cu ochiuri de zăvoi
să fugărească trudnic creste de nor pe stâncă.

Dar, anacronic, timpul a smălțuit uitare
când vânturi inelate pe vârfuri s-au clătit
schițând contur uşure de vis şi înnoptare
a zodiei sub care vremelnic ne-am oprit.

Aureola stelei ne căuta pe ape
să ancorăm în rada ei verde şi sonoră;
largi dune de lumină se năruiau aproape
şi timpul navigase uitat oră cu oră.

Arhaic, luminişul ultimei aurore
a spintecat tăcerea ce te-a cuprins de sus:
lucea un craniu veşted în numărul de ore
când se surpa lumina şi adormea Iisus.

(Junimea literară, nr. 1-6/1932, pp. 206, 207).

Crugul de ceară

Mici strigăte de stele în umbra mea străbat
în ceasul verde-al ploii, interioare gârle
revarsă rarişti stranii de vis sonorizat
cu ninse constelații – madone şi şopârle.

Ți-i plânsul sbor de naiuri, în lemnul scund al serii
sunetul supt de veacuri din unda ta te saltă.
Ajuns pe țărmul putred, te-apleci ca lăncierii
şi-asvârli trufaşul suflet, cu zarea lui înaltă.

Stihii de promoroacă lin trupul înfăşoară
plutind în visul propriu ca-n alge de mătase
timpul să nu-l adie, iubirea să nu-l doară,
translucid să viseze în marea de sargase.

Când carnea azurată va bate-n aur pur
şi sângele – ecoul orchestrelor marine –
va nărui cleştarul tăriilor din jur,
din ochiul mort va creşte un zâmbet pentru tine.

Şi, obosit de visul pe care toţi îl ştiu,
se va închide clară privirea ta de ape;
luna îţi poartă masca, aerian şi viu
o stea îşi face cuibul diamantin sub pleoapă.

(Junimea literară, nr. 1-3/1933, pg. 26).

Somn crepuscular

Coborât în plante şi pământ
în ceasul plâns ce ţi-a scăpat din gene
să nu-ţi uit faţa – o împlânt
umil în semne pământene.

Uite, flăcăul cu obraji de lut
se frământă şi plânge, fiindcă n-ai vrut
să-i binecuvântezi odaia scundă
când te-a rugat înspăimântat şi mut.

Sufletul e sălciu,
fără cer, cu orizont înceţoşat şi pustiu;
nu te mai recunoaşte.
Nu i te-ai arătat în nici un Paşte
îndurător şi viu.

Grânele-au crescut în lumini nefireşti,
grele de amintirea ochilor prăfuiți.
În pământ sună paşii obosiți
ce te-adulmecă prin veac unde eşti.

Acelaş, în văzduh sau carte,
sfios, în divanul azurat, de sfânt,
cu ochii stinşi şi zările deşarte
fruntea ți-o ascunzi în pământ.
(Junimea literară, nr. 1-3/1933, pg. 27)

Prolog

Zarul în veacuri rotunde învălmăşi nubil
Smirna orei albastre cu plopii nichelați,
Zarzări cu uragane în brațe de copil
Cresc o nemărginire de ochi catifelați.

Endimion cu lira sub cerul unui vers
Chemă agestru seara cu palmele înflorate,
Heralzi în alveole deschid un univers
Şi-l vând lampadoforii pe-o drahmă în cetate.

Liturghice viole în evul fără mit
Răspund unui Beethoven, lunar lampadofor,
Alge incandescente întind spre infinit
Nervurile iubirii şi ceața urii lor.

Pădurile în cercuri de elegii şi ramuri
Contemporane steme în frenetic necrolog,
Ce lucide-s palorile reginelor persane
Cu aurul privirii acvatic monolog.
(Junimea literară, nr. 4-6/1933, pg. 81).

Pământ negru, în asfințit...

Țărani scunzi, în zile prelungi, ară un pământ nesfârşit
până vor da de-un cer împietrit
unde cuțitul plugului să spintece-n două
zorile muncii rodnice, nouă.

Ara-vor câmpurile de la Răsărit la Apus.
Brazdele-or fi drumuri pentru viețile noastre,
pentru glotaşii ce-au dus
legenda pământului sub tâmple albastre.

Îngerii transcriu cromolitografii cu cărbune
pentru neştiuta satelor rugăciune
întârziind cu veacuri sub pământ
surâsul trist al celor ce nu sunt.

Numai fumul hogeagurilor va mai cere
iertare pentru plugarii răsăritului azurat.
Copiii cresc în tăcere
o inimă ca un sat."

(Junimea literară, nr. 7-9/1933, pg. 164).

„Destin crucificat

Se opri în fața măsuței scunde şi uşoare, pe care într-un moment de cochetărie o aşezase lângă fereastra patrată, de unde se vedea ca într-o oglindă magică cerul lui Alecsandri.

Manuscrisul cu foile răvăşite se învăluise, iarăşi, în ceața aceea de plumb, prin care ochii lui miopi pătrundeau cu o sforțare a minții ca într-o regiune superioară, pe care trebuia s-o cucerească. Aici erau moartea şi viața, suferința, bucuria şi chinul, paginile acestea galbene şi mototolite, cu scrisul lui tremurător şi mărunt. Dar ceața ceia de plumb! Posomora un colț de cer, unde mintea lui îl văzuse strălucitor de albastru,

umbrea un chip, când acesta îi apăruse transfigurat de bucurie. Sau poate lui i se făceau astfel!

Se apropiase hoţeşte de manuscris, de viaţă, de trecutul lui! Ce mai căuta? De unde venea? Oricum, trebuiau să înceteze, odată, aceste fugi vinovate, neîntreruptele pândiri, când raţiunea îl părăsea, scârbită parcă de mocirla unde îl prăbuşea firea lui pătimaşă.

Dar cerul de azur, regiunea superioară, unde se refugiase atunci sfărâmat de durere şi unde cerca acum ca un desnădăjduit să intre, se perinda, într-o goană nebună, în urma unui trecut de lumină, bucurie şi cântec. În urechi îi vuia muzica de-aseară, femei suple cu priviri înstelate îl invitau în colţuri de umbră. Râs, strălucire, clinchet de pahare! Aceea, da, era viaţă! Râs, clinchet de pahare, lumină, serbări veneţiene pe lagunele Odesei, viaţa şi bucuria lui, a Victoriei.

Toate trăiau în versurile acelea cu luciri triste. Numai într-o lumină obosită, scăzută.

Se aşeză pe scaun în faţa mesei. Altădată ar fi scris despre ea, ar fi potrivit cuvinte s-o afle, ar fi căutat peste imagini s-o revadă. Acum totul i se părea zadarnic.

Era de vină poate ceaţa aceea de plumb ce apăsa peste foi sau nervii extrem de obosiţi, nopţile pierdute şi petrecerile fără sfârşit. Adevărat, toate acestea îl sfârşeau, îl prăbuşeau în mormânt. Şi chipul Victoriei îi apărea mai rar, îl privea mai mustrător, ca şi când l-ar fi făcut vinovat de moartea ei timpurie.

În casă pătrundea înserarea. Sala sveltă şi albă se învălui în fumuri argintii şi păreau o columnă. Bunicii lui, Doxachi şi Elena, îl priveau binevoitori din portretele aeriene, ca nişte spirite tutelare veşnic prezente. O trâmbă de vânt trecu pe lângă fereastră, aruncând un pumn de măzăriche în geam. Ploaia răpăia pe acoperişuri de tablă, pe caldarâmul lucios şi tăcerea dinainte se schimbă într-un sunet subţire, monstru.

Aprinse două lumânări, arse pe jumătate, dintr-un sfeşnic cu picior de pe etajera neagră din fundul odăii.

În semicercul luminos, statura lui înaltă părea mai scundă, însă mai largă şi mai bine închegată. Gâtul subţire şi muşchiulos ieşea bronzat din cămaşa orbitor de albă, deschisă în faţă, unde se înnoda, fluturător şi neglijent, cravata de mătasă neagră, la modă în Viena. Faţa prelungă,

suptă, cu umerii obrajilor pronunțați, păstra un aer batjocoritor, pe care nici buzele groase, sângerând de voluptate, nu-l puteau ascunde. În schimb, nările subțiri, delicat sculptate, şi privirea somnoroasă a ochilor migdalați, de oriental, măreau expresivitatea frunții uşor arcuite, luminoase, cu părul negru după model german. Mâna albă, cu degete lungi şi nervoase, cu care ar fi putut pipăi lucrurile invizibile, se odihnea pe genunchi. Nu, hotărât nu putea să trăiască singur, cum credeau bunii lui părinți, aşa, cu tot trecutul retezat şi prăbuşit în întuneric. Dar cum s-o ridice pe ea, pe Victoria, din mocirla acelui trecut, care trebuia totuşi uitat, înmormântat pentru veşnicie? Versurile nu i-o puteau reda în întregime cu farmecul şi beția ei tainică. Simțea că o pierde în ceață, că din chipul ei luminos şi blond nu-i rămân decât cuvinte – cioturi dintr-o statuie perfectă.

Se ridică de pe scaun şi începu să alerge ca fugărit prin odaie. Toate aceste erau nimicuri, pretexte, înduioşări inutile. Era moartă pentru totdeauna şi amintirea ei pângărită, ucisă.

Se opri în fața manuscrisului şi citi: Lumini şi umbre.

I se păru ciudat că vede „Lumini“, când din toate părțile îl înconjurau umbre: Victoria moartă, copilul mort.

Lumânările erau pe sfârşite.

Umbrele subțiri se schimbau pe pereții albi, prelungiți spre un imperiu cenuşiu, ireal.

Afară, oraşul sonorizat cânta, adia. Parfumuri violente, iscate în întuneric, îl amețeau ca un torent de petale. Strigătul vieții îl cunoştea. Lumină, clinchet de pahare, strălucire! Toare erau aici. Ca în Viena, ca în Odesa.

Îmbrăcă paltonul şi pălăria de fetru tare.

Manuscrisul cu foile răvăşite îl privea mustrător. Reciti titlul: Lumini şi umbre. Da, aici era totul: viața, moartea şi bucuria lui.

Când închise uşa, avu impresia că iese dintr-un cavou“ (Junimea literară, nr. 1-6/1932, pp. 208, 209).

Mircea Streinul (1910-1945)



Era incredibil de tânăr şi scria despre sine: „Mircea Streinul. S-a născut la 2 Ianuarie 1910 în comuna Cuciurul-Mare (jud. Cernăuţi). A luat bacalaureatul la liceul „Aron Pumnul" (Cernăuţi). Studiază teologia la Universitatea din Cernăuţi. Şi-a făcut debutul în revista „Junimea literară". A colaborat cu versuri, proză şi dări de seamă (recenzii – n.r.) la „Tribuna", „Spectatorul", „Munca intelectuală" (toate în Cernăuţi), „Îndrumarea" (Rădăuţi), „Cronica românească la Cernăuţi", „Răboj" (Bucureşti). I-a apărut „Balada spunerii de moarte" în revista „Floarea de foc" (Bucureşti).

I s-au publicat fragmente de roman, povestiri, schiţe, versuri, dări de seamă şi polemică în foiletonul ziarului „Glasul Bucovinei". Are în manuscris romanul „Zenobia Magheru" şi un ciclu de poeme, „Spuneri de moarte". Acuma lucrează la romanul „Sanatoriul viselor". Adună material pentru o carte asupra marelui poet bucovinean Constantin Berariu. A tradus versuri de Uhland, Platen şi Richard Dehmel. A publicat în Calendarul „Glasul Bucovinei".

Are în manuscris un ciclu de novele, dintre care unele în colaborare cu Ion Roşca şi George Antonovici" (Junimea literară, nr. 1-6/1932, pg. 201).

Era la fel de incredibil de tânăr şi scria, răspunzând polemic unui critic neghiob, despre unul dintre poemele sale, „Tarot": „Poemul e lucrat în formă ternară, însă pe două idei (vezi tehnica sonatei). Cele două idei sunt mereu suprapuse: arcanele majore (viaţa cosmică) şi cele minore (viaţa omului) – adică: 1) conceperea peste fire a sufletului (vezi strofa primă a poemului); 2) acceptarea trăirilor nemediate şi coborâte în trup pentru cunoaşterea morţii. Deci arcanele majore nu sunt excluse" (Revista Iconar, nr. 5/1936).

Când publicase „Tarot", abia împlinise 25 de ani. Când şi-a urmat povaţa de ştiutor de moarte („Atunci, să-ţi lipeşti urechea de pământ, ca să-l auzi cum cântă"), în 17 aprilie 1945, abia împlinise 35 de ani.

În numai doisprezece ani de neastâmpăr şi trudă, Mircea Streinul a publicat „Carte de iconar” (versuri, Cernăuți, 1933), „Itinerariu cu anexe în vis“ (premiul național de poezie pe anul 1934 al Societății Scriitorilor Români; Cernăuți, 1934), „Tarot sau călătoria omului“ (cu cinci gravuri de Rudolf Rybiczka; Cernăuți, 1935), „Divertisment“ (Cernăuți, 1936), „Zece cuvinte ale fericitului Francisc din Assisi“ (Cernăuți, 1936), „Comentarii lirice la poeme într-un vers de Ion Pillat“ (Cernăuți, 1936), „Legionarii urcau spre cer“ (roman, Cernăuți), „Poeții tineri bucovineni“ (antologie, cu 14 portrete de Rudolf Rybiczka; Cernăuți, 1938), „Aventura Domnişoarei Zenobia Magheru“ (Bucureşti, 1938), „Ion Aluion“, (Cernăuți, 1938), „Viața în pădure“ (Bucureşti, 1939), „Mircea Streinul - Opera lirica / 1929-1939“ vol. I (Cernăuți, 1939), „Guzli sau Tsui-Tsui, romanul unui băiat de stradă“ (1940), „Drama casei Timotei“ (Bucureşti, 1941), „Prăvălia Diavolului, Vol. I-II“ (Bucureşti, 1942, despre ororile stalinismului după ocuparea Bucovinei în 1940 de către Rusia bolşevică), „Soarele răsare noaptea“ (Bucureşti, 1943). „Băieți de fată“ (Bucureşti, 1944).

Cărțile lui rodiseră, fuseseră doar încredințate neamului, cu convingerea că „exită un destin al creației, care nu poate fi forțat nici în bine, nici în rău“ (Revista Iconar, nr. 5/1936). Îşi pusese întrebări şi intuise, sau poate chiar aflase, cum se poate „preface gândul în munți de tăcere, în veşnicie incremenită, în luceafăr, în soare, în inimă“. Şi nu-i mai păsa dacă bursa traficului de valori literare îl va descoperi înrudit cu Rilke sau Trakl, pentru că se ştia înrudit, încă din viața cosmică, doar cu „iconarii“ bucovineni, pe care, unul după altul, îi aşeza mai presus de sine, îi răsădea în inima lui ca să atingă cu crengile cerul.

Mircea Streinul a însemnat o zodie norocoasă, cea a „întoarcerii la realitățile naționale“ prin iluminări care să risipească negura „duhului vechi, statornicit în canoane colbăite de neîntrebuințare, dar întru tot acceptate“ încă. Hotărâse că generația lui trebuie să-şi asume responsabilitatea neîmbătrânirii prin acceptarea raționalismului bătrânilor, ei înşişi îmbătrâniți de tineri. Mircea Streinul nu mai putea accepta tradiția şi obiceiul, preferând saltul în timp înspre datină, deci înspre mit, înspre timpul primordial în care omul („cenuşă de lume“) devenea „lucru spus pe nume, / cu literă neagră, care, / când o citeşti, te

doare", iar această teză taoistă a efemerității numitului şi a eternității nenumitului zace subconştientă în datină, acolo unde „veghează Capricornul, regentul anului", moartea şi învierea luminii. Memoria subconştientă, cea care durează legăturile cu moşii (întemeietorii datinii), este, ca şi la Vesper, ca şi la ceilalți iconari, ba chiar ca şi la Gavril Rotică, „lutul", în vreme ce „dragostea" relaționează cu lumea, în căutarea armoniei cosmice („Îl voi numi Tao, deşi nu are nume", spunea Lao Tse, fără să ştie că, pe pământurile europene, i s-a spus Anu, iar în spațiul dintre numele Tao şi numele Anu, Anu-Yahve), deci a „credinței". Legăturile acestea determină un alt nenumit, căruia i s-a spus, ca să ştim noi, numiții, la cine ne referim, Poezie. „Ea e unică, unică aşa cum numai dragostea, credința şi lutul pot fi", scria Mircea Streinul, într-o vreme în care încerca să dea nume detaliilor dintr-un anume panteon, în care, dacă nimerim, ne-am putea rătăci şi însingura. Nici urmă de onirism nu întinează punerile în lumină prin atribuiri de nume, deşi departe, în întunericul de după destrămare, putem întrezări „duhul vechi" şi halucinant al părții inconsistente din noi („în suflet am o ladă de gunoi, / ca fiecare, şi azurul meu, / puțin, se spurcă fără semn, / în lada scârnavă de lemn") a omului cu vanitate de „haiduc de stea măruntă".

Nu mi-am propus să mărturisesc în ce măsură şi cum durează opera lui Mircea Streinul în sufletul meu, ce candeli aprinde şi ce contururi desluşeşte, obligându-mă la atribuiri de nume. „Unică", în sensul Trinității ancestrale Cer-Apă-Văzduh, i-au fost credința, lutul şi dragostea (n-am comis nici un dezacord, desigur, iar ca argument pentru unitatea, prin poezie, a Trinitității relaționare citez: „La miezul nopții, fur din constelații / argintul viu al stelelor, să-l am / cerneală liricelor divagații – / ca toți ce-s din poeticescul neam"), iar această „unicitate" i-a îngăduit o generozitate dumnezeiască (l-a desemnat pe Mihai Horodnic „primul poet modern al Bucovinei", a susținut că „Teofil Lianu i-ar încânta pe Paul Valery şi pe umilul țăran din Bretagne" ş.a.m.d.), devenid doar prima cărămidă a unei temelii pe care încă s-ar mai putea dura.

Semn că ne-a iubit şi că i-am rămas datori cu dragoste.

În vremea vremii, când, ca şi în poezie, Mircea Streinul inova în proza românească, fără să facă eforturi (se poate proba şi cu povestirea

„Vacanțe“), ci doar valorificându-şi relația cu detaliul (chiar şi cu firul de iarbă se cunoştea profund, povestindu-se unul pe celălalt), „aristocrații simțirii“ din Bucovina îi trăiau triumful iluminărilor, mărturisindu-l şi mărturisindu-şi dragostea:

„Mircea Streinul: „Drama casei Timoteu“, roman, Bucureşti, 1941... „Drama Casei Timoteu“ e drama dureroasă a unei familii, unde ambiția trece peste toate povârnişurile sufleteşti, care, totuşi, duc inevitabil în marea prăpastie a vieții, unde numai miracolele mai au o anumită decreptitudine morală, o anumită coloratură de toamnă adâncă. Dincolo de spațiul unei lumi care pluteşte în afluxul transcendenței umane, apare necontenit acel inefabil simț al superiorității față de pământescul din noi. Mircea Streinul, cu stilul său clar ca diminețile cu rouă, a dăruit literaturii noastre un episod plin de înțelesuri din viața Bucovinei, în care frământările sociale se prezintă cu multe caracteristici“ (N. Tcaciuc-Albu, în Revista Bucovinei, nr. 2/1942, pg. 61).

„Mircea Streinul: „Prăvălia Diavolului“. Romanul domnului Streinul vine să răstoarne toate definițiile şi teoriile cunoscute asupra speciei. În acest roman, domnul Mircea Streinul nu pune nici probleme pe care să le rezolve, nu creează nici atmosferă, ci are, după cum spune în prefață, un singur personaj: Omul. „În fața lui, spune mai departe autorul, se ridică realitatea cea mare: Cineva“.

Autorul pare să urmărească o singură țintă: să dea cât mai multe şi cât mai interesante evenimente. Este înlăturat cu grijă tot ce ar putea împiedica ajungerea acestei ținte, ca analize minuțioase psihologice, descrieri lungi de natură etc. Romanul cuprinde o avalanşă de întâmplări, unele mai cunoscute decât altele, unele mai neaşteptate decât altele, am putea spune, unele mai senzaționale decât altele. Toate aceste evenimente se scurg vioi, aproape fără legătură unele cu altele. Personajele care sunt în centrul acțiunii într-un capitol al romanului dispar cu totul în restul romanului, pentru ca să apară altele, urmărite de aceeaşi soartă. Cine caută în roman ceea ce se numeşte unitate de acțiune nu va găsi-o aici. Astfel, de pildă, primul capitol al romanului, „Viața în pădure“, apărut, pe vremuri, ca roman aparte, constituie „explicația“ cărții prezente, fără

ca personajele de aici să mai revină în restul romanului. De asemenea, tulburătoarea aventură a profesorului Ipatie Hrisant, publicată, pe vremuri, ca nuvelă la sfârşitul romanului „Ion Aluion“, constituie, aici, un alt capitol al romanului, fără legătură cu restul.

Mediul romanului este foarte variat. Acțiunea se petrece când în Cernăuți, când în alte oraşe şi sate din Bucovina. Personajele sunt luate din toată lumea românească: copii, elevi, țărani, muncitori, directori de bancă, agenți de poliție etc. Pe cât de extravagante sunt evenimentele povestite, pe atât de curioşi sunt aceşti oameni. Lipsiți de un ideal etic sau moral, dezbrăcați chiar de ceea ce am numi un caracter, aceşti oameni jonglează cu toate situațiile sociale: sunt când directori de instituții financiare, când clowni de circ, trăiesc când în tot luxul civilizației, când în simplitatea casei țărăneşti, fără să încerce resentimente, fără să aibă scrupule. Întâlnim în acest roman copii romantici, care se duc să fure luna, mari financiari, care se fac călugări, elevi eliminați din liceu, care devin eroi naționali, etc.

Pe cât de variată şi interesantă este lumea bărbătească din acest roman, pe atât de uniforme şi lipsite de interes sunt cele câteva tipuri feminine. Incontestabil, autorul nu este un prieten al femeilor. Cele câteva tipuri de femei sunt anoste, fără temperament feminin şi, în genere, lipsite de orice ideal în viață. Ele nu împrăştie în jurul lor nici o căldură, nu atrag pe nimeni.

Toată această lume bărbătească şi feminină a romanului este stăpânită de blestemul morții. Toți eroii acționează sub imperiul fatalității, pe toți îi paşte din urmă moartea. „Domnul cu haine cenuşii“ sau „Domnul Moarte“ apare destul de des în roman, fie în persoană, fie sub forma cutărei fete ademenitoare, care târăşte în ghearele morții pe profesorul Ipatie Hrisant, fie sub forma văduvei Maria, bătrână de peste 100 de ani, care locuieşte în pădure, e neagră la față, gheboşată şi aduce cu dânsa nourii sau moartea, ori de câte ori apare în sat. Toți aceşti eroi se duc senini în moarte, fără murmur, fără regrete, îndeplinind o tăinuită obligație a sorții. În genere, întregul roman tinde să ne redea lupta eternă între om şi moarte, între individ şi fatalitate.

Lipsa dragostei pentru femeie, autorul caută să o recompenseze prin pasiunea exagerată a omului față de anumite animale. Copilul

precoce de ţăran, Luca, se retrage în pădure, unde trăieşte, luni de zile, numai în tovărăşia unei lupoaice şi a fiului ei. Avem, mai ales, câteva rare exemple de câini şi pisici cu totul ataşate oamenilor. Câinele Mopi este tovarăşul nedespărţit al lui Stan Nimeni, Cuţulache devine câinele de circ al lui Filo Taină, iar cotoiul muzical Sbârligău stârneşte furori în America tuturor năzdrăvăniilor, pe când pisica Mâr-Mâr îl însoţeşte în moarte pe elevul erou Ion Bălaşa. Nu cunosc un alt scriitor român care să fi pus atâta căldură în redarea acestor animale.

S-a făcut mult caz de bucovinismul domnului Mircea Streinul. Acţiunea se petrece în Cernăuţi, „cel mai frumos oraş din lume, cetatea dintre neguri, cântată de poeţi şi iubită de amanţii nopţilor cu ploaie", în comuna Cuciuru Mare, satul de origine al autorului, şi în alte câteva localităţi din Bucovina. Dar acţiunea se putea tot aşa de bine petrece în orice altă parte a ţării sau poate chiar a continentului, căci domnul Mircea Streinul nu caută s-o lege de Bucovina, redând o anumită atmosferă de acolo, zugrăvind anumite tipuri caracteristice bucovinene. Într-o singură parte a romanului a reuşit să redea un colţ de viaţă bucovineană, atunci când ne descrie, cu amănunte impresionante, groaznicele suferinţe ale bucovinenilor sub ocupaţia rusească. Cu o putere unică de plasticizare, ne-a perindat prin faţă ţărani robuşti bucovineni, care nu se tem de invazia rusească, tineri viguroşi care înfruntă, cu toată îndârjirea, teroarea bolşevică, ca şi tipuri scârboase de agenţi ai GPU. Din aceste capitole, Bucovina ne apare eroică şi mucenică. Încolo, doar cele câteva expresii pur bucovinene („duhăneşte furta-furt") şi câteva explozii poetice despre Cernăuţi şi împrejurimile sale, ce sunt dovada mult cântatului bucovinism al domnului Mircea Streinul.

În orice caz, nu pot fi caracteristic bucovinene cele câteva nume curioase, ca Iuridovi, Liubcic, Vaseli, Malena, Liopca, Hubca, Leonţiu etc., care stăruie şi în acest roman al domnului Mircea Streinul.

Ceea ce constituie o calitate incontestabilă a acestui roman este limba. În acest roman, domnul Mircea Streinul se vădeşte mânuitorul aceleiaşi limbi plastice şi poetice, pe care o cunoaştem din poeziile sale. Sunt, aici, şi câteva descrieri de toamnă (pg. 537 sau 659), descrierea închisorii bolşevice (pg. 711), care constituie adevărate pagini de antologie. Păcat că, din cauza lipsei de spaţiu, nu le putem reproduce.

Oricât de discutabile ar putea fi însuşirile de romancier ale domnului Mircea Streinul, un lucru este mai presus de orice discuție: că domnia sa este un talent înnoitor şi original“ (Constantin Loghin, Revista Bucovinei, nr. 11/1942, pp. 443-444).

„Tarot

În cărți sunt cavalerul pic,
iar dama, coeur, e vis-a-vis;
sub semnul lui Tarot indic
viața cum mi-o voi privi.

În zodiac veghează Capricornul;
regentul anului, defavorabil.
Aici, oraşul – şi acest decor nul
schițează-n van destinul execrabil.

La miezul nopții, fur din constelații
argintul viu al stelelor, să-l am
cerneală liricelor divagații –
ca toți ce-s din poeticescul neam.

Îmi spun aşa, cernit,
domn înnebunit:
iată ce oglindă
nemernic te perindă.

Măi haiduc de stea măruntă,
tare-ți place muieretul fără nuntă;
ştii că-n ele cerul cel mai dulce
soare negru, fără nici un aur, au să culce.

În mine putrezesc păduri cu ploi
ce țin pământul lângă dumnezeu;

în suflet am o ladă de gunoi,
ca fiecare, şi azurul meu,
puțin, se spurcă fără semn,
în lada scârnavă de lemn.

S-a sfărâmat o stea de geam.
Nu mă tem,
nu gem:
în palmă linia vieții spune că mai am
un an sau doi
pân‘ la ziua de apoi.

În lume se ştie
atâta culoare,
atâta poezie
şi-atâta alb de soare.

În suflet mai sânt
cer şi pământ.

Atunci, la ce hârtie şi creion?
Ce otravă e asta?
De ce scriu?
Ce câmp trebuie arat?
Ce copaci aşteaptă securea?

şi cum vor putea să-mi ploaie nourii deasupra mormântului, când deatâtea ori, am fost deasupra lor, eu, învățând cea mai minunată geografie celestă, cu litoral de argint înghețat?

Când spui „poezie“, parcă vorbeşti
urât şi, totuşi, lucru frumos eşti.
De fapt: cenuşă de lume,
lucru spus pe nume,
cu literă neagră, care,
când o citeşti, te doare

În sânge înfloresc stele albastre.
Moartea a început să se-mplinească şi mă văd crescând în piatră.
Pot face orice nebunie.
Mi-am prins o stea la pălărie
şi fac repetiţii pentru moarte.

O să fie cam aşa:
se va sfârşi o noapte;
e mai uşor să mori dimineaţa;
lampa se va stinge-n lumină*)
şi voi spune să-mi cheme
musafirul din grădină.

Vă aduc iz de spaţii interstelare
şi va fi emoţie mare
printre vecini.

Moartea, întâi, o să mă întrebe cum îmi merge.
Apoi va aduce coasa şi tradiţionala cucuvea.
Am să deschid ochii şi moartea se va uita să vadă
stelele dinnăuntru.

Cu poezie, ori fără, – fie cât de frumoase, poeziile sunt plictisitoare, nu? – tot o să mor.

În definitiv, au murit oameni mai deştepţi decât mine. Atunci, la ce atâta disperare.

Acesta-i semnul zis Tarot, atât de – ostil.
Înfăşurat orgolios în azureele melancolii,
Îmi pastişez aici destinul şi schiţez atât de inutil
Elogiul superbei mele nebunii.

---

*) Aţi văzut cum intră lumina în lampă şi crepusculul în sate? Atunci, să-ţi lipeşti urechea de pământ, ca să-l auzi cum cântă.

(Viaţa Bucovinei, nr. 3/1934, pp. 249, 250)

Spuneri de moarte:

Balada oşteanului

Era în stepă, undeva, departe,
în locuri despre cari nu ştie nici o carte.

Venea spre toamnă şi spre dimineață;
se deschideau în aer umed flori de ceață.

Un armăsar în goană se zări;
o stea de sânge pe-albu-i gât când înflori?

În care plaur roua spală față
de-oştean cu ochii stinşi şi spada cruce-n ceață?

Balada serii înainte de moarte

Frunză-n dungă de azur,
creşte noaptea împrejur;
frunzuliță dintre stele,
moartea-i'n poarta casei mele.
Pân' la miezul nopții nu e
mult şi-alege cărăruie
pentru sufletu-mi un înger,
cântec ultim hai să-nsânger.

Voia mea-i ca tu să ai
plumbul meu, că eu în rai
de voi fi, nu voi avea
cântece cui închina.
Dacă dorul m-a cuprinde
seara-n cer când s-a aprinde,

crainicii iubirii tale
ți-oi trimite-o stea la vale;
iar spre iad de mi-a-nsemna

cumpăna din zodii drumul,
tu nu plânge, că mi-a da
Domnul luminiță-n fumul
nopții ce m-a-nconjura.

Şi te rog să-i spui livezii
rugăciunea să mi-o spună
pe la ore-n cari hurezii
plâng sub stele şi sub lună.

Frunză-n dungă de azur,
noapte mare-i împrejur.

Balada celor trei fârtați

Trei fârtați treceau prin plaur,
fiecare cu steaua lui de aur.

Una însă se desprinse,
ne-ncepută lumină i se-aprinse.

Iar a doua, când căzu,
pe-o năframă roşie floare fu.

Şi al treilea, când muri,
pâcla steaua-i spre zori acoperi.

Umbrele lor se duseră-n lume;
veghează pe plaur trei cruci fără nume.
(Junimea literară, nr. 1-6/1932, pp. 202, 203).

Solilocviu

Odaia creşte floare-n seară;
stăm trei la un pahar de vin,
lumina parcă e amară
şi în pahare doar venin.

Trei fraţi stăm. Cine? Ce heralzi
cu flamuri sdrenţuite-n noi
tresar? De ce în ochii calzi
lumini gerale de strigoi?

Stăm doi, căci unul a murit
din cauză – bietul! – c-a iubit.
Al nopţii ceas de miez e-aproape.
În jur, nelămurite ape.

Doi, Doamne, numai doi mai sunt,
pe frate l-a chemat
o mână de pământ.

Vezi? Stea de zori s-a luminat.
Mi-i groază: singur am rămas.

Din care vină semnul mi s-a dat
ca trupul fratelui să-l las
prefacerii în ţărnă de arat?

(Junimea literară, nr. 1-3/1933, pg. 6)

Exegeză

Ce mult de suflet am grijit!
În pajişti largi de cărţi l-am dus,
în toate crunt l-am ispitit
şi fruntea-i poate sta în sus.

Dar ceasul ist' mi-a amintit
de trup, pe care l-am lăsat
să-ndure ploile trudit
şi gerurile fără pat.

Plângea de frigul stelelor, îngenunchiat
pe pragul uşii trupul frânt şi plin de răni deschise,
râvnind la gestul care niciodată nu-l poftise
cu sufletul să guste din tacâmul azurat.

Când largi amiezi desfăşurate-n vară semnalau
că grânele s-or consuma-n incandescent fluid,
sta trupul însetat şi bolnav, rezimat de zid –
şi samariţi pe lângă dânsul nu treceau.

Era târziu
(l-al câtelea cântat, nu ştiu;
dar dintre plante, mică oră
se prevestea sonoră)
când trupul, care-atât de mult a vrut să fie
în bună, drept, cu sufletul tovărăşie –
pe piept cu lujer alb de stele a murit
şi-a plâns atuncea sufletul, nedumerit".

(Junimea literară, nr. 4-6/1933, pg. 80).

„Vacanţe

„Colegul meu, Dumitru Şperlea, era îndrăgostit. O ştia toată clasa, deoarece bunul meu prieten nu se sfiise să comunice faptul în mod oficial, adică de la catedră, în timpul unei pauze.

Numai că Dumitru era foarte nefericit în dragoste şi afecta în consecinţă tuberculoza, devorând cu o acidă pasiune zeci de lămâi.

Acest lucru n-o impresionase însă pe Liuş – şi Dumitru trebui să-şi schimbe tactica, adaptând maniera sportivă. Suferind însă un nou

eşec, se hotărî să procedeze energic. Scrise o lungă scrisoare, înştiinţând-o pe Liuş că se sinucide, dacă nu va voi să-l salveze ea însăşi de la funestul gest.

În locul Liuşei apăru însă la „faţa locului" domnul Eustaţie Scorţea şi Grădina Publică înregistră un mic scandal, din fericire cu puţini martori, întrucât era ora mesei. Câţiva curioşi au văzut o umbrelă agitată, o pereche de ochelari căzuţi pe prundul aleei şi alte obiecte pitoreşti, cari protestaseră, pe rând, cu comprimată furie, împotriva neruşinării tineretului postbelic.

Dumitru nu se resemnă. O urmărea pe Liuş, îi trimitea scrisori copiate din romane epistolare, se inspira din corespondenţa oamenilor celebri şi adapta pentru uz propriu poezii din antologii cu copertă roză. De sărbători, îi trimitea Liuşei ilustrate cari înfăţişau o pereche îndrăgostită sub clar de lună. În vacanţe, se plimba înaintea ferestrelor de la casa domnului Eustaţie Scorţea şi, când o zărea pe Liuş, îşi scotea pălăria cu un gest larg de cavaler medieval... Însă nime nu-i arunca trandafiri de la fereastră...

*

Dumitru veni cu un aer foarte aferat. Schiţă un gest misterios, închise cu precauţie uşa şi, cu vocea scăzută, mă puse în curent cu proiectul său: voia să facă o serenadă Liuşei... El, Iosif Stareţu, Georgică Americanu şi Vlăduţă Făget. Mai lipseam eu...

- Ştii, trebuie să fim cât mai mulţi...

- Da' eu cânt ca un cotoi călcat pe coadă!

- Eh! Asta nu importă... Trebuie să fim cel puţin cinci!

- Da' dacă nu mă lasă ţaţa Lenţa?

- Dă-o dracului de babă!

De astă dată mă uitai eu dacă uşa e bine închisă. În salon era răcoare şi ştiam că ţaţa Lenţa putea să vină dintr-o clipă în alta ca să-şi facă somnuleţul de după-amiază, ferită de căldura obositoare din dormitorul ei.

- Dă-o naibei!, reluă Dumitru în şoaptă. Serenada o facem pe la miezul nopţii. Vii la gară, unde te aşteptăm. Încă una – era să uit! – facem chef mare pe urmă, la moara dracilor...

*

După cină, tata se retrase în odaia sa. Țața Lența îi porunci Codolenei să strângă masa şi începu să citească o nouă fascicolă de roman. O muscă bâzâia somnolent, trezind atenția pisicii, care se cuibărise pe un teanc de reviste ilustrate.

Țața Lența nu era rea. Deşi avea înfățişare bărbătească, totuşi ochii ei luceau blând şi cine ştie câtă poveste tristă nu ascundea în suflet, deşi căuta să pară energică şi – cum îi plăcea să spună – antisentimentală.

Odată – aveam vreo patrusprezece ani – a descoperit, între un manual de zoologie şi un atlas istoric, „Paul şi Virginia“.

Țața Lența s-a-ncruntat şi mi-a dat sfatul:

- Să nu mai citeşti de astea! Ai timp. Eu am citit istoria asta neserioasă la treizeci de ani. Pentru tine sunt „Cuore“, „Pățaniile lui Țăndărică“, „Robinson Crusoe“... Ai înțeles, Nicodime? Paul şi Virginia au fost doi desmățați, de la cari nu trebuie să iei pildă!

Totuşi, a doua zi, țața Lența era cu ochii plânşi; recitise “Paul şi Virginia”...

După moartea mamei, țața Lența se stabili la noi. Tata era prea ocupat cu gospodăria ca să vadă şi de mine şi, de aceea, mă încredință în mâinile bătrânei mele mătuşe, care mă crescu cu dragoste, făcându-mă să iubesc atât de mult casa noastră...

*

Țața Lența nu mai citi însă mult. Vedeam că o apucă somnul. Înainte de a se culca, voia să facă obişnuita inspecție prin odăi. Trecurăm întâi prin salon, unde era totul în ordine, apoi ne duserăm în bucătărie – şi acolo era totul la locul său; în odaia mea, țața Lența descoperi urme de scrum pe covor. Dădui vina pe tata şi ne continuarăm drumul: țața Lența cu lumânarea în mână (îmi făcea impresia unei căpetenii de piei roşii în expediție războinică), iar eu după dânsa.

Deschise brusc uşa de la cămăruța Codolenei, care simula un somn greu, cu sforăituri prea exagerate ca să pară verosimile. Țața Lența n-avea simțul nuanțelor, aşa că închise uşa.

Apoi ieşirăm în pridvor. Mătuşa mea aruncă o privire cercetătoare în întunericul ogrăzii. Îşi încordă auzul, însă nu prinse nici un sgomot suspect, aşa că îmi spuse noapte-bună şi se duse să se culce.

Erau orele zece. Mai aveam timp până să mă duc la gară. Deschisei

fereastra şi stinsei lampa. Mă întinsei pe aşternut şi începui să gândesc lucruri absurde, imaginând întâmplări imposibile, unele de grandios eroism, pentru a înşela timpul până la miezul nopții, când urma să-i întâlnesc pe trubaduri.

Noaptea era destul de întunecată, căci luna nu răsărise încă. Din cauza asta, puteam zări prin fereastră că stelele erau mai clare, luminând mai intens printre crengile teilor, pe cari le înghirlăndau.

Aerul proaspăt pătrundea în odaie, încărcat cu miresme de iarbă şi fructe coapte, puse ziua la soare ca să se usuce.

Auzeam, în răstimpuri, paşii câinelui în ogradă, sub fereastră. Un greieruş îşi concretiza melodia în cri-cri-ul său agonizant. Vuietul nelămurit al nopții stăruia: lătrat de câini, din când în când o căruță pe drum, nechezat de mânji lăsați în țarcuri, câte un miau prelung de cotoi – totul se amesteca într-un fel de cântec straniu şi plin de nelinişti.

Şuierul trenului de douăsprezece fără un sfert mă grăbi la întâlnire.

*

Serenada decurse normal. Liuş aprinse trei chibrituri, în semn de mulțumire, şi ne-am cărat. Dumitru mă strângea fericit de braț.

Luna răsărise, acuma, şi drumul curgea domol printre garduri, ireal de alb, poticnindu-se din când în când pe câte un podeț.

Georgică Americanu, Iosif Starețu şi Vlăduță Făget o luară înainte, spe moara dracilor. Dumitru şi cu mine rămaserăm mai în urmă. Nu vorbeam: era noaptea aşa de frumoasă...

Ajunserăm în dreptul gospodăriei de lângă ulița care duce la biserica unită.

- Se-ntorc „ştudinții“ de la cântat, țâşni un glas de la portiță.

- Tu eşti, Malena?, zise Dumitru şi se apropie cu mine de fata pe care o interesau „studinții“.

- Eu, domnişorule Dumitru. Am ascultat cântecul vostru. S-a auzit până aici. Da’ n-a fost tocmai frumos...

- Mda?, se oțărî prietenul meu. Nu l-ai auzit bine.

- Se poate, admise fata şi ieşi în drum, astfel că-i putui vedea fața.

Malena zâmbea: se bucura de lumina lunii. Arcui un gest cu mâna şi cuprinse castanul de la poartă.

Şi am început s-o iubesc pe Malena.

*

Pe la orele două, ieşeam din cârciuma poreclită, prin nu ştiu ce capriciu, „moara dracilor“. Vlăduță, Iosif şi Georgică o luară spre casele lor.

În dreptul bisericii unite, Dumitru mă opri:

- Uite: banca asta aşteaptă pe cineva.

Dumitru se apropie de banca de înaintea curții bisericii, îşi scoase pălăria şi se închină:

- Bună seara, domnişoară... sau doamnă bancă...

Spuse cuvintele acestea cu atâta încredere şi seriozitate, de parcă s-ar fi aşteptat ca banca să răspundă salutului. Desiluzionat – banca se posomorâse (un nor acoperise pentru o clipă luna) – Dumitru îşi puse pălăria pe cap.

- Să ne aşezăm, îi zisei. Mă dor picioarele.

Îmi aprinsei o țigară.

- Fumezi?

- Da, Dumitre... Îmi place luna şi o reproduc miniatural în vârful țigării...

- Țțț! Mai du-te dracului cu comparațiile astea! Vârf de țigară: luna... Parcă ar fi un spirit englez... Râzi de-abia a treia zi după ce l-ai auzit?

Apoi, ca pentru sine:

- Tare-o iubesc pe Liuş...

- Şi eu iubesc...

Dumitru sări de pe bancă:

- Nu-ți dau voie! Liuş e a mea. Asta-i trădare! Să-ți fie ruşine! Te credeam prieten...

- Stai, bre! Că n-o iubesc pe Liuş. Am spus „şi eu iubesc“, nu „şi eu o iubesc“... Iubesc pe alta. Pe Malena...

*

Aveam vizită. Venise Mihnea, prietenul şi colegul meu Mihnea, poetul clasei. Fusese şi în vacanțele trecute la mine. Îi plăcea să doarmă în şură (mie nu-mi dădea voie țața Lența) şi să citească mult.

Mihnea îmi aduse din Cernăuți un întreg cufăr de cărți şi prima zi o petrecurăm răsfoind reviste vechi, pe cari le pogorâi – spre indignarea

țaței Lența, căci revistele erau pline de praf – din lada cea mare din pod.

Spre seară, făcurăm o mică plimbare în grădină şi stăturăm la taifas, aşezați turceşte lângă un strat de garoafe.

I-am confiat iubirea ce-o nutream pentru Malena, aducându-i la cunoştință că nu pot trăi fără ea. Mihnea mă supuse unui sever interogatoriu. Lipsea numai procesul-verbal, căci aş fi avut deplina impresie că mă aflu în fața unui comisar polițienesc sau a unui judecător de instrucție.

- Vom vedea ce vom face, îşi încheie, la pluralul majestății, Mihnea interogatoriul.

Seara cobora, acuma, de pe coline, insinuantă şi înstelată, ceea ce îl determină pe prietenul meu să exclame cât putu mai tare, deşi cred că grădina nu ştia franțuzeşte:

- Tu reclamais le Soir; il descend; le voici...

Apoi, Mihnea schimbă vorba şi-mi spuse că o revistă din Cernăuți i-a publicat o poezie. L-am felicitat şi ne-am continuat plimbarea printre straturi, urmați de Dulău, câinele tatii, în timp ce se aprindeau tot mai multe stele în sat.

După ce am cinat, am ieşit din nou în grădină. Cerul se înnorase şi mi se părea atât de jos, că l-aş fi putut atinge cu mâna. Nu era vânt şi văzduhul părea un lac liniştit.

Vorbirăm multe Mihnea şi cu mine; nădejdi de oameni tineri, cărora le plăcea o carte frumoasă, o vorbă bună şi entusiasmul pentru muncă.

Prietenul meu îmi recită poezii (cine nu ştie cât de frumos e să asculți versuri sau poveşti prin întuneric) şi de-abia puturăm băga de seamă că începuse să plouă molcum – ca o revărsare de binecuvântări.

Ieşirăm din grădină şi ne refugiarăm în podul şurii, unde Codoleana pregătise, de cu zi, culcuşul lui Mihnea. Stropii de ploaie băteau în şindrila acoperişului. Fânul răspândea miresme campestre. Ne lungirăm pe cergă şi ascultam cântecul pământului fericit de ploaia mănoasă.

*

Poate era s-adorm când mă chemă Mihnea. Tresării. Mă bucuram că venise la fereastră. Mă întrebă:

- Vrei să mergi cu mine?

Nu l-am întrebat încotro, ci i-am răspuns că da. Mă îmbrăcai repede, sării prin fereastra deschisă şi ne-am făcut vânt peste gard, căci portița scârțâia îngrozitor când o deschideai.

Trecurăm tăpşanul şi o luai după Mihnea, spre podul covaciului. Podul acesta îşi avea povestea. O ascultasem de multe ori: se aținea pe acolo diavolul; venea pe la miezul nopții şi-şi fuma în tihnă luleaua. Ca să nu sperie prea mult pe trecătorii nocturni, îşi lua înfățişarea unui neamț scund şi durduliu, având grijă să-şi transforme coada într-un elegant baston de bambus. Caii îl simțeau însă şi făceau zâmbre până să treacă podul...

- Mihnea, tu nu te temi să treci singur podul covaciului?

- Am optsprezece ani!, îmi replică tăios prietenul, deşi ştiam precis că n-are decât şaptesprezece.

În apropierea podului, o luarăm prin porumbişte. Luna răsărea. Pe vale se aşternea încet pâclă. Câteodată mă împiedicam de bostani şi răcoarea lor îmi săgeta plăcut picioarele goale. Sărirăm peste părăoaş şi, după puțin, ajunserăm iarăşi la drum, dincolo de podul covaciului.

- În definitiv, îl întrebai pe Mihnea, încotro mergem adică?

- La Malena.

- La Malena?

- Da, la Malena... Părinții ei au plecat la Rădăuți cu de vânzare... Malena e singură acasă sau aproape singură, căci mătuşa ei nu contează, deoarece desigur că doarme dusă... Ori poate nu vrei să mergem la Malena?

- Cum să nu vreau, Mihnea? Cum să nu vreau? Dac-ai şti cât de fericit sunt! Mergem doar la Malena...

Drumul până la poarta cu castan îl făcurăm cât ai fuma un sfert de țigară.

- Du-te, Nicodime...

- Un moment, Mihnea... De unde ştii că e singură acasă?

- Las' că m-am interesat eu!

Şi prietenul meu dispăru după încârnitura drumului.

Intrai în ogradă şi-mi veni să mă închin în biserica vegetală (nucii se bolteau larg). Câinii lătrau. Lumina din casă se stinse.

Scările văzduhului erau coborâte de razele stelelor risipite cu

dărnicie pe mările cerului părut aproape. Nucii tămâiau cu mirozna lor tare şi jilavă. Pământul fremăta de viața nopții, uriaşă, calmă totuşi. Azurul scufunda uneori câte o fărâmă lucitoare. Nori alburii se alintau deasupra colinelor domoale ca un gest de om bătrân. Casa era albă în bătaia lunii; pridvorul adăpostea viță sălbatică. Paşii mi se afundau în iarba ogrăzii, grea de rouă şi lucioasă.

După un timp, ieşi Malena. Se duse lângă fântână. Privi cerul şi îşi coborî, apoi, privirea, urmărind căderea unei stele.

Mă apropiai. Mă zări fără să tresară şi zâmbi:

- Ai venit?

- Da, Malena... Malena".

***

- Asta a fost povestea mea, prietene.

Nicodim tăcu. Îşi netezi părul de la tâmple şi îşi aprinse o țigară.

Se întunecase acuma. Focul din sobă zugrăvea peretele cu înflorări luminoase.

Aveam impresia că fereastra ademenea fluturi enormi, cenuşii, cari ar fi vrut să pătrundă în odaie. Desluşii, totuşi, că nu erau decât frunze, pe cari vântul le smulge din cireşul de la poartă.

Ploua mărunt; ploaie de toamnă...

- Şi, totuşi, – reluă Nicodim – dragostea mea n-a fost profundă, tumultoasă. Îmi aduc aminte cu seninătate de această iubire a mea, aşa cum îmi aduc aminte de lanurile de grâu, de teii de lângă fântână sau de norii de odinioară... Spun „norii de odinioară“ pentru că numai pe acei ai tinereții mele îi cunosc. De câte ori nu priveam norii alburii de seară! Acuma n-am timp să-mi ridic ochii spre cer... Dosarele clienților mei şi, mai ales, ale clientelor mele – sunt doar specialist în divorțuri! – nu mă lasă în pace...

Nicodim goli păhărelul de vin chilimbariu şi mai spuse:

- Păcat că oamenii nu vreau să mai privească norii şi stelele... Poate că ar fi mai buni...

Nicodim îşi aprinse altă țigară şi oftă uşor, aşa de uşor încât de-abia auzii.

Afară ploua mereu, parcă de veacuri, ploaie nesfârşită.

Era toamnă cu flori de apă pe geamuri, înroşite de jarul din sobă.

Şi noi ascultam plânsul prelung al toamnei...” (Junimea literară, nr. 1-6/1932, pp. 85-91).



Neculai Roşca (1912-1954)

„Neculai Roşca. S-a născut în anul 1912 (30 iunie – n.r.), în comuna Trestiana. A luat bacalaureatul la Liceul „Aron Pumnul” din Cernăuţi. A tradus versuri din Baudelaire, Rimbaud şi Verlaine.

A debutat în revista „Junimea literară“, unde i s-au publicat numeroase versuri. A colaborat apoi la suplimentul de Duminică al ziarului „Tribuna“ (Cernăuţi), unde a semnat două schiţe în colaborare cu Mircea Streinul. A publicat şi în „Spectatorul“ (Cernăuţi). A scris şi la foiletonul ziarului „Glasul Bucovinei“, la care colaborează şi în prezent.

Păstrează în manuscris un interesant studiu asupra poeziei lui Ion Barbu. Lucrează la un ciclu de nuvele, care va fi intitulat „Necunoscuta de pe malul mării“. Studiază literele şi filosofia la Universitatea Cernăuţi“ (Junimea literară, nr. 1-6/1932, pg. 210).

Megieş de suflet cu Mircea Streinul, student strălucit al Universităţii din Cernăuţi şi un poet de o stranie modernitate, Neculai Roşca s-a risipit ca o pădure în octombrie, într-o explozie de lumină, egală pe pământ şi pe cerul amurgului („spre moarte şi spre viaţă privirea mi-e egală”). Din pricina istoriei, nu şi-a mai susţinut niciodată doctoratul în litere şi filosofie, pe care-l pregătea, eşuând ca profesor la Cîmpulung Moldovenesc („pe-aicea timpul trece mai repede spre moarte / mă-nvăluie spre seară singurătatea vieţii”), unde a şi murit, în 31 martie 1954. Din pricina istoriei, nu s-a mai împlinit nici ca poet, deşi esenţializa ca nimeni altul până la Nichita Stănescu: „Nu trupul negator de moarte, ci o tristă / schematică icoană a unicului eu / mă lămurea sporadic în voi şi-n Dumnezeu / din spaima adâncită, treptat, că nu există”. Dacă ar fi fost

măcar contemporan cu Nichita şi cu poemul „Andru plângând”, Neculai Roşca ar fi fost etichetat, la bursa traficului de valori şi nonvalori literare, drept stănescian, dar, cum n-a fost, a trebuit să se mulţumească cu statutul de „barbian“, deşi el nu era decât un „iconar“ pentru care doar „durerea singură e importantă” pentru cunoaşterea de sine într-o dublă relaţionare, cu contemporaneitatea şi cu divinitatea.

„Restrâns la înserarea prezentului destins / în cadrul evident al vieţii de oricând”, Neculai Roşca şi-a uitat opera risipită prin paginile literare ale revistelor vechi, şi nu s-a găsit nimeni, după aceea, într-o Bucovina din ce în ce mai nelocuită, care să adune între coperţile unei cărţi cuprinsul acela de tezaur al spiritualităţii româneşti în Bucovina.

„Drum întors

Pe aicea am mai fost, îmi recunosc trecutul,
în fine, nici nu ştiu de-am fost şi-n altă parte,
pe-aicea timpul trece mai repede spre moarte:
durerea-şi pierde rostul, tăcerea începutul.

În nepăsarea ta şi-n dezolarea lumii
mă-nvăluie spre seară singurătatea vieţii.
Planezi inaccesibil cu draperia ceţii
şi-mi strâng în buze plânsul ca ţărmul dunga spumii.

Aştept să treacă vremea amară şi banală;
pe drumul stors de vise îmi voi sfârşi plimbarea?
Îmi profilează umbra în grunzuri nemişcarea:
spre moarte şi spre viaţă privirea mi-e egală.

Oglindire-n scuturi

Amurg împăunat cu aurite steme
prin burguri medievale lunecă tăcut;

legendele pornesc pe câmpuri să blesteme
herzogii cu armurele brumate-n scut.

Se-nnoadă în adâncuri mari de basme
pridvoare cu-nserări şi călăreţi pribegi;
iubirile cum înălbesc fantasme
şi prăbuşirile cum se întorc la regi...

Bunicul Grimm aduce-n fiecare seară
prietenilor săi năframe cu poveşti.
Şi hornul, tinda, cu balauri se presară
ce-aşteaptă numai ceasul şi spada să-i loveşti.

Înnebunesc furtunile pe Rhin, spre munţi.

Limanul unui schit pios ascunde-va
copiilor toţi cavalerii blânzi, cărunţi,
care-au plecat cu-o cruciadă-n goană, crunţi,
încât şi-acuma, poate, se luptă undeva.

(Junimea literară, nr. 1-3/1933, pg. 28).

Instauraţie

Restrâns la înserarea prezentului destins
în cadrul evident al vieţii de oricând,
tu nu-i găseşti măsura, ci luneci abdicând
sub mâna crunt proptită în braţul tău învins.

Dar când te-ai oferit inerţiei de plantă,
din stânsa scânteiere se desfăcu încet
gând inutil şi, totuşi, halucinant de net:
durerea singură e importantă.

(Junimea literară, nr. 1-3/1933, pg. 29).

Sfârşit impropriu

Cândva lumina sorţii bătea atât de clar
că spiţele cabrate tăiau în cruci zenitul.
Surprinse-n angrenaj au şters din asfinţitul
nedefinitei ceţe un ţărm imaginar.

Nu trupul negator de moarte, ci o tristă
schematică icoană a unicului eu
mă lămurea sporadic în voi şi-n Dumnezeu
din spaima adâncită, treptat, că nu există.

(Revista Bucovinei, nr. 7/1943, pg. 325)

Elegie

Adusă-n vis şi-n moarte de zile fără număr,
încrucişai făgaşul inimii de lemn,
neliniştind amurugul c-un zâmbet, cu un semn
ascuns al evadării trecutului în umăr.

Tu singură-n tristeţea care mă îndreaptă
şi astăzi spre un ciclu neterminat şi-nchis,
mai stărui în lumina ta de nedescris
alături de imensa înnoptare ce ne-aşteaptă!

Dar seara cu peisajul vibrantelor nuanţe
resuscita un plânset atât de uşurat
că peste irosirea trecutului iertat
a înflorit magia extaticei distanţe".

(Revista Bucovinei, nr. 9/1943, pg. 421)



Traian Chelariu (1906-1966)

În vara anului 1995, primarul Sucevei, ing. Gheorghe Toma, a amplasat bustul poetului, prozatorului, dramaturgului, filosofului, criticului literar şi universitarului Traian Chelariu în părculeţul Universităţii „Ştefan cel Mare". Curând după aceea, bustul a fost demontat de pe soclu şi dosit în beciurile noii temniţe a spiritului bucovinean. În câteva zile, a dispărut şi soclul, Traian Chelariu fiind şters din memoria locului. Şi, astfel, spiritul a fost învins de lut, precum în proza inconfundabilului „iconar", iar sacrilegiul acesta, comis de suficienţă, este mai umilitor pentru generaţiile noastre chiar şi decât întemniţarea lui Iancu Nistor la Sighet. Măcar Nistor devenea martir, pe când Chelariu este doar victima imbecilităţii

„Traian Chelariu. S-a născut în anul 1906 (21 iulie – n.r.), în comuna Dărmăneşti. A făcut bacalaureatul la liceul „Aron Pumnul" din Cernăuţi. A luat licenţa în litere şi filosofie la Universitatea din Cernăuţi. Actualmente studiază la Paris.

A desvoltat o frumoasă activitate literară fiind încă în liceu. S-a remarcat în paginile revistei „Junimea literară", în care i s-a publicat – între multe altele – ciclul de poeme „Întoarcere în trecut". A mai colaborat la revistele „Floarea Soarelui" (Bucureşti), „Spectatorul" (Cernăuţi), „Munca intelectuală" (Cernăuţi), „Cronica românească la Cernăuţi", „Îndrumarea" etc.

În coloanele ziarului „Glasul Bucovinei" a publicat interesante note de călătorie, intitulate „Feţele Metropolei".

Puternica sa schiţă „Sfârşitul şoimului" (apărută în „Junimea literară") a fost tradusă în limba italiană de domnişoara Nella Collini şi publicată în „La Voce di Mantova", sub titlul „La fine del falco".

Lucrează la un roman şi la o piesă de teatru" (Junimea literară, nr. 1-6/1932, pg. 177).

Până în 4 noiembrie 1966, când a fost definitiv învins de munte, Doctorul în filosofie al Universității din Cernăuți (1937), format ca filosof la Cernăuți, la Paris şi la Roma, dar „acceptat", în ultimii ani ai vieții, doar ca lector al Institutului pedagogic din Suceava, a publicat „Exod" (versuri, Cernăuți, 1933), „Aur vechi" (versuri, Cernăuți, 1936), „Zaruri" (eseuri filosofice, Cernăuți, 1936) şi „Versuri de după-amiază" (Cernăuți, 1940). Celelalte cărți s-au publicat postum, grație lui Eugen Barbu, Ecaterinei Chelariu sau grație lui Mircea A. Diaconu (singurul universitar din Suceava fascinat de „iconari", cu adevărat bucovinean, deşi s-a născut în ținutul Neamțului). În uitarea de după trăirea unor decenii de uitare, lui Traian Chelariu i s-au publicat „Scrieri lirice" (Ed. Eminescu, 1970), „Necunoscuta" (nuvele, Ed. Minerva, 1972), „Scrieri lirice (sonete pentru tine)" (Ed. Eminescu, 1973), „Teatru" (Ed. Minerva, 1976), „Poezii în vers alb" (Ed. Junimea, 1983), „În căutarea Atlantidei" (eseuri, Ed. Dacia, 1989), incredibilul său „Jurnal", scos la lumină, fragmentar, de Ed. Junimea, în baza unor trudnice strădanii de arheolog spiritual ale aceluiaşi Mircea A. Diaconu..

„În ce anume rezidă fenomenul liric nu vom putea nicicând spune", scria, în 1933, Traian Chelariu, îndemnând la o regăsire prin opera eminesciană („Înapoi la Eminescu / Digresiuni neliterare în jurul unei teme literare"). „El este inefabil precum sunt toate valorile estetice. Dar aceasta nu e definiție, ci descriere a unei stări sufleteşti şi încă descriere care, în afară că e negativă, se poate aplica tuturor stărilor psihice, căci toate sunt inefabile. Cuvintele, câte le avem, fie vocalizări primitive, fie grai articulat în fraze logiceşte perfecte, nu sunt echivalenți verbali ai acestor stări, ele sunt numai semne pentru a le indica exploziile, cursul sau latența în sufletul nostru... Noi trăim aşa de complex sau, dacă ne e permis să întrebuințăm un alt limbaj, radiațiile vieții noastre interioare, din care se nasc aceste vii „quante" psihice, sunt un univers complicat în atâtea diferențe, interferențe şi refracții, încât momentul sufletesc care ne interesează şi pe care încercăm a-l izola cumva din timbrul altor ecouri se refuză cu desăvârşire atenției noastre. Astfel, dându-ne seama că avem de a face cu corespondențe nu numai în acelaş plan psihic, ci şi cu renaşteri şi iluminări în straturi profund uitate, suntem nevoiți a-l numi moment infinit de complex, infinit de profund, infinit de..., calificativul „infinit",

iarăşi negaţie, exprimă imposibilitatea noastră de a ne cunoaşte prin noi înşine, în sensul cel mai adânc al cuvintelor şi se referă la intelect şi nu la emoţie. De aceea are importanţă experienţa de infinit a sentimentelor noastre, cărora le putem da, voluntar sau involuntar, anumite direcţii sau o anumită dimensiune de aşteptate“ (Junimea literară, nr. 4-6/1933, pp. 119-130).

Cam de aici, de la indentificarea unei „anumite direcţii sau o anumită dimensiune de aşteptate“, cred eu că începe „lirismul pretutindeni insinuant“ al lui Traian Chelariu, de la „renaşteri şi iluminări în straturi profund uitate“ care exprimă „imposibilitatea noastră de a ne cunoaşte prin noi înşine“ şi obligă la „corespondenţe“, la cunoaşterea prin relaţionare, relaţionarea mitică, în care „geniul distinge, nu confundă şi crează, nu construieşte“ (pg. 121), fiind cea androgină, deci relaţionarea cu cealaltă jumătate, cea rătăcită, a sferei care am fost cândva şi spre care, instinctual, tindem necontenit. „Poezia dă expresie verbală acestei mişcări“, în care „graiul nostru e şi el în mişcare, iar claritatea lui e viteză“(pg. 122), repetetând spirala drept trecere în sfericitate luminoasă, dar o sfericitate trăită dinspre miez înspre limitele cunoaşterii, înspre coajă, înspre cer („ascultă doar struna stranie-a luminii / ce mi te cântă ca pe o femeie / şi te-nveşmântă-n ceruri şi vecie”). Prin relaţionare, cealaltă jumătate, mereu căutată şi râvnită, devine hologramă, aparenţă de formă materială, şi dor (un fel de hologramă născocită de trăirile care nu se reconstruiesc prin numire, prin folosirea cuvintelor). Şi, astfel, femeia dă „viaţă vie frumuseţii“ sau răneşte „cu cea mai dulce rană“, devine „ţel ne-atins al rătăcirii”, dar pe care îl „ocolesc corăbierii”, „întunecă, dărâmă“, dar şi limpezeşte contururile celorlalte relaţionări: „Deşertăciune toate-s, numai crinii / de foc şi nea şi aur ai iubirii / răsar etern în undele luminii”.

Traian Chelariu modelează lumina până îi dă contur de femeie, punctul de sprijin cu care să mişte universul pentru a se afla pe sine. Şi, astfel, „lirismul, pretutindeni insinuant, îl fură pe poet unde nici nu a vrut să ajungă. În acest fel de a se abandona al poetului constă inspiraţia”. Iar Traian Chelariu nu şi-a dorit „a face poezie lirică din elemente pur melodice”, pentru că „poezia, din momentul în care vrea să fie muzică, nu mai e poezie” (pg. 121), dar a izbutit poezii de o melodicitate

fermecătoare, pentru a concluziona, dincolo de noi, într-un sfârşit al sfârşitului şi început al adevăratelor începuturi: „Şi vis e femeia, - nu o anumită femeie“ (pg. 130).

E posibil ca doar în trăirea visului pe care-l numim femeie să stea raţiunea cosmică a existenţei noastre.

„Iubire, stemă ’naltă-a tinereţii

Iubire, stemă ’naltă-a tinereţii,
rai alb rămas pe culmi fără prihană,
tu ce dai viaţă vie frumuseţii
şi ne răneşti cu cea mai dulce rană,

în ochii tăi ca-n ochii dimineţii
nici o nădejde nu mai este vană,
căci sufletului negrăită hrană
aşezi dumbrăvi pe căile vieţii.

Nu-ţi calc viclean grădinile şi crinii
cum nu râvnesc acele curcubeie
ce te coboară una prin stihie,

ascultă doar struna stranie-a luminii
ce mi te cântă ca pe o femeie
şi te-nveşmântă-n ceruri şi vecie.

Sunt pulbere şi vânt acele glorii

Sunt pulbere şi vânt acele glorii
ce doar pe jaf au fost întemeiate,
decât cetăţi şi tronuri şi palate
mai trainice sunt apele şi norii!

Degeaba-nving în veac biruitorii,
zădarnic țin puterea să-şi arate
şi-n darn muiați în fir şi nestemate
se-asemuie cu munții şi cu sorii!

Nesăbuitele lor vreri şi doruri
întunecă, dărâmă, dau pieirii
oştiri şi țări şi seamănă omoruri.

Deşertăciune toate-s, numai crinii
de foc şi nea şi aur ai iubirii
răsar etern în undele luminii.

Tu zori, tu zi, tu seară, tu noptare

Tu zori, tu zi, tu seară, tu noptare,
tu cer înalt cu lună şi cu stele,
tu dar, în vis, tu dor, în alinare,
tu țel ne-atins al rătăcirii mele,

tu foc, tu vânt, tu foame, tu-nsetare,
tu îngerul meu feritor de rele,
tu care-mi vii cum vine prin zăbrele
celui închis promițătoarea zare,

tu vin aprins, tu pâine, tu odihnă,
tu unde limpezi când tot valu-i tină,
tu una neumbrită isbăvire,

tu fără de-ascunzişuri şi ispite
vegheri, tu veci, tu ceasuri, tu clipite,
tu-acum şi pururi gândul meu, iubire!

Asemeni Circei, tu pe fiecare

Asemeni Circei, tu pe fiecare
îl schimbi în fel şi chip de dobitoace,
cu ale farmecului tău mijloace
îl faci să ia neascunsă-nfăţişare

şi-l laşi să urle-adulmece, să joace,
să-şi dea-n vileag întreaga tulburare
şi rât şi bot şi colţ şi păr şi ghiare
şi neruşinea ce-n priviri îi coace.

Te ocolesc corăbierii, nime
nu te-a văzut nepedepsit şi li se
năzare numai marea ta cruzime.

Dar, iată, unul, rătăcitul, vine
adus de mări şi este el, Ulisse,
şi i te-arăţi: eşti ceruri prea senine.

Dar cine eşti, tu vraja mea, şi cine

Dar cine eşti, tu vraja mea, şi cine
mi te-a trimis, târziu, pe fâlfâitul
viclean al toamnei, mie, jinduitul
de linIştiri şi de bucurii senine?

Mă zbat şi gem, mă cain către tine
ca Heracles, ca Nessus otrăvitul,
Ca Marsias, de-Apollo jupuitul,
şi disperării chinul meu vecin e.

De m-ai tăia felie cu felie
şi m-ai strivi cu-a roţii muşcătură
la fiecare os şi-ncheietură,

durerea mai adâncă şi mai vie
tot n-ai trezi în sufletu-mi, pierzării
de-acum menit, ca jarul aşteptării.
(Revista Bucovinei, nr. 1/1944, pp. 13-15)

Rânduri deopotrivă

Să ne-aşezăm aici aproape de trecut,
Vreau să-ți citesc sfinte rânduri deopotrivă
Cu vorbele mele, cu sufletul meu prea tăcut,
Cu totul ce simplu în piept am avut.

Inima mea pot să ți-o spun,
Ce-a fost mai sincer şi ce-a fost mai bun
Mi-am strâns din gânduri şi din depărtare
Precum apusul când pe iazuri moare,
Precum nespusul zvon de întristare.

Şi-acolo unde-ncepe „Te iubesc“
Am încercat alt vers şi-am suferit
Şi n-am aflat cuvânt mai nimerit
Să-ți spună pe deplin cât te iubesc.

Sfârşitul însă căutat nu-ți pară;
Vag pâlpâit de albăstrie pară
Aşa sfârşi orice durere mare,
Chin umilit în vie destrămare,
Gest ce-a voit să fie o chemare,
Plâns rătăcit de necuprinsă mare...“.
(Junimea literară, nr. 1-6/1932, pg. 178).

„Lut

Săptămâna de veghe îi ascuțise peste măsură simțurile. Culcat cu fața-n sus, stătea nemişcat şi răsufla aşa de încet că se îndoia că trăieşte. Gândul că s-ar putea înşela îl zguduia ca o mână ce vrea să te deştepte. Atunci se ascundea în sine însuşi şi-şi oprea plămânii. În aceste clipe tăcerea parcă era mai clară şi întunericul mai limpede. Putea să audă zgomotele de afară. Auzea până şi liniştea din sine şi auzea desluşit respirația nevestei şi a copiilor. Pe fiecare îndeosebi. Ioana răsufla cu grijă şi suspina din când în când, Nicu, feciorul lui, se grăbea parcă să ajungă mai curând ziua, – numai Fetica sugea aerul printre buze, lin ca o apă de care nu te saturi. Trebuia să asculți bine ca să ştii că e vie. Şi-i erau aşa de dragi ființele aceste, ale lui, cufundate-n liniştea somnului.

Ar fi vrut să se ridice, să le audă mai de aproape, să întindă ocrotitor mâna peste ele, ar fi vrut să îndepărteze odată pentru totdeauna pericolul ce le amenința şi de care nu voiau şi nu puteau să ştie. Ar fi vrut să rămâie nebun în ochii Ioanei şi ai copiilor, numai să se oprească năvala muntelui. Ar fi vrut – şi câte n-a încercat el. Dar te poți măsura tu, om pitic, cu lutul nesfârşit?

Zidăria, ridicată, ani de-a rândul, în drumul lui, a rămas jucărie împinsă la vale, cu tot cu bârnele de care se răzima şi cu şanțurile ce o încunjurau. Livada, sădită în anii trecuți, ca la nevoie, îşi înfipse prea târziu rădăcinile în pământul mişcător. Dealul, grămădit numai din lut galben şi fără urmă de piatră, se întindea ca un trup de uriaş fără oase.

Cinci ani se războise cu el, sperând că-l va opri sau îl va învinge cu vicleşug omenesc.

La început muncea voios, apoi îndârjit şi cu duşmănie, în cele din urmă cu desnădejdea omului ce trebuie să cedeze din drepturile, din avutul şi din viața sa.

Se sfătui, într-o seară, cu nevasta. Dar Ioana îl privi neîncrezătoare şi nu-i zise decât:

- Măi omule, cât ai săpat şi zidit tu, puteai să-ți faci gospodărie nouă în loc neted şi bun. Şi n-ai vrut. Iar aici au trăit părinții tăi şi nimic nu li s-a întâmplat. Las' că nici ție nu ți-a fi nimic.

Nu i-a mai cerut nici un sfat. Ştia că n-o să iasă la capăt. Femeia

nu-l înțelegea. Gospodărie şi-ar fi putut face cu munca şi priceperea sa. Dar n-a vrut să-şi lase pământul. Şi cum să-l lase. Era al lui de când se pomenise. Şi, câtă vreme putea stăvili muntele, ar fi fost ruşinoasă munca pe bani sau loc străin. Bogăția nu-l chema, nici bunăstarea nu-l ținea legat de brazda săracă ce o moştenise. Nevasta, însă, nu-l înțelegea.

De-ar fi crezut în izbândă, se muta din loc nu el, ci muntele şi nu mai venea.Dar, pe cât de mult l-ar fi întărit cuvintele dânsei, ele nu-l îndepărtară de la cele ce şi le puse-n gând.

Că a fost învins în lupta cu puterile firii nu e vina lui. Acum trebuie numai să privegheze să nu-l surprindă duşmanul.

Şi, dacă va scăpa până-n primăvară şi la vreme uscată, îşi va încerca în altă parte norocul. Numai să înceteze ploaia. Căci, de ieri, dealul se apropiase mai mult ca oricând. Livada, strânsă din toate părțile, se unduise ca un iezer răsculat de furtună şi crăpase-n lung. Trei pruni din fund îşi făcură drum printre vecinii lor, căutând să fugă undeva. Dar zidul îi ținea. Până când? Zidul îi ținea fiindcă-l ridicase muncă de om, lutul, însă, nu se opreşte şi nime' nu-l poate opri.

Îndrăzni să se ridice. Mai întâi, pe jumătate şi uşor, ca să nu troznească patul. Urechile, mereu în aşteptarea zgomotului vestitor, trupul, gata să nu se lase înghițit, îl țineau într-o încordare dureroasă.

Ploaia curgea mereu, mare şi deasă. Ca-n ajunul potopului. Ochii-i închişi căutară asemănare acelui sfârşit. Nu văzuse potop decât în cărți de şcoală, dar şi-l închipuia altfel. Înaintea apelor trebuia să vie o surpare a lutului. Surpare de sfârşit şi de nenumărate ori mai mare decât aceasta ce o să vie.

Vedea munți uriaşi lunecând şi topindu-se în apă tulbure. Auzea bubuit de tunete rostogolind prăpădul peste valuri. Simțea ce trebuia să fi cuprins lumea în ceasul din urmă.

- Atunci fu altceva şi prea târziu. De astădată, dreptatea e a mea.

Se ridică şi ieşi. Nevasta, trezită de zgomotul uşii, gemu. băiatul vorbi prin somn, Fetica parcă-şi curmă respirația.

Trecu de prag şi ascultă bezna. Afară de şuierul necontenit al ploii şi plânsul prunilor nu se auzea nimic. Întunecată, umedă şi rece, noaptea de primăvară îl umplu de tristețe şi părăsire. Se simți neputincios ca o lighioaie izgonită din vizunie. Merse pe prispă, de la un unghi la altul al

casei, şi o mângâie cu mâinile ca un locaş sfânt, de care trebuie să te desparţi. Varul, spălat de ploaie şi neted pe alocurea, se umflase cu tencuiala desprinsă de pe lemn şi ameninţa să cadă. Îl lovi cu palma ca o podoabă fără preţ, ce poate fi cojită. Îi păru rău de cele făcute. Pălmuită de stăpân, casa menită surpării parcă suspina.

Coborî scările, să meargă până la zid. Picioarele goale se cufundară peste glezne în noroi. Trecu nehotărât prin ogradă, cu mâinile întinse, până ce-l opriră bârnele şi zidul. Le cercetă cu vârful degetelor şi amănunţit. Două din proptelele de stejar nu mai erau la locul lor. Peste pietre, apa îşi făcuse drum, din livadă, şi cădea-n băltoaca din curte. Încolo, ploaie şi întuneric. Răzbit de umezeală, el nu-şi putu stăpâni izbucnirea de mânie împotriva vremii:

- Nu plec de aici, să ştiu că voi răzima cu pieptul meu zidul ce lunecă sub apăsarea pieptului de dincolo.

Dându-şi seama, însă, de zădărnicia spuselor, se întoarse amărât.

- Zidul şi aşa nu e tare îndeajuns. Mai bine stai lângă ai tăi, în casă.

Se avântă şi intră.

Năcăjită, Ioana încercă să-l mustre:

- Iar nu dormi? Măi omule, nu-i a bine ceea ce faci.

- Nu mai e mult, nevastă, aşteaptă, îndată...

Se îmbrăcă, se încălţă ca de plecare şi se întinse pe laviţă, atent la fiecare pic de ploaie căzut pe geam, la fiecare tresărire de vânt.

Ioana se încumetă să-i mai spună ceva, dar nu o auzi. Îi treceau prin cap fel de fel de gânduri. Se pregătea de fugă.

- De va veni într-astă noapte şi dintr-odată, îmi scap copiii cu nevasta, – dacă întârzie, mâine mă mut. Aici nu-i chip de stat. Ploaia a umplut de apă vinele pământului şi lutul se frământă ca un aluat.

- Şi dacă mă va surprinde? Fereastra-i prea îngustă ca să mă încapă. Trebuie să ies pe uşă. Zidul mă va păzi până fug. Stejaru-i gros şi tare.

Se sculă iar şi căută, după grindă, legătura cu bani şi hârtii. O ascunse bine-n sân. Merse până-n grajd. Vaca mugi. O deslegă şi lăsă deschisă uşa grajdului. Trecu pe lângă căţea. Mirată de vizita stăpânului, ea scânci şi i se gudură la picioare. O deslegă şi pe dânsa. Javra lătră de câteva ori şi scoase un urlet a pustiu şi jale.

- Eşti năzdrăvană, ai, ştii şi tu că m-a învins lutul. Du-te, fii slobodă să mergi unde-ți place.

Cățeaua i se gudură iar la picioare şi-l petrecu până-n prag.

Când intră în casă, nevasta era sculată.

- Ai deslegat cățeaua?

- Da.

Nu îndrăzni să-l mai întrebe ceva. Un zgomot adânc, ca din măruntaiele pământului, umplu tăcerea. Ascultară amândoi. El ieşi iar şi merse, de-a dreptul, la zid. Încă nu se întâmplase nimic. Apa curgea de pretutindeni şi plângeau prunii bătuți de vânt.

Parcă se mai luminase. Prin perdeaua de ploaie ghiceai marginile zidului, ale grajdului şi pereții umezi ai casei. În sus şi împrejur, numai ceața vremii urâte.

- De-ar veni mai degrabă ziua!, se îmbărbătă el şi-şi căută de lucru prin casă.

Neliniştită de purtarea soțului şi de zgomotul auzit, Ioana îngenunchiase într-un colț şi şoptea rugăciuni. Se treziră şi copiii.

Nicuşor ascultă cântecul ploii şi zise trist:

- Afară plouă.

Fetica ceru de mâncare. Mama se ridică şi căută o strachină-n blidar. Scoase oala cu lapte.

- Nu vreu lapte rece, se împotrivi Fetica.

- Atunci, rabdă până se face zi.

- Fă foc, nevastă!, zise el.

Ea îl ascultă, fără vorbă de împotrivire. Ieşi să aducă un braț de uscături.

Zgomotul din adânc se urni iar, prelung ca un îndemn. Aiurită, ea aruncă lemnele şi ascultă.

El ieşise în ogradă, să se încredințeze de tăria zidului. Îl găsi crăpat în două locuri şi înclinat să se dărâme. Prin spărturi curgea puhoiul murdar. Livada se grămădise şi ea pentru năvală.

Le văzu toate cu sânge rece, se întoarse în casă şi-şi îmbrăcă băiatul şi fata.

- Tată, unde mergem?

- Fugim, puii mei, vine lutul.

Zgomotul se trezi din nou şi se apropia. Trecu o veşnicie de aşteptare.

- Ioană, unde eşti?

Ea nu răspunse. El îşi luă în brațe copiii şi ieşi. Mai era timp să fugă. Privi în grajd. Rujana umbla speriată de colo până colo. Cățeaua dispăruse.

Deodată, se clătinară şi trosniră toate. Zidul se risipi ca lovit de un ciocan uriaş. Bârnele se rupseră. Prunii se mişcară, duşi de valuri.

Nicuşor şi Fetica țipară speriați. El îi strânse bine, fugi pe poartă şi strigă cât îl ținu gura:

- Ioană, Ioană, fugi!

Lumea se învârti cu casă, cu grajd, cu el. Se clătină, dar nu se lăsă învins. Era tare-n picioare şi-şi purta copiii în brațe.

Zgomotul de dărămături, mugetul sălbatec al Rujanei şi un strigăt omenesc îl răsturnară-n genunchi. Iar pământul curgea sub el ca-n ziua de apoi. O putere nevăzută îl smunci şi-l aruncă înainte. Îşi ținu, însă, bine copiii.

Dar totul se potoli ca prin farmec. Când se văzu scăpat, se întoarse către răsărit, îngenunchiat cum se afla:

- Tatăl nostru, carele eşti în ceruri, sfințească-se numele Tău, fie voia Ta...

Nicu şi Fetica plângeau speriați.

El se ruga tare şi răspicat.

Lutul galben şi greu acoperise toate.

De sus curgea ploaia, deasă şi rece” (Junimea literară, nr. 9-12/ 1930, pp. 412-416).

George Antonescu (1908-1993)

„George Antonovici (Antonescu). S-a născut în 11 Iunie 1908, în comuna Mănăstirea Horecii, județul Cernăuți. Copilăria i-a fost tristă. Tată-său plecase în America, unde petrecu mai mulți ani, căutându-şi norocul. Când s-a întors, era război. În acel răstimp – zăvorâtă fiind uşa şcolii din pricina bejeniei – Gh. Antonovici n-a avut prieten mai bun



decât pe tatăl său, care i-a deschis întâiul abecedarul, şi pe nemuritorul Ion Creangă, care l-a învățat să râdă. Liceul l-a urmat în Cernăuți. În acelaş oraş studiază, în prezent, teologia.

De timpuriu, l-au pasionat cărțile frumoase. În liceu a compus schițe romantice, cu eroi fără noroc în dragoste. Fiorii primelor rânduri tipărite i-a simțit la „Junimea literară“. A publicat, până acum, schițe („Compromis primăvăratic“, „Poveste cu flori de omăt“, „Vecină“ ş.a.), fragmente dintr-o lucrare mai întinsă, intitulată „Popas negru“, şi versuri. Colaborează la „Glasul Bucovinei“ şi „Răboj“. Actualmente lucrează la un mănunchi de stihuri cari vor purta o legătură scrisă, „Frângeri“.“ (Junimea literară, nr. 1-6/1932, pg. 204).

Apoi, a fost preot la Mămăieştii Noi, secretar al secției culturale de pe lângă Mitropolia Bucovinei, şi iar preot, din 1944, dar la Cîmpulung Moldovenesc. S-a stins, într-un nedrept anonimat, la Suceava, în 1 iunie 1993. În 1940, i-a apărut cartea de poezie „Frângeri“ şi romanul „Tabăra cu stângeni“, apoi s-a aşternut tăcerea, până în 1992, când a publicat, la Suceava, „Neuitatele plaiuri natale / vol. I / Poezii“, urmat, în 1993, de „Neuitatele plaiuri natale / vol. II / Proză“.

„Umbră firavă de cruce”, cum singur şi-a zis, „vâslind un cântec” prin mult prea însângeratul secol XX, George Antonescu „ninge pe pleoape / poveşti de dincolo de ape“. Cuvintele lui pot zidi. Cuvintele lui nu sunt semne, ci alb, lumină, mirişte, „grădină proaspăt înfățată“, prag, păsări, iarbă, drum, cuvintele lui au consistența neprihănirii, care „păşeşte-n umbra unui mire“, şi tocmai de aceea se poate zidi cu ele. Se poate zidi un drum al întoarcerii acasă, se pot dura case, grădini, arbori, păsări şi oameni (prieteni).

Există şi trăieşte în poezia lui George Antonescu ceva din sufletul satului, duhul ancestral binefăcător, care-l transformă pe poet în patriarh, în paznic al altarelor luminii, care săvârşeşte miracole sub ochii noştri. Poezia lui, spre deosebire de cea a lui Chelariu, care doar se împlineşte în melodicitate, şi-a propus să fie cântec, unul cu rădăcini arhaice, poate „stih al frunzelor de toamnă“, menit „să lumineze-n sunet alb cireşii”.

Poezia lui doar pipăie carnaţia liricii moderne („Bocancii au obosit la postul de jandarmi / şi satul doarme: cremene pe clopot poţi să sfarmi" sau „norii: site din nimic prin care / Dumnezeu fărâmiţează o cântare / albă, în surdină / pentru pomii din grădină"), apoi se întoarce spre sine, spre neprihănirea care îi dă substanţă, „şi-i mătură pe nepoftiţi" de sub acel „noptatec arc bătut cu stele" al trăirilor sale profunde şi luminoase.

„Scrie prietenului bolnav

Îmi ninge pe pleoape
poveşti de dincolo de ape.
Belşug în alb neprihănire
păşeşte-n urma unui mire
(norii: site din nimic prin care
Dumnezeu fărâmiţează o cântare
albă, în surdină
pentru pomii din grădină).

Ninge larg şi felurit.
Grădina, proaspăt înfăţată,
aşteaptă un oaspete dorit
de altădată.
Târâş se lăcomesc la prag
vrăbii şi corbi, negru şirag.

Un uriaş caută vesmânt,
se supără şi crapă vânt
şi-i mătură pe nepoftiţi;
nu pentru ei – papuci smoliţi,
uitaţi de diavol pe omăt –
este găteala din pomăt.

Şi corbii
guşile-şi topesc, ca orbii

– în ger, pe gardul de nuiele –
ciot de ciot.

Dau, când voi avea, un zlot
să aflu de la cineva:
tăria nopții va serba
primirea unui împărat,
ori fi-va rostul de jucat
la nunta unei iele?

Stihul frunzelor de toamnă

Foi arse, de pământ lipiți-vă ca mine;
vă caute-n rădăcină soarele-n zadar.
Când ne-o cuprinde noaptea, muguri-vor iar
bolnave zori, atâtea!, şi-or părea senine.

În preajmă sângerați sutana dup-amiezii,
din funigei să ştiți cum gândul mi-l desprind;
în calendar, tomnatice arămi v-aprind
norocul unui an ce l-ați purtat livezii.

Căderea-nceată ca o stângere spre seară vi-i
şi doare mângâierea ce-o-mpletiți în legănări,
iubirea pentru semeni morți n-o ştiu, ci pentru vii.
(Junimea literară, 1932, pg. 205)

Vis de luptător

De voi cădea în glie, la hotară,
m-oi închina icoanei tale, Țară.

M-or înălța la cer în melodii
uşoare codrii noştri pururi vii.

Lumina ultimă m-a lumina
în unda vremii-oprită undeva.

De-abia-atuncea trupul îmi vor duce
Domnului meu umbră firavă de cruce.

Când pentru mine n-or mai zori zorile,
nici doinele n-or înflori, nici florile,

inima-mi va suspina uşure
în plânsul ploilor şi-n freamăt de pădure.

Doar sufletu-mi – o pasăre obosită
de ura celor răi şi prigonită –

ca-n vis căuta-va pajişti şi fântâni
şi odihni-l-va Maica Domnului pe mâini.
(Revista Bucovinei, nr. 2/1942, pg. 40)

Elegie

Frate depărtat, spre tine pentru-atâta oară
mirişti arse iar picioarele-mi însângerară...
Ochii nu-i mâhni, că roasă-i haina ce-o îmbrac,
nici jilav colbul țarinei că-ți lepăd în iatac.

Calde înnoptări în câmp au vrut să mă-ntârzie;
fânul însă-n rouă se-ngrădi, la jitărie.
Drum din lada serii paşii-ncoace mi-a vărsat:
chipul tatei, mort, nostalgic mă mână spre sat.

Va fi la început de zi când voi porni de-aici;
mestecenii balade-or legăna şi rândunici.
Trecutu-n seri aprinde-va unghere bătrâneşti
şi-or bea păianjenii să-l joace pânză la fereşti.
(Junimea literară, nr. 1-3/1933, pg. 24).

Zgomote-n oracol

Răcori de templu-n sat al serii fum când lasă,
îndată ce lumina-n paneraşe au strâns albinele, să ieşi
nomad, sub coviltir, în carul de cireş.

Îngenunchiază-ţi drumul la iubita sasă,
căci ochii ei demult n-au toastat tristeţi la masă.
Cortul împletiţi-l pe noptatec arc bătut cu stele –
(cele vechi cădea-vor mlădioase să le faci nuiele).

Bocancii au obosit la postul de jandarmi
şi satul doarme: cremene pe clopot poţi să sfarmi.

Aşteaptă în livadă strugurii cu vinul teafăr,
obrajii să vă aplecaţi, să beţi din cupă de luceafăr.

Dar paşte a paznicului puşcă glonte ruginit pe-aproape;
şi-atunci doar ielele-or nunti spre pomenire vouă,
vâslind un cântec de cucoşi ca umbră de măslini în ape,
iar zorile vor chiui că s-au îmbătat cu rouă.

(Junimea literară, nr. 4-6/1933, pg. 82).

Îngenunchiere-n leat valahic

În primăvara asta berzele-şi întârziară şirul alb la sud,
pe drumul Dunării balade-n limbi străine depănând;
în deltă au-ncrestat pescari un sat natal cu slove mari pe dud
de-or tremura cum sânii fetelor în ţarini bulgări de pământ.

Vor scrie-ntoarceri rândunelele cu negru strai de-acum o vară
şi iarăşi triste vor grăi că le-a murit o stareţă lăstună
sub streaşină la un vecin ce sfărâma icoana şi dormea pe scară
(Nici bună-ziua nu-i spun oamenii, că-i eretic şi suduie când tună).

Ci gongul serii ştire îi va da vecinului că-i slujbă-n cer
albinele când roua o aprind să lumineze-n sunet alb cireşii;
şi-n vin de zumzet soarele când fața şi-a iuți ca un pivnicer,
de Domnul stânjeneii vor visa cum despre mări cipreşii”.

(Junimea literară, nr. 4-6/1933, pg. 101).

„Spre țărmul de lumină

Sub lumina târzie a ultimului pătrar de lună, Radu îi adună pe toți băieții împrejurul său. Erau, acuma, împreună cu cei ce s-au adăugat pe drum, treizeci şi şase. De toate vârstele, de la copilandri de şcoală până la holtei buni de cătănie sau cu cătănia făcută, cum era Niculai a lui Cosma, Ionică a lui Toader, Dumitru Vasian şi Pricochi Sumanari.

Aceştia, după ce „instruiseră“ pe băieți în mânuirea armelor, procurându-le unora pistoale, veniră ei înşişi înarmați cu carabine sprintene şi încinşi cu bogate chimire cu cartuşe.

Radu fusese de părere să nu-şi ia nimeni decât haina pe sine, sub care să poată ascunde un odor al credinței, o cruce, o iconiță ori un steguleț tricolor. „Ne ajunge Sfânta Cruce“, spunea el. „Noi n-avem nevoie de nici o armă“.

Până la urmă, însă, trebui să cedeze insistenței celor patru flăcăi, care se arătau mai îngrijorați în fața nebănuitelor primejdii ce-i aşteptau la această îndrăzneață încercare de trecere a frontierei.

Admise, deci, ca băieții să poartă arme, dar, înainte de a porni, îi mai reținu, câteva clipe, în adăpostul tăinuit ca să le dea unele îndrumări. Le vorbi în şoaptă:

- Pornim cu Dumnezeu... Ieşiți de-aici, ne vom împrăştia ca să ne putem strecura mai uşor... Ne aşteaptă, poate, clipe grele... Căutați să nu dați greş cu nici un pas, cu nici o mişcare. Mergeți cât se poate de liniştit, cu multă băgare de seamă... Adulmecați, întâi, ca dulăii, roată împrejur... Apoi vă repeziți... Nici o vorbă, nici un gând fără rost... Dacă se întâmplă ceva, nu vă folosiți de arme, decât de chibzuială... Să ne apărăm mai mult cu crucea, decât cu arma. E mai sigur!... Pe urmă, dacă nu s-o putea şi nu s-o putea, faceți cum vă va lumina bunul Dumnezeu!... Orice greutăți

ni s-ar ivi în drum, noi trebuie să trecem! Vedeți în depărtare, dincolo de apă şi luncă, plopul acela înălțându-se la marginea ogoarelor? Mâine, până la amiază, trebuie să fim acolo... Cine ajunge întâi urcă până în vârful copacului şi înfige tricolorul. Va fi un semn pe care îl vom înțelege numai noi... Fiecare va căuta să ajungă numaidecât, în timpul cel mai scurt. Cei sosiți mai degrabă vor aştepta lângă plop până ce vor veni toți camarazii... După trecerea primejdiei, trebuie să fim iarăşi la un loc, cum suntem acuma. Acolo, în pământul liber al țării noastre, primul lucru ce-l vom face va fi un popas la biserica cea mai apropiată, ca să ne rugăm pentru noi şi pentru părinții noştri, rămaşi în urmă...

Băieții îl ascultară într-o tăcere adâncă. La cuvintele mai grele ale camaradului lor, aprobau doar cu hotărâte înclinări de cap. Atunci, ochii tuturora scânteiau ciudat în lumina ştearsă a lunii ce se sfârşea îngânată de pâlpâirea stelelor, iar mâinile se strângeau puternic pe puşti şi pe pistoale.

Împărțiți în grupe de câte trei-patru, tineririi coborâră costişa, ocrotiți de întunericul cuibărit în frunzişul bogat al capătului de pădure tânără, care, în partea asta, prin tufanii umbroşi, face legătura cu lunca deasă a Prutului.

Cei patru flăcăi primiră fiecare comanda unei grupe de băieți. Tot aşa şi elevii de liceu mai răsăriți, mai cu pricepere, aveau în grija lor câte trei-patru inşi din clasele inferioare.

Porniră răsfirați, ca în linie de bătaie, pe distanță largă, depăr-tân-du-se o grupă de alta din ce în ce mai mult, toți, însă, nelăsând din priviri coloana alburie a plopului bătut de lună, dincolo...

Radu avea în echipa lui pe Iliuță Grâu şi pe Nichifor Zare.

Despărțit de grupurile celorlalți camarazi, stătu câteva clipe în loc şi ascultă. Auzi, un timp, paşii celor care se îndepărtau, apoi liniştea cuprinse iarăşi întreg ținutul.

- Haidem!

Mâine dimineață ori poate încă în zori, îi va vedea acolo... Doamne, de-ar avea norocul să-i vadă pe toți!... Era convins că va merge bine. Băieții erau toți unul şi unul. Avea încredere în ei...

Potecile acestea – se spunea – erau, acuma, aproape neumblate... Locul ales pentru trecere nu era atât de păzit. Mersese vestea despre

adâncimea râului în partea aceea. Iar văgăunile săpate de puhoaiele dezgheţurilor şi ale ploilor, oricât de întortochiate, erau socotite inaccesibile fugarilor, căci acestea, pe lângă că duceau către partea cea mai adâncă a Prutului, erau toate îngrădite cu câteva rânduri de sârmă ghimpată, la înălţimea de două-trei staturi de om.

Radu ştia că nu trebuie să deie acestor argumente prea multă crezare, totuşi, alese aici locul de trecere, după ce el însuşi se strecurase, cu o zi înainte, ca să-l cerceteze.

Cât de stranie îi părea, acum, toată regiunea!

Asta era pădurea copilăriei lui dragi? Asta era lunca hoinărelilor din vacanţele de vară?... Avea impresia că se află într-un ţinut cu totul nou, nemaivăzut, străin... Copacii aceştia ursuzi ca nişte arătări iscoditoare, râpile acestea căscate ameninţător... Nimic nu mai era ca înainte. Zadarnic s-ar fi amăgit că schimbarea asta nu era decât o stare de surescitare a nervilor... Îl stăpânea tot mai mult convingerea că aspectul de pustiu, pe care îl aveau împrejurimile atât de pline de viaţă odinioară, era pustiu aievea. Duhul rău, adus de stăpânirea străină, se întindea pretutindeni, stigmatizând lucrurile, locurile, oamenii cu pecetea morţii. O viziune de apocalips, de care nu scăpa decât visând la meleagurile cu soare ale copilăriei apropiate. Astfel, îi părea că se vede pe sine şi pe prietenii care îl însoţesc haiducind prin coclauri, cu sufletul fermecat de basmele vii ale codrului...

În bătaia gândurilor, Radu nici nu băgă de seamă cât au mers.

Vâzându-se, deodată, singur, chemă încet camarazii grupului, care îi răspunseră, unul din dreapta, altul din stânga. Erau pe aproape, în desiş.

Cornul lunii făcuse şi el o bună bucată de drum, înălţându-se, acum, deasupra copacilor bătrâni.

- Hai, Iliuţă, ce te-ai oprit? Hai încoa'!...

Iliuţă îşi pipăia pieptul de jur împrejur: îi era grijă de steagul şcolii. Mult s-a rugat până ce Radu, comandantul, i l-a dat lui să-l ducă dincolo... Îl purta înfăşurat pe trup, pe sub cămaşă. În salturile peste pâraie, peste gropi, în frecuşul cu tufanii, se temea ca nu cumva să-i alunece din sân şi să-l piardă.

- „Steagul nostru drag!", gândea el, de câte ori îl revedea, în

amintire, fluturând frumos în bătaia vântului ca un curcubeu de mătase. Era o cinste pe care domnul director o hotărâse numai pentru cel mai bun elev din toată şcoala. Numai acela avea dreptul să ridice tricolorul în fața şcolii, la zile mari. Până ce se ivea altul, care să-l întreacă şi să-i ia locul.

De doi ani, numai el l-a înălțat întruna. Îi era atât de drag, încât pe un coleg rău, care spusese, odată, nişte cuvinte urâte despre steagul şcolii, îl bătu până îi dădu sângele pe nas. Iar când directorul, căruia i se aduse aceasta la cunoştință, hotărî să-l pedepsească, luându-i onoarea de-a mai ridica drapelul, Iliuță plânse cu atâta durere încât se îmbolnăvi grav, trebuind să rămână acasă mai bine de o săptămână. Slăbise ca un schelet... Dureri de cap şi dureri de cap. Şi plângea întruna... Noaptea, vorbea şi țipa prin somn: „Lăsați-mi steagul! Nu dau tricolorul, fugiți de aici, nu dau!...“. Până ce tatăl, neştiind ce să mai facă, lăsă drumul doctorilor şi se duse, foc de mânie, la şcoală.

Când tata veni acasă, împreună cu directorul, care îl asigură că n-a pus pe nimeni în locul său, că tot el rămâne la drapel, Iliuță se însenină deodată, ca prin minune. Se ridică vioi din pat şi merse drept la domnul director, de-i sărută mâna, zâmbind printre lacrimi mari de bucurie.

Când au venit bolşevicii, era vacanță... Directorul şi învățătorii plecaseră. Primul gând al lui Iliuță a fost: drapelul.

Într-o seară, se furişă la şcoală şi-l rugă pe bădița Vasile, îngrijitorul, să-i descuie cancelaria.

- Nu se poati!, îi strigă acela cu frică. Au pus aiştia peceți pe tăti uşile... O‘ț‘că pe care l-or prinde că le-o rupt îl puşcă...

- Lasă-mă numai să le văd!...

În gândul său îşi spunea Iliuță: „Nu mă duc eu, fără steagul şcolii, de-aici“...

Cercetă de-aproape pecețile: fâşii de hârtie, late de două degete, lipite curmeziş peste închizătura uşilor, iar pe capetele hârtiilor câte un bumb de ceară roşie... Nu se putea intra, deci, fără să se rupă hârtia sau...

Iliuță se oprin în uşa cancelariei:

- Bădiță Vasile, stai colea, în prag, şi te uită să nu vină cineva... Îndată-s gata!

Vasile făcu ochii mari de frică. Dădu să-l împingă în lături, dar

Iliuță stărui:

- Vezi hârtia şi peceţile? Ai să le găseşti neatinse...

Îngrijitorul se opuse mai mult de formă. La stăruința băietanului istuia („Bată-l norocul să-l bată, că drag mi-i urâtu' ista di stegari!"), se postă în prag, făcându-se că n-aude, n-a vede. Îi erau ochii şi urechile numai la drum...

Iliuță udă puțin hârtia cu salivă, până se muie cleiul. Desprinse uşor un capăt al hârtiei, cu tot cu pecetea de ceară, şi descuie uşa. Intră țintă la drapel, pe care îl zări în colț. Cât a-i clipi, îl desprinse de pe lemn şi-l pături la sân. Apoi, o zbughi afară, lipind frumos sigiliul, cum a fost. Îl îmbrățişă pe bădița Vasile şi „te duci, băiete!".

Departe, în drum, i-a părut rău că n-a mai luat ceva din lucrurile scumpe ce erau acolo: icoana Domnului Hristos, chipul Regelui, o fotografie mărită cu copiii şcolii, în care e şi el, în mijloc, lângă domnul director... Dar nu avuse timp pentru toate... Inima îi era mai mult la steagul lui!...

- Sst, sst! Nichifor, Iliuță! Haideți pe-aici!

Gândurile încurcau paşii băieților. Însă Radu nu-i lăsa să se rătăcească.

La chemările şoptite ale comandanților, care îşi controlau, din când în când, „efectivul" grupelor, băieții îşi reveneau din visările lor, din gândurile plimbate, o clipă, prin meleagurile copilăriei, din planurile de viitor ce se făceau pe măsură ce coloana de lumină a plopului bătut de lună, dincolo, părea tot mai aproape" (Revista Bucovinei, nr. 4/1943, pp. 192-196).

George Drumur (1911-1992)

„George Drumur. Născut în Mănăstirea-Horecii, în anul 1911, luna Martie, 14. Nodul buchiilor a început să i se deslege în şcoala primară, cu un singur învățător, din locul natal. A urmat, apoi, cursurile şcoalei normale din Cernăuți. Neîndestulat ca alții, a păşit să-şi completeze studiile la Conservatorul de muzică din Cernăuți, îmbrățişând astfel arta muzicei.



Gustul pentru literatură i s-a infiltrat în suflet, încă de pe băncile şcoalei normale, de un profesor, astăzi personalitate însemnată. Emoția debutului a simțit-o, cu bunăvoința d-lui prof.univ. Dr. Ion I. Nistor, la „Junimea literară”.

În preparație are câteva eseuri şi schițe critice asupra literaturii şi artelor” (Junimea literară, nr. 1-6/1932, pg. 228).

Pe „oaspetele din urmă”, George Drumur, îl putem afla lumină lină „în Bucovina (în care) totul se întunecă“, unde oficiază cu ritmicități păgâne pentru sufletul neamului. Prima lui carte de poezie, „Solstiții“, s-a tipărit la Cernăuți, în 1936. A doua carte, „Suflete în azur“ (Bucureşti, 1940), am aflat-o comentată (de fapt, trăită) în presa literară bucovineană a vremii, iar trăirile de atunci nu pot fi contaminate de ifosele critice de mai târziu:

„George Drumur: „Suflete în azur“, Bucureşti, Editura „Bucovina“, 1940... „Suflete în azur“ e o culegere de poeme care cuprinde nuanțe subtile de adâncuri metafizice, conturate în cadrul natural, nelinişte rigidă, vagă, calmă, către transcedental.

Ca tehnică a versului, domnul George Drumur are unele afinități cu poeții Rainer Maria Rilke şi Georg Trakl, ca de altfel mulți dintre tinerii poeți arboroseni.

Utilizând elementul de folclor bucovinean, domnul Drumur ne-a dat poeme pline de prospețime, de suavitate şi de-o rară frumusețe ca „Întoarcerea spre lume“:

„Apropiați-vă de anii copilăriei,
de satul lunatec din colindă,
de primii paşi nesiguri şi timizi,
porniți cu-ntâiul basm din tindă“,

sau, în „Sfârşit nelămurit“:

„Aplecați-vă spre umilința porumbului
să-l auziți în nopți cum pocneşte
dintre bălegar de singurătate, spre temelii
de întuneric şi cu ce chiot creşte“.

Ele dispun de nesfârşite imagini, de subtile metafore şi cântă lanurile, cerbii, înserarea, cadrul exotic şi plastic al munților pe care:

„Au întârziat brânduşele în zăpadă
cu domnițele-ndreptate spre baladă,
undeva-n iubirile fără steme
când copilăria nu li se mai teme

nici de-o înceată bunăvestire
nici de trecerea sub înstelate coviltire“

(„Rarăul“).

„Pentru paloarea fratelui din legendă“, poetul se urcă:

„... uneori la miorița de imagini
ca un voievod tăcut în istorie“

şi continuă:

„şi parcă n-aş vrea altă glorie
decât să stai lângă aceste pagini,

unde mă-nconjoară copilăria
cu izvoarele ascunse bucuria
azurului, înalt din anotimp
şi-unde mă voi sui şi eu la timp“.

Modest, domnul George Drumur trăieşte integral şi lucrează efectiv pentru sublimul artei, urcând pe orizontul destinului său poetic.

Versurile domnului George Drumur închid în frăgezimea lor o

întreagă gamă de simţiri şi, cristalizate temeinic, adâncimea viziunilor şi meditaţiilor sale pure“ (George Pivin Leandru, Revista Bucovinei, nr. 5/1943, pp. 249-250).

A treia carte de poezie, „Vatră cu stele“ (Cernăuţi, 1942), apărută „când căzură ploi subţiri şi reci din munţi“ şi când „în nămiez de zi / au plecat oştenii / prin toamna poienii / fără a trezi // din grădini de stele / dorul trist, tăcut. / Nimeni n-a zăcut / cu arma-n răstele”, avea să fie urmată, abia peste trei decenii, de „Însemnele anilor“ (1973) şi de „Neodihna cuvintelor“ (1986), în vreme ce romanele, nuvelele şi prozele sale încă mai aşteaptă în uitare.

Specializat, prin studii universitare cernăuţene şi timişorene, în artă muzicală şi dramatică, apoi, prin studii universitare bucureştene, în matematică-fizică şi drept (!?), George Drumur a fost de folos patriei postbelice ca secretar literar-muzical al Operei din Timişoara şi ca profesor discret, anonimizat. „Da‘ cum poate să fie păcat, bre, că doar nu ne vede nimene şi nici n-are să ştie cineva“, mă grăbesc să contracarez eventuala nedumerire a cuiva, cu replica unui personaj al povestirilor sale.

A murit la Timişoara, în 7 iunie 1992.

„Balada oştenilor plecaţi

În nămiez de zi
au plecat oştenii
prin toamna poienii
fără a trezi

din grădini de stele
dorul trist, tăcut.
Nimeni n-a zăcut
cu arma-n răstele.

Drumul se lărgea
ca-n păduri cuvântul

îi chema pământul
şi îi amăgea.

Codrii s-au ascuns
şi-au rămas ponoare.
Unde-au fost izvoare
ploile-au pătruns.

De-au cătat spre sate
satele-amurgeau
drumul ce-şi croiau
se surpa în spate.

De stăteau pe ape
apele secau.
Câţi se-ncumetau
nu puteau să-i scape.

Şi-au cătat hotarul
şi l-au tot cătat
pân’ ce-au înnoptat
ca-n cireşi amarul.

De când au plecat
norii albi – zăpadă –
cresc fără să-i vadă
prin colinzi, în sat.

(Revista Bucovinei, nr. 2/1942, pg. 39)

Înaltele păduri...

Înaltele păduri, agreste,
se pierd ca zările în ceaţă.
De-am şti că-n fiecare dimineaţă
pălesc aceleaşi zori pe creste

şi-aceleaşi calme cărărui
lumina şi-o întind spre cer
ca-n visul pur, tăcut, sever
ispita clipei amărui

ne-am ridica de sub blestem,
ca norii albi peste hotare
spre a ne pierde fiecare
în umbra unui crud totem.
(Revista Bucovinei, nr. 4/1942, pg. 116)

Întomnări bucovinene

Au întomnat miresmele în Bucovina
şi cheruvimii Dragomirnei şi gorunii;
fântânile coboară, ocolind colina,
fuioarele de ceață-n streşinile prunii...

De lângă strune s-au desprins în vagi stihii
tristețile acelor oameni, de atunci,
alăturea de inimă şi lângă prunci
pe care foamea albă i-a făcut stafii.

Lângă tulpini de stele nimeni nu-i la pândă,
toți arborii au căzut în cețuri de furtună,
nici coarnele de cerb nu are cin‘ să vândă
şi stau aşa, ca anii; nimeni nu-i adună.

În Bucovina totul se întunecă,
dumbrăvile culorilor rodesc încet,
numai Voievodul de la Putna spune că
arzândele dureri au gură de profet...
(Revista Bucovinei, nr. 9-10/1944, pg. 297)

Oaspetele din urmă

În cetatea cu oaspeți domneşti
cerul nopților se-mparte tuturor,
chipul domnitorului aprins de dor
nu se mai întunecă pe sub fereşti.

Altădată, era forfotă şi zor.
Când intrase moartea-n haine omeneşti,
fiecare i-a-nchinat rachiu în ceşti
ca să aibă pretutindeni mare spor.

Au poftit-o pe la praznice şi nunți,
cum se cade unui oaspete rar,
chiuiau moşnegii cu-asudate frunți
şi jucau cu tâlc ca limbile pe jar.

Când căzură ploi subțiri şi reci din munți,
din cetate numai moartea zâmbea vag, amar...
(Revista Bucovinei, nr. 1-2/1945, pg. 33)

„Minunea

Dimineață timpurie... O ceață geroasă închidea ca într-o carapace satul, pe care-l ghiceai parcă împrăştiat pe deal şi pe vale.

Sătenii – bărbați, femei şi copii – se pregăteau pentru a merge la biserică. Tăcerea ulițelor încă umede de noapte începu să fie fărâmițată de râsul fetelor cu busuioc în mână şi de înțelepciunea sfătoasă a bătrânilor.

Pe o uliță tocmai din cealaltă parte a comunei, doi drumeți porniră de departe spre biserică. După un timp, o apucară pe malul Prutului, ca să mai scurteze calea.

- Măi, ne-am pornit prea dimineață, zice unul.

- Îhî!, făcu celălalt. Parcă noi ar trebui să fim cei dintâi în biserică.

Opincile lor culegeau roua ne-nceputǎ. Dădură de-o pantă ce se prăvălea grăbit, sporindu-le mersul. Se apropiară de apa Prutului. Adâncul albastru se rostogolea clar şi rece. Ceața se îmbrățişa şi se mistuia între răchite.

Sandu Tulea mută lumânarea de ceară curată din mâna stângă spre a-şi şterge fruntea mai liber. Stan Ciubotă îşi şterse mustățile cu mâneca sumanului.

- Într'aiest an, reflectă Stan Ciubotă, n-om avea holdă bogată; pânea albă are să fie mult mai săracă decât anul trecut.

- Da' eu cred, bade Stane, că tot n-are să fie aşa de rău. Cețurile – scrie la calendar – n-or ținea mai mult decât o săptămână şi, după aceea, iar va fi căldură mare.

- Eh! Eu nu mă uit la calendar, replică Stan. De unde ştie calendarul cum va fi vremea?

Tăcură. Drumul se ținea mereu de malul Prutului. Desluşiră înaintea lor şirul de plopi în dreptul vadului lui Petrea. Se apropiară de vad. Mirosul de apă proaspătă îi învioră.

În departe, poate dincolo de Prut, o talangă îi făcu pe cei doi drumeți să ghicească o turmă de oi sau poate o cireadă de vite. Parcă tot dincolo de Prut auziră:

- Măi Neculai, măăă!... Întoarce-le şi pe ale mele în huci, măi!...

Ajunseseră la moara lui Simeon. Linişte... Cotiră, pe urmă, printr-o ulicioară, în capătul căreia se afla cârciuma lui Berl.

Ajunseră lângă cârciumă: nimeni. Dar Berl, desigur, era acuma sculat, căci fumul se înălța prin horn drept în sus, răspândindu-se, apoi, în jocuri unduite peste grădină.

Cei doi drumeți se priviră.

- Măi Sandule, oare ce-ar fi dacă-am intra la Berl să bem câte un păhăruț? Şi-aşa-i încă prea devreme să ne ducem la biserică.

- Iîî! Da' cum, bade Stane? Doar mergem la biserică şi vrei să intrăm întâi la cârciumă? Apoi se şade asta?

- Măi Sandule, nu fi sucit! Da' cine ne vede? Şi, mai cu samă, mă doare nu ştiu ce înăuntru...

În sufletul lui Sandu se oglindi biserica albă, curată şi plină de lumină. I se păru chiar că simte mirosul de tămâie.

- Da‘ oare nu-i păcat, bade Stane?

- Da‘ cum poate să fie păcat, bre, că doar nu ne vede nimene şi nici n-are să ştie cineva!

Se apropiară, nesiguri parcă, de portiță. Stan Ciubotă înaintă. Sandu Tulea îl urmă. Stan întinse mâna stângă să deschidă portița ce da în ograda cârciumei.

Scârțâitul enervant de fier vechi pătrunse bizar în sufletul lui Sandu.

După ce amândoi drumeții intrară în ogradă, unul din ei, Sandu, voi să închidă portița. Întinse mâna dreaptă ca să apase clanța: lumânarea de ceară, însă, pe care o ținea strâns cu degetele şi care avea să-i împace sufletul, arzând la icoana Mântuitorului sau poate a Maicei Domnului, îi apăru ca o rugă.

- Bade Stane, bade Stane, răcni el, lumânările... lumânările... că doar nu putem intra cu ele în cârciumă. Să lăsăm dracului cârciuma! Ce vor zice oamenii când au să audă?

Stan se opri, ridicându-şi perplex brațul drept: uitase că avea lumânarea la dânsul. Se înfioră:

- Bre, ştiu eu ce facem?!

- Bade Stane, eu zic să mergem de-a dreptul la biserică şi pace bună! Ce să mai facem păcate disdedimineată, zise Sandu, chinuit de păcatul ce era să-l comită, şi se îndreptă spre ieşire.

Stan, parcă învins, îl urmă. În drum, zise:

- Tare mă doare nu ştiu ce lângă inimă.

Sandu simți şi el o durere închipuită:

- Da‘ ce facem cu lumânările, că nu putem intra cu ele în cârciumă?

Stan privi gardul de nuiele de peste drum şi isbucni subit:

- Mă Sandule, ce proşti mai suntem! Uite, lăsăm lumânările în gard şi gata! Chiar dacă ar trece cineva, nu le-ar putea zări pe o ceață ca asta...

Sandu se codi, dar, în urmă, se supuse sfatului. Vârâră lumânările în gard şi intrară în cârciumă pe din dos, pe din față neputând intra, fiindcă uşa, întrucât era zi de Duminecă, rămânea închisă până la amiază. Aşa scrie la lege şi Berl aşa fãcea.

Domnul Berl îi conduse pe drumeți în odaia cea mare, unde erau

felurite băuturi în rafturi. Mirosul acriu al vinului şi al celorlalte băuturi le pătrunse în nări.

- Domnule Berl, dă-ne câte o măsurică de rachiu, zise Sandu. Da‘ ştii... aşa, ceva ca pentru noi...

- Câte ceasuri să fie, domnule Berl?, întrebă parcă timid Sandu, îndreptând privirea spre fereastră şi poate dincolo de geamurile pătate de muşte.

- Şase şi jumătate, zise Berl, turnându-le rachiu în pahare. Mai aveți încă timp.

- Hai! Să trăieşti, Sandule!

- Să dea Dumnezeu bine, bade Stane...

Şi băură cele două păhăruțe de rachiu.

- Mai toarnă-ne, domnule Berl, zise Stan, ştergându-şi mustățile cu mâneca sumanului. Şi mai dă-ne ceva de gustare; nişte covrigi, dacă ai...

- Da‘ cum, bade Stane?!, protestă Sandu. Eu n-am mâncat nimic fiindcă m-am pornit la biserică, gândind să iau şi anafură... Şi acuma...

- Ei, lasă, măi Sandule; nu-i fi fiind şi tu aşa de bisericos...

- Nu... da‘...

- Ei, lasă, lasă!, întrerupse Sandu din nou. Cinstim câteva păhăruțe, gustăm ceva şi ne ducem... Uite, parcă m-a mai lăsat şi durerea dinăuntru...

Şi se pipăi la pântec.

Berl le aduse rachiul comandat şi câțiva covrigi. Le zise:

- Cinstiți gospodari, fiindcă vă ştiu oameni cumsecade, vă las singuri, pentru că vreau să mai trag un pui de somn. Dacă veți mai pofti ceva, Costachi are să vă dea. Rămâneți cu bine.

Berl căscă şi se duse. Înainte de a intra în odaia sa, unde-l aştepta patul cald încă, îl înştiință pe Costachi, un flăcău bătrân şi om de mare încredere al lui Berl, să supravegheze pe cei doi gospodari, lucru la care Costachi se pricepea cu dibăcie.

- Bade Stane, făcu Sandu, mişcându-se din loc, hai să ne ducem, că mi se pare că a cam trecut mult timp de când am intrat...

Şi i se năzări lumânarea înfiptă în gard şi, apoi, potopul de lumină de la altarul bisericii, când începe slujba.

- Las-o mai domol, Sandule! Ce te-a apucat?

Tăcură şi ronţăiră fărâme de covrigi.

Pe când goleau cu încetineală rămăşiţa rachiului, le pătrunse în suflet glasul clopotelor, unduind seninul albastru deasupra bisericii din deal şi fluturând melodios chemarea spre mântuire şi împăcare.

Stan şi Sandu tresăriră şi se priviră ca doi străini.

Apoi, brusc, trântiră paharele pe masă şi se repeziră spre intrarea obişnuită. Dar uşa era închisă şi oblonită pe dinafară. Costachi, crezând că gospodarii fac cine ştie ce blăstămăţie, deschise uşa dinspre bucătărie şi intră în odaia din care Stan şi Sandu nu ştiau cum să iasă mai repede, îngroziţi fiind de sunetele clopotelor, ce le aduseră aminte de faptul că porniseră de acasă cu gândul să meargă la biserică.

Văzând uşa dinspre bucătărie deschisă, cei doi gospodari dădură busna spre ea.

- Ce-i cu voi, bade Stane?, întrebă Costachi uimit.

Stan, deşi era acuma în bucătărie, avu totuşi vreme să strige:

- Măi Costachi, să-i spui lui Berl că am să-i plătesc altădată pentru rachiu, poate chiar deseară...

Costachi, care-l cunoştea pe Stan ca pe un gospodar chivernisitor şi care dădea des pe la Berl, se întrebă:

- Ce l-o fi apucat?

Apoi aranjă paharele în rafturi, mâncă fărâmele de covrigi rămase de la cei doi gospodari şi închise uşile larg deschise.

*

Sandu şi Stan ieşiră în goană din cârciumă. În ogradă, înviorați de răcoare, îşi mai domoliră paşii.

Un val de ceaţă, venit dinspre Prut, se întinse pe uliţele satului, astfel că lumina era neclară şi tulburătoare.

Când fură în drum, Stan exclamă uşurat, însă cu o voce nesigură:

- Uf! Bine că nu ne-a văzut nimene!

Sandu tăcea, cu o răbdare care-l enerva pe Stan.

Se apropiară de gard, să-şi scoată lumânările înfipte acolo. Cu cât se apropiau, parcă li se părea că văd două lumânări aprinse...

Sandu, când fu aproape de gard, se opri uluit:

- Bade Stane... Lumânările... sunt aprinse, bade Stane...

- Ce spui?

Şi se cutremură înspăimântat.

Lumânările ardeau liniştit, cu o flacără albastră-violetă, ramificându-se în raze ce se apropiau, neputând străbate prea mult prin ceață.

Sandu spuse:

- Vezi, bade Stane, Dumnezeu le-a aprins pentru păcatele noastre...

- Taci!, şopti abia perceptibil Stan; deschise larg gura să spună un cuvânt mare sau, poate, să se blasteme singur, dar rămase cu fața rânjită, fără să zică o vorbă.

Apoi căzu, parcă i s-ar fi tăiat picioarele, cu genunchii în pietrişul ascuțit din marginea drumului, iar pălăria îi sbură în şanț. Nu simți nici o durere. Împreună mâinile a rugă, ațintí privirea spre lumânările aprinse şi rămase aşa.

Sandu se trezi şi el, fără să-şi dea seama cum, îngenunchiat pe acelaşi pietriş colțuros, cu mâinile împreunate spre Dumnezeu.

Lumina vie de deasupra gardului se mări fantastic în ochii blânzi ai lui Sandu, care era plin de speranța iertării. I se năzări parcă biserica albă, sfeşnicele aprinse, clopotele cari se legănau izvorând sunete vijelioase...

Cei doi drumeți nu ştiură cât au stat aşa.

Ceața se împrăştie pe nesimțite şi se mistui în azur. Soarele risipi strălucirea sa peste găteala dimineții şi a livezilor.

De-abia într-un târziu îndrăzni Sandu să privească în jurul său. Se uită înspre partea unde îngenunchiase Stan. Nimeni. Se uită înspre stânga: Nimeni. Zări în şanț două pălării: a lui Stan şi a sa. În gard mai era un capăt de lumânare, unul singur însă.

Încercă să se scoale; nu putu. Mai încercă o dată; reuşi, cu mare greu, să se ridice în picioare. Câteva pietricele, prinse de genunchii săi, căzură în şanț. Lumânarea ardea încă liniştit, dar aproape că nu se zărea, mâncată fiind de razele dogoritoare ale soarelui. Luă în mână lumânarea aprinsă, cum ai culege o creangă de liliac alb. Ferindu-se să nu stingă flacăra, porni încet spre biserică. Drumul era drept, fără cotituri, ca un fluviu între diguri.

Dogoarea soarelui îl pătrunse pe Sandu. Simți răceală în gură şi uscăciune în gâtlej. Privi, de-a lungul drumului, şi-l zări parcă pe Stan.

Da, el era. Îl cunoscu, fiindcă şi cel de dinaintea sa mergea cu capul gol, cu fruntea spre pământ; poate că şi dânsul ducea lumânarea şi se ferea să nu-i stingă vreo boare flacăra.

Sunetele clopotelor gâlgâiră din nou; şi Sandu, care mergea încet, cu flacăra lumânării ferită de palmă, fu trist de parc-ar fi mers în urma unui mort nevăzut. Apoi, i se păru că asistă la prohodul sufletului său.

Pe tolocuţă se întâlni cu câţiva oameni, cari ieşeau din biserică. Ei vorbeau, însă, foarte aprins despre ceva, aşa că nu-l zăriră.

Sandu intră în biserică şi era bucuros că găsise uşa încă deschisă.

Se duse de-a dreptul la icoana Mântuitorului. Lipi lumânarea în sfeşnicul din dreptul icoanei.

Pe celelalte lumânări le stinsese, acuma, palamarul.

Sandu privi spre stânga. Îl zări pe Stan înaintea icoanei Maicei Domnului.

Stan mai făcu o cruce şi ieşi, fără să-l vadă pe celălalt.

Sandu făcu şi el o cruce şi se duse, după aceea, afară, bucuros că nu-l zărise palamarul şi mulţumit că lumânarea sa va fi ca o veghe în tăcerea bisericii.

În ogradă, se mai întoarse, o dată, cu faţa spre biserică, se închină – şi se pierdu între răchite, pe uliţa plină de praf a satului...“ (Junimea literară, nr. 1-6/1932, pp. 98-103).

E. Ar. Zaharia (1911-2005)



În 1932, când Iancu Nistor le-a cerut tinerilor poeţi de talent ai Bucovinei câte o scurtă prezentare şi câteva poezii, proaspătul profesor Zaharia Macovei, care-şi semna poemele şi prozele („Recolta nu-i satisfăcătoare“) cu pseudonimul E. Ar. Zaharia, iar polemicile şi textele critice cu pseudonimul Mălin Bucur („Păi, acela sunt eu!“), i-a trimis „patriarhului“ un auto-interviu spumos (Din „Caetul Literar. No. 2“), cică luat la o crâşmă („Chelnerul se îndepărtase. Continuăm.):

„- Războiul m-a găsit de câțiva ani în Horodnicul lui Grigorovitza, M-am născut în (19)11, la 24 Călindariu (ianuarie – n.r.), pe un ger straşnic, aşa mi s-a spus. Din vremea ceea nu ştiu nimic. Îmi plăcea să nu mă supun: fugeam de la şcoală şi de acasă. Citeam cu plăcere...

- Carte unde ai învățat?

- În sat (1918-1923), liceul la Cozmeni (1923-1930), după ce tot încercasem să ajung ofițer şi, pe urmă, cum ştii...

- Universitatea şi... profesor".

Şi continuă auto-interviul cu precizarea că „Domnul I.I. Nistor e ca Mecena cu tineretul", apoi numeşte „foile" în care a publicat („Junimea literară", „Glasul Bucovinei", „Luptătorul", „Sentinela", „Primăvara Banatului", face haz de pseudonimele sale (Cine nu pseudonimizează? Chiar domnul Streinul, care-i împotriva lor. „Odată, la „Îndrumarea", am iscălit „Stupid"!, zicea romancierul nostru, viitor director de „Iconar") şi menționează, discret, două nume care îi înfierbântau tinerețea: Adela şi Amelia.

„Jongleor în arta cuvântului", E.Ar Zaharia a publicat mult (cărțile de versuri „Rostiri tari", „Apoteoz", „Trandafirii negri", „Minois", „Marathon", „Acteon", „Nerv", „Mim", „Sânge şi crini"), dar a şi trudit pentru memoria generației sale (ca „oblăduitor"), generație care l-a „răsplătit", primindu-i cărțile şi privindu-le cu sincer entuziasm:

„E. Ar. Zaharia: „Sânge şi Crini". Domnul E. Ar. Zaharia face parte din scutierii unui lirism delirant şi năvalnic, ce-şi mână neastâmpărul interior de pe frunțile încoronate de cetină ale Carpaților şi de pe țărmurile şerpuite ale râurilor de graniță, în epocile îndepărtate ale istoriei naționale, hotărnicite, pe de o parte, de contemporani de-ai lui Herodot, pe de altă parte, de voievozi purtători de spade şi destin, pentru ca, mai târziu, obosit de efluviile glorificatoare cheltuite pentru ei, să se reîntoarcă acasă, la anii amintirilor şi să toarcă, potolit, caerul sentimentelor proprii.

Jongleor în arta cuvântului, nu cunoaşte stavile lexicate, amalgamând neologisme cu termeni uitați şi rătăciți prin cine ştie ce coclauri, pentru ca, de pe urma lor, să scoată efecte aparte, ce nu pot fi savurate decât de oameni cu gust rafinat, trecuți de marginea estetismului

tradiționalist.

Din motivele menționate, poeziile domnului E. Ar. Zaharia vor găsi un ecou mai puțin puternic în opinia lectorilor, căci, lăsându-se furați de muzicalitatea verbului, trec, aparent, peste sesizarea imediată a cuprinsului, lăsând ca acesta să fie căutat în vegetația abundentă a figurilor de stil, care, uneori, se bazează numai pe un singur element comun între cele două părți componente ale comparației. Exemple ca „somnul scurt ca un pumnal“, „tragem pintenii de chiot“ dovedesc, îndeajuns, că poetul a părăsit obişnuința literară a trecutului, achiziționând sisteme noi, cu forță de intuiție mai redusă şi mai ştearsă.

Datorită lor, ecourile versurilor domniei sale au sonoritate de lemn, încântând sfere restrânse de auz. E o caracteristică a domnului E. Ar. Zaharia, care preferă să meargă pe linia modernismului, decât să bătătorească o cărare cunoscută de atâtea generații. De aceea, nu ne va surprinde câtuşi de puțin când, în versurile domniei sale, în loc să miroase busuioc şi levănțică, va înflori „liniştea pudrată de poezie“, iar „merii se vor undui în doine de lene“, pentru ca, mai târziu, această notă de salon aristocratic să se lase decoltată în budoarul gândurilor poetului până la forma: „Mă frământ ca o ispită într-un pântec de femeie“.

Pentru a nu fi în discordanță cu afirmația făcută, domnul E. Ar. Zaharia schimbă mereu ritmul versurilor, indiferent dacă a ajuns sau nu la capătul poeziei. Încercând, apoi, întreaga claviatură a rimei, de la cea albă, până la cea amestecată, refuză orice predilecție şi stabilitate, căci posibilitățile de creație ale autorului plachetei „Sânge şi Crini“ încă nu cunosc oboseala ascensiunilor. Proaspete şi viguroase, ele se aseamănă cu plantațiile aliniate dintr-o grădină tânără, în care seva pământului lucrează asiduu ca să ridice tulpinile încredințate cât mai sus spre azurul cerului“ (Traian Cantemir, Revista Bucovinei, nr. 8/1942, pg. 342).

„E. Ar. Zaharia: „Antologia rădăuțeană“, Cernăuți, 1943. Apariția „Antologiei rădăuțene“ a lui E.Ar. Zaharia şi prinosul de aducere-aminte şi definire ce-l închină periodicele literare ale Bucovinei poetului Ion Roşca răscolesc, cu îndemnurile şi nostalgia anilor de vis, amintirile celor ce au trecut prin lumea „Mugurilor“.

Apariția acestei reviste, în Februarie 1924, a însemnat primii paşi

ai tinerei literaturi bucovinene dintre cele două războaie.

Despre dâra de lumină ce-au lăsat-o „Mugurii“ în eflorescenţa scrisului tânăr bucovinean au vorbit, nu o dată, Mircea Streinul, Iulian Vesper sau alţii. Studiul, scris încă din 1938, cu care se deschide „Antologia“ lui E.Ar. Zaharia trece, însă, limitele unei însemnări fugare şi ocazionale de uşoare năzuinţi şi promiţătoare încercări literare ale unei tinerimi şcolăreşti... Deşi acest studiu introductiv nu se rezumă la anii de viaţă ai „Mugurilor“, cum nici antologia nu se reduce la spicuiri din realizările poetice ale celor ce s-au definit sau au început în această vreme (domnul Zaharia face loc, de pildă, şi lui Liviu Marian, Vasile Gherasim sau N. Tcaciuc-Albu, punctul de plecare este, deci, judeţul de origine şi nu locul de afirmare), totuşi, pentru prima dată, lumea „Mugurilor“ ni se înfăţişează în mod cuprinzător, în geneza ei şi în „avântul de tinereţe, de sacrificiu şi poezie“, situată, deodată, în mediu şi epocă...

Profesorii tineri, anume binecunoscuţii Ilie Vişan, George Cârsteanu, Nicodim Iţcuş, Ion Dan chemau la viaţă Asociaţia profesorilor, care întreţinea serioase preocupări culturale şi la ale căror şezători săptămânale conferenţiau profesorii Universităţii cernăuţene...

Formal, revista însemna concretizarea unor încercări, ce porniseră de câteva luni, în cercul câtorva elevi ai cursului superior şi se limitaseră la o circulaţie în acest cerc. „Mugurii“ apăreau cu oblăduirea conducerii liceului şi cu înţelegerea şi încurajarea profesorilor. Pe bună dreptate domnul Zaharia remarcă figura directorului Emanuil Isopescu şi cea a adevăratului nostru părinte sufletesc, profesorul Ilie Vişan...

Cu câtă mândrie tinerească, în acea Duminică însorită de sfârşit de iarnă, am pus sub braţ, cu Mihai Horodnic, caietele litografiate din primul număr al revistei, pentru chioşcuri, colegi şi atâţia oameni de bine, ce ne priveau cu încredere sau măcar cu bunăvoinţă, căci, desigur, erau şi semne de tânără naivitate în modestele începuturi! Fericită îmbinare a unei firi de mare visător cu un robust temperament dinamic, Mihai Horodnic a însufleţit şi a dominat toate revărsările de suflet ale celor din jurul său. De aceea este de înţeles cât de puternic am simţit lovitura pricinuită de moartea sa atât de fulgerătoare. Tipărirea, după moartea lui, a celor două caiete (primul, în Noiembrie 1926, într-o

tipografie din Rădăuţi, al doilea la Botoşani, în Aprilie 1927), pe care le-am redactat cu contribuţia lui Iulian Vesper, Ion Roşca (E. Valerian), C. Rotariu (Mircea Ciobanul) şi alţii a însemnat, pentru cei ce eram colegi (Vesper, Eugen Prelipceanu şi eu), o ultimă încercare, căci ne găseam în cel din urmă an de liceu. Era şi un gând scump al lui Mihai, tipărirea revistei.

Mihai Horodnic locuia pe strada Cornelson, împreună cu Eugen Prelipceanu, autorul ilustraţiilor din timpul cât revista a apărut litografiată, cu Traian Galan şi încă vreo câţiva. Acolo ne strângeam, după-amiaza, şi ceilalţi, pentru a prepara lecţiile sau, pur şi simplu, pentru preocupări mugureşti.

Acolo l-am văzut, întâia oară, pe Ion Roşca, modest şi tăcut... Tăcut şi îngândurat, figura sa vădea, încă de pe atunci, sufletul poetului „împlinirii neajunse" şi al „suliţelor frânte", deşi îndârjirea chipului în mica sa statură îi puteau trăda pornirile spre „neohaiducească".

Deşi temperamente deosebite, între Mihai Horodnic şi Ion Roşca s-a stabilit, de la început, o caldă apropiere. Cine ştie dacă acesta n-a fost tainicul semn al ursitei care i-a răpit pe amândoi aşa de timpuriu de pe această lume?

Neîndurătoare lege a firii, care porunceşte jertfă pentru temelia înfăptuirii omeneşti, a cerut tributul şi de la generaţia „Mugurilor". Jertfa ei au fost doi dintre cei mai buni: Mihai Horodnic şi Ion Roşca" (Ion Negură, Revista Bucovinei, nr. 19/1943, pp. 502-504).

Profesor prin Basarabia, prin Moldova şi prin Bucovina, în perioada interbelică, dar şi editor de reviste literare („Orion", împreună cu Aurel Putneanu, „Argonaut", împreună cu Mircea Streinul, „Fişier", „Nord"), E.Ar. Zaharia pribegeşte, în anii comunismului, prin propria-i ţară (Oradea, Bucureşti, Sibiu), sfârşind, în 2005, uitat de toată lumea, cu excepţia unui foarte tânăr poet bucovinean, Romeo Petraşciuc, care-l vizita şi care-i mai vehicula numele prin presă, într-un cămin de bătrâni de lângă Sibiu.

„Pleure

Nopțile în haină albastră
Intră-n piept de la fereastră.
Tusa-nghebosată umblă
Pe mătasea lor de umbră.

Mama sufletului i-aude
Ca un vânt de ierburi ude.
Undeva, pe-o frunză nouă
Cade-o lacrimă de rouă.

Genele de somn s-anină.
Spasmele se fac hodină.
Cineva, nu s-ar mai spune,
Mâinile pe ochi îi pune.

Pasărea de fum albastră
Sboară anii prin fereastră.
Orele ca de mătasă
Bat tăcerile pe masă.
(Revista Bucovinei, nr. 4/1942, pg. 124)

Frate

Frate mezin,
Ție mă plec, spre tine vin,
Şi cuvântul nerostit mă doare
Că nu-i pot da puteri să sboare.

Trenuri, zăpadă, toamne, primăveri...
Erau astăzi luptele sau ieri?
Nemurirea străluceşte avid în priviri
Povesteşti şi singur de miracol te miri.

Frate soldat din timpul divin,
Imaginile tale le beau ca un vin.
Vii cu trecutul, cu straniul tău cuvânt,
Din lupte de titani, de dincolo de mormânt,

Şi-n toate cuvintele
Îți revezi camarazii şi sfintele
Trupuri de îngeri cu ochii căzuți.
O ultimă dată te apleci, îi săruți,

Şi treci cu victoria
Tot înainte, mai adânc, în istoria
Neamului. Oamenii se fac semizei.
Dumnezeu se alătură în luptă cu ei.

„Şi seară de seară
Galbenă, amară,
Seară de război,
Împuşcă ei, învingem noi”...

Frate mezin, frate
Cu zilele trecutului pietre nestemate,
E seară de-amintiri. Peste voi,
Departe, mai trec nouri înapoi...

Frângând pământul,
Li se usucă în inimă cuvântul!
Eşti departe, departe, departe,
Între exaltări de foc şi nimburi reci de moarte!

O, parfumul aducerii aminte!
Spune-mi, spirite al lui, în vis cuvinte
Să-l aud aievea, să-l văd, să-l regăsesc,
Să-i cuprind obrajii şi să mă-nchin fierbinte
Pentru el şi tot neamul românesc.

Frate mezin,
Nevrednic de gloria ta, mă închin
Ție şi Neamului nostru... Amin!
(Revista Bucovinei, nr. 11/1942, pp. 428-429)

Iar către Emirel

Plecăm spre scânteierea albastră-a nemuririi
maree cu ostroave şi istmuri corintene,
pe unde-s verzi hulubii şi negri tradafirii
şi soarele se culcă în ape ca-n poiene.

Dezbracă-te de haina plăcerilor burgheze,
să ne-mbrăcăm cu chiot spre lirica Egee,
despovărați de patimi – atolii să danseze
eşarfele sublimelor cărări de curcubeie.

Celebri-asteroizi de aur şi safire
se scaldă-n cupa roză a apelor de zori,
acolo unde nu-i trecut, nici amintire,
nici mâini ispititoare, nici ochi evocatori.

Te-mbrățişezi cu soarele precum aici cu frații
şi raza lunii lină te leagănă-n azur
având pe umeri brațe de-albastre constelații
şi veacuri de uitare de dragoste-mprejur.

Vin nimfele-n splendoarea amurgurilor calde,
curate ca şi pruncii cu gura de nectar
şi nopțile se scutură de umbră şi smaralde,
iar ziua-i minunată de limpede pahar.

Acolo frunza vremii nu-şi clatină de vânt
nervurile albastre – acolo vreau să mori

pe apele Egeei, departe de pământ
pe legănări de alge sub cer de meteori.
(Junimea literară, nr. 7-9/1933, pg. 166).

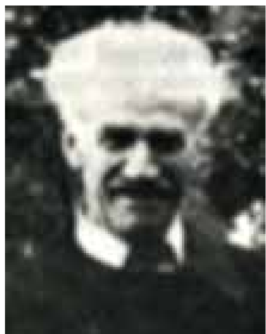
Semn

Toamna văd că rupe frunza zi cu zi
cocoarele se duc în unghi spre miazăzi,
seara stăm tăcuți ca la liturghie;
vântul ne aşterne palme de rugină
pe cărarea-ngustă pe care-o să vină
iarna ca o helge-n blană colilie.
(Junimea literară, nr. 1-6/1932, pg. 215).

Cimitir

Sub plin inel de lună, culcuşit pe câmp
elegie cu nuci şi cruci strâmbate.
Noaptea spicelor vieții, în sicriu,
de vântul morții, tare, scuturate.

Grădină, umbra stelelor topite,
strat de morminte-nfrățite-n argilă.
Cruci – semne şterse şi chirilice
pe o umedă, mucedă filă".
(Junimea literară, nr. 1-6/1932, pg. 216).



Teofil Lianu (1908-1997)

L-am cunoscut, în vara anului 1985, când am fost trimis să-l invit, neoficial, la manifestările dedicate lui Nicolae Labiş, dar fără să ştiu că l-am cunoscut. Mi s-a dat o adresă suceveană, pe str. Veronica Micle, unde urma să-l aflu pe Teofil Dumbrăveanu. Mi-a deschis un bărbat înalt, suplu, cu plete albe, cumva bucuros şi cumva întristat (el ştia că, începând din acea zi, aveam să mă procopsesc cu un dosar la securitate). Am discutat aproape o oră, dar numai despre Labiş. Nu ştiam că Teofil Dumbrăveanu, născut, în 12 decembrie 1908, la Capu Cîmpului, drept Teofil Coştiug, urmaş al Coşciugilor din Soroca, fusese, cândva, Teofil Lianu. Iar dacă aş fi ştiut, tot n-ar fi însemnat nimic, pentru că generaţiei mele îi fusese blocat, până de curând, accesul spre „iconari“. Abia peste vreo câţiva ani, regretatul Constantin Ştefuriuc avea să-mi deschidă o fereastră, prin care tot privesc, ştiind că nu voi osteni niciodată.

Pe Teofil Lianu (Dumbrăveanu, Coştiug) nu l-am mai întâlnit, deşi poetul a murit în 15 septembrie 1997 şi aş fi avut vreme să-l întâlnesc în libertate. Nu ştiu cum s-a întâmplat, dar, de câte ori mă pregăteam să-l caut, îmi aducea ba Ştefuriuc, ba tovarăşii de martiriu prin temniţele comuniste câte un interviu sau câte o rememorare de oameni şi vremi, pe care să le public în vremelnicele ziare pe care le-am tot făcut, şi n-am mai ajuns la Lianu.

„Un mare poet original“, „un uluitor fenomen liric“, cum îl numea Mircea Streinul, avertizând că „Teofil Lianu i-ar încânta pe Paul Valery şi pe umilul ţăran din Bretagne“, surprinde prin construcţii lirice aparent simple, în care „Sufletul se aşterne în carte / Viers auriu ca romaniţa, / Fluier de fag, să-l ştie mioriţa, / Viers ars de dor şi de moarte”. Iar în aparenţa aceasta, de recurs la folclor, stă vocaţia de miniaturist, capacitatea de a adăposti un întreg univers într-un singur sâmbure. Iar poetul ţine la această aparenţă pentru că are sfiala înfăţişării de sine şi îşi şi disimulează universul sub etichete (nu titluri, ci etichete) precum „Rod“, „Stampe în lumină“, „Cer valah“, „Curcubeu peste ţară“,

„Cântecele s-au scuturat peste file“, „Cartea Stihurilor“ sau „Carte de cruciat“:

„Teofil Lianu: „Cartea Stihurilor“. Autorul „Curcubeului peste ţară“ nu-şi dezminte, nici cu placheta de versuri din urmă, nota autohtonismului cunoscut. Îndrăgostit de plaiurile bucovinene şi de vechile ctitorii voievodale, îşi răsfrânge ataşarea faţă de ele în versuri de factură lirică duioasă, căutând să se identifice, în toate, ca adevărat vlăstar al acestor ţinuturi, cu orizontul îngrădit de munţi şi prăvălit în pajişti înflorite. Ieşit din mediul rustic al provinciei, îşi încadrează întregul său buchet de sentimente în conturări de natură, preferându-le, în special, pe acelea care evocă splendorile verii, cu minunata-i orchestraţie de culori şi parfumuri.

Fără să dea preferinţă unor anumite regiuni, paleta domnului Teofil Lianu prinde-n nuanţări bogate întregul peisaj al Ţării Fagilor, cu toată flora-i bogată şi cu tot farmecul acaparant ce încătuşează pe oricine a cunoscut Bucovina. Creionările îi sunt simple şi lapidare, fără artificialităţi şi fără dezlegări în subsoluri:

„În Iunie, Semănătura mare,
Lumina zilei clară, fără nori.
Pe sape se apleacă prăşitorii,
Pelinul nalt şi socul greu de floare.“

sau:

„S-apleacă pomii de atât troian,
O stea s-aprinde-n slavă cât un ban
Şi altele mai mici şi încă una,
De către câmp albeşte cerul luna“.

Acelaşi cadru se menţine şi mai târziu, când autorul trece de pragul pastelurilor sau al „zugrăvirilor“, cum le spune domnia sa, evocând trecutul istoric, pe motiv de cântec popular:

„Dinspre miază-noapte vin
Dobitoacele pădurii,
Iarba şi ciorchinii murii
Peste tot s-apleacă lin“.

Din mostrele de până acum, concluzia ce se degajă este că sufletul poetului vibrează la orice atingere cu natura şi că, în consecinţă, partea cea mai bună a plachetei trebuie căutată în strofe de asemenea gen, unde predilecţia autorului s-a împlinit cu ritmica populară, dându-ne poezii, ca, de pildă, „Cântecul Fagului“, clare şi sprintene“ (Traian Cantemir, Revista Bucovinei, nr. 8/1942, pp. 342-343).

„Teofil Lianu: „Carte de cruciat“, Colecţia „Gruparea de Nord“, 1943. Ultima plachetă de versuri a domnului Teofil Lianu îşi trage seva inspiraţiei din avântul eroic al celor ce-au plecat ca să se dăruiască zărilor răscolite ale Răsăritului, în buchete primăvăratece de ani abia îmbobociţi. Dinamice şi mereu împrospătate de alternanţa peisajului cu tresăririle sufleteşti, poeziile „Cărţii de cruciat“ urcă spre lirism diafan, fără oprelişti şi fără încrâncenări de formă. Spontane şi muzicale, ele se alătură sau ritmului zbuciumat al încleştărilor de pe câmpul de bătaie, sau amurgurilor însângerate de reflexul rănilor deschise.

Cu toate acestea, lirica domnului Teofil Lianu nu cunoaşte nota dezagregării sufleteşti şi nici cea a eroismului răsfăţat în cuvinte umflate. Păstrând atitudine medie, îşi umezeşte versurile în argintul melancoliei doar la amintirea plaiurilor natale. Pe acestea le vede nimbate în curcubeie de lumină şi gândul i se îndreaptă spre dânsele ca spre singurele ostroave de odihnă meritată. Nu le râvneşte din lipsă de solidaritate naţională, ci din motive de epuizare fizică. Discret, el nu-şi reliefează persoana proprie decât în psalmii calzi de la începutul plachetei. În celelalte poezii devine aproape disparent, lăsând loc larg colectivităţii. Din cauza menţionată, lirica domnului Teofil Lianu se încadrează în vibrarea generală a naţiei, constituind procesul de nouă creaţie românească, la care colaborează atât etnicul, cât şi întreaga experienţă literară de până acum.

Placheta din urmă a domnului Teofil Lianu apare, în consecinţă, ca un tot bine închegat, verificând, încă o dată, talentul de care dispune autorul. Purificându-se de micile scăderi din „Cartea stihurilor“, „Cartea de cruciat“ ridică creaţiile proaspete la înălţimi de lirism fără prihană“ (Constantin Loghin, Revista Bucovinei, nr. 4/1943, pp. 204-205).

După război, după îndelungații ani în care sângerase pentru Neam şi Țară de la un capăt la celălalt al frontului, Teofil Lianu se stabileşte la Suceava şi încearcă să supraviețuiască, beneficiind de discreta protecție a lui Ilie Grămadă şi a lui Dragoş Vicol. În „şantierul literar“ al gazetei comuniste „Lupta poporului“ se tot anunță un volum de versuri, „Flamuri în zori“, la care lucrează Teofil Lianu şi „în care cântă marile transformări ce au loc în țara noastră şi munca şi lupta poporului de la sate“ (27 septembrie 1948). În vară, pe 30 august, publicase „Cântecul ovăsului“, un superb poem de dragoste, dar cu titlu înşelător. Încet, discret, Teofil Lianu dispare din viața culturală a Sucevei, apoi este încarcerat. În două rânduri, ultima dată prin anii ’70, face Teofil Lianu închisoare politică, apoi, pentru că fiul său era dirijorul unei orchestre simfonice din nu mai ştiu ce capitală europeană şi, din această poziție, ar fi putut vorbi credibil despre încălcarea drepturilor omului în România, lui Teofil Lianu i-a fost repartizat, la propunerea securității, un apartament splendid, într-un cochet bloc al Sucevei, astfel ca fiul său să-l poată afla ca beneficiind de un confort urban demn de invidiat. Numai că şi el, şi mai tânărul Vasile Pânzariu, erau în permanență urmăriți, delațiunile cele mai dezgustătoare venind, după mărturia ultimului (Vasile Pânzariu şi-a scos dosarul de la securitate) de la mai toți poeții vremii, cu excepția lui George Damian, care apăra în poezia bună „valori profund comuniste, profund patriotice şi profund naționale“.

Datorită fiului muzician, Teofil Lianu a supraviețuit şi a mai putut publica, uneori, câte un grupaj de poeme sau câte o carte de poezie, şi mai ales versuri destinate copiilor, cu uzul pseudonimului „Dumbrăveanu“, „Lianu“ rămânând interzis. Nu făcuse nici un compromis, rămăsese „iconar“ până la capăt („Pe drumul cerului cresc flori de lapte / şi vorbe noi înmuguresc în pagini”), şi tocmai de asta „Ascultați ce spune vântul“ (Bucureşti, 1958), „Cântăreții nopții“ (Bucureşti, 1961) şi „La poartă la Ştefan cel Mare“ (Iaşi, 1985) înseamnă trei biruințe ale „iconarului“ în confruntarea cu Istoria. „Şi-era Domnița straşnic de frumoasă!”.

„În Țara Fagilor

I.

Turn înalt, cetate naltă,
Mici creneluri, porți de fier.
Luna urcă-ncet pe cer
De pe lumea ceealaltă.

Somnul din chenar desprinde
Vremuri mari şi chipuri vechi...
Toate sună prin urechi:
Arme, care cu merinde,

Tropote de cai în goană,
Suliți, flamuri, cum stă scris...
Domnul le priveşte-n vis
Şi se-ncruntă din icoană.

II.

Zile trec şi nici o ştire
Nu s-arată din război.
Psalmi ca fagurii de moi
Doamna murmură-n psaltire.

De sub candela uşoară
Pe covorul somnului,
Umbra Maicii Domnului
În odaie se coboară

Clopot lin în dungă bate
Sub un vânăt minutar
Şi frunzişul toamnei, rar,
Sună-n crengi singurătate.

(Revista Bucovinei, nr. 2/1942, pg. 41)

Munți de iarnă

Munți de iarnă, singuri munți,
Sub zăpezi par regi cărunți,
Codrul, aprigă armie
Prin baladă fumurie.

Sară aspră de cristal,
Fiecare creangă, şal.
Liniştea s-arată peste
Culmi şi ascuțite creste.

Cerb de ceață a trecut
Ca săgeata, neştiut,
Peste râpă, peste vale
Fără urmă, fără cale.

(Revista Bucovinei, nr. 4/1943, pg. 184)

Moartea gravorului iconar

Sufletul se aşterne în carte
Viers auriu ca romanița,
Fluier de fag, să-l ştie miorița,
Viers ars de dor şi de moarte.

Liniştea gândurilor se destramă
Printre fagi, printre uluci şi mesteceni;
Sângele din inimă trece-n
Lutul cald ca-ntr-o vamă.

Iarba se leagănă, se leagănă,
Freamătul e mulcom, e moale;
Crengile se lasă mai pe poale,
Luna trece prin vis galbenă.

(Revista Bucovinei, nr. 9/1943, pg. 422)

În mănăstirea Sucevița

În mănăstirea de la Sucevița,
Precum şi spune-ngălbenita filă,
Domnița Voevodului Movilă
Spre pomenire şi-a lăsat şuvița.

Şi urma gândurilor de mătasă
Şi-a degetelor albe şi trudite
Rămas-au pe ştergarele-nflorite.

Şi-era Domnița straşnic de frumoasă!
(Junimea literară, nr. 1-3/1933, pg. 27).

Heleşteie albe

Oglinzi de apă, desvelite-n lună –
încremeniri de stele în hodină.
Buratecii cu ochii de lumină
descântă pentru povestire bună.

Scriu trestii semne şi imagini
în adierea despletită-n noapte.
Pe drumul cerului cresc flori de lapte
şi vorbe noi înmuguresc în pagini”.
(Junimea literară, nr. 4-6/1933, pg. 83).



Ghedeon Coca (1908-1976)

„Ghedeon Coca. S-a născut în luna Septembrie (26 – nr.) 1908, în comuna Volovăț (jud. Rădăuți). Cele dintâi şase clase de liceu le-a făcut la Rădăuți. A terminat liceul la Cluj („Gheorghe Barițiu“). Tot acolo şi-a luat bacalaureatul în anul 1928. A făcut un an la Academia de înalte studii comerciale din Bucureşti. Studiază dreptul la Iaşi (unde şi-a luat licența în 1936 – n.r.).

A debutat la revista „Muguri“ din Rădăuți. Prima sa poezie apărută în „Junimea literară“ a fost „Popas“. I s-au publicat numeroase poeme în foiletonul ziarului „Glasul Bucovinei“, în „Răboj“ (Bucureşti) şi în „Ecoul“ (Bucureşti). Pregăteşte un ciclu de poeme, „Peisagii rustice“.“ (Junimea literară, nr. 1-6/1932, pg. 236).

Ghedeon Coca, „sufletul îngenunchiat de drum”, a fost funcționar, cariera lui începând la Storojineț şi încheindu-se, după ce funcționarul „îmbătrâneşte tăcere”, la Rădăuți, în 1976. A publicat cărțile de poezie „Confesiuni adolescentine“ (Cernăuți, 1937) şi „Alge“ (Cernăuți, 1938), într-o „tăcere de moarte”, apoi, când „deasupra un vaer s-a frânt”, a preferat tăcerea şi anonimatul, deşi „îşi scrie poemul / pe hârtii de pământ”.

Marcată de nostalgia depărtării („şi năvălesc ca şerpii la vale străzi lucioase, / şi iar se-ntorc spre mine, şi plec cu ele. Unde?” sau „spre undeva departe duc drumuri lungi, duioase”), poezia lui Ghedeon Coca, frumoasă, delicată şi aproape vizualizantă, „şi depănând din urmă lăuntrică durere”, are o cuminţenie a spiritului şi o disciplină a cuvântului care subjugă.

„Copilăria

Copilăria dură ca nordicul ținut,
măcar atât de mică, dar făr’ nici o bucurie,
se duse ca o seară pe drumul nebătut
ca niciodată iară în viața-mi să revie.

Şi-n mina asta din zi în zi mai mare,
şi depănând din urmă lăuntrică durere,
păşind pe aspră stradă, îmbătrânesc tăcere,
îmi văd pe ziduri umbra: macabră-nfăţişare.
(Junimea literară, nr. 1-6/1932, pg. 236).

Rămas bun

Rămas bun, casă cu prispele de lut,
pe care am dormit noaptea de atâtea ori,
când ardeau luminile stelelor – surori –
pe streşina cu fruntea lăsată spre trecut!

Eu plec, de-acum, departe, într-un oraş
să-mi caut o slujbă la stat sau la comună
şi singură te las să fii – sub lună
şi sub cerul rotund şi alb ca un răvaş.

Voi avea bani şi haine frumoase
şi mă voi plimba prin parcuri splendide;
hai, poartă săracă, te deschide
să mă cuprindă vitrinele cu lumini de mătase.

Ogradă cu bălării, rămâi cu bine
şi tu, fântână cu ciutura plină de ani
învălită în licheni gălbui ca nişte bani
şi care pândeşti răsăritul soarelui pe coline,

dimineaţa, când s-aprinde pădurea
şi fumegă spre cer de parcă-ar fi o jertfă sfântă
a pământului umed care suferă şi cântă
când îi taie fructul coasa şi securea.

Rămas bun, viață săracă şi sat bătrân
în care mi-am îngropat copilăria blajină,
şi tu, răscolită de toamne grădină,
că eu mă duc în oraş cum a-i merge la stăpân:

să fiu slujbaş, să lucrez pentru țară,
să-mi zică oamenii domn şi să fiu
un scriitor de dosare cu gândul pustiu
de dimineață şi până în târziu de seară.

(Revista Bucovinei, nr. 8/1943, pg. 384)

Linişte pe gând

Privind în urmă, în al lumii fund
rămân ades cu gândul atârnat
în golul cu-un ocean nemăsurat,
departe mult de globul meu rotund.

Străbat mereu genuni după genuni
şi tot în altă noapte grea ajung;
mi-i strigătul zadarnic mai prelung
şi mult lăsat în urmă de furtuni.

Nu-i nici corabie şi nici catarg,
nici Carul Mare să se lase-n mări,
nici cruci, nici morți, să ardă lumânări,
nu-i şes să i se poată spune larg.

De-a pururi să se nască doar osânde
pe care să le ducă rob cu rob –
Trudit, din mii de globuri prind un glob
şi-arunc cu el în goluri fumegânde.

Dar iată, mă prăvăl şi eu în rând
cu toată goana lumilor din jur;
şi cât n-aş da pentr-o boccea de-azur
şi pentr-o streaşină de linişte pe gând.
(Revista Bucovinei, nr. 9/1943, pg. 414)

Preumblare nocturnă

Zbor negru peste lume în trecere de ore...
Secundele rămase să-mi bată surd în tâmple,
le ştiu, ci vin din turnuri înalte, solitare,
şi parcă-aştept ceva acum să se întâmple

Pe treptele dărâmate de-atâta umbră neagră,
în alte vremuri parcă stă gândul meu să plece.
În zarea ca şi fumul abia se vede, mică,
o stea, doar numai una, tremurătoare, rece.

Mă înconjură umbre ascunse în unghere
şi năvălesc ca şerpii la vale străzi lucioase,
şi iar se-ntorc spre mine, şi plec cu ele. Unde?

Spre undeva departe duc drumuri lungi, duioase.
(Junimea literară, nr. 1-3/1933, pg. 32)

Confesiuni adolescente (IX)

Mi-i sufletul îngenunchiat de drum
de când îmi cunoscură paşii bezne;
prin râul vremii mele mă strecor
şi pietrele din fundul lui mă dor
cum am însângerate gânduri şi
însângerate glezne.

Port zarea grea pe umeri şi nu pot
să beau azurul apelor din ea
în care au căzut luceferi obosiți
şi dorm îmbrățişați cu veşnicia.

Confesiuni adolescente (X)

Fântâna în gol a zăcut
şi lângă vârsta de foc;
un om adormit lângă lut
îşi creşte blestem şi noroc.

E-o tăcere de moarte;
deasupra un vaer s-a frânt;
cineva îşi scrie poemul
pe hârtii de pământ."

(Junimea literară, nr. 4-6/1933, pg. 84).

Vasile Posteucă (1912-1972)



„Vasile I. Posteucă. Născut în 10 Septembrie 1912, în comuna Stăneştii de Jos, județul Rădăuți. A făcut liceul la Siret. Actualmente studiază literele la Universitatea din Cernăuți. A colaborat la revistele „Moldova literară" şi „Răboj" şi la ziarul „Glasul Bucovinei". Are în manuscris un ciclu de „Cântece de drum şi popas"." (Junimea literară, nr. 1-6/1932, pg. 238).

Vasile Posteucă n-a mai avut vreme, în „veac de noapte şi tăcere", să-şi publice cărțile în țară, o țară pe care a iubit-o până la vinovăție/ nevinovăție, până la „plânge fagu-n rădăcină".

„Înger blând", dar care a uitat să se-nchine, devenind „poetul tragic al Bucovinei" (Ioan D. Popescu), Vasile Posteucă a trăit mistic realitatea,

plecând „pe căi necunoscute spre lumile noi”, dar fără să poată „deslega enigma sfinxului din cale”. Credea în datoria unei generații care să nu-şi irosească energiile tinereții („am simțit grijile cum mă prind şi mă leagă-n / mrejele lor şi mă duc ca pe-un rob, / gândul pierzării mă apasă ca un sdrob / uriaş, desfăcut dintr-o stâncă – / merg şi n-am ajuns încă, / drumul întors l-am pierdut”) şi, pentru că avea un crez într-o lume pustiită de sine, care agoniza violent pe câmpurile însângerate ale veacului („şi-am cerşit pace – sărac la uşa bogatului – / şi n-am putut vedea nici zestrea rămasă”). Misticismul exagerat l-a împins spre mişcarea de dreapta, o mişcare care nu va fi judecată niciodată cu obiectivitate, fie şi pentru faptul că ne lipsesc şi memoria, şi disperarea de a ne apăra moştenirile (curaj n-am avut niciodată şi numai disperările noastre au mai clătinat, arar, istoria). Un bucovinean, Ioan D. Popescu, pentru o scurtă perioadă şeful închisorii „Malmaison“, în care fuseseră încarcerați legionarii, după rebeliunea din 21 ianuarie 1941, povesteşte, în „Dosarele suferinței“ (pp. 100-102), cum l-a căutat „Vasile Posteucă, tragicul poet bucovinean“, pe care îl cunoştea din vremurile uceniciei comune la „Arboroasa“, pentru a-i cere să-l pună „în libertate pe generalul Petrovicescu... Nu ți-l cerem pe Crețeanu, ambasadorul de la Berlin, nu ți-l cerem pe baronul von Randa. Ți-l cerem pe general, şi ştii de ce? Bandiții au pus la cale asasinarea lui“. Ofițerul a refuzat („Şcoala militară şi banditul de Antonescu au făcut din voi, sub masca disciplinei, nişte unelte oarbe!“, avea să-l mustre poetul), şi-atunci autorul „Cântecelor de țară“, care aveau să vadă lumina tiparului în exil, a dat o probă de „iconarism“ autentic: „M-am lămurit. Mitul lui Antonescu ți-a întunecat mințile. Dacă era altul în locul tău, găseam noi mijloace de a-l convinge, dar față de tine mă leagă amintiri din trecut. Amintirile nu mă lasă să-ți fac rău. Dar, odată şi odată, o să-ți reamintesc de această seară“.

O întreagă superbă morală clocoteşte în propoziția asta scurtă: „Amintirile nu mă lasă să-ți fac rău“. Morala unui om cu memorie vie, memoria unui idealist, într-o lume din ce în ce mai puțin populată cu astfel de oameni, atinşi de dumnezeire. Nu iau în discuție idealul, ci hăruirea care l-a copleşit cu nefericire („Pribeag de-atunci am rămas / şi scriu cu tălpile-n lut / un cântec de drum şi popas”).

Vasile Posteucă a apucat calea pribegiei încă din 1944. În 1962, şi-a luat doctoratul în filosofie la Universitatea din Toronto (Canada), angajându-se, apoi, suplinitor al catedrei de filologie romano-germanică a Universității din Mankato (Minnesota, SUA), oraş în care a şi murit,

în 6 decembrie 1972.

Departe de țară, poetul baladisto-psalmic Vasile Posteucă a publicat o „Carte de cântece româneşti“ (Madrid, 1953), „Poeme fără țară“ (Madrid, 1954), „Cântece din fluier“ (Cleveland, 1960), „Catapeteazmă bucovineană“ (Mehico, 1963), celelalte cărți urmând să apară, odată şi odată, dacă există şi un destin al cărților, aşa cum susținea Mircea Streinul. Îi suntem datori cu o întoarcere acasă („Drumul pe care-am plecat m-a-ntors înapoi – / şi plânsul m-a târât ca un torent în vale”) pentru a-i asculta sufletul clocotind de bucovinism: „Am adus în noapte căința fiului risipitor / şi n-am vrut vițel înjunghiat şi masă bogată; / mă mulțumea un loc umil în casa noastr'uitată – / dar m-am întors din nou în noapte călător”.

„Cântec de drum şi popas

Eu port în suflet mirosul reavăn
de brazdă neagră, de fân cosit.
La drum m-am pornit tânăr şi sdravăn
şi merg de mult, dar n-am sosit.

De-atâta drum visul îmi pare de iască
şi câteodată plâng ca un copil de leagăn,
durerea mi-a frânt sufletul ca miezul de pască,
am simțit grijile cum mă prind şi mă leagă-n
mrejele lor şi mă duc ca pe-un rob,
gândul pierzării mă apasă ca un sdrob
uriaş, desfăcut dintr-o stâncă –
merg şi n-am ajuns încă,
drumul întors l-am pierdut.

Pribeag de-atunci am rămas
şi scriu cu tălpile-n lut
un cântec de drum şi popas...

(Junimea literară, nr. 1-6/1932, pg. 238).

Străin

Pe căi necunoscute spre lumile noi,
n-am putut deslega enigma sfinxului din cale.
Drumul pe care-am plecat m-a-ntors înapoi –
şi plânsul m-a târât ca un torent în vale.

Când m-am întors cu gându-n nopți târzii acasă,
erau zăvorâte porțile satului
şi-am cerşit pace – sărac la uşa bogatului –
şi n-am putut vedea nici zestrea rămasă.

Am adus în noapte căința fiului risipitor
şi n-am vrut vițel înjunghiat şi masă bogată;
mă mulțumea un loc umil în casa noastr'uitată –
dar m-am întors din nou în noapte călător.
(Junimea literară, nr. 1-6/1932, pg. 239).

Baladă

Eu cânt pe înserate o baladă
Din geam şi lumea râde-n stradă,
O ştii şi tu, iubito, cum e
Şi-o ştie azi atâta lume.

Un cântec molcom ca din harfã,
Un cântec vechi şi monoton
Cum plânge disperat un tren de marfã
În noapte lângă un canton.

Te caută printre trecători
Privirile-mi pribege
Şi trec atâția trecători
Şi nimeni nu-nțelege

Balada ce-o repet mereu
– O floare moartă-ntr-o livadă –
Aş vrea să n-o-nțeleg nici eu!...

Şi cânt în noapte o baladă.

Gând de răsbunare

Plânge toamna pe câmp în pănuşă
Şi vântul îmi cântă ultimul cântec la geam...
Duşmani, mi-ați furat norocul. Sunt criminal.
Din sângele vostru aş bea ca la hram.
E ora răzbunării. Târziu. Numai braț şi pumnal.
Cine m-a oprit la uşă?

Înger blând! Unde s-a scurs atâta venin?
Doamne! Iartă-mă! Am uitat să mă-nchin..."
(Junimea literară, nr. 1-3/1933, pg. 29).

Cezar Flamură (1913-2006)

S-a născut la Cîmpulung Moldovenesc, în 6 februarie 1913. Se numea Vasile Blănaru, dar urma să-şi semneze restrânsa operă poetică cu pseudonimul Cezar Flamură.

A studiat, ca şi viitorul lider comunist Emil Bodnăraş, la liceul „Dragoş Vodă" din Cîmpulung Moldovenesc, dar, înființând, în 1933, o „Frăție de cruce" a liceenilor, a fost exmatriculat şi, în consecință, obligat să-şi continue studiile departe de casă, la Lipcani, în Basarabia. A urmat, apoi, Academia de Artă Dramatică şi Cinematografică din Iaşi, iar în paralel şi Facultatea de Istorie.

În 1939, a publicat o foarte singură carte de poezie, „Talazuri", care avea să fie arsă prin curțile interioare ale închisorilor patriei.

Cât a durat războiul, Vasile Blănaru, fost asistent de regie la Teatrul Național din Bucureşti, din 1937, sub direcțiunea lui Liviu Rebreanu, a fost reporter de frontul de răsărit, ca şi Virgil Gheorghiu, corespondențele lui din prima linie fiind publicate în „Curentul“, în „Universul“ şi în „Timpul“. Când mai avea vreme, scria şi poezie, şi publicistică de dreapta, colaborând la „Pământul Strămoşesc“, la „Libertatea“ şi la „Buna Vestire“.

A fost arestat în 1949, eliberat în 1954, apoi rearestat, împreună cu cei doi frați ai săi, Gheorghe şi Grigore I. Blănaru şi de alți câțiva câmpulungeni (din inventata „bandă a lui Blănaru“), în cumplita noapte de 13/14 martie 1958 a încarcerării întregii intelectualități româneşti, schingiuit şi umilit prin închisorile din Botoşani şi Suceava, condamnat, în cele din urmă, la moarte şi dus pentru a aştepta executarea sentinței la Jilava.

A zăcut „804 zile şi nopți în lanțurile morții“, cum avea să-şi intituleze cartea apărută în 1996, apoi condamnarea la moarte i-a fost schimbată în muncă forțată pe viață, la intervenția lui Manole Bodnăraş, fratele fostului lui coleg de la „Dragoş Vodă“, Emil Bodnăraş.

A mai publicat, abia după Revoluția Română, „Generalul Antonescu în cămaşă verde legionară“ (2 volume, în 1996 şi 1998), „Mercenarii infernului“ (1999), „Apocalipsa ucigaşă / Înfricoşătorul asasinat din noaptea de 29/30 noiembrie 1938“ (2002), adică mărturisiri trăite lăuntric vreme de o viață, dar puse în pagini târziu pentru a se alătura unei cărți anterioare, „Blăstămul lui Iorga – adevărul în moartea savantului“.

A murit, la începutul primăverii anului 2006, la Bucureşti. În Bucovina, în memorialele durerii, în presa literară de dreapta din țară, poeziile lui Cezar Flamură nu mai pot fi aflate. Cartea lui de poeme se pare că a devenit cenuşă pentru totdeauna.

Din poezia lui Cezar Viorel Flamură, cum semna, de fapt, poetul câmpulungean Vasile Blănaru, nu-ți poți permite luxul de a alege, până ce urmaşii săi sau cei care i-au fost apropiați nu-l vor reînvia şi printr-o carte de poezie, dacă omul cu o întreagă viață de martiriu şi-o fi adunat poemele tinereții, aşa cum le păstrase memorii, într-un caiet oarecare.

Din singurul text poetic pe care l-am putut găsi, „Popas”, Cezar

Flamură, un fel de frate liric al lui George Sidorovici, ni se înfățişează aidoma unei primăveri bucovinene, care se dărâmă, incredibil de încet, dinspre cer, înspre poalele munților. Iar cerul acela, veşnicul cer al străbunilor, încărcat de sfințenie şi obligând la reculegere, solidarizează până la încleştarea pumnului înspre cei care, substituindu-se lui Dumnezeu, ne spulberă prin vremuri cu cinică ipocrizie, singura şansă de salvare a fãpturilor umane fiind nu misticismul, aşa cum s-ar părea la o lectură superficială a textului liric, ci metafizicul, starea aceea de unire cu cerul, din ce în ce mai depreciată în favoarea fãloşeniei numită civilizație.

Cezar Flamură, trăitor disperat de poezie, a purtat mult prea multă vreme cununa de spini şi nimeni nu are dreptul să-l mai împovăreze cu suferință şi „în preajmă de odihnă”, acolo unde spiritul e numai libertate, libertatea dintre iarbă şi cer.

Popas

Ni s-a oprit elanul în preajmă de hodină
să poposim în post şi-n rugăciuni
şi s-aşteptăm, cucernic, prohodul de minuni, să vină…

Şi-n dezmierdări de patriarh să adormim
trudiți, cu ochii încă tineri,
şi să rugăm, plângând, pe Sfânta-Vineri
să facă din triod şi țintirim

o Țară pentru care să-nsemnăm izvoduri,
cu morții din trecut să ne-nfrățim
şi-n freamătul varvaric s-aşteptăm
stihoavne de-nviere şi prohoduri.

(Iconar, II, nr. 10/1937, pg. 2).

Barbu Sluşanschi
(1908-1993)



„Barbu Sluşanschi. Născut la 13 Martie 1908 în Vijniţa, Bucovina. Împreună cu Traian Chelariu fondează o societate literară în scop de studii şi perfecţionare artistică (1925). Debutează, în anul 1927, la „Junimea literară“, cu poemul „Făt-Frumos Ciobanul“, în cinci părţi, parte publicat şi în revista „Făt-Frumos“ de la Suceava. Forma definitivă ulterioară a poemului e inedită.

Multă vreme lipseşte din viaţa literară bucovineană, fiind plecat pentru studii (Universitatea „Regele Ferdinand I“ din Cluj, Universitatea din Strasbourg şi Şcoala română de la Fontenay-aux-Roses – n.r.). Revine colaborator la „Junimea literară“, în 1931, cu bucata „Viaţă omenească“ (versuri). A desvoltat activitate ziaristică la Cluj şi la Cernăuţi. Are lucrări inedite şi în preparaţie“ (Junimea literară, nr. 1-6/1932, pg. 217).

Fiul iredentistului român din Bucovina Emilian Sluşanschi, doctorul în drept cu studii vieneze, care-i însoţise pe Ion Grămadă, Dimitrie Marmeliuc şi Aurel Morariu în exilul românesc pentru a îmbrăca „tunica ţării“, Barbu Sluşanschi, profesor de limba franceză la Cernăuţi şi Bucureşti, publicist, eseist şi poet, a fost, în vremurile zvârcolite ale perioadei interbelice, un adevărat teoretician de dreapta, dar nu în sensul îndeobşte popularizat, ci în cel al conflictului dintre generaţii, care nu-şi putea găsi rezolvarea decât prin o „revoltă“ a tinerilor împotriva „destinului mioritic“.

Ca poet, deşi versifică îndemânatec, fluid, aproape baladesc, Barbu Sluşanschi n-a izbutit lucrări de excepţie. Poezia lui e pe atât de discretă şi de cuminte, pe cât i-a fost de explozivă activitatea social-politică, soldată cu încarcerări de scurtă durată în cele două dictaturi, cea antonesciană şi cea comunistă, până prin anii ’60, când, parţial reabilitat, este angajat la Institutul de Cercetări Agronomice din Bucureşti, oraş în care „zadarnic se luptă un înger căzut“ în aşteptarea odihnei veşnice, de care va avea parte din 1993.

„Amândoi

Când între noi mereu ne-nvinuim
Şi-aducem chin în loc de-mpărtăşire,
E drept aşa de mult să suferim,
Deşi în noi vedem numai iubire.

Nici unul dintre noi n-o-mpărtăşeşte,
Ci-aşteaptă de la celălalt să vină,
Dar ştim că numai cel ce-o dăruieşte
Trăieşte dragostea deplină.
Junimea literară, nr. 1-6/1932, pg. 220).

Apoi...

Apoi, ursita dragă-am întâlnit-o
Şi împreună bună dimineața
Am zis vieții pe care am dorit-o,
Iar ea-şi descoperi cu-ncetul fața.

... Au fost lacrimi, nu lăcrămioare,
Ci mult amare şi grele ca plumbul,
Rupte din inimă, aşa cum doare
Adânc sfâşiat de ghiară porumbul...

Şi-acum pe noi mai strâns ne leagă ele,
Când sub umbrarul lor de negre cetini
Stăm amândoi, şi pentru toate cele
Ne ogoim uşor, ca doi prieteni.

Vis

„O, stea luminoasă ivită pe cer,
Azi mai orbitor îți e focul!

Puterile toate la tine mă cer
Şi simt că acolo mi-i locul“.

Dar steaua luceşte neştiut
Cu-atât de firească lumină!
Zadarnic se luptă un înger căzut
Pe alte tărâmuri să vină.

Doar două mâini tăiate ciung
Rămân încleştate pe cale
Iar trupul porneşte în gemet prelung
În negru şuvoi către vale.

Fusese un demon semeț şi rău
Când ceru-nfrunta cu mândrie
Şi-acum limpezindu-se trece prin hău
Revine senin din tărie.

„Din încumetarea spre tine-n sublim
Creşteau semeția şi răul,
Dar unde ni-i locul spre bine trăim,
Chiar dacă-ntre noi este hăul“.

(Junimea literară, nr. 1-3/1933, pg. 15)

Cristofor Vitencu (1907-1970)

Inclus de Mircea Streinul printre „iconari“, în antologia „Poeți tineri bucovineni“ (Cernăuți, 1938), poetul şi publicistul care a văzut lumina zilei la Broscăuții Vechi, în 17 august 1907, Cristofor Vitencu, „e-n rugă pentru primăvară“, „hoinărind“ nopțile, la vremea în care „ning stele albe“, pentru a culege miresmele rătăcitoare „pe invizibile cărări“. Suprarealist sau nu în poezie, Cristofor Vitencu, absolvent al Conservatorului din Cernăuți (1932), şi-a dedicat viața artei spectacolului, sfârşind la Bacău, în 28 iulie 1970. N-a lăsat în urmă cărți, stihurile sale,

adesea şubrede şi aproape naive, însemnând un fel de „tăcere-ngenunchiată“, dar fără consistența lirică pe care o aflau în tăcere ceilalți „iconari“ bucovineni.

„Pastel

Sclipiri de-argint pe lac de seară
ning stele albe din văzduh;
tăcerea-ngenunchiată-n stuh
e-n rugă pentru primăvară.

Miresme moi de flori din jur
se risipesc în alintări
pe invizibile cărări
ce urcă leneş spre azur.

(Junimea literară, nr. 7-9/1933, pg. 180).

Dorul

Dorul – dinte de balaur –
Roade inima-mi întruna
De ezit să merg la tine
Seara, când răsare luna.

Chiar şi când sunt lângă tine
El mă roade ne-ncetat
Tot şoptindu-mi la ureche:
„Mai sunt ş-alte fete-n sat“.

Când abia ajung la alta,
Iar mă-ndeamnă ca să plec...
Şi-aşa, nopți întregi, de-a rândul,
Hoinărind eu le petrec”

(Junimea literară, nr. 1-6/1932, pg. 150)

Dragoş Vitencu
(1908-1981)



Poet al unei singure cărţi, „Caiet de duminică“ (Cernăuţi, 1943), născut la Cernăuţi, în 15 octombrie 1908, Dragoş Vitencu, „e-atât belşug de linişti” încât „citeşte ca vracii-n stele”, identificând semnele scrierilor cosmice „şi se aţine-n calea drumeţilor târzii“ pentru a se plânge de singurătate: „În jurul meu e-aşa de mult pustiu / Că-n lume parcă numai eu sunt viu. / Şi-n fiecare zi pe drumuri fără rost îmi port / Povara nesfârşit de grea a sufletului mort“. Numai că poemele sale „de duminică“, care impresionează prin cursivitate „de o impunătoare corectitudine stilistică“ (Grigore C. Bostan) absorb lumină şi iradiază lumină, îndemnând „să trecem câmpul şi pădurea / tot mai departe, tot aiurea”, înspre „amurg târziu de toamnă timpurie“, în care trecerea inventariază şi retrăieşte „hârjoana, iarba, sturzii şi tot ce astăzi nu e“.

După război şi după ispăşirea nevinovăţiei „iconariste“, Dragoş Vitencu, ultimul aprig căutător de vechi documente vechi româneşti, se recuperează parţial pe sine şi izbuteşte să publice o biografie romanţată despre „Viaţa pasionată a lui Ciprian Porumbescu“ (Bucureşti, 1974). A murit în 28 iunie 1981, la Bucureşti, lăsând în manuscris un al doilea „caiet de duminică“, pe coperta căruia a scris „Cronica romanţată a târgului meu“, dar şi o mulţime de manuscrise, care-şi aşteaptă, răbdătoare, împlinirea destinului.

„Pădure tăiată

Pe trunchiuri retezate dorm vipere în soare.
Pe unde-a fost izvorul o căprioară moare;
E cea din urmă, poate, nici lupii n-o mai ştiu.
Dar unde-s lupii oare? Sărman pământ pustiu,
Cu umbrele pădurii s-au dus şi lupi şi zâne.

Din văgăuni deschise caşti a urât, bătrâne,
Dar, când se lasă noaptea, citeşti ca vracii-n stele
Şi simţi cum vin spre tine iar vremuri dintr-acele,
Când codrii nasc din sânge, aşa cum la Cozmin...
Atunci tu te cutremuri, iar eu tăcut mă-nchin.
(Revista Bucovinei, nr. 2/1942, pg. 41)

Tristeţe

În jurul meu e-aşa de mult pustiu
Că-n lume parcă numai eu sunt viu.
Şi-n fiecare zi pe drumuri fără rost îmi port
Povara nesfârşit de grea a sufletului mort.
(Revista Bucovinei, nr. 4/1942, pg. 116)

Uliţa dintre pomete

Pe-atuncea îi spuneam doar uliţa dintre pomete
Şi-o căutam prin iarbă cum se pitea – omidă;
Acum, neruşinata se-mbracă-n cărămidă
Şi poartă nume public, cum stă urât la fete.

Când se arată-n noapte şi-aprinde felinare
Şi se aţine-n calea drumeţilor târzii
Şi-am auzit c-a prins-o, deunăzi, ziua mare
Dormind în şanţ c-un gârbov întors de la beţii.

Într-un amurg târziu de toamnă timpurie
M-am dus s-o cert. Făţarnic, ea mi-a zâmbit: „Bădie,
De ce te-ncrunţi la mine? Eu tocmai te visam
În chipul tău de-atuncea – şi-ntregul nostru neam:
Hârjoana, iarba, sturzii şi tot ce astăzi nu e.

M-am dezbrăcat de ziduri şi sunt iar cărăruie
Cotind printre pomete. – Haidem peste uluci;
Nu-i nimeni în grădină şi tocmai, pare-mi-se,
În fund, lângă stupină, au mai rămas caise...
Dar ce-ai pățit, bădie, că ochii ți-i usuci?“.

(Revista Bucovinei, nr. 5/1943, pg. 230)

Basm vesperal

Cânt de greier, cânt de stele,
Zvon adus de raza lunii
Ori frământă-aprins faunii
Trup înfiorat de iele?
Umbre vii alunecă.
Cine poate spune că
Fiecare basm nu-i viață?
Poate, mâine dimineață,

N-am să cred
Astă-seară n-a apus:
După deal încet s-a dus
Şi-a trimis mioarele
(Nouri, puf de pălărie)
Soli de lună, ca să ştie
Ce-o aşteaptă mai târziu,
Când va fi târgul pustiu,
Slobozite-obloanele
Şi-ascunse cucoanele.

(Junimea literară, nr. 7-9/1933, pg. 181).

Amiază-zi

Un lanț de tei întins pe-o margine de stradă
Se lasă frânt în două de-un murmur de izvor;
O umbră de podeț cu-un reazem care stă să-i cadă;
Un colț de cer albastru; icoana unui nor.

O salcie mlădie-şi resfiră păru-n apă,
În plete i se-nşiră smaragde – frunze verzi –
Un val zglobiu în ele sărutul îşi adapă,
E-atât belşug de linişti... şi gândurile-ți pierzi.
(Junimea literară, nr. 1-6/1932, pg. 119).

Romanța pribegiei

Aşa, cum ne-am luat de mână
şi ne-am pornit până-n vecini
cu pas uşor şi ochi senini,
aş rătăci o săptămână
cu tine-alături, mână-n mână,
în lumea largă doi străini.

Să trecem câmpul şi pădurea
tot mai departe, tot aiurea...

Cu neastâmpărul în vine,
să nu gândim ce drum ne vine;
iar de-o fi vreme de popas,
să nu-ntrebăm de-i loc de mas,

Apoi, deodată, tu, cuminte,
de-acasă să-ți aduci aminte;
să-ntoarcem drumul şi la noi
toți să ne-aştepte cu război,
iar noi cu pace să-i privim
şi, mână-n mână, să zâmbim...”.
(Junimea literară, nr. 1-6/1932, pg. 188).

George Nimigeanu (1909-1987)

S-a născut la Tereblecea, în 24 mai 1909, cu ursita de a ajunge un savant de talie mondială, cu remarcabile lucrări ştiinţifice în domeniul geografiei. A făcut studii gimnaziale la Siret şi la Cozmeni şi studii universitare la Cernăuţi. În tinereţe, a cochetat cu poezia, pregătind, prin anii 1930-1940, o plachetă de versuri, „Icoane“, şi o carte de schiţe şi nuvele, „De pe Moina“, dar fără să răzbată cu ele spre lumina tiparului. În poezia lui stihuitoare, „la răscruci de drumul mare / stă o troiţă din bătrâni, / troienit e până-n umeri / un Iisus bătut cu spini“, chipul cioplit nu iradiază nici suferinţă, şi nici mântuire, ci doar se integrează frumos într-un peisaj sugerat. Poetul e subţire şi fragil, copleşit de timiditate în compania impozantului savant, cu care împarte acelaşi trup.

„Duminică

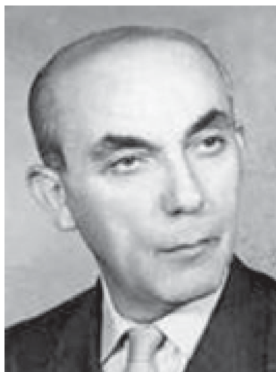
Sună clopotul prelung
peste-a satului răcoare,
toaca bate în răstimpuri
peste zările de soare.

De bătăile de vânt,
ramuri lungi de fag se joacă
pică-ncetu‘ la pământ
chindii mari de promoroacă.

La răscruci de drumul mare
stă o troiţă din bătrâni,
troienit e până-n umeri
un Iisus bătut cu spini.

Dune mari de nea se văd
până-n zări îndepărtate...
Pe a satului cărare
un sărman de-abia străbate“.

(Junimea literară, nr. 1-3/1933, pg. 26)



Traian Cantemir
(1907-1998)

Traian Cantemir, personalitate a culturii româneşti în Bucovina, regăsibilă portretistic într-un vers al lui Vasile Gherasim, care i-a şi fost profesor („Un zeu eram, căci totul eram Eu“), s-a născut în vecinătatea Sucevei, la Pătrăuți, în 20 noiembrie 1907. A făcut liceul la Suceava, studii universitare la Cernăuți şi la „Academia di Romania“ din Roma. A fost discipolul plin de vrednicie al lui Iancu Nistor, Vasile Gherasim, Leca Morariu şi Victor Morariu, apoi profesor la Hotin şi asistent la Catedra de literatură modernă şi folclor a Universității din Cernăuți. În 1944, s-a refugiat, împreună cu Leca Morariu, la Râmnicu Vâlcea, revenind în Moldova târziu, în 1964, după potolirea prigoanei comuniste, stabilindu-se, mai întâi, la Bacău (ca şef de catedră la Institutul Pedagogic) şi, apoi, la Iaşi, în 1974, unde a şi murit după vreo două decenii, în 7 august 1998.

Critic şi istoric literar cu activitate spornică în revistele vremii („Junimea literară“, „Revista Bucovinei“, „Bucovina literară“, „Făt-Frumos“ etc.), folclorist, lingvist şi prozator de mare rafinament, Traian Cantemir şi-a lăsat ochii „să hoinărească pe fusta cu volane a mării, până departe, în zare, unde mă chemau glasuri ademenitoare de sirenă în unduirea ritmică a talazurilor înspumate“, imaginându-şi lumi paralele, pe care le-a şi clădit între coperțile unor cărți cu destin neîmplinit, precum romanele „Fata Gazdei“ şi „Lumini şi umbre“ sau nuvelele abandonate prin cuprinsul vechilor reviste literare. Au rămas, ici-colo, supravieţuind rugurilor cu cărţi din curţile interioare ale închisorilor politice româneşti, câte un exemplar din romanul „Mensa Academică“ (Cernăuți, 1938).

Traian Cantemir a şi stihuit, uneori, cu îndemânare, cu ştiinţă, dar fără risipă de har, lumina lui lăuntrică pulsând viguros doar în prozele pe care le-a scris.

„Sub seară

Pământu-i bandajat cu vată,
Parcă-ar fi bătut duel.
Un mesteacăn stă şi el
Melancolic ca o fată.

Crengile-i de cer sunt prinse
În spoială de polei.
Brazii liniştiţi şi grei
Îşi ţin braţele întinse.

Soarele aprins la faţă
E – cum stă la apus din nou –
Gălbenuşul unui ou
Suspendat pe-un fir de aţă.

Plânsul streşinei de casă
A făcut din ţurţuri salbă
Sau dantelă lungă, albă
Pentru-o rochie de mireasă,

Şi în liniştea de seară
De sub cerul de catran
Doar ogeagul de la han
Trage fumuri de ţigară”.
(Junimea literară, nr. 5-8/1930, pg. 270).

„Scadenţă prelungită

Scrisoarea mi-a căzut în mână grea ca o pasăre moartă. Eram atât de tulburat în urma lecturii ei, încât nici nu mi-am dat seama când a alunecat în pluşul peluzei.

Ariadna iar îmi scria că mă aşteaptă cu braţe dornice şi buze

însetate şi eu iar nu ştiam ce trebuie să cred. De câte ori am încercat să descifrez ființa aceasta zăvorâtă, de atâtea ori m-am întors din fața ei năuc, fără răspuns. De aceea, acum, ca să nu-mi mai pun spre dezlegare eterna problemă încurcată, mi-am ridicat ochii din prundişul scrâşnitor al aleii şi i-am lăsat să hoinărească pe fusta cu volane a mării, până departe, în zare. Pentru că vroiam, cu orice preț, să evit întrebarea ce mă chinuia din nou ca spinul intrat în carne, am urmărit, la orizont, alunecarea imaterială a unui vapor alb ca o nălucă, până ce distanța dintre cei doi pini argintii a rămas iar goală.

Pe urmă, amintirile au curs multe, fără control.

Era toamnă. O toamnă galbenă, de tutun, cu tristeți de muribund. Mă întorceam de la un curs indigest de chimie şi, cum în geamuri apunea soarele, sufletul mi-l simțeam gol ca o coajă de nucă. Pe străzi nu mai gâlgâia viața exuberantă de altădată, cu întreceri de cai lustruiți şi mese întinse la capăt de trotuare. Trecătorii se strecurau, pe sub procesiunile dezlănțuite de castani gârbovi, ca sub povara unei greutăți nevăzute. În aer, ciori negre şi multe chemau, pe aripile-ntinse, noaptea, din pădurile de pe creste. Umbrele serii se lăsau tot mai grele şi opace, iar în îndolierea aceasta oraşul părea că regretă vremurile calde, cu cer azuriu şi pajiştea verde. În amintirea lor, vara îşi mai prelungise, o dată, râsul argintat în grupul unor tinere fete, care, din colțul Palatului Cultural, fluturau, festiv, mâini albe unei maşini în trecere.

Una m-a lovit uşor peste borul pălăriei şi mi-a cerut, zâmbind, scuze. Avea sâni țepoşi şi ochi cu încondeieri de migdală. Mi-a plăcut. Eram, atunci, în doliu după mama, ultimul meu sprijin sufletesc şi, cum colegii nu-mi puteau înțelege durerea singurătății, brațul întins m-a ispitit. „Femeile au sensibilitatea mai pronunțată decât bărbații”, mi-am zis, gândindu-mă la alintări ulterioare. „Ele înțeleg durerea mai lesne şi-o împart întotdeauna“.

Ataşarea n-a fost uşoară. A rezistat îndârjit multă vreme, deşi ştia că prețuieşte pentru mine viața. Când, deznădăjduit, am vrut să-mi scot mrejele din valuri şi să mă arunc eu în locul lor, a deschis fereastra şi-a ieşit la geam. Apoi a râs de mine cu întreaga-i dantură sănătoasă şi albă ca mărgăritarul, iar eu, umilit de propriu-mi gest, m-am tras ruşinat în umbră, sub perete. De acolo, am căutat să-mi confirm constatarea,

enunțată de experiențe străine, că cetățile de acest fel, cu cât se cuceresc mai greu, cu atât sunt mai trainice şi mai devotate pe urmă.

N-aş putea spune că Ariadna a făcut abatere de la această regulă. Totuşi, în întreaga noastră căsnicie de mai târziu a fost ceva putred, ceva spart, care m-a nemulțumit tot timpul, căci, ori de câte ori vroiam să mă apropii de ea sufleteşte mai tare, se distanța dintr-odată, lăsându-mă străin şi abătut afară, sub uşă.

Din pricina aceasta, am suferit de insomnii amare nopți de-a rândul şi, răscolit de gânduri negre, m-am întrebat ades: mâna ei trandafirie mi-a întins-o din sentimente devotate sau m-a remarcat, în fundul prăpastiei, dintr-un imperativ moral? La supoziția răspunsului din urmă, eram gata să-mi fac bagajele în orice clipă, căci nu înțelegeam gesturi de asemenea talie pentru epave omeneşti ca mine. Dânsa, însă, m-a împiedicat să plec întotdeauna. De ce? N-aş putea spune. Poate pentru că mă credea dezarmat în fața vieții şi era sigură că voi cădea la prima lovitură a necunoscutului sau, poate, dintr-un orgoliu personal: ca să-mi arate că-i capabilă de gesturi mari şi nobile?

De aceea, ca să ajung odată în posesia adevărului şi să nu mai balansez între presupuneri chinuitoare, i-am cerut dovezi că nu-i sunt indiferent. Dacă mi le dădea, puteam rămâne, liniştit, mai departe. Dacă nu, ştiam ce trebuie să fac. Ea n-a refuzat niciodată să mi le ofere, dar le-a amânat mereu pentru vremuri viitoare, iar vremurile acelea au tot întârziat să vină, deşi nu-i pretindeam decât nevinovate plimbări pe sub cireşii ninşi de floare, seara, când luna-i roşie ca un gălbenuş de ou şi apele şuşotesc îngândurate. După munca extenuantă din laborator, simțeam nevoia să fiu, măcar o oră, în tovărăşia cuiva apropiat, să-i spun cel puțin un sfert din nimicurile înmagazinate în rostogolul clipelor insipide, să aud şi eu o vorbă alinătoare şi caldă, dar nu mi le îngăduia. Întrucât ieşeam de la cursuri târziu, seara, luam cina împreună şi apoi păşeam alături de dânsa numai de la cantină până la căminul studentelor, câteva sute de metri orizontali, iar acolo, în fața porții, mă detaşa de la brațul ei, dur ca pe mărul dat în pârgă, întinzându-mi grăbită degetele.

- Noapte bună.

- Mai stai puțin, o imploram cu tot sufletul adunat pe buze.

Se uita lung la mine şi, strângându-mă de mână, motiva:

- E târziu. Se-nchide poarta...

- Numai puţin, insistam, cerşindu-i clipele.

Pentru că mă răscolea cu pupilele-i fixe până-n adâncul sufletului, voind parcă să mă întrebe „De ce?“, îngânam:

- Aş vrea să-ţi spun atâtea...

- Spune-mi acum!

De vreme ce nu puteam confecţiona fraze la comandă, plecam supărat, cu şlepurile din mine mai grele şi încărcate. Mă duceam să mă plimb singur pe unde ar fi trebuit să trec cu ea, pe unde se prelingeau atâtea alte umbre, contopite de la umăr până la şold. Serile erau senine, cerul pistruiat cu stele, iar aerul numai buchet de floare. Mă cuprindea, atunci, o sfredelitoare nostalgie după alte vremuri, după alţi oameni şi, ca să mi-o potolesc măcar în parte, îmi fugăream neastâmpărul până-n parcul „Dominic“. De acolo ascultam, în noapte, cum lumea zbârnâie în automobile onctuoase prin faţa gării, cum săgetau, în întuneric, trenuri lungi, cu nările roşii şi cum, colo-n depărtări, clipoceau boabe de lumină pentru oameni care se aşteptau dornici şi nerăbdători.

Acasă mă întorceam târziu, cu sufletul străin şi dezlânat, şi adormeam chinuit ca să visez că Ariadna are legături furişe cu alţii şi că-şi bate joc de mine în fel de fel de chipuri. A doua zi, o aşteptam din nou la cantină, gata să uit supărarea de ieri, numai s-o văd că mă lasă să trec până-n iatacurile din adânc ale sufletului ca să constat, odată, care-i adevărul. Pentru aceasta, dacă se întâmpla să vină puţin mai târziu, îi rezervam cel mai bun loc din sală, îi ştergeam tacâmurile cu miez de pâine proaspătă şi-i alegeam porţia cea mai grasă.

Intra sprintenă ca iezii primăverii, se aşeza indiferentă la atenţiile mele dintotdeauna şi discuta cu vecinele de masă lucruri străine, încât rămâneam din nou în umbră, supus şi inoportun.

Cu mici variaţii de program, zilele se scurgeau aşa, monotone şi seci, fără străluciri de bucurii, fără speranţe de mai bine.

Apoi, soseau vacanţele în trenuri lungi şi grele. Ariadna era cea dintâi care părăsea Cernăuţii. De la fereastra compartimentului, îmi trimitea sărutări imaginare pe vârful degetelor trandafirii şi, apoi, rămânea la geam până o-nghiţeau depărtările. Îmi compensa, în felul acesta ieftin, întreaga-i atitudine bosumflată din ultimele luni şi-mi asigura, aşa, liniştea

vacanțelor. Răscolit din adâncuri nebănuite, o sorbeam, fără vorbe, atât timp până când, în locul ochilor ei mari, cu încondeieri de migdală, se aşezau cele două mamele ale ultimului vagon. Pe urmă, dădeam drumul gândului s-o urmărească pe coardele de ghitară ale şinelor, până-n orăşelul de provincie, unde presupuneam că-o aşteaptă părinții, în trăsură largă, cu cai sirepi.

Reîntors în camera de la cămin, îmi cheltuiam, apoi, zilele cele mai frumoase ale studenției, aşteptând factorul poştal, ca să-mi întindă plicuri lungi cu hârtie pânzată. Când se întâmpla ca scrisorile să mă ocolească multă vreme şi răbdarea să-mi ajungă marginea deznădejdii, mă hotăram să mă fac şi eu canalie ca alții, să profit şi eu de viață ca dânşii, să-mi înec şi eu amarul în paharul de vin al unui local de noapte. Însă, în clipele renunțării la ascetismul impus prin proprie voință, venea de dincolo, din depărtări, scrisoarea cu grafia cunoscută şi scrisul mărunt, şi atunci planurile făcute mai-nainte se destrămau toate cum se destramă-n vânt bereta păpădiei.

Locul lor îl luau, imediat, altele, cu conturări mai moi şi nuanțe mai deschise, căci Ariadnei, fiind singură în orăşelul din provincie, îi era urât fără mine. Lipsa mi-o simțea ca unei piese anatomice, demontată de propriul ei corp, şi nu dorea decât să mă vadă şi să mă sărute lung şi apăsat.

Asta, bineînțeles, atâta timp cât era departe de mine, pentru că, odată ce-o întâmpinam înfrigurat la aceeaşi uşă de vagon, se mulțumea cu aceeaşi strângere discretă de mână, lăsându-mă zăpăcit sub acelaşi portal de cămin.

Într-o seară, n-am mai putut suporta atâta enigmatism din partea adversă şi i-am zvârlit o jerbă de reproşuri aspre şi neîndurate. Eram pregătit mereu pentru deznodăminte din cele mai tragice, căci nu mai puteam suporta această orbecăire în necunoscut. Vroiam să fiu clar odată. Îmi trebuiau dovezi sigure, nu vorbe, pentru că vorbele zboară şi mint.

S-a uitat lung la mine şi a început a plânge cu lacrimi mari cât sâmburii de cireaşă. În fața căminului nu ne-am mai oprit, ca-n alte dăți, la ore fixe, ci ne-am continuat drumul prin locuri tainice şi depărtate, unde, de atâtea ori, îmi fugărisem nostalgia singur. Sub teii înfrunziți din nou de primăvară, mi-a ştampilat, înfometată, gura, ca în scrisorile

pânzate din provincie, şoptindu-mi vorbe dulci ca mierea.

Am înţeles din ele că sentimentele ei pentru mine au fost, întotdeauna, catifelate şi pure, dar că-a refuzat să le expună conţinutul în stradă, căci legătura noastră era sfântă şi nu trebuia murdărită de privirile indiscrete ale trecătorilor.

- Când vom fi la cuibul nostru, vei avea dovezi zilnice că sunt numai a ta, mi-a zis cu vocea alterată de lacrimi. Acolo mă voi manifesta aşa cum mi-o cere întreaga mea fiinţă. Aici, însă, de câte ori simt nevoia să fiu altfel faţă de tine, o frână automată îmi înăbuşe elanul, amânându-mi-l mereu pentru mai târziu. Crezi că eu n-aş vrea să fiu altfel? Crezi că-mi place să ne despărţim în faţa uşii ca doi străini? Dar, dacă momentan nu se poate altfel...

Avea dreptate. Cât de îngustă îmi fusese judecata şi ce ingrat mă purtasem cu dânsa! Când am ajuns iar la poarta căminului, uşa era, acum, încuiată. Ne spovediserăm mai bine de două ore şi mie mi se părea că abia am început. Deşi regretam că am făcut-o să sufere şi că i s-ar putea obiecta, din partea directoarei, venirea după ora legală, sufletul mi-era uşor ca un fulg. Până acasă n-am mai mers îngândurat şi abătut ca mai-nainte, ci am zburat ca mânjii cu panglici în coadă şi zurgălăi la gât.

Pe urmă, am aşteptat cuminte timpurile promiţătoare de legendă, când Ariadna îmi va deschide larg braţele ca să intru definitiv în împărăţia fericirii. Căsnicia era, după mine, ultimul refugiu al acestei vieţi ticăloase şi, deci, trebuia parcursă în armonii siderale. De aceea, ultima vacanţă, înainte de căsătorie, când, în sârşit, mi-a fost dat să trec pragul Ariadnei, să calc pe covoare moi ca muşchiul de pădure şi să simt parfumul fetei la fiecare pas, îmi părea că visez. Mă pipăiam zilnic, în plină lumină, să mă conving că trăiesc realitatea, căci nu-mi venea a crede că mi-au fost accesibile asemenea culmi.

S-a întâmplat, în plus, că, tot pe atunci, unul din demnitarii ţării a poposit sub acelaşi acoperiş cu mine şi, cum părinţii Ariadnei erau cam stângaci în faţa şefului ierarhic, l-am întreţinut eu cu vorbe ajustate şi tămâieri de ocazie. Aveam, din întâmplare, stofă de discuţie în ziua aceea, încât, la plecare, înaltul personaj s-a înclinat de-a sărutat chiar mâna doamnei Condrea, iar domnului i-a făcut, prieteneşte, „pa“ până la colţul străzii. Părinţii Ariadnei nu mai puteau de bucurie. Fata mi-a sărit de gât

ca o leoaică scăpată din cuşcă, m-a răsturnat pe divan, între pernele cu canafuri, şi m-a sărutat apăsat lângă ureche, de-am tresărit ca înțepat cu ace.

- De n-ar fi nimeni acasă, ce-aş mai face cu tine!, s-a căinat cu înțelesuri şi-a închis ochii ca să vadă, după ei, scene de tandreți străine.

- Ce-ai face?, am întrebat-o curios.

- Ai să vezi altădată, mi-a promis, cu obrajii roşii ca bujorul, şi-a ieşit din odaie, să nu bănuiască părinții că-ar pofti bucurii nepermise.

Pe urmă, ne-am căsătorit şi ne-am apucat să înjghebăm cuib cald, numai din pene şi puf. Lucrul a fost cam greu, căci, cu comandarea mobilei şi aranjarea apartamentului, săptămânile s-au multiplicat plictisitor pe nevrute. În tot acest răstimp, Ariadna a umblat, suflecată, dintr-o cameră în alta, a dat mereu ordine la bucătărie şi-a alergat în oraş să se convingă, în persoană, de trăinicia obiectelor comandate.

- Dacă nu te duci singur să vezi, îți lucrează în batjocură, îmi spunea, venind obosită.

La alintările ei încă nu îndrăzneam să râvnesc pe față, pentru că ea ar fi considerat pierderea aceasta de timp o pură impietate. În consecință, m-am resemnat să aştept vremuri mai bune, cu cer mai senin. Dar zilele depănate între casă şi birou se scurgeau anevoie, cum se scurg picurii de lichior prin filtrul de pânză. De eram la datorie, îmi părea un secol până suna ora unu. De stăteam acasă şi Ariadna trecea pe lângă mine preocupată de alte griji şi alte treburi, abia aşteptam să ies iar în oraş. Totuşi, mă întorceam, din nou, cu regularitate matematică, pentru că nu voiam să întârzii în altă parte un singur minut. Poate Ariadna va găsi timpul necesar să-şi treacă mâna peste obrazul meu, cum şi-o trece, mulțumită, pe mobilă...

Dar Ariadna rămase, mai departe, vechea Ariadnă!

La masă, mă servea cu tot ce-avea mai bun şi mai cald în bucătărie, hainele mi le călca, întotdeauna, cu cea mai mare grijă, batistele mi le împrospăta, de fiecare dată, în colonie discretă, dar, în schimb, nu ieşea în prag să mă conducă ataşată, nu mă săruta, ritualic, pe liziera frunții, nu-mi spunea nume dezmierdătoare ca să mă simt aproape, şi asta mă durea. Mă simțeam, în fața ei, străin, ca un copil cules de pe drumuri, pe care-l îngrijeşti distant, din simplă datorie. Şi nu vroiam aşa. Doream să

fiu liber de povara semnelor de întrebare, să ştiu şi eu că am un sprijin solid, de care să mă reazăm în vreme de furtună, să fiu şi eu părtaş la aceleaşi dureri şi aceleaşi bucurii, odată cu dânsa.

Pentru că socoteam că e timpul suprem ca să ajung, odată, în posesia acelor calităţi, m-am hotărât, din nou, să-mi cer drepturile lipsă.

Ariadna a prevenit furtuna, căci m-a întâmpinat, într-o seară, în halat de mătase, cu părul ondulat şi ochii mari. Înflorită de surâs, m-a condus prin toate odăile îmbălsămate de miresme, mi-a arăta nimicurile achiziţionate în ultima vreme, m-a consultat asupra recentelor schimbări de tablouri şi şi-a plecat capul pe umărul meu, ca să-mi asculte cuvântul. Am aprobat-o în toate, căci peste tot era numai gust şi fantezie. Lumina se filtra discret prin cristaluri mate, luciul oglinzilor reflecta colţuri nebănuite de încăperi, plante exotice străjuiau pereţii în culori palide, iar colo, în fund, din cutia de radio se auzea muzică stinsă din nu ştiu ce operă de Weber.

Am prins-o-n braţe şi-am învârtit-o de-a ameţit.

- Ada, eşti un înger!

Mi-a luat capul în mâini şi m-a sărutat lung, să-mi curme răsuflarea. Apoi şi-a încolăcit braţele în jurul gâtului meu subţire ca vrejul şi m-a tras după dânsa.

- De acum sunt a ta, toată a ta, oricum şi oricând. Vino mai aproape, să te simt întreg, din cap până-n picioare. De atâta timp aştept clipele astea...

- Dar eu!...

Mai aproape n-am putut veni, pentru că tocmai atunci s-a deschis uşa de la bucătărie şi-a intrat servitoarea.

- Cuconiţî, Vasîli o gatit di crapat liemnili. De-amu s-a poati duci acasî?

- Fire-ai tu al dracului de proastă şi necioplită!, am izbucnit cu toată revolta. Acum te-ai găsit să intri?! N-ai mai putut aştepta?

- Ce-i de vină dânsa?, a sărit, împăciuitoare, Ariadna şi-a ieşit să-i plătească ziua lui Vasile.

La reîntoarcere, n-am mai putut restabili aceleaşi punţi de mai înainte. Lipsea fluidul care să ne apropie iarăşi, iar la artificialităţi n-am vrut să recurg. E drept, supărarea îmi trecuse dintr-odată, dar o senzaţie

stranie de neîmplinire a stăruit în mine multă vreme. Ca să mi-o satisfac, am hotărât să iau o lună de concediu şi, stând acasă, lângă Ariadna, să mă îmbib de întreaga-i ființă până la refuz. Mă gândeam că poate în felul acesta voi deveni şi eu om în toată firea, cu gândul scuturat de obsesie. Ariadna, însă, nu mi-a aprobat intențiile. M-a trimis la poştă să telegrafiez celor din oraşul de provincie să vină să ne vadă instalați.

Au răspuns, la comandă, milităreşte, şi sărutările au curs gârlă pe nas şi pe gură. Cu toată piramida de cadouri depozitate la intrare, eu am rămas indispus şi amărât. Siguranța după care râvnisem atâta o vedeam, iar, amânată fără termen. Din pricina aceasta, devenisem indiferent, de parcă nu eram la mine acasă, mâncam din simplă obligație, iar datoriile mi le făceam mecanic, ca o maşină de rechiziție.

- Ce ai? Ce-i cu tine?, m-a întrebat, intrigată, soacra, observându-mi rezerva. Eşti bolnav? Vă lipseşte ceva? Eşti nemulțumit?

- Nemulțumit? De ce? Dimpotrivă!

Adevărul l-am ascuns. Mi-era teamă să nu mă râdă cumva, căci nu toți oamenii prețuiesc ceea ce se cheamă suflet. Totuşi, între mamă şi fiică au avut loc oarecari discuții, referitoare la mutra-mi plouată, căci Ariadna veni să mă întrebe:

- Ce te doare de eşti supărat?

- Nu mă doare nimic, Ada!

- Atunci, de ce-i bosumflarea asta?

Cuvintele din urmă m-au distanțat, dintr-odată, de parcă m-ar fi aruncat un resort înapoi la zece metri. Dacă spunea „indispoziție", poate i-aş fi mărturisit şi acum eternul vierme ce mă rodea la rădăcină. Dar, aşa, mi-am dat seama că e străină față de mine şi că poate nu mă va pricepe niciodată. De aceea, am rămas cu porțile sufletului închise şi-am ridicat din umeri:

- Nu ştiu de ce-i bosumflarea asta! Desigur, fără motiv.

- Hai, spune-mi!, m-a rugat cu voce domoală, de cadână. Suferi de ceva şi nu vrei să-mi spui...

- Cum îți închipui una ca asta!, am râs ironic şi-am lovit-o pe coapse în semn de reproş.

- Va să zică nu vrei?!...

- ...?!

A plecat supărată, am rămas supărat. Ore întregi, zile de-a rândul. De atunci, mă purtam cu ea cavalereşte, dar fără apropierea comunicativă şi prietenească de altădată. Mi-am zis că, în definitiv, de ce să-i aştern la picioare numai eu ființa-mi devotată şi ea să calce pe lângă mine dârză şi țanțoşă ca pe lângă un sclav cumpărat. Ia să-i plătesc cu aceeaşi monedă, să vadă ce nedreaptă e!

Mi-a observat atitudinea şi m-a dojenit.

- Tare eşti copil, Sandule! Vezi că, acum, sunt părinții la noi şi nu se poate să fiu altfel cu tine. Lasă, mai pe urmă...

- De ce mi le spui astea?, m-am prefăcut că nu-i pricep tânguirea.

- Pentru că te văd schimbat față de mine, a lăsat ochii în jos, cu o uşoară umbră de durere.

- Schimbat? Eu?

- Da, tu! Nu mă mai acoperi cu pledul, înainte de stinsul luminii nu mă mai opeşti din lucru, când fac exces de hărnicie, nu-mi mai comunici nimic de la birou, iar când pleci în oraş mă săruți scurt, cu buzele strânse, de parcă aş fi o mătuşă cu obraz pământiu şi pielea zbârcită.

- Tare eşti copil, Ada! Vezi că, acum, sunt părinții tăi la noi şi nu se poate să fiu altfel cu tine. Lasă, mai pe urmă...

A făcut ochii mari şi, dezarmată, a-nceput a plânge:

- Eşti rău, Sandule! Nu vrei să mă-nțelegi.

- Ba te-nțeleg prea bine, am răspuns cu toată sinceritatea. Te-nțeleg atât de bine încât încep să regret ce-am făcut...

Mă gândeam că poate la brațul altuia ar fi urcat cărarea vieții mai uşor, cu pasul mai liber. Nu odată am văzut-o, în societatea prietenilor, zglobie şi sprințară ca o libelulă. Cu mine, însă, e întotdeauna posomorâtă şi tăcută ca un delicvent când îl escortează jandarmii. Se vede că prea îi cad povară grea, căci prea am multe pretenții. De aceea, ca să nu-i mai adumbresc şi restul zilelor însorite, m-am hotărât să-mi mențin propunerea şi să ne desfacem firele.

- Cât mă va costa despărțirea nu interesează. Lucrul principal e să te simți tu bine.

- Vai, ce gânduri urâte ai, Sandule!, s-a căinat Ariadna, cu lacrimile prelinse pe epidermă. Cu ele îmi jigneşti tot ce am mai sfânt şi mai curat

în întreaga mea ființă. Fii cuminte, te rog. Să nu te mai aud aşa, că mă doare.

I-am şters plânsul cu batista şi-am căutat să fiu iar „cuminte". N-aveam dreptul să mă port astfel cu ea, căci ea doar îmi dăruise situație, leafă, adăpost şi mobilier. În schimbul lor, eu n-am depus decât o simplă hârtie ştampilată violet şi iscălită de trei ori indescifrabil. Prin urmare, trebuia să tac şi să aştept. Să aştept până la capătul răbdării.

Şi am aşteptat cu întreaga mea putere de voință, până când în mijlocul nostru a răsărit o momâie mică şi neagră, cu nasul mare cât un bob de soia. Când a venit ființa aceea scurtă, cu ochi albaştri ca marea tireniană şi părul blond ca nisipul plajelor fierbinți, eram în inspecție. Reîntorcându-mă acasă, am găsit-o instalată pe perina Ariadnei, în broderii albe şi panglici, şi-am rămas înmărmurit. Ariadna o privea cu ochii mari, numai devotament şi admirație, cum îşi privesc sculptorii operele lor de artă.

- Moştenitorul!, mi-a şoptit palidă şi obosită. Îți place?

Am înțeles din zâmbetul ei că o bună parte din ceea ce mi se cuvenea mie a luat, definitiv, alt drum şi că persoanei mele nu i se va rezerva, de acum înainte, decât un rest neglijabil, pe care cine ştie când îmi va fi dat să-l mai văd. Cu toate acestea, n-am abandonat nici mai târziu speranța. Nici chiar atunci când, din cealaltă parte a perinei de suferință şi triumf, a apărut o altă momâie, de aceeaşi factură. Credincios promisiunilor date, am aşteptat, mai departe, vremurile bune, cu cerul adânc şi senin.

Dar distanța dintre mine şi Ariadna a rămas aceeaşi şi mai târziu, când copiii au crescut şi-au căpătat aripi de joacă. Faptul nu m-a putut lăsa indiferent, ci m-a consumat mereu, până am ajuns, la un moment dat, într-un hal de nervi de eram de nerecunoscut. Ca să mi-i destind în voie şi să uit de necazul ce-mi caria sufletul în fărâme, am luat calea spre mare şi m-am instalat pe țărm.

Aici, însă, s-a repetat aceeaşi poveste de acasă, căci, imediat ce-am început să respir mai liber şi să mă debarasez de obsesia cunoscută, am primit plic lung cu hârtie pânzată. Ariadna îmi scria că mă aşteaptă cu brațe dornice şi buze însetate şi eu iar nu mai ştiam ce trebuie să cred. Şi, atunci, ca să-mi mai pun, din nou, spre dezlegare eterna problemă

încurcată, mi-am ridicat ochii din prundişul scrâşnitor al aleii şi i-am lăsat să hoinărească pe fusta cu volane a mării, până departe, în zare, unde mă chemau glasuri ademenitoare de sirenă în unduirea ritmică a talazurilor înspumate...“ (Revista Bucovinei, nr. 8/1942, pp. 323-331).

„Picături de minte“

În 1912, când Cincinat Pavelescu publică, în „Junimea literară“, primele sale epigrame (urmat, curând, şi de A.C. Cuza), genul acesta literar „minor“ place atât de mult încât încep să-l practice şi personalităţi ale scrisului bucovinean precum George Voevidca, Nicolae Tcaciuc-Albu, Dragoş Vitencu, Vasile Posteucă sau savantul Vasile Bogrea, fiul unor vlahi balcanici, stabiliţi la Dorohoi, care, ca şi Sextil Puşcariu, a însemnat mult pentru Bucovina.

Poetul George Voevidca avea să plătească pentru satira epigramistică din finalul ultimei lui cărţi de poezie, satiră pe care am reprodus-o în capitolul care-i este dedicat şi care „construia“ din epigrame aparent disparate un pamflet împotriva bolşevismului. Ca epigramist, Voevidca era un „bijutier“:

„Senatorul la o sindrofie

El tace şi întruna cască.
Manifestarea e firească,
Dar nu-i exemplu de urmat:
Nu suntem la... Senat.

Medicul

El are calităţi alese:
fumează pipă, bea şi-i chel.
E prisoselnic însă-adese
bolnavii mor şi fără el!

Unui amic

Puțini sunt de părerea ta,
cum că urechi ai mititele –
În schimb, cred mulți precum cred eu:
că-i mare... golul dintre ele."

George Voevidca profesionalizase epigrama, aşa că şi discipolii săi aveau să se ivească în curând, alegându-se, fireşte, din rândul poeților. Alți poeți au scris doar ocazional epigramă, înlocuind, încetul cu încetul, în cuprinsul revistelor bucovinene umorul tradițional, snoava.

Printre primii epigramişti bucovineni „de ocazie", îl aflăm pe distinsul profesor cernăuțean N. Tcaciuc-Albu, care se amuză pe seama:

„Unei domnişoare mai în vârstă

Că-s ştrengari, te iau de guşă,
Ne vorbeşti despre băieți.
Dacă stai mereu la uşă,
Cum să fugă, prin păreți?

Unui politician debutant

Eşti, la tânără etate,
„Tare" în duplicitate;
Dar de-i mai îmbătrâni
Firea ți-o vei împătri?"

(Junimea literară, nr. 7-9/1933, pg. 25).

Un alt poet, „iconarul" Vasile I. Posteucă, foloseşte epigrama pentru a şarja amical în favoarea izbânzilor poetice ale generației sale, a „neamului poeticesc", cum formula, în „Tarot", Mircea Streinul:

„Lui E.Ar. Zaharia, autorul poeziei „Moment“

E răzvrătire-n firmament
şi fulgere aprind tăria:
i-a pastişat, pesemne, un moment
E. Ar. Zaharia.“
(Junimea literară, nr. 1-6/1932, pg. 239).

Dragoş Vitencu, ocupându-se de „poşta redacţiei“ la „Revista Bucovinei“, nu ratează ocazia de a se amuza şi pe seama sa, şi pe seama versificatorilor fără talent:

„În loc de autobiografie

Biografia mea-i o carte
Pe care-o scrie Dumnezeu,
Când va fi gata, rog să-i cereţi
Un exemplar în contul meu.
(Junimea literară, nr. 1-6/1932, pg. 187).

Colaboratorului X

Ai scris versuri „cu picioare“
Într-o cantitate mare;
Dar se-ntreabă-ntreg poporul:
Le-ai gândit tot cu piciorul?

Aceluiaşi

Face versuri cu picioare
Şi-n revistă nu încap;
Vina noastră este oare
Că n-au cap?“
(Junimea literară, nr. 1-6/1932, pg. 34).

Istoria literară l-a „statutat“ pe George Voevidca drept „cel mai mare epigramist bucovinean“, deşi Voevidca a fost doar primul mare epigramist, el având în ostrițeanul Eusebie Hotinceanu un discipol vrednic şi care, tocmai de asta, şi-a depăşit maestrul.

Eusebiu Hotinceanu (1883-1940)

Eusebiu Hotinceanu s-a născut la Ostrița, lângă Cernăuți, în 21 mai 1883. Jurist de marcă al Bucovinei şi politician atipic (plin de duh, vertical şi energic), Eusebiu Hotinceanu a practicat satira acidă, dar şi mărturisitoare. În 1927, a publicat volumul „Mustul fiert“ pentru ca, în anul următor, 1928, să înființeze superba revistă „Satirul“, care avea să apară doar până în 1931. În anii săi de activitate parlamentară, Hotinceanu a mai publicat două cărți de satiră şi epigramă, „Picături de minte“ (1937) şi „La punct“ (1939), ambele, ca şi prima lui carte, la Cernăuți, apoi, în 1940, pe vremea devastatorului cutremur, a avut neşansa de a se afla la Bucureşti şi de a se număra printre victime.

Eusebiu Hotinceanu a fost un om de mare curaj, care nu ezita să-i atace, când se aflau în plină glorie, pe Hitler sau pe Musolini, dar şi pe fruntaşii politicii româneşti. În 1927, când publica „Mustul fiert“ şi când în Europa se căutau soluții pentru ținerea în frâu a Germaniei, Hotinceanu sfătuia, în finalul satirei „Deslegarea“, cu aptitudini de mare epigramist: „Vreți Germania să fie / chiar distrusă pân‘ la anu? / Trebuie s-o guverneze / doar familia Brătianu!“.

Lumea politică românească a avut, mereu, în Eusebiu Hotinceanu un „iconar“ acid:

Muntenilor, în vremea crizei de sare

Voi duceți lipsă şi de sare,
Când țara-atâtea ocne are
Şi deputați avem o gloată
Ce-s buni doar sare ca să scoată.

Chestiunea a rămas, desigur, de strictă actualitate, ca şi cea a iredentismului, căreia Hotinceanu îi găseşte o la fel de insolită rezolvare ca şi în cazul „crizei de sare“:

Maghiarilor care cer revizuirea tratatelor de pace

Barbari hapsâni şi hrăpăreţi,
Pământul nostru sfânt îl vreţi!
Vi-l dăm cu drag, vi se cuvine,
Dar la... doi metri adâncime.

La fel de tăios zugrăveşte Eusebiu Hotinceanu şi corupţia, care macină ţara dinspre politică, dinspre justiţie, dar şi dinspre biserică (celebrele jafuri asupra Fondului religionar):

Unor magistraţi

Mârzescu, dac-ar învia
Şi ar citi sentinţa voastră,
De bună seamă-ar exclama:
„Ce? Legea mea-i atât de proastă?!“.

Unui avocat care poartă lanţ de aur la mână

La mână lanţ de aur are
Şi toată lumea se întreabă:
De ce un om aşa detreabă
nu are lanţ şi la... picioare?

Mitropolitul Visarion a destituit
pe funcţionarii incorecţi

Şi la Fond, şi-n Eparhie,
Mulţi tâlhari sunt şi mişei!

Deşi-i sfântă, Prea Sfinţite,
Ia mai dă cu **cârja-**n ei!

Jandarmilor, la alegerile din iulie 1927

De v-aţi purta voi totdeauna
Cum la alegeri vă purtaţi,
Toţi cei cinstiţi ar fi la ocnă
şi toţi ocnaşii... deputaţi.

Personalităţile politice extremiste ale Europei anului 1937, dar şi războiul din Spania, au parte de riposte epigramistice extrem de... raţionale:

Beligeranţilor din Spania

Castelelor din Spania,
La voi eu mă gândesc:
Nebunii vă visează,
Nebunii vă zdrobesc!

Lui Musolini, care împinge Italia în război

Ţara ta întreagă
E-n cămaşă neagră,
Dar al tău orgoliu
Să n-o-mbrace-n doliu!...

Lui Hitler, care vrea război

În cămaşa ta cea brună,
Ai salvat ţara străbună!
Faci război, ai tăi te pun
În cămaşă de nebun!...

Sunt multe şi minunate, dar din păcate şi uitate, epigramele şi satirele lui Eusebiu Hotinceanu, deşi nu toate direct acide, păcatele neamului, de pildă, fiind discret sugerate/mustrate prin elogierea unor personalități:

Lui Iorga, marele român

În țara asta ca să fii
Tu prim-ministru nu răzbeşti,
Cu toate că tu Rege eşti
Al vieții noastre româneşti!

Maniu, marele om de stat, nu are nici o decorație

Maghiarii chiar te-au decorat
Că te-au lăsat... nespânzurat;
La noi, onoruri ți s-au dat
Că te-au lăsat... nedecorat!

Lui Pan Halipa, unionist basarabean,
bătut şi arestat la Soroca

Unionist şi fost ministru,
Mănânci bătăi şi închisoare!
Vedea-vei, între Prut şi Nistru,
Sub liberali, „minunea“ oare?

În lirica românească, epigrama rămâne un gen minor precum proverbialii „struguri acri“, la care vulpea n-a putut ajunge. Eusebiu Hotinceanu a transformat-o în artă, dovedindu-se a fi un poet adevărat. Satiric, deci dotat şi cu spirit, dar poet.

Alexandru Bolohan (1914-197?)

Alexandru Bolohan, un virtuoz al poeziei în formă fixă (sonet, rondel, epigramă), s-a născut la Stanislav, în Polonia. A făcut studii gimnaziale la Suceava şi Cernăuţi, până în 1931, tot la Cernăuţi absolvind Facultatea de Litere şi Filosofie, în 1938. A funcţionat ca profesor în învăţământul secundar din Bucovina, iar din 1954 s-a stabilit la Braşov, unde a lucrat ca bibliotecar şi, apoi, ca traducător la Institutul forestier.

Alexandru Bolohan a publicat două cărţi de epigramă, „Catrenele mele" (1937) şi „Epigrame" (1942), aceasta din urmă salutată „în fugă" de Dragoş Vitencu, precum şi un volum de sonete, „Viorile auzului" (1943), cartea scufundându-se, ulterior, în anonimat, odată cu autorul ei, în ciuda faptului că, în 1971, mai publică o carte de epigrame, „Surâs tangent". Poate că nu e drept să-l destinăm definitivei uitări, privindu-l cum „trece ca un nor pe ape", din moment ce scrierile sale şi ale tuturor uitaţilor fac parte din zestrea noastră. De fapt, din zestrea pe care trebuie să o încredinţăm viitorimii. Atâta cât este şi aşa cum este.

„A. Bolohan: „Epigrame". Genul filigran al epigramei, pe care generaţia lui Cincinat Pavelescu l-a ridicat la culmile perfecţiunii, nu prea are la contemporani cultivatori de succes. În afară de descendenţa Pavelescu, Nicolae Crevedia şi încă puţini, nu cunoaştem epigramişti români tineri care s-au afirmat. În Bucovina, epigrama de rafinament îl are pe George Voevidca, iar cea de circulaţie cotidiană pe Eusebie Hotinceanu. Domnul Bolohan a sărit în arenă aruncând ţepuşuri ca cea care urmează: Iconomului Raz // Are-o fire curioasă / Iconomul T.H. Raz / Căci, cu toate că nu doarme, / Niciodată nu e treaz" (Dragoş Vitencu, Revista Bucovinei, nr. 8/1942, pg. 344).

„Reverie

Aştept năvalnic serenada serii
să-mi spună de venirea ta fugară,
s-ascult iubirea ca pe o vioară,
când în grădini de-argint se culcă merii.

Aştept privirea ta, doinire rară,
să-mi spună-n zâmbet tainele durerii;
şi buclele-ți s-alinte proza vrerii
ce-mi svâcne-n suflet aprigă, amară.

Şi de vei trece ca un nor pe ape
şi mâna-ți va tresare-n ale mele
ca inima de rândunea – să scape,

iar gându-ți se va pierde în mărgele
– sărutul cel de freamăt să-l adape –
cununi de vis voi împleti din ele”.

(Revista Bucovinei, nr. 9/1943, pg. 440)

„Bucovina eroică şi mucenică“

Începuse războiul iar viitorul, vorba lui Theodor Mazilu, nu mai era ce-a fost. Mulţi dintre poeţii Bucovinei zăceau prin puşcăriile sau lagărele de concentrare ale epocii antonesciene ca simpatizanţi sau ca membri activi ai mişcării de dreapta. La orizont, soarele sângera. Se arătau semne că, în curând, toate se vor dovedi deşertăciuni ale deşertăciunii, inclusiv literatura, inclusiv sufletul, simţirea. Urma să se împlinească sortirea muţeniei, cu cărţi şi reviste arse, cu luminători ai neamului schingiuţi sau ucişi prin puşcării, cu cărturari care vor curăţa canalele oraşelor sau vor presta munci necalificate prin întreprinderi obscure.

Bucovina reală, cea conştientă de viitor, deja pribegea sau doar se pregătea de pribegire, de umilinţă, dar fără a renunţa la trăire. În vremea aceea, a dictaturilor (regală, antonesciană) care, indirect, pregăteau cea mai sângeroasă dictatură, se scria cu disperare, de parcă oamenii ar fi vrut să-şi adăpostească sufletul, să-l ferească din calea urgiilor. Deja nu mai aveau altă identitate decât cea a operei, decât „un nume încrustat pe-o carte“, un nume mai enigmatic pentru viitorime decât cel al celui mai vechi truditor al „neamului scriitor“, despre viaţa căruia putem afla aproape totul, pentru că există mărturii. Doar despre scriitorii „Bucovinei eroice şi martire“ nu putem afla mare lucru, cu excepţia celor ai căror urmaşi au supravieţuit. Tocmai de aceea, în perioada asta din pragul contemporaneităţii nu prea întâlnim contururi, ci numai lumini. Adică opere mai mult sau mai puţin importante, la auzul cărora docţii pot strâmba din nas, dar faţă de care noi avem datoria tezaurizării şi pentru că în textele acelea, abandonate prin publicaţiile vechi, încă pulsează visele şi neliniştile bunicilor şi părinţilor. În textele acelea trăim şi noi, iar dacă vom căuta cu luare aminte, probabil că ne vom şi găsi.

Aurel Vasiliu (1889-1976)

Am îndoieli că Aurel Vasiliu ar fi una şi aceeaşi persoană cu Aurel V. Sânger, cel născut la Huşi, în 19 iunie 1889, mort la Cluj-Napoca, în 27 aprilie 1976. Am îndoieli pentru că poezia lui Aurel V. Sânger este de un rudimentar tradiționalism, în vreme ce poezia semnată cu numele lui Aurel Vasiliu, doar vag tradiționalistă, impresionează prin imagini baladeşti insolite şi prim metafore largi, încăpătoare. La Aurel Vasiliu „trec oamenii şi anii / Cum trec de-a pururea țiganii“, în vreme ce la casa lui „din lumea ceialaltă / Vor străjui doi plopi la poartă, / Când viața pământească va fi moartă”, schimbările acestea de planuri mit/realitate, realitate/mit regăsindu-se aidoma şi în prozele lui Aurel Vasiliu, inclusiv în cea pe care o voi reproduce ca mărturia, nuvela „Pan Lazăr“.

Aurel Vasiliu, membru al Societății Scriitorilor Bucovineni, critic literar „de serviciu“, dar responsabil, de ținută şi plin de noblețe, a fost un poet şi, mai ales, un prozator temeinic, un adevărat „iconar“, care exploatează, cu imaginație şi cu dibăcie, cele trei relaționări: credință, dragoste, lut. Tocmai de asta am îndoieli că tot el ar fi, şi încă în 1943, autorul unor versificări fără miez (Aurel V. Sânger) precum: „Păduri de brad... miresme de răşină... / Tăcere împietrită-n care sapă, / Cu ciocănaşe de argint şi apă, / Şoapta pârâului cu unda lină. // Prin codri zimțuiți pe creste, / - Frunte de foc – luna răsare: / O Cosânzeană din poveste... / Brâu de lumină lunecă pe zare. // Înăbuşite-n brazi şi prund, / Trec unde repezi, şerpuind sub lună: / Şopârle, scânteind, s-ascund / În fund de codru şi genună. // Sub scânteierea blândă, caldă / A stelelor, în apa rece, / Trup tremurat şi luminos se scaldă, / Când, peste valuri, luna leneş trece.“ (Emil Satco, Antologia poeților români din Bucovina, pg. 53).

Punând astfel de texte față în față, precum şi celelalte, publicate cu semnătura „Aurel V. Sânger“ în „Revista Bucovinei“, acolo unde Aurel Vasiliu semna şi cu acest nume, mă îndoiesc asupra identității celor doi. Poate că mă înşel (mărturiile, totuşi, lipsesc), dar, şi în cazul în care cele două nume ar desemna o aceeaşi persoană, rămâne o datorie, cea față de prozatorul Aurel Vasiliu, învrednicit la memorie prin detaliile de viață bucovineană şi prin chipurile pe care le-a zugrăvit cu un remarcabi har scriitoricesc.

„Generații

Pe la fereastra mea trec oamenii şi anii
Cum trec de-a pururea pribegi țiganii
Sub coviltire, duşi de vânturi şi de soartă,
Aşa şi vremea trece funză moartă,
Aşa trec zilele spre nicăiurea
Ca să ne poarte tot mereu aiurea,
Ca să acopere morminte şi cărări,
Să rătăcim la întâmplare peste zări,
Să ne-afundăm în veacuri de uitare
Pâraie ce se pierd în fund de mare.

Pe la fereastra mea trec oamenii şi anii
Cum trec în fiecare dimineață spre ogor țăranii
Să zvârlă-n brazde noi seminţe,
Vin zilele cu-avânturi şi cu biruințe
Pe care să le samene în alte generații
Ce se înghesuie din urmă-nlănțuiți ca frații
Ca să răstoarne în morminte-naintaşii.
Îi simt în urma mea cum bat haitaşii
Şi încolțesc un cerb slab şi bătrân;
Iar moartea stă în coastă, cu chip spân,
Rânjind de ultima sforțare
A cerbului căzut lângă hotare.

(Junimea literară, 1932, pg. 200).

În altă lume

La casa mea din lumea ceialaltă,
De sub cupola limpede şi-naltă
A cerului fără sfârşit
(Nu dinspre ziduri afumate, de granit),
La casa mea din lumea ceialaltă

Vor străjui doi plopi la poartă,
Când viața pământească va fi moartă
Şi eu voi fi scăpat de chin
Sburând în nesfârşit senin.

La casa mea din lumea ceialaltă,
Voi asculta izvoarele cum saltă
Printre prundişul de argint
(N-am să ascult pe oamenii ce mint
Şi certurile aprige, cotidiane),
Cu umbre delicate, diafane
Voi discuta-n câmpia Elisee,
Pe când o blândă melopee
Ne va-ntovărăşi printre boschete.
Prin ierburi şi în aer ca rachete
Vor împroşca lumină licuricii;
Cu glasul ciripit al pitulicii
Mă va chema o umbră mlădioasă şi înaltă
În casa mea din lumea ceialaltă."

(Junimea literară, 1932, pg. 227).

„Pan Lazăr

De la parter şi până la etajul trei, în tot blocul de la Nr. 75 A, nimeni nu-i ştia alt nume decât pe acela de Lazăr, după cum pisica proprietăresei se chema Miți, iar jăvrica cuconiței nostime de la etajul întâi era Zizi. Dar, fiindcă toată lumea ştia că Lazăr era tare măgulit dacă îi mai adăugai şi titulatura de „Pan" şi fiindcă nimeni nu avea ceva de pierdut şi, mai ales, fiindcă toți locatarii cunoştea versul lui Lafontaine „On a souvent besoin d'un plus petit que sol", de aceea numele lui obişnuit era Pan Lazăr, deşi era numai portarul blocului. Locuia, însă, la mansardă şi nu la subsol, ceea ce impunea şi mai mult, cu toate că îmbrăcămintea lui din zilele de lucru avea un lustru suspect şi aducea cu o carapace de broască. De altfel, şi capul lui ras, şi fața spână, scofâlcită, şi gura ştirbă,

şi gâtul lung îi completau această asemănare.

„Broasca țestoasă“ trebăluia toată săptămâna, din pivniță până în pod, şi mai avea vreme să povestească şi câte o întâmplare misterioasă din locuri şi timpuri neprecise, existente poate numai în închipuirea lui. Probabil că în apa tulbure a aceleiaşi fantezii se înecase şi amintirea copilăriei şi tinereții lui. Nu-i de mirare, dar, că Pan Lazăr nu-şi cunoştea nici vârsta, nici locurile copilăriei. Şi nici din zbârciturile feții lui spânatice nu ai fi putut să deduci mare lucru. Graiul lui Pan Lazăr era tot atât de puțin edificator asupra originii sale: împiestrițat cu tot felul de elemente disparate; era peticit, ca şi costumul de pe dânsul, cu vorbe huțule, rutene, germane, române, polone, printre care se mai amestecaseră şi unele elemente greco-latine, de la un fost stăpân, profesor de limbi clasice, cum şi unele franțuzisme, de la o stăpână cu ifose franțuzomane.

Dacă toată săptămâna Pan Lazăr robotea, cărând lemne sau măturând, în schimb sâmbăta, seara, începeau pregătirile pentru cea mai solemnă zi: îşi spăla cu peria şi săpunul pantalonii şi pălăria, se bărbierea (fără oglindă), îşi lustruia ghetele peticite. Duminica, dimineața, se ducea la biserică, îngenunchia în cel mai ascuns colț şi se ruga adânc, cu umilință, pentru toate păcatele săptămânii, până ce simțea deasupra cheliei adierea mângâietoare a blagosloveniei Tatălui ceresc.

*

E o după-amiază de Duminică. Soarele de început de primăvară a scos cârduri roşii de „vacile Domnului“ pe garduri şi pe ziduri; zvârle din belşug aur şi argint topit în bălțile din mijlocul străzii. Pan Lazăr merge, gândindu-se câte săptămâni în şir ar putea bea cu atâta aur risipit cu dărnicie de sfântul soare pe toate drumurile. Ca nişte ghiocei cu bucle blonde, au ieşit la fereastra internatului de orfane nenumărate fețe palide, cu ochi neastâmpărați.

Una din fetițe strigă lui Pan Lazăr în glumă:

- Sărbători zăpăcite!

Apoi, toate, în cor, repetă râzând:

- Sărbători zăpăcite, sărbători zăpăcite...

Pan Lazăr se opreşte şi râde, fără să ştie de ce. Îşi aduce aminte că, peste două săptămâni, e Paştele şi răspunde:

- Sărbători fericite!, şi-şi scoase, cât mai ceremonios, pălăria

verzuie, strălucitoare.

Deodată, un nour a acoperit soarele. O supraveghetoare a apărut în spatele fetițelor, care dispar ca un stol de vrăbii. O tăcere şi o singurătate s-au lăsat peste oraş şi în sufletul lui Pan Lazăr, care-şi târăşte paşii în lungul străzii... De când s-a trezit pe lume, tot singur a fost. În jurul lui, numai pustiu. Copiii râd de dânsul şi fug.

Soarele râde, iarăşi, scăpând de după nour şi casele zâmbesc de strălucire. Un fluture portocaliu flutură înaintea lui Pan Lazăr, care-l urmăreşte cum se aşează când ici, când dincolo, cotind pe străzi tot mai mărginaşe, până ce au ajuns în câmp. Aici, cerul e mai larg, mai străveziu – cupola înclinată departe, pe coline fumurii. Iarba de-abia a încolțit de un verde proaspăt, împestrițată de zăpada ghioceilor.

Pan Lazăr s-a lungit cu fața în sus, invăluit de mireazma pământului reavăn şi în zumzet molcom de gâze dezmorțite în soare. Fluturele zboară cuminte, când pe o floare, când pe alta, până ce şi-a găsit un tovarăş, cu care să se ia la întrecere. Pan Lazăr vorbeşte cu glas tare:

- Hm, ați fugit şi voi, derbedeilor! Acu-i vremea îndrăgostiților...

Îşi aduse aminte de tânărul de la etajul trei, care mâzgăleşte şi scrie zi şi noapte. „Mâzgâlici“, cum i-a zis Pan Lazăr, ale cărui scrisorele i le-a strecurat el, toată iarna, duduicii Lili, de la etajul doi. Între cele două etaje sunt înțelegeri discrete şi sfioase, care, acum, în primăvară, trebuie să înflorească amețitor.

- Oare pe unde or fi hoinărind, acum, hulubaşii mei?

Dintr-odată, amintirea lui Pan Lazăr se deschide ca o poartă de aur, prin care se vede pe dânsul trecând, demult, într-o tinerețe primăvăratică, ducând de mână o fată zburdalnică şi albă ca o floare de măr...

... A fost odată, pe când lumea basmelor era aievea pe pământ... a fost un împărat şi o domniță. Şi domnița avea o căpriță aşa de neastâmpărată, că nimeni nu o putea păzi. Şi căprița avea lâna cu totul şi cu totul de aur. Iar împăratul a dat sfoară-n țară: Cine va păzi căprița trei zile are-mpărăția şi domnița. Iar de nu, unde-i stau picioarele îi va sta şi capul. Şi s-au perindat prinți din toată lumea, dar n-au putut-o stăpâni.

Într-o zi, iată că sosi la castel şi un pribeag din toată lumea. Ducea în dar domniței un crin roşu, ce-şi împrumutase carminul din seva sângelui

rătăcitorului necunoscut. Şi crinul pâlpâia ca o flacără, căci era crinul dragostei.

- Ce vrei?, l-a întrebat împăratul.

- Vreau să păzesc şi eu căpriţa cu lână de aur.

- Bine. Trebuie s-o duci, trei zile, la păscut în pajiştea romaniţelor, a brânduşelor şi a crinilor. Dar nu cumva să dispară, c-apoi...

A stat o zi întreagă în pajiştea romaniţelor, unde mireazma era aşa de ameţitoare că tânărul adormi. Dar căpriţa nu mai dispăru ca altădată, căci crinul roşu al dragostei strălucea atât de atrăgător, încât nici o vieţuitoare nu mai putea să se îndepărteze. La fel s-a întâmplat şi în ziua a doua, în pajiştea brânduşelor. În ziua a treia, în pajiştea albă de crini, parfumul era aşa de pătrunzător că flăcăul adormi numaidecât, adânc. Domniţa, curioasă, vru să afle de ce nu mai fuge ca altădată căpriţa. Când ajunse în câmpul crinilor de zăpadă, zări, de departe, crinul roşu, care-şi împrăştia lumina fascinantă. O putere nevăzută o atrăgea spre flăcăul adormit cu crinul între degete. Lângă el, veghea supusă căpriţa. O curiozitate nestăpânită o făcu să rupă floarea de foc, să-i smulgă petală cu petală. Un vânt neaşteptat izbucni şi împăştie ca pe nişte scântei, în toată pajiştea, petalele. Toţi crinii s-au înroşit, prefăcându-se în bujori. Trupul domniţei se subţie în lujer mlădios, iar faţa împrumută albeaţa crinului...

Voinicul s-a trezit cu o mare durere în inimă. Din rana sufletului se strecurau picături de sânge şi tristeţe. Se sculă în picioare: căpriţa, nicăieri. Rămase mirat de schimbarea pajiştei. Se îndreptă spre crinul alb, pe care îl sărută. Apoi simţi o mare dorinţă de a pleca cât mai repede, cât mai departe. De atunci, s-a rătăcit în lume şi umblă hai-hui. Iar dacă n-o fi murit, apoi umblă şi astăzi, singur şi fără nici un rost...

*

Pan Lazăr cască, trezindu-se, şi, când se întinse, simţi un junghi în coastă; se înserase şi un vânticel răcoros adia printre brânduşe. Mireazma era şi mai ameţitoare.

- Tii! am adormit ca în basm...

Puzderii de stele mărunţele scăpărau scântei, sus, în adâncul cerului. Pe coasta dealului, urcau spre Dumnezeu nenumăraţi licurici. Pan Lazăr se îndreptă încet spre oraş. Simţea în inimă o adâncă durere şi

parcă picături calde de sânge se scurgeau în tot trupul. În cap îi zvâcneau şopârlele arterelor şi vinelor tot mai tare, tot mai repede, ca nişte ciocănaşe care băteau toaca.

Pan Lazăr a ajuns în dreptul crâşmei „La izvorul fericirii". Luminile din lăuntru se răsfrângeau în sticlele colorate, aşezate în geam, proiectând pe trotuar pete galbene, verzi, albastre...

Haide, va bea numai un pahar, să-i treacă junghiul, să alunge singurătatea. Scoborî trei trepte în subsolul cu mirosuri tari de spirt şi mucegai. Dădu pe duşcă paharul, fără să se uite nici la crâşmar, nici la cei din jur. Se simţea tot singur şi părăsit. Mai bău câteva pahare, unul după altul. Auzea numai ciocănaşele care băteau repede în tâmple. Apoi o căldură plăcută îl moleşi pe scaun.

Un grup gălăgios intră:

- Hei, uite şi pe Pan Lazăr!

- Dacă s-o îmbăta, iarăşi are să ne spună povestea cu căpriţa...

Pan Lazăr se ridică de pe scaun, parcă i-ar fi turnat cineva un duş cu apă rece. Plăti şi plecă, fără să zică nimic. Când ieşi afară, îi păru că era un fulg dus în toate părţile de vânt. Cu cât se apropia de casă, însă, picioarele i se făceau mai grele, capul i se învârtea şi în tâmple nu se mai astâmpărau ciocănaşele: ţăcăneau ca de utrenie.

Nu se ştie când a ajuns să urce, bâjbâind pe scară spre mansardă; răsufla din greu. Când i se părea că urcă pe munte şi alunecă pe stânci în hăuri fără fund; când parcă se caţără pe o scară îngustă, printre nouri şi stele, la Dumnezeu. Când se uită în jos, o ameţeală ca un vârtej îl trage şi-l răstoarnă pe spate. S-a rostogolit pe trepte, în întuneric, apoi a rămas nemişcat, cu faţa în sus...

O domniţă diafană s-a aplecat deasupra lui şi i-a smuls din inimă un crin roşu; i-a risipit petalele şi a plecat, apoi, indiferentă, cu paşi nesimţiţi..." (Revista Bucovinei, nr. 9/1943, pp. 423-426).

Aspazia Munte (1885-1944)

Aspazia Munte (Munteanu), prima poetesă din Bucovina care contează, s-a născut la Tereblecea Veche, în 7 octombrie 1885. O

inconfundabilă tinereţe a spiritului i-a permis accesul în gruparea „Iconar“, deşi fiecare dintre poeţii generaţiei lui Mircea Streinul i-ar fi putut fi copil, poetesa având „purcesul alb din negrele poteci” al „izvorului de lumină nouă” care să înflorească în „imagini cântec fără nume”. Fără să aibă, totuşi, vigoarea poeziei iconariste, lirica Aspaziei Munte a conturat cărţi de poezie adevărată, unele publicate („Învolburări“, „Luminişuri“), altele rămase în manuscris („Diamante albe şi diamante negre“, „Cântece pentru vremuri noi“, „Pe urme cosânzene“). A mai publicat şi o nuvelă, „Mia“, apoi a plecat în pribegie în proprie ţară, ajungând la Focşani, unde, în 1944, „pe aripi negre cel din urmă cânt / cărările târzii şi le-a deschis”.

„Poem

De-o fi menit izvorul de lumină nouă
– din depărtări – lucirea lui întreagă
se va răsfrânge-n boabele de rouă.

Îndureraţi vom aştepta pe vânturi
purcesul alb din negrele poteci să-ndrume
şi – încălziţi din zări de albe cânturi –
vom înflori-n imagini cântec fără nume.
(Junimea literară, nr. 4-6/1933, pg. 87).

Final

Cu albul mâinii umbrele alungi
în rondul violetului obscur,
anemicul final întinde negre dungi
pe un crepuscul amorţit şi dur.

În zborul adormit avântul frânt
îşi tremură candoarea unui vis,

pe aripi negre cel din urmă cânt
cărările târzii şi le-a deschis”.
(Junimea literară, nr. 7-9/1933, pg. 180).



Teodor Balan (1885 - 1972)

Teodor Balan a fost înțeleptul discret şi modest al Bucovinei, pasionat de mărturiile vechi, pe care le-a adunat şi tradus cu migală, publicându-le ca atare în vreo şase volume, alte două păstrându-se în manuscris („Documente bucovinene“), sau folosindu-le în elaborarea unor cercetări istorice, publicate fie în „Codrul Cosminului“, fie de sine stătător, precum „Suprimarea miºcãrilor Naþionale din Bucovina / 1914-1918“ sau „Refugiații moldoveni în Bucovina 1821-1848“. S-ar părea că, în demersurile sale ştiințifice, Teodor Balan ar fi beneficiat, asemeni lui Ion Nistor, de sprijinul soției sale, Silvia T. Balan, ea însăşi cercetător al spiritualității româneşti, care avea să publice, în 1943, pe baza unor lecturi din presa germană, cartea „Groza lui Alecsandri, figură legendară sau personagiu istoric?“.

Fost director al bibliotecii universitare din Cernăuți şi al Arhivelor Statului, Teodor Balan a fost un fel de paznic al altarelor, supus caznelor „obsedantului deceniu“, apoi abandonat în râpa cu bălării a anonimatului colectivist. Despre ultimele cărți în libertate ale soților Teodor şi Silvia Balan au scris, în chiar anul apariției lor, cei doi critici bucovineni de prin preajma lui Constantin Loghin, Traian Cantemir şi Aurel Vasiliu:

„T. Balan: „Activitatea refugiaților moldoveni în Bucovina / 1848“, Sibiu, 1944. Domnul Teodor Balan este un fericit descoperitor de documente care aduc date noi asupra istoriei şi culturii Bucovinei. Despre refugiații moldoveni şi activitatea lor la Cernăuți şi Cernauca, domnul Balan a mai publicat un volum, în 1929, iar acuma reia problema „pentru a prezenta activitatea desfăşurată de expatriații moldoveni în Bucovina

într-o lumină nouă, sub un aspect nou“ (pg. 1). Într-adevăr, sunt trecuţi în revistă fraţii Petrache şi Costache Cazimir, Gheorghe Radu, Nicolae Pisoţchi, Episcopul Iustin Edessis sau Crivăţ, Mihail Kogălniceanu, Vasile Alecsandri şi Iancu Alecsandri, Lascăr şi Radu Rosetti, Vasile Mălinescu, Vasile Canta, Gheorghe Cantacuzino, Nicolae Ionescu, se pare şi Dumitru Ralet, Grigore Balş, I.A. Cantacuzino, V.N. Cantacuzino, I. Curius, Alexandru Cuza, N. Dimitrescu, G. Dulcescu, Manolache C. Epureanu, V. Ghica, Zaharie Moldovanu, Al. Moruzi, Costache Negri – cu două surori călugăriţe, An. Panu, Smărăndiţa Ralet, Alecu Russo, Gheorghe şi Toader Sion. Era o numeroasă şi plăcută societate de tineri intelectuali, fără să mai numărăm pe Hurmuzăcheşti de gazdă, care invadaseră cu exuberanta lor veselie şi cu aprinsele discuţii politico-literare străzile Cernăuţilor şi casele ospitaliere ale moşierilor Hurmuzachi.

Aceşti tineri refugiaţi au format un „Comitet revoluţionar dela Cernoviţ“, despre a cărui activitate, în legătură cu cei rămaşi în Moldova, domnul Balan aduce date noi, după unele rapoarte şi scrisori din arhiva lui Sever Zotta. S-au păstrat şi trei procese verbale ale „seanţelor“ plenare ale societăţii refugiaţilor moldoveni. S-a păstrat şi ceva corespondenţă, purtată cu comitetul celor rămaşi în Iaşi, de unde reiese starea precară a Moldovei sub ocupaţii şi sub teroarea lui Mihai Sturza. De exemplu, scrisoarea lui Dimitrie Cantacuzino către Lascăr Rosetti, care se termină cu dezideratul: „Să trăiască Daco-România! Să dea Dumnezeu ca şi, după puţin timp, Bucovina, Basarabia şi Ardealul să se unească cu noi“ (pg. 98).

Cartea domnului Balan proiectează o lumină vie asupra unei epoci zbuciumate a ţărilor noastre“ (Aurel Vasiliu, Revista Politică, nr. 1-2/ 1945, pp. 45-46).

„Silvia T. Balan: „Groza lui Alecsandri, figură legendară sau personagiu istoric?“, Institutul „Cernăuţi“, No. 23. Sub egida Institutului „Cernăuţi“, a apărut lucrarea doamnei Silvia T. Balan, „Groza lui Alecsandri“, în care autoarea, după ce traduce, din limba germană, un reportaj judiciar, făcut de un anonim în „Das Ausland“, cu ocazia impresionantului proces al haiducului Grozea, dezbătut, în 1838, la

Bucureşti, demonstrează că balada bardului de la Mirceşti s-a inspirat, în toată structura sa, din însăşi existența acestui haiduc, ce n-a rămas cunoscut numai în fruntariile Principatelor, trecând până şi-n revistele germane şi franceze.

Cât priveşte izvorul de la care a pornit Alecsandri ca să-şi alcătuiască balada, doamna Silvia T. Balan e de părere că el nu-l constituie reportajul menționat, ci tradiția populară, căci amintirea procesului din 1838 şi faptele haiducului au fost reținute de toate păturile populare" (Traian Cantemir, Revista Bucovinei, nr. 2/1943, pg. 94)

Alexandru Bocănețu (1889-1972)

Cărturar bucovinean tipic, născut la Stupca, în 11/24 august 1889, absolvent al gimnaziului greco-ortodox din Suceava (1909) şi al Facultății de Filosofie şi Litere din Cernăuți (1913), cu doctorat în filosofie luat în 1921, Alexandru Bocănețu a fost şi istoric, şi filolog, şi filosof, dar şi combatant pe frontul Reîntregirii Neamului, din postura de refugiat bucovinean care a venit în România, alături de Ion Grămadă şi Dimitrie Marmeliuc, să moară pentru țară.

Supraviețuind războiului, Alexandru Bocănețu şi-a trecut în anonimat, cu delicatețe, eroismul unionist, manifestat cu arma în mână şi sfințit cu sânge în tranşeele viitoarei României Mari, aşa că, după o scurtă perioadă de profesorat la gimnaziul din Fălticeni, poate reveni, fără a provoca invidii, la Cernăuți (1921) şi ocupa, din 1921 până în 1940, Catedra de Istorie sud-est europeană, în tandem cu Iancu Nistor, precum şi postul de profesor suplinitor la Facultatea de Filosofie şi Litere, al cărei student fusese.

În dicționarele şi enciclopediile bucovinene, Alexandru Bocănețu este recunoscut prin studiile care țin de istoria sud-est europeană, respectiv: „Relațiile româno-cehe de la origini până azi", „Relațiile româno-polone de la origini până azi", „Relațiile româno-ruse de la origini până azi" şi „Relațiile româno-bulgare de la origini şi până azi", precum şi printr-un studiu monografic, publicat în 1933, despre „Mănăstirea Moldovița". Se uită impresionanta monografie a Cernăuților, o lucrare

completă şi onestă, în care sunt prezentate chiar şi vânzările de case pe care le fac, pe la 1800, românii, ademeniţi de un preţ bun, dar vremelnic, în favoarea străinilor, abandonând, astfel, pentru totdeauna, Cernăuţii unei vieţi cosmopolite, aidoma celei descrise de Constantin Berariu în poezia „Oraşele“.

Şi, totuşi, cea mai importantă operă a lui Alexandru Bocăneţu, „Terminologia agrară în limba română“, a rămas definitiv uitată în paginile (119-274) buletinului „Codrul Cosminului“ pe anii 1925-1928.

Alexandru Bocăneţu a pus la dispoziţia istoricilor, prin studiul menţionat, o „fântână“ doldora de dovezi ale succesiunilor de populaţii pe teritoriul românesc, pornind de la studierea terminologiilor şi constatând că terminologia agrară provine, în totalitate, din limba latină, în veme ce terminologiile religioase, meşteşugăreşti, administrative etc., toate ulterioare autohtonismului agrar, provin din limbi de migraţie ulterioară, slavă, maghiară, greacă, germană etc. Desigur că ideea fusese formulată de Arune Pumnul, dar Alexandru Bocăneţu este singurul cărturar român care fundamentează ştiinţific teoria lui Pumnul, transformând-o în dovadă istorică.

După ocuparea Bucovinei, în 1940, Alexandru Bocăneţu se refugiază la Stupca, iar târziu, când fiul său, viitorul regizor al Televiziunii Române, Alexandru Bocăneţ, pleacă la Bucureşti pentru studii, îl urmează întreaga familie, părintele murind în 12 august 1972, cu cinci ani înainte ca devastatorul cutremur din 1977 să-i fi răpit feciorul.

Atanasie Mitric (1901-1944)

Atanasie Mitric, cunoscut din paginile revistelor bucovinene şi sub numele de Ramură sau Mitric-Ramură, s-a născut la Crasna Putnii, în 1901. După studii cernăuţene, s-a angajat actor la Teatrul Naţional din Cernăuţi. În 1936, a plecat la Bucureşti, unde s-a angajat la Teatrul Municipal, slujind, în paralel, şi nou lansatul „teatru radiofonic”.

Activitatea lui literară ţine mai mult de arta spectacolului, Atanasie Mitric dramatizând texte literare („Ion” şi „Pădurea spânzuraţilor”, de Liviu Rebreanu, „Mioriţa” etc.) şi adaptând pentru teatrul radiofonic

diverse texte dramatice. A scris şi o piesă de teatru originală, drama în 3 acte „Arcaşii lui Ştefan cel Mare”, publicată la Cernăuți în 1924.

Atanasie „Mitric a fost unul dintre puținii bucovineni care s-au încetățenit în țara culiselor. Mai mult poet, decât actor, a ales dintre cărările scenei, după ce le-a încercat pe toate, pe aceea la capătul căreia vremelnicia roade mai puțin: scrisul dramatic.

A debutat cu poezii în „Junimea literară“. Câteva scurte şi pline de harțag povestiri dialogate l-au miruit dramaturg. Dar partea leului în scrisul lui Atanasie Mitric se cuvine dramatizării câtorva romane celebre ale literaturii universale şi a celor mai reprezentative scrieri ale lui Rebreanu.

După desființarea Teatrului Național din Cernăuți, a fost angajat de societatea de radiodifuziune şi, în ultimii ani, a fost regizorul artistic al acesteia. Scenariile lui radiofonice erau dintre cele mai apreciate. Activitatea lui la radio a fost bogată, multiplă şi anonimă“ (Dragoş Vitencu, Revista Bucovinei, nr. 6/1944, pg. 229).

Procopie Jitariu (1886-1968)

Procopie Jitariu, prefect al Câmpulungului în 1926, un prozator cu viguroase rădăcini folclorice, care a publicat în „Revista Bucovinei”, „Calendarul poporului Bucovinea”, „Almanahul Societății pentru Bucovina” etc., a lăsat după sine probabil cea mai bună monografie bucovineană, „Monografia folclorică a satului Berchişeşti, județul Suceava”, publicată în 1973, la Editura Litera, dar cu prefață scrisă şi datată de autor în „august 1964”. Din prefața aceasta se pot afla foarte puține date despre autor: „Născut şi crescut în Berchişeşti, am fost necontenit alăturea de săteni” şi „ca student, am început să notez frânturi din această comoară a sufletului popular. Mai târziu, prin anii 1928-1940, o seamă din lucrările însăilate în tinerețe le-am tipărit în publicațiile literare din Bucovina”.

„Lucrările însăilate în tinerețe” de Procopie Jitariu pornesc de la tema unei snoave sau a unui basm, dar se înrădăcinează în pământul Berchişeştilor de parcă fiecare generație ar fi sortită să retrăiască o

anumită întâmplare cu tâlc. Procopie Jitariu, trăitor al limbajului netrucat al satului bucovinean, respectă, în fond, relaționările iconariste, reînviind mitul şi revărsându-l pe ulițele satului natal, prin luncile şi prin obcinile din apropiere: „O ia de-a dreptul prin țarină, trece Moldova pe-o țurană, urcă-n pădure pe un drum priporos şi hotropos, de s-au făcut şi el, şi juncanii pic de apă”, „Pe sub frunzele ca de catifea roşă de pe creanga unui fãgan gros cât un ştiubei, îşi vede, departe, pe coastă, în fața soarelui, satul înhobotat într-o păioară subțire de ceață albăstrie. În mijlocul comunei, rândul întunecat de brazi. La poala lor, mică şi vânătă ca o broască, biserica. Mai la margine, un ciob strălucitor de oglindă, haizaşul casei părinteşti”, „Dup-o bucată de vreme, iată şi Bâlcoaia; pârâul săltăreț rătează drumul de-a curmezişul” etc.

Un sat adevărat, un povestitor înnăscut, iată cum şi prin ce veşnicia poate renaşte la sat.

„Nevoia

Haizaşul de tinichea de pe casă şi hambare, bălți de argint în bătaia soarelui. Stogurile de fân de după şură, câte două-trei la un loc, babe groase, pântecoase, adunate la sfat, iar pocliturile ticsite până sus cu snopi de pâne albă, turnuri de aur. Dintre frunzele ruginite ale păduretului de must de la portă, cumpăna fântânii, cu prăjina găleții aninată de vârf, deget ridicat pieziş spre cer, spune că belşug, fără voia Celui de Sus, nu se pomeneşte. Gardul grădinii şi al curții, împletit din cununi de cepuri de brad lungi, subțiri, dar vânjoase, streşenit cu draniță scurtă, e fără pereche în tot satul.

Până şi copiii ştiu că aici locuieşte Dumitru, chiaburul. Şi străinii, oricât de departe ar fi ei, ghicesc numaidecât că în acareturile acestea îşi are sălaşul un bogătaş.

Sătenii, desculți şi histrioni de li se văd oasele prin cămeşă, când le sar în ochi stropii de lumină de pe acoperişurile lui Dumitru, apasă mai îndesat talpa goală pe prundul ascuțit al uliții şi țâşnesc cât colo, a ciudă, scuipatul printre dinți. Femeile, cu traista pusă-n umăr ca-ntr-un cui şi cu secera sau coşărcuța de merinde în cotul brațului, aruncă ochii

ca nişte suliţe înveninate printre leaţurile porţii şi cotrobăiesc la repezeală ograda plină de galiţe a lui Dumitru.

- Aista, drept să-ţi spun, are ce-ndopa; poate trăi cât Hâga!, îşi descarcă una dintre ele năduful.

- Nu purta grijă, fată hăi, că dumnealui ţine post negru; de zgârcit ce-i, îşi mănâncă şi untul de pe pieptene!, se răcoreşte alta.

- Lasă, măi femeie, că bun îi Dumnezeu!, oftează vecina, ridicându-şi ochii de oaie gălbăgită spre cer. S-a răsturna şi el într-o zi mare şi devreme ca o răchită scorburoasă!

- Bine zici!, întăreşte alta. Că Ioniţă, feciorașul lui, e un târâie-brâu şi-un pierde vreme cum nu se mai găseşte altul în şepte sate...

- Dumnezeu tot face el, într-un fel, dreptate; nu dă toate bunătăţile unui singur om!, dondăneşte cumătra.

- Adevărat vorbeşti, că Dumitru de prăşit, de cosit plăteşte. De dus la moară, servitor; de dus lemne din pădure, hargat; doar comanda de-o ţine-n capul lui, încolo tot cu străini se-nconjură.

- Un sfânt ţi-a ieşit din gură!, adevereşte, ascuţit, vecina. Că Ioniţă, un fluşturatic, numai de cheltuit şi de irosit îi bun.

- Banii strângătorului, în mâna cheltuitorului, de când-i lumea şi pace bună!, încheie vorba femeile.

Şi multe alte răutăţi zboară cu plăcere din gura oamenilor necăjiţi peste poarta lui Dumitru. Uită, însă, unii oameni că averea n-o aduce niciodată apa şi nu voiesc să priceapă, nici în ruptul capului, că munca braţelor, fără conducerea minţii, de cele mai multe ori e stearpă, lipsită de roade, pentru că unde nu-i cap e vai de picioare.

C-un cuvânt, casa omului, casa melcului. Melc de soi, scoică minunată; om netrebnic, vorba cântecului: nu-i nimică la bordei, numai putregai de tei.

Dumitru-şi poartă toată avuţia-n suflet. O are-naintea ochilor întreagă, în orice clipă. Îi stă-n faţă limpede ca o jucărie-ntinsă pe masă. Îi vede clar lipsurile, îi simte cu durere trebuinţele, îi împlineşte imediat neajunsurile, nu numai cu braţele lui, ci, foarte adesea, cu mâini străine, conduse, însă, şi supravegheate de capul său de gospodar, prea bine ştiind că-n nădejdea slugii dai de fundul pungii.

Sărăntocii care-l pizmuiesc, trântorii care-i poartă sâmbetele,

desculţii şi dezbrăcaţii care păzesc pomenile şi praznicele, fluşcarii care rod pragul crâşmei nici nu bănuiesc ce bătălie crâncenă duce Dumitru cu vrăjmaşii văzuţi şi nevăzuţi ai gospodăriei. Vara, seceta nu-l lasă să doarmă. Iarna, gerurile uscate, care-i ucid semănăturile, îi toarnă fiere-n bucate. Toamna, boliştea-n vite îi întunecă zilele; ploile, care-i putrezesc holdele secerate, îi acresc viaţa. Prăşitul şi cositul la vreme nu-i îngăduie să se-mbrace ca lumea; doar cu mare greu de se fură şi el, din când în când, la o sfântă biserică, unde-şi are strana între cei dintâi epitropi.

Şi vânzoleala aceasta îl fierbe pe Dumitru încă din tinereţile sale. Câmpurile, casa, acareturile, livada şi vitele de rasă sunt semnul şi pecetea răsărite din trânta sângeroasă cu necazurile fără sfârşit, pe care acuma le-a îmblânzit şi le-a-nhămat la gospodăria sa. Din luptă, Dumitru s-a ales nu numai cu sălaşul său de om înstărit, dar şi cu dorinţa aprigă, ascun-să-n miezul inimii, ca unicul său fiu, Ioniţă, să fie scutit, pentru totdeauna, de războiul ce se cere dus zilnic cu duşmanii de moarte ai oricărui lucru omenesc frumos şi de folos.

De aceea, băiatul chiaburului a crescut ca un miel care suge la două oi. S-a ridicat ca o floare-n fereastră, nu l-a atins nici măcar vântul. S-a-nzdrăvenit ca un mânz de sământă. Zburdălnicia şi jucăriile au fost pâinea lui cea de-a pururea. Pentru părintele său, însă, rămas de timpuriu văduv, fiecare cuvinţel al băiatului a fost poruncă dumnezeiască, fiecare scâncet, alarmă, fiecare mişcare, primejdie.

Ioniţă acuma-i băietănaş. Sub nas îi încreţeşte puful. Îşi pune magheran la pălărie şi-şi încinge mijlocul cu brâu ales. De sărbători, se-ncalţă cu ciubote creţe. Viaţa lui are două aripi: una, mâncarea bună şi la orice timp; alta, scripcari şi joc cu fete şi băieţi de seama lui. Livada părintească, drumul împărătesc, cărările-n luncă, la scăldat, plaiul în pădure, după mure, uliţa şi sala de joc din sat, lui i se par toate totuna: locuri foarte frumoase, făcute de Dumnezeu anume pentru ca să se bucure şi să se veselească.

Tatăl său îl mai îndeamnă la sapă, la plug, la pădure, dar Ioniţă îşi plăteşte urechea, zicând că nu ştie, că nu se pricepe şi că n-a făcut, încă, aşa-ceva.

Chiaburul, simţind cam încotro merg treburile şi înspăimântat de norocul gospodăriei, şi-a luat, într-o dimineaţă de toamnă, băiatul din

scurt şi, mai în şagă, mai într-adins, îi zice:

- Dragul meu fecioraş! Oaia care nu dă nici lapte, nici lână, vine tăiată. Mărul care nu face decât umbră vine aruncat în foc. Dar omul care umblă tot timpul handra, de ici, colo, şi din mânile căruia nu iese nici un lucru de hasnă, oare cu el ce se-ntâmplă?

Băiatul, om de viță, n-a întors vorba. A înțeles cuvântul părintesc şi a rămas smerit pe scaun.

- Vezi, dragul tatii, lungeşte Dumitru vorba, hargații, doi, la cules păpuşoi; doi, la strâns barabule, iar cel mai mic e cu vitele în țarină, şi noi, pe lângă vatră: la trunchi, nici un lemn, ca la casă pustie...

Fecioraşul, molcom, cu ochii-n pământ, ca un nevinovat.

- De aceea, zice tatăl mai departe, înjugă boii la car, treci apa şi du-te peste Vale şi adă un car de lemne!

- Cunosc drumul în pădure, sare băiatul ca slobozit din cătuşi, c-am fost, ast-vară, cu nişte prieteni după fragi, şi m-aş duce bucuros după lemne, dar nu prea ştiu să-ncarc şi mă tem că n-oi putea coborî carul la vale.

- N-ai nici o grijă, îl încurajează bătrânul. Dacă ți s-ar întâmpla ceva, Doamne fereşte, strigă Nevoia să-ți ajute, pentru că, s-o ştii de la mine: Nevoia-şi are casa lângă hârtoapele din pădure.

Băietanul, nici una, nici două, înjugă sprinten boii, îşi pune pălăria cu magheran pe-o ureche şi, hăis Brezilă, cea Rotilă, cu carul, după lemne în pădure.

O ia de-a dreptul prin țarină, trece Moldova pe-o țurană, urcă-n pădure pe un drum priporos şi hotropos, de s-au făcut şi el, şi juncanii pic de apă. I se bătea inima-n piept de să zboare afară, nu alta. Îşi şterge fruntea cu poala cămeşii, desjugă boii, le pune dinainte un braț de otavă să mai turiştească, şi el s-apucă să încarce zdravăn un car de lobde una şi una. Iarăşi îşi zbiceşte obrazul cu mâneca şi, apoi, îşi aruncă privirea peste copaci, peste țarini, peste apă, peste lunci. Pe sub frunzele ca de catifea roşă de pe creanga unui fāgan gros cât un ştiubei, îşi vede, departe, pe coastă, în fața soarelui, satul înhobotat într-o păioară subțire de ceață albăstrie. În mijlocul comunei, rândul întunecat de brazi. La poala lor, mică şi vânătă ca o broască, biserica. Mai la margine, un ciob strălucitor de oglindă, haizaşul casei părinteşti.

- De m-aş vedea mai degrabă-acasă!, oftează băiatul.

Îşi dă, apoi, pălăria pe ceafă, înjugă boulenii şi-o porneşte cu carul încetişor la vale. Drumul, ca drumul de pădure: dintr-un iezăr ies roțile şi-n altul se bagă. Numai bine trec roțile de dinainte peste un pietroi, şi cele din urmă se şi-ncurcă-n nişte rădăcini cu mii de mustăți. Şi carul se hurducă din toate-ncheieturile, parcă clocoteşte. Lemnele năzuiesc să sară din coş şi s-o ieie la fugă pe coastă, unul după altul, ca mieii, primăvara. Fecioraşul nu prea ştie mâna boii şi, de sfială, îi curg sudorile gârlă. Dup-o bucată de vreme, iată şi Bâlcoaia; pârâul săltăreț rătează drumul de-a curmezişul. Malurile lui de piatră ascuțită fac o văgăună adâncă şi-ngustă numai de-un pas voinicesc. Roțile de dinante coboară cu băgare de seamă în albia apei şi, opintindu-se boii să scoată carul din părâu, ies repede pe malul dimpotrivă, dar, în acelaşi timp, cele de dinapoi cad cu greutate, ca de pe prag, în groapă. O pârâitură aspră, de parcă cineva ar fi frânt în genunchi un mănunchi de vreascuri uscate, scapără, pe neaşteptate, în urechea băiatului. Boii opresc scurt, ca din bici. Feciorul se uită speriat la carul lăsat, tam-nesam, într-o parte: roata din stânga, grămadă-n baltă. Spițele şi ciolanii, un braț de vergele zdrelite; butucul, crăpat în trei; şina şi bucşa, turtite, mai la o parte. Băietanului i se face negru-naintea ochilor. Se apropie de car, pune mâna pe drăghinar. Vrea să ridice coşul. Carul, greu, lut, nu alta.

- Am pus-o de mămăligă!, gândeşte omul şi se scarpină în cap.

Dup-o clipă, însă, băietanul se-mbărbătează, îşi pune mâinile-n şold şi se uită-n dreapta, în stânga, în toate părțile: tulpini de fag, netede ca obrazul, tulpini de brad, zgrunzuroase şi roşcate, de mesteacăn, albe şi drepte ca nişte lumânări. Printre ele, jos, ferigi, cozi de cucoş, pipirig, smeuriş; ba-ntr-o poieniță, o ciurdă de bureți, toți într-un picior, cafenii, roşi, vineți, curat umbreluțe de domnişoară. Sus, deasupra, vântul amesteca domol frunzişul cum e mura al fagilor cu cel de aur al mestecenilor şi cu buratecul cetinelor.

- Frumos!, îşi spuse flăcăul. Dar ce-mi ajută mie, acuma, podoaba pădurii, că soarele cumpeneşte spre sfințit şi eu poposesc de sufletul lui Scaraoțchi, aici, pe malul blestemat al Bâlcoii.

Deodată-i fulgeră prin minte vorbele tătâne-său. Se urcă fuguța pe un deluşor, mai în lumină. Boii rumegă. Şi-au luat nădejdea de a mai

scoate carul din hop. Băiatul, înciudat, îşi umple pieptul cu aer şi începe a striga cât îl ține gura:

- Nevoieee!...

Nevoia, însă, în loc să răsară din rămurişul sehelbei şi să se înfățişeze poponeț înaintea feciorului, voinică şi frumoasă, ca să-l povățuiască şi să-i dea o mână de ajutor la necaz, îşi cântă numele, nepăsătoare ca un cuc, o dată chiar din pietrele de pe coasta de alături, a doua oară, după câteva clipite, din Părăul cu ciungi şi, a treia oară, mai slab, tocmai din vârful muntelui, din Poiana Ivalănii.

Băiatul nu se dă bătut, îşi strânge puterile şi mai strigă, o dată, din baierele inimii, cu toată nădejdea:

- Nevoieee!... Nevoieee!...

Dealurile, stâncile, luminişurile îl îngână, şi acuma, curat în acelaşi chip ca şi mai înainte.

Feciorul, simțindu-se batjocorit şi mânios criță pe Nevoie, înşfacă toporul şi taie un carpenaş de lângă drum. Îl curăță de crengi şi-l aşează alăturea de car. Descarcă, apoi, lemnele din coş şi s-apucă de lucru. Mai întâi, partea mai goasă a drucului, jos, o teşeşte, iar deasupra, la vreo trei coți mai sus, îi face o crestătură. Drucul, meşterit astfel, îl vâră sub capătul osiei stingher de roată, pe care-l culcă-n crestătură şi-l leagă, apoi, strâns de druc cu lanțul. Lucru sleit. Drucul s-a făcut, acuma, un fel de talpă de sanie şi ține locul roții celei adormite-n părău. Partea mai subțire a rudei o aşază după leuca de dinante, pe draghinar şi, cu funia luată din coarnele boilor, o îngemănează c-o spetează a trăsurii. Carul, ferecat cum nu se poate mai bine, se scoală, cum s-ar zice, în picioare. Băietul încarcă repede lemnele la loc în coş, le cetluieşte-n lege ca să nu fugă din car, pune peste ele rămăşițele de surcele şi de fier vechi ale roții şi porneşte încetinel spre sat.

Într-un târziu, noaptea, pe-o lună ca ziua, băietul cu carul în trei roți deschide poarta ogrăzii, acasă. Tatăl său, când aude scârțăitul porții, sare fript de pe laiță şi iese afară să-şi întâmpine odorul, pentru că acuma credea că nu se mai întoarce teafăr din pădure şi-şi făcea fel de fel de mustrări că l-a trimis singur după lemne. Când colo, să nu-l cunoască. Cămeşa numai glod, numai dohot. Fața mânjită cu lut, cu răşină. Părul, ciufulit de parcă s-a bătut cu cineva, îi curge-n ochi.

Băietanul, cum îl vede pe bătrân, foc la el cu gura:

- Tătucă, drumul la lemne, tot un sorb, tot o stâncă. Când să trec Bâlcoaia, s-a sfărâmat o roată ca din trăsnet. Mai mare mi-a fost spaima. Am rămas ca un pui de bogdaproste. Mi-a venit în minte sfatul dumitale. Am strigat Nevoia până am răguşit. Din toate dealurile, din toate pietrele, m-a-ngânat afurisita; da' de venit să-mi ajute, nici vorbă! Ca să nu rămân de ruşine, m-am apucat singur de-am tăiat un drug de carpen. L-am băgat de sub capătul osiei rămas văduvoi şi l-am priponit straşnic cu lanțul; apoi, l-am silit să care capătul în spinare, în locul roții becisnice, care mi-a pricinuit atâta bătaie de cap. Şi aşa, încet şi pe hodină ca dracul pe rădăcină, am sosit cu lemnele acasă.

- Da' cine te-a învățat pe tine să faci una ca asta?, îl întreabă, plin de mândrie şi voie bună, tatăl său.

- Eu, din capul meu, da' cine să mă-nvețe!, răspunse băiatul bosumflat peste măsură.

- Ei, bată-te să te bată! Vină-ncoace să te pup!, zise Dumitru, îmbrățişându-şi copilul. Şi-l sărută cu lacrimi de fericire pe amândoi obrajii, mânjiți, aşa cum erau, cu glod şi cu răşină.

Apoi hotărăşte cu glas mare:

- Asta-i Nevoia, bre! Ea-i cel mai desăvârşit învățător. Dacă nici ea nu te-nvață minte, apoi să ştii că-n viață niciodată n-ai ce vinde!

Şi, din sara asta, Dumitru a-nceput să doarmă mai cu hodină, să mănânce mai cu nădejde..." (Revista Bucovinei, nr. 2/1944, pp. 85-90).

Aurel Putneanu (1913-1970)

Aurel Belibău s-a născut la Putna, în 20 aprilie 1913. A urmat studii gimnaziale la Coțmani şi la Rădăuți, apoi a plecat la Bucureşti pentru a face studii universitare la Facultatea de litere şi filosofie, care să-i asigure „necalificarea" ocupării ulterioare a unui post la o fabrică de cauciuc naționalizată de poporul comunist.

Aurel Putneanu a debut la „Răboj", în 1932 şi a rămas fidel colaborator al revistelor bucovinene („Junimea literară", „Iconar", „Glasul Bucovinei" etc.). Lirica lui nu e spectaculoasă, „dar rugul flăcărilor incandescente / ce inundau cărările latente / s-a stins" şi în

nopţile sale de nesomn, Aurel Putneanu a trăit „setos de adevăruri şi lumină / (ca de nectar şi ceară o albină)" şi încercând „drum prin piatra necunoscutului să sape".

A murit („îngeri au căzut înfrânte aripi"), departe de Bucovina şi de poezie, în anonimatul sufocant al Bucureştilor, în 20 septembrie 1970.

„Destin

Stea strălucitoare
Din creştetul capului meu,
Spune-mi cărui Dumnezeu
Te-nchini de eşti nemuritoare?

Eşti din pământ ca şi mine,
Acelaşi foc ne clocoteşte-n vine,
Atunci de ce nu-mi este-ngăduit
Să strălucesc şi eu o clipă-n infinit?

Cu tristeţi, înfrângeri şi tăceri
Trăiesc mereu sub semnul ieri
Şi rătăcit de părinteasca turmă
Urc singur crucea timpului din urmă.
(Revista Bucovinei, nr. 7/1943, pg. 326)

Autobiografie

Mă simt atât de mic şi slab ca o furnică
ce aleargă toată ziua după rod;
de-ntâlnesc o apă fără pod,
mă-ntorc la vatră cu nimică.

Ochii mi se par prea mari,
dar văd lucrurile ca prin sită;

orişicând şi oriunde pot fi dus în ispită
şi distrus de pumnul celor tari.

Dar sufletu-mi aleargă pe țărmuri şi pe ape
setos de adevăruri şi lumină
(ca de nectar şi ceară o albină)
încearcă drum prin piatra necunoscutului să sape!
(Junimea literară, nr. 1-3/1933, pg. 33).

Cantilenă

Aceeaşi strălucire-ți tremură-n priviri,
pe față îți citesc acelaşi dor aprins...
Dar rugul flăcărilor incandescente
ce inundau cărările latente
s-a stins.

Ne-au despărțit amurguri crude, ninse
cu praf de întuneric şi argint de stele;
îngeri au căzut înfrânte
aripi de vis sângerânde:
speranțele mele?”.
(Junimea literară, nr. 4-6/1933, pg. 117)

Tudor Ulmanu (1909-?)



„Tudor Ulmanu. E pseudonimul tânărului scriitor Teodor Plop, originar din județul Hotin (Mămăliga – n.r.). A publicat în suplimentul de Duminică al ziarului „Tribuna“ (Cernăuți).

I s-au publicat poezii în revista „Junimea literară“, în foiletonul ziarului „Glasul Bucovinei“, în „Îndrumarea“, „Răboj“, „Spectatorul“ şi în

„Cronica românească în Cernăuți“. Lucrează la un ciclu de poezii. Studiază dreptul la Universitatea Cernăuți“ (Junimea literară, nr. 1-6/ 1932, pg. 240).

Iconar incontestabil, şi încă dintre cei salutați de Iancu Nistor cu dreptul de auto-prezentare în coloanele „Junimii literare”, Tudor Ulmanu „aprinde-n vatră şi în cețuri lumină sclipindă / şi trage grele zăvoare la tindă”, „şterge praful de pe icoane, / fluieră, citeşte zacoane / şi scrie pe pereți cu cărbune”, în vreme ce „cântă melodii de îngeri neştiute”. Universul său, învăluit de „rochia de zăpezi cu cercuri albastre”, peste care „nopțile cresc câteodată vrăjmaş ca din tăciune”, este cel al „neamului poeticesc” bucovinean, plin de aleanuri şi de năzuinți, de lut şi de cosmicitate, în care poetul, încercând să se cunoască prin dimensiunile sale umane, ridică ochii spre cer „şi scrie pe pereți cu cărbune”.

„Iarna

Plângi cu pământul
sau cu pomul din care rupe vântul.
Aprinde-n vatră şi în cețuri lumină sclipindă
şi trage grele zăvoare la tindă.
Lungi, albe viscole bat,
ochiul prin care vedeai cum trece soarele
devine mat.
Nopțile cresc câteodată vrăjmaş ca din tăciune;
dar tu şterge praful de pe icoane,
fluieră, citeşte zacoane
şi scrie pe pereți cu cărbune.

(Junimea literară, nr. 1-6/1932, pg. 241).

Epitaf iubirii

Rochia de zăpezi cu cercuri albastre
nu mai vine printre glastre,
mâna ei cu stele
în pletele mele
nu-i acum.
Urcă fum,
coarda de aur nu sună
am murit împreună.
(Junimea literară, nr. 1-3/1933, pg. 46).

Amar

Din florile albe-ale visului am împletit cununi
pentru tâmplele tale, morțile mele şi pentru minuni.
Tăcerea naltă din flaute nevăzute
îmi cântă melodii de îngeri neştiute,
dar m-am ales la tine cu gesturi în gol
şi păru-mprăştiat, în râs, de Aeol.
(Junimea literară, nr. 4-6/1933, pg. 84).

Leon Şandru Humoreanu

Leon Şandru din Gura Humorului, cum o sugerează şi adaosul la nume, dar şi tematica poemelor sale, a publicat, în 1943, la Cernăuți, placheta „În umbra anilor". Cu o lirică evocatoare (chiar şi „norii cu umbre fugare / Sărută țărâna pe frunte") şi de un tradiționalism temperat („Trecutul din bulgăre l-am ascultat / Şi stelele serii m-au prins pe cărări. / Stăpânii pământului scutură zări / Din vremuri bătrâne pe drumul uitat"), Leon Şandru Humoreanu simte „veacurile lângă trupul" său şi îşi mărturiseşte cu cumințenie, cu mult prea multă cumințenie, trăirile. Enciclopediile, dicționarele şi antologiile bucovinene nu-l menționează

şi îi omit chiar şi cartea cernăuțeană, cea prin care „rămân doar în cântecul serii / Truditii mei paşi, obosiții”.

„Am ascultat...

La marginea-ngustă a unui ogor
O mână de iarbă sub tâmplă mi-am pus.
Pe-aicea stăpânii țăranii şi-au dus
Urmaşii averii din drum în răzor.

Şi anii topiți în viață de mult
Se-ntreabă patetic în bulgăr curat:
Pe câți am hrănit noi din plug, din arat
Prin veacuri de-a rândul în cântec de cult?

Trecutul din bulgăre l-am ascultat
Şi stelele serii m-au prins pe cărări.
Stăpânii pământului scutură zări
Din vremuri bătrâne pe drumul uitat.

(Revista Bucovinei, nr. 4/1943, pg. 184)

La Voroneț

Prin luminişuri de brădet înalt
Simt veacurile lângă trupul meu
Precum un cruciat pe Dumnezeu
Când şi-a crestat simbolul în bazalt.

La rădăcina anilor ascult
Culcat o clipă-n cetină de brad
Cum cântă heruvimii peste vad,
La deal de mănăstire un imn de demult.

În leagănul frunzelor tresar,
Cenuşa spadelor îmi stă sub cap.
De taina ceasului nu pot să scap.
Îngenunchez cu fața la altar.

Fiorii liniştii de la isvor
Strâng sufletul în crustă de oțel.
Nu-ncape toată rugăciunea-n el.
Trecutul stă-ntr-o carte în pridvor.
(Revista Bucovinei, nr. 8/1943, pg. 402)

Evocare tristă

Pe pajiştea verilor, anii
Se sting în amurguri de lună;
Pe masa pământului sună
Şi-şi număr avarii toți banii.

Când norii cu umbre fugare
Sărută țărâna pe frunte
Tristețea alunecă punte
Să-şi curme durerea în zare.

Prin iarba-nflorită, orbiții
Se-ndeamnă la praznicul verii;
Rămân doar în cântecul serii
Trudiții mei paşi, obosiții.
(Revista Bucovinei, nr. 2/1944, pg. 91)

Seara în munți

Coboară țapinarii în amurg
Spre case scunde cu pădurea-n prag.

Prin văgăună cântecele curg
Se scurg apoi prin rariştea de fag.

În urma lor stau stivele de brad
Ca gândul împăcat la masa verii,
De nu ştiu unde negurile cad
Perdea peste-nceputurile serii.

Curând şi noaptea se strecoară-n sat
Cu sunetul tălăngilor din deal.
Să-şi ducă pasul viu şi tremurat
Rămân doar apele din mal în mal.

Ca un stăpân pe plai bucovinean
Rarăul se ridică înspre cer.
Moldova-i cântă vremea an cu an
Şi noaptea tot mai cade în mister

Când focurile stânilor se stâng
Un baci bătrân mai suflă în tăciune
Şi la lumina lunii peste crâng
Îngână pentru ani o rugăciune”.

(Revista Bucovinei, nr. 1-2/1945, pg. 38)

S. Anton (1917-1969)

Poate cea mai mare nedreptate făcută istoriei noastre de către comunism este cea a îmbrâncirii în uitare. Bine, n-om fi noi un neam din cale-afară de conştient de sine şi cu responsabilitatea asumării de memorie, dar comunismul, prin schimbările dure pe care le-a produs, a ucis civic poeți de talia acestui enigmatic S. Anton, „lăncierul“ care „şi-a uitat chipul alb pe zid“, omul sau doar poetul care „s-a scoborât din turn tăcut / Şi ca altădată a furat icoana unui frate / Pentru mâinile lui aspre de lut”, pe când a fost „ultima noapte, cea mai ‘naltă în singurătate”.

S. Anton, în ciuda faptului că a fost izgonit din memorie (şi de istorie, şi de superficialitatea memoriei noastre obşteşti) înseamnă poetul cu mai multe vieți, cel despre care „hronicele spun că se va-ntoarce iar / să veşnicească Țării împărătesc hotar”, atunci când „în cetate se vor aprinde focuri pentru Crist”, pentru reînviere întru dragoste, întru lumină, întru perfecțiune.

Frumos om şi durabil poet a fost acest enigamatic S. Anton, care merită regăsit şi înălțat în lumina zilei şi pentru că poezia lui tulburătoare „a râs, şi a plâns lângă ea o noapte / Pe lespezile ude de calcar, / Dincolo de ziduri cădeau stele coapte / Şi creştea minunea albă la hotar”.

Judecând după componența Societății Scriitorilor Bucovineni, în anii 1938-1944, şi după posibilitățile de a-l identifica pe S. Anton între membrii breslei scriitoriceşti, e posibil ca „S” să însemne „Ş“, de la Şesan Anton, născut la Carapciu, în 8 ianuarie 1917, viitorul specialist în construcții şi universitar ieşean, mort la Iaşi, în 16 august 1969. Eu înclin să cred că S. Anton ar desemna tinerețea poetică a lui Anton Şesan.

„Împlinire

Dincolo de porțile înalte ce se închid,
lăncierul şi-a uitat chipul alb pe zid,
iar visul lui a rămas numai rană
în ochii mucenicilor din strană...

A îngenunchiat pe drum de cremene şi vis
Să crească mut în mit, legendă şi în scris,
dar hronicele spun că se va-ntoarce iar
să veşnicească Țării împărătesc hotar.
(Revista Bucovinei, nr. 10/1943, pg. 497).

Ultima noapte

Ultima noapte va fi cea mai ‘naltă în singurătate;
Orele, orele clarului lunar
Vor sparge oglinzile reci în vifornițe de jar,
Va fi ultima noapte, cea mai ‘naltă în singurătate...

Căile se vor desprinde vinete, polare,
Ceva din sufletul celor învinşi se va furişa în noi,
Toate duminicile tristeților ne-or aduce-napoi
Spre orele, orele clarului lunar amare...

Va fi ultima noapte, cea mai ‘naltă-n singurătate,
Clavirul va amuți-n lumini de ametist,
În cetate se vor aprinde focuri pentru Crist,
Va fi ultima noapte, cea mai ‘naltă în singurătate.
(Revista Bucovinei, nr. 6/1944, pg. 209)

Ieşire din cetate

S-au deschis porțile albe de cetate,
Omul s-a scoborât din turn tăcut
Şi ca altădată a furat icoana unui frate
Pentru mâinile lui aspre de lut.

Şi a râs, şi a plâns lângă ea o noapte
Pe lespezile ude de calcar,
Dincolo de ziduri cădeau stele coapte
Şi creştea minunea albă la hotar.

Numai el, numai el plângea sub bolți de vis
Peste oglindirea chipului pierdut,
Apoi porțile cetății s-au închis
Şi-nmugurea minunea-n mâinile de lut.“
(Revista Bucovinei, nr. 7/1944, pg. 240)

Gheorghe Noveanu

În epocă, fiecare scriitor bucovinean a fost trăit într-un anume fel. Trăit, nu receptat, pentru că receptarea nu mai era posibilă în anii în care ostaşii roşii se apropiau deja de graniţele ţării pentru a reduce sufletele la tăcere. Cărturarii români se pregăteau de moarte, iar cântecul lor vibra, atunci, cu o profunzime care nu mai poate fi înţeleasă astăzi. Tocmai de asta, o carte de debut, precum „Laude" a lui Gheorghe Noveanu, are parte, atunci, de o prezentare care nouă ni se poate părea de prisos. Dar cronicile, ca şi cărţile vremii, înseamnă identitatea generaţiilor, înseamnă împotrivire în calea unui destin umilitor, cum vom şi pricepe atunci când vom trece prin unul dintre ultimele texte publicate de Aurel Vasiliu.

„Gheorghe Noveanu: „Laude", Cernăuţi, 1943, Colecţia SSB. Domnul Gheorghe Noveanu este un abil mânuitor al cuvântului, adică un bun orator; tot domnia sa este şi un ager mânuitor al ideilor, fiind un filosof şi un teolog.

Aceste preocupări intelectuale şi înclinări temperamentale se pot identifica şi în manifestările dumisale poetice. Astfel se explică, pe de o parte, desele abstracţiuni, iar, pe de alta, şi mai desele înterogaţii retorice. E drept că poeţii modernişti spun „să prinzi retorica şi să-i rupi gâtul", după cum tot ei susţin purificarea poeziei de orice ideologie. Dar noi preferăm o poezie frumoasă, aşa ca în poezia domnului Noveanu „M-am întors şi am zis" (pe care regretăm că nu o putem cita în întregime), decât poezia purificată până într-atât de elementele retorico-ideologice încât textele devin numai nişte vorbe goale „ce din coadă au să sune".

Ceea ce este de remarcat în acest volum al domnului Noveanu este vigoarea tinerească, pe care o afirmă, de exemplu, în „Lauda tinereţii":

„Sunt tânăr!
Simt cum înfloresc din mine florile de măr,
Cum jinduiesc pe ramuri mugurii după lumină,
Cum se înalţă iedera vieţii către cer şi se anină
De trunchiuri vechi, de lujeri noi,

Trăiesc cu fiecare dintre voi,
Sunt tânăr!“.

Această tinerească exuberanță, care uneori ajunge la unele accente senzuale, ca în „Sunt cel mai bun sculptor“, o găsim destul de rar în lirica românească, înclinată mai mult spre melancolie deprimantă. Ar fi de evitat, însă, unele excese de rime uşoare, ca în strofa:

„Cu venin curat, turnat
În trupul şi-n sângele meu,
M-ai înviat şi m-ai învățat
Să fiu, să scriu
Cu ochii tăi văzutele“ (pg. 15).

După cum ar fi de evitat şi unele excese de asonanțe. Totuşi, găsim multe versuri pline de armonii neaşteptate:

„Vântul n-are stat, suflă fără suflet...
Aduce miresme, duce miasme.
Ceru-i nouri şi fantasme,
Apele: întinsuri, valuri, muget“ (pg. 82).

Iar alteori atât de plastice în simplitatea lor:

„‘Nalt se suie luna
Peste colb de stele
Şi mai ‘nalt rugarea
Dorurilor mele“ (pg. 84).

Culminația o găsim în poezia „Cine-a numărat ghioceii?“ (pg. 86), plină de oarecare melancolie, în discordanță cu vitalitatea întregului volum:

„Cine-a numărat ghioceii,
Câți au fost ieri, câți au rămas azi?

Cine-o să ne-ntrebe de tine, prietene poet,
Dacă-o să te înalţi sau o să cazi
De prea multă lumină sau omenesc necaz
Ca fraţii tăi, ghioceii?".

Trecând peste câteva restricţiuni, cartea de debut a domnului Gheorghe Noveanu este o promisiune frumoasă pentru un viitor pe care-l dorim, cât mai apropiat, într-o deplină perfecţiune" (Aurel Vasiliu, Revista Bucovinei, nr. 8/1943, pp. 404-405).

George Pătrăuceanu

În poezia lui George Pătrăuceanu, el însuşi un „înger căzut" sub şenilele nimicitoare ale istoriei, „îngerul uitase de moarte şi minciuni / Şi-şi luneca prin vis divinele sandale / Din umeri cădeau grele aripile fatale / Şi-l fascinau de moarte lumeştile minuni", ademenirea în omenesc, deci relaţionarea prin dragoste, ţinând de acele „bucurii ucise şi îngropa-te-n timp", de relaţionarea cu miticul, condiţii iconariste ale poeziei, menite „să lumineze calea spre marele repaos", într-o firească relaţionare şi cu cosmicitatea. Prin aceste relaţionări, de fapt dimensionări ale lirismului, poetul este „un clopot" care „prelungeşte spiralele sonore" sau poate că este doar „sângele" care „svâcneşte invers spre rădăcini", „pân-ce ne surpă moartea sub cruci de cimitire".

Ca şi enigmaticul S. Anton, George Pătrăuceanu pare să fi existat doar în paginile revistelor bucovinene (datorită lui Constantin Loghin ştim că, în 1944, George Pătrăuceanu se refugiase la Alba Iulia, str. Reg. Ferdinand 11), departe de memoria obştească şi de stupidele ierarhizări de spiritualitate. În primele decenii ale comunismului, bărbaţii din neamul Pătrăuceanu pot fi regăsiţi printre cei care continuă rezistenţa armată în munţii Bucovinei, dar nu şi George Pătrăuceanu, pe care nici în rândurile deţinuţilor politici nu-l aflăm. Probabil că poetul a izbutit să fugă peste graniţă pentru a se stinge în uitare.

George Pătrăuceanu a fost poet, dar peste cuvintele lui deja au ruginit gratiile românismului nivelator, cel al unor contemporaneităţi care nu lasă urme în istorie.

„Iubirile trecute

Iubirile trecute ca stelele pe iazuri
Ne ard mocnit în suflet tăcute mirodenii,
Zadarnic alungăm trecutele vedenii,
Sărutul lor de gheață ne doare pe obrazuri.

Iubirile trecute ca ceața peste munți
Ne scriu în fiecare neşterse monograme,
Trec anii – fluturări albastre de năframe –
Zadarnic le mai ştergem amprentele pe frunți!

Ca nişte păsări albe vâslind în neştire
Peste tăceri de ape, aproape de catarguri,
Ne urmăreşte dorul şi patimile-n larguri
Pân-ce ne surpă moartea sub cruci de cimitire.

(Revista Bucovinei, nr. 9/1942, pg. 364).

O umbră rămâne pe culmi mai departe

Nu creşte nici un semn din biblicul Emaos
Să lumineze calea spre marele repaos,
Pe drumul vieții fumuriu şi lung
Trei umbre rătăcesc, fugite de Sodoma.
Iuda, Iisus şi Toma,
Frunțile-ncet spre stele ajung.

Prin munți s-aude plânsul monahilor prin schituri
Ce-aşteaptă dezlegare de necuprinse mituri.
Jos, cântecele lumii – vrăjite violine –
Ademenesc lumina şi tainele divine.
Maria din Magdala cu brațe de zăpadă
Opreşte călătorii cu legănări lascive.

Iuda uimit priveşte iar pământul.
În ştreangul liberat se balansează vântul.

Iisus stingher, cu chipul ca de var,
Ascunde urma cuielor din palme
Ce-au sângerat Golgota în zadar.

Pământul îşi strigă din neguri stăpânii,
Pe culmi s-au uscat şi paşii, şi spinii!

O umbră porneşte pe culmi mai departe
Cu brațele-ntinse profetic spre lume:
Toma – balanță albă între viață şi moarte.

(Revista Bucovinei, nr. 9/1943, pg. 415)

Înger căzut

Îngerul uitase de moarte şi minciuni
Şi-şi luneca prin vis divinele sandale
Din umeri cădeau grele aripile fatale
Şi-l fascinau de moarte lumeştile minuni.

Când frunțile cădeau umbrite spre pocale
Şi deschidea vioara în suflete genuni,
Simțeam ce sterpe sunt lumeştile cununi
Şi sângele lui Cain cum urcă în spirale.

Dar îngerul uimit, din zboru-i sideral
Vedea în fund morganele luminii
Şi iezerele lumii ce-l oglindeau pe rând.

Şi coborî în taină, tremurând,
De zborul îi părea un sunet de cristal,
Dar jos, în aşteptare, se înălțară spinii.

(Revista Bucovinei, nr. 5/1944, pg. 194)

Primăvară

Trâmbele de floare ce urcă-n anotimp
– Libații uriaşe enigmelor cereşti –
Sunt bucurii ucise şi îngropate-n timp
Ale fantomelor ce noaptea ne plâng pe la fereşti.

Iar iezerele-nalte deschise clar în spații
– Extatice oglinzi pământului în floare –
Înalță către ceruri domoale exalații
Din somnul subacvatic al algelor amare.

Un clopot prelungeşte spiralele sonore
Până spre codrii mari ce stau ca nişte harpe
Şi sunetul pătrunde în seve ca un şarpe
Vestind celor din fund albastre aurore.

E un chiot larg pe-a cerului arcadă
Şi sângele svâcneşte invers spre rădăcini,
Iar Sfântul Duh, lucios ca de zăpadă,
Îşi poartă trena albă prin marile grădini."

(Revista Bucovinei, nr. 8/1944, pg. 269)

Vasile Țigănescu (1898-1971)



Vasile Țigănescu s-a născut la Horodnicu de Jos, în cătunul Călugărița, în 13 ianuarie 1898 (conform altor surse, în 10 ianuarie 1899). A urmat studii gimnaziale la Rădăuți, între 1911-1917, când a fost încorporat şi trimis să lupte pe frontul italian. Revine în Bucovina abia în 1919, când îşi termină studiile gimnaziale şi se înscrie la Facultatea de georgrafie a Universității din Cernăuți. Până în 1942, când

a fost concentrat şi trimis pe Frontul de Răsărit, Vasile Ţigănescu a fost profesor suplinitor la Coţmani, Bârlad, Storojineţ, Sofia, Şendriceni, Lugoj şi Rădăuţi.

În 1941, i-a apărut volumul de nuvele „Brădetul", iar în 1942, volumul „Ce vrea muntele". Numai că, pe vremea acestei cărţi, căpitanul român Vasile Ţigănescu îşi vărsa sângele pentru Neam şi Ţară, fiind decorat cu „Coroana României cu panglică de virtute militară în grad de cavaler" şi cu „Crucea de fier".

Vasile Ţigănescu se căsătorise, în perioada interbelică, cu prima româncă cu brevet de planorism (obţinut în vremea studenţiei cernăuţene, în 1934), Felicia Ţigănescu (1910-2003), licenţiată în drept la Cernăuţi.

Felicia Ţigănescu a fost arestată în 1946, pentru că organizase o serbare în cinstea americanilor la Rădăuţi, şi dusă la Gherla. În 1952, Felicia Ţigănescu a fost adusă la Suceava şi supusă torturilor pentru a-şi asuma „rolul" de ţărănistă. Eliberată în 1961, a fost admisă cu greu în învăţământ, ca profesor suplinitor la Dorneşti. A murit în 2003 şi a fost înmormântată lângă soţul ei, la Rădăuţi.

Despre martiriul lui Vasile Ţigănescu n-am găsit mărturii, deşi, cu siguranţă, şi scriitorul şi-a irosit anii, sleindu-se de operă, prin puşcăriile ţării. Oricum, acest zugrav teribil al satului bucovinean, Vasile Ţigănescu, a fost împiedicat de „Neam şi Ţară" să-şi slujească Neamul şi Ţara cu incontestabilul său talent. A murit la Rădăuţi, în 18 august 1971. În 1996, i-a fost publicat romanul „Gaudeamus", iar în 1998, romanul „Refugiaţi", celelalte cărţi fiind păstrate încă în manuscris.

„Crucea lui Bângău

- Se vede că nu eşti în toată firea. Nu-i destul că le aduci cu căruţa ta de brânză din creierii munţilor, le mai dai şi peste ceea ce li se cuvine. Atâtea oi, atâta brânză!... Sau asta ţi-e partea ta de brânză şi asta partea mea, aşa cum ţi-a spus baciul, şi, cu asta, gata! Nici mânie, nici supărare, nici pagubă la nimeni. Doamne, de ce n-am fost eu de faţă la împărţeală?

Ileana se învârtea prin casă mai mult fără treabă şi-şi descărca sufletul, aruncând spre Gheorghe, bărbatul ei, priviri pline de ciudă.

Acesta, în picioare lângă o laiță, frământa într-o covată cu caş. Trei caşuri cu coajă gălbuie, pe alocuri cu urme de la strecurătoare, înşiruiți pe o măsuță veche, aşteptau parcă să le vină şi lor rândul. Gheorghe tăcea. Avea sufletul îngreunat de ceva nedesluşit.

- Of, of, – ținu să mai spună Ileana – cum de n-ai avut atâta glagorie în cap să judeci că, dând o țâră celuia mai mult, o țâră celuilalt, vom rămâne cu mai puține maligi de caş din câte ni se cuvin!...

- De, i-am omenit şi eu...

- Măăi!... Omenit!... Aşa, de haram? Cu brânza oițelor mele! Un cut întreg, care niciodată nu te-a băgat în seamă! Da, da, niciodată, s-o ştii!

După un mic răgaz, adăugă:

- Bângău, tot Bângău!... Bun ai mai fi de slugă, n-am ce zice!

Gheorghe se opri din lucru. Nu-i curmase mişcările mâinilor acea poreclă, aruncată pentru întâiaşi dată de nevastă-sa şi pe care i-o dăduse cătunul, ci faptul că tocmai Ileana, tovarăşa lui de viață de numai jumătate de an şi care nu-i spusese până atunci nimic supărător, scoase la lumină, şi încă destul de limpede, ceea ce el numai bănuise în decursul anilor, ceea ce credea că e o taină a lui. Cuvintele Ilenei, că n-a fost niciodată băgat în seamă, îl înghimpau ca una din acele jigniri ce produc necaz, fiindcă împotriva ei nu putea face nimic. Mic de statură cum era, acea descoperire a tainei sale i se părea că-l face şi mai mic, acolo, în fața coveții şi a femeii. Un zâmbet amar i se ivi în jurul gurii. E adevărat că Ileana ieşi din casă trântind uşa, dar aceasta nu-i pricinui decât o slabă uşurare. Continuă să frământe caşul, dar unele gânduri, ca nişte umbre triste, îi răscoliră crâmpeie de amintiri. Se ținu de ele, curios şi dornic parcă de o adeverire, de care, alte dăți, sufletul său se ferea. Silindu-se să alunge închipuirile greşite, căuta să ajungă, prin asemănări cu alții, la încredințarea dacă a fost aşa cum bănuise, cum se ştia şi cum mărturisi şi Ileana. Şi gândurile îi alunecau îndemânatec printre întâmplări cunoscute până la cele dintâi aduceri aminte, în care, alte dăți, se regăsea cu alte simțiri. Desprinse uşor unele din ele.

În jocurile copiilor cu care crescuse, mai mult împiedica.

Ca flăcău, oriunde s-ar fi aşezat la clăci, hore, nunți sau în biserică, se trezea la spatele altora, la o margine, la o parte. Răsufla uneori adânc,

dar nu se înciuda niciodată şi pe nimeni. Era prea bun la inimă. La hore nu cuteza să impună scripcarilor ce să-i cânte, ca să ajungă şi el în fruntea jocului. A încercat o singură dată, la începutul unei astfel de petreceri, când erau flăcăi mai puţini. Ţiganii, parcă i-ar fi citit din ochi nerăbdarea, se codeau, se prefăceau că-şi acordează scripcele şi, când erau gata să înceapă a-i „zice“ şi lui un cântec, apăru în faţa lor un alt flăcău, cu altă înfăţişare şi altă dorinţă. Juca rar. Juca numai cu fetele cele mai puţin chemate la joc şi în coada şirului de perechi.

Şi căsătoria lui... Nici Ileana n-ar fi mers după el, dacă nu era urâtă şi trecută. Dar mama lui, aşa, vadană cum era, i-a făcut nuntă cu scripcari, cum fac gospodarii.

- Oare de ce au întârziat ţiganii? Şi de ce cântau puţin şi rar? Doar mamuca le-a plătit înainte şi cât au cerul.

Nu s-a dumirit asupra acestui lucru, până când nu i-a spus mătuşă-sa:

- Trebuia să le daţi numai arvună...

Înfoiat puţin, mândru că e şi el om la casa lui, merse la biserică în cea dintâi sărbătoare după căsătorie. În urma lui, după obicei, mergea Ileana. Era întâiaşi dată când avea să stea în biserică între gospodari, nu între flăcăi. Îşi închipuia că locuşorul de cinste, oriunde ar fi, îi este hotărât printr-o tăcută îngăduinţă a oamenilor, iar dacă nu, aceştia îi vor face loc, zâmbindu-i, bucuroşi că mai primesc încă un tovarăş în rândurile lor. Biserică mică, lume destulă. Sărută icoanele şi făcu gospodarilor fruntaşi din faţă o plecăciune în dreapta şi una în stânga. Dar îşi făcu loc printre oameni cu umărul şi – datorită unui simţ de cuviinţă care-l îndemna să nu se oprească în faţa vreunui gospodar mai vechi – se strecură până ajunse la spatele lor. Întinse mâna unuia ce era alături; altuia, ca să-i atragă muţeşte atenţia că vrea să-i dea mâna, îi apăsă pieptarul cu dosul palmei; pe al treilea îl trase puţin de o mânecă. Cu alţi vecini de ocazie n-a mai încercat. Roşi. Se uită înapoi, unde erau femeile. Se temea să nu-l fi văzut nevastă-sa. Cu desamăgirile era obişnuit. Dispăreau pe acelaşi drum pe care au venit. Aveau drumul lor de atâtea ori bătut: prin ochi treceau repede, întârziau ceva mai mult în obraji, încălzindu-i pielea, şi în gât, unde se prefăceau într-un mic ciot. Ca să-şi desfacă ciotul, lucra ceva sau se silea să-şi abată gândurile în altă parte. Îşi făcu trei

cruci mari. Se uită, apoi, la sfinții de pe icoanele atârnate pe pereți, singurii care păreau să-l ia în seamă aşa cum ar fi dorit. Desamăgirea i se şterse din suflet şi datorită bunătății sale, care se împăca atât de bine cu aerul îmbălsămat de tămâie şi plin de evlavie. De aceea, biserica, pe care o cerceta des, era singurul loc unde sufletul său gusta un fel de tihnă întremătoare. Îi plăcea mult s-asculte „Apostolul“. Nu înțelegea tot ce citea dascălul, dar cuvântul „fraților!“, rostit tare şi cântat răspicat, îi plăcea cel mai mult. Numai acolo se socotea asemeni cu alții.

Ca un om cu un beteşug nevăzut şi supărător, se retrase în sine ca într-un azil de împăciuire duioasă. Nu-l părăsiră, însă, acele nădejdi nelămurite, care înfrumusețează viața oricărui muritor. Ar fi dorit să aibă şi el acea fire care face pe unii să se arate, să iasă la iveală într-un mod oarecare: prin glume sau bătăi, prin cumințenie sau asprime, prin limbuțenie, curaj sau chiar beție. Îşi închipuia mulțumirea ce trebuie s-o simtă astfel de oameni atunci când observau că pot stârni mirarea sinceră sau prefăcută a altora sau când auzeau că se vorbeşte despre ei cu precauție, cu admirație, cu pismă sau cu ură. Credința că-i mai prejos decât alții îi dădeau feței şi ochilor săi blânzi o nedeslipită umbră de tristeță. Din tainice colțuri ale sufletului său, îi răsărea des nevoia unei mângâieri. Aceasta se trăda prin cântec. Cânta cu modulații uşoare şi numai când se ştia singur pe drumuri şi cărări, la ducere şi la întoarcere acasă. Din cântecele cunoscute în sat, alegea pe cele mai duioase. Cântarea îi ieşea pe buze ca o oftare blândă şi fără ecou. Cânta abia auzit, numai pentru dânsul. Nu dorea să-l audă alții. Chiar şi noaptea, când era mai greu de recunoscut, dacă simțea apropierea cuiva, tăcea până ce credea că e din nou singur.

Ileana intră în casă ca o răbufnire de vânt. Aducea bărbânța în care aveau să țină brânza pentru iarnă. Fără să spună un cuvânt sau să se uite la bărbatul ei, trânti bărbânța lângă masă şi ieşi, închizând uşa cu putere. Intrarea şi ieşirea zgomotoasă a femeii îi abătuse puțin gândurile. Se uită prin fereastră afară, în grădinița din fața casei: casă părintească mică, veche, aşezată pe o limbă de coastă; apoi îşi aruncă privirea peste valea cutului, de-a dreptul asupra munților înşiruiți în valuri nemişcate şi albăstrii, ce se pierdeau departe, în zare, spre Solca. După câteva clipe, îşi opri ochii ceva mai mult asupra pometelor ce împodobeau gospodăriile

din valea peste care se întindea o bună parte a cătunului Călugărița. De acolo, din valea cu gospodării frumoase, cu pomete mari şi ogoare mai pline de belşug, cu oameni bogați şi cu flăcăi îngâmfați, i se trăgea acea parte din trecut ce-i zăhăia sufletul acum mai mult ca oricând. De acolo îi venise şi porecla, prinsă repede de limba tuturor. Dar porecla nu-l supăra. „Gheorghe-s mulți, Bângău e numai unul!”, îşi spuse în sinea lui, de atâtea ori.

Deodată, se văzu la primărie, venit după o autorizație de vânzare. Deşi venise degrabă, a aşteptat două ceasuri. Secretarul părea ocupat şi-i citea pe față o plictiseală liniştită. Nu îndrăzni să-l stingherească. În curând, au venit alții şi... n-a voit să se înghesuie.

Gândurile îi răscoliră şi alte întâmplări ce nu se lăsau uitate. Până şi întâmplarea din urmă, care-l măgulise, se adeveri ca o bucurie falsă. Parcă-i vedea pe unul şi pe altul intrându-i în ogradă şi parcă-i auzea pe toți glăsuindu-i cam pe aceeaşi strună:

- ... c-am auzit c-ai vrea să mergi după brânză, la muntele Tomnatic, adă-ne încaltea şi partea de pe oile noastre. Tare suntem încolțiți de lucru şi, dac-ai vrea ‘neata, bădică Gheorghe, să ne faci binele ista, n-am mai bate şi noi atâta drum. Pentru osteneală ne-om împăca noi, că doar...

Şi, la împărțeală, dase fiecăruia câte o „țârucă“ mai mult, pentru a le arăta că i-a servit bine, că țâruca scoasă din bunătatea lui era şi un tribut al recunoştinței sale pentru cinstea ce credea că i-o făcuseră oamenii, călcându-i pragul pentru a-l ruga ceva.

- Are dreptate femeia! Hm!... da‘ nu trebuia să-mi spună că-s...

Repetă cuvintele din urmă ce le rostise Ileana. Căută să alunge înțelesul lor şi nu putea. Se încruntă. Mişcările mâinilor sale deveniră mai repezi. Cu obrazul mai încrețit, căuta cu amărăciune un corectiv pentru amorul său propriu, un leac împotriva umilirii care-l sfredelea; dar gândurile-i sfârşiră a se strânge într-un mănunchi de îndârjiri mai mult față de nevastă, decât față de lume.

- Trebuie să mă schimb! Am să-i arăt eu muierii dacă-s bun de slugă!

*

Târgul se spărgea pe nesimțite. Mai era încă mult până ce avea să reintre în mocneala lui de toate zilele.

În piaţa de lemne, cu căruţa trasă lângă apa Topliţei, Bângău aştepta „să mai coboare soarele“. Aşteptarea îşi avea tâlcul ei. Cei cu marfa nevândută mai lăsau din preţ. În picioare şi răzimat de coşul căruţei, se uita, din când în când, la movila de draniţă a unui Vicovean, pe care pusese ochiul şi o neguţase înainte de amiazi. Se bucura că nici Vicoveanul, nici cei câţiva Mărgineni cu aceeaşi marfã nu prea aveau muşterii.

- Nu mă tem eu că nu i-oi rupe o coroană din cât mi-au cerut!, gândi, uitându-se la un căluţ ce se opintea să scoată o căruţă încărcată cu lodve, ale cărei roţi se înfigeau adânc în hleiul înnegrit de must şi baligă şi frământat de copite, aşa cum era pretutindeni întinsa şi neteda piaţă a Rădăuţilor.

Scuipa, în răstimpuri, spre Topliţa, de unde-i veneau la nas miasme neplăcute. Albia acesteia, dreaptă, puţin adâncă, îndiguită de scânduri putrezite de vreme, cu apă puţină, murdară şi stătută, lipsită, atunci, de o prelingere fie şi monotonă, părea un mic canal în care s-au strâns doar zoaiele maghernițelor jidoveşti. În aşteptare, Bângău luneca privirea încet, plictisit, peste forfota mulţimii, de unde străbătea uneori câte un muget adânc şi trist de vită, sau pe zidurile mute, decorate de ploi şi soare, ale caselor ce împrejmuiau piaţa. Cu o naivă bucurie mai trăgea cu ochiul spre „prepanaţia“, de unde maică-sa îi cumpărase „holercă“ pentru nuntă şi a cărei firmă, scrisă cu litere mari, într-o limbă necunoscută, arăta un chip de grăsun cu o halbă spumoasă la gură. Şi bucuria o avea de când luase tainic hotărârea de a călca şi el pragul unor astfel de locaşuri, „aşa, ca să-i facă femeii în ciudă“, şi-apoi „să văd ce-a spune şi, de-a crâcni, i-arăt eu!...“.

Cel dintâi pas voia să-l facă în acea zi de târg. Hotărârea îl învăluia plăcut ca o pânză nevăzută şi răcoritoare. Îi da presimţirea că viaţa i se va urzi altfel. Se încăpăţâna a crede că altfel nu se va sparge în favoarea sa buboiul ce conţinea muta duşmănie dintre el şi Ileana.

- Încă nu-mi plâng copchiii, îşi spunea el, aruncând privirea şi pe alte firme cu chipuri de grăsuni cu halba la gură.

Reuşi „să rupă coroana“. Trecu draniţa pe căruţa sa, pe care o trase în apropierea „prepanaţiei“, ca s-o poată avea sub ochi. Scoase punga de sub brâu şi-şi numără încet banii rămaşi. Cu o privire de bun

gospodar mai cuprinse, o dată, calul şi căruța, apoi se îndreptă spre cârciumă. Păşea încet, cu capul sus, furişând priviri în lături, în dorința de a fi văzut încotro merge. În pragul cârciumei, se opri. Se uită sfios înlăuntru. O clipă, ar fi dorit să nu fie primit. Îi bătu în surdină pornirea spre harțag cu Ileana. Îşi frânse şovăirea şi intră.

Când ieşi, licăreau cele dintâi stele. Târgul intrase în liniştea lui mocnită, plicticoasă. Pe drumul cel mare, în urma şi înaintea lui Bângău, duruiau căruțe singuratece şi ale altor întârziați din satul său şi din satele de pe valea de sus a Sucevii. Glasuri răstite, câte un cântec sau chiote de flăcăi cu chef străbăteau aerul şi se stingeau repede şi pe aproape. Zidurile nu le primeau, de parcă nu le-ar fi înțeles. Flăcăii n-aveau răbdare să aştepte a-şi arăta „ohota“ (voia bună) colo, mai departe, în văzduhul curat şi larg ce acoperea lumea lor cu vâlcele şi păduri, cu ogoare şi gospodării, cu ulicioare şi şiruri fumurii de răchiți, cu bucurii şi necazuri.

Bângău ajunse la câmp. Îi vâjâia puțin capul. Totuşi, simțea o tainică mulțumire că face şi el parte din acel convoi cu căruțe răzlețite – unele pline de tineret cu chef – ce se pierdeau în lungul drumului, odată cu lăsarea nopții. Tăcea şi asculta glasuri şi cântece, în acea tovărăşie plăcută, ce părea închegată din zgomotul atâtor roți. Rănile nevăzute ale sufletului său i se molcomiră în sunarea de bucşe a roților şi în scuturăturile monotone ale căruței sale, pe a cărei povară era cățărat.

Se înnoptase de-a binelea când cârmi pe drumul satului. Abia pe drumuşorul de pe spinarea Colnicului rămase singur în liniştea nopții.

Bolta cerească se umpluse de stele. În zarea nevăzută, peste pădurea Frătăuțului, apăreau şi dispăreau lumini de fulgere îndepărtate. Între Ursoiul şi Dealul Crucii, se vedea zarea târgului ca o pâclă luminoasă, joasă şi nemişcată.

Bângău ajunse în marginea cătunului. Cânta. De data asta, cu glas tare. Unde începea coborâşul pripuriu, ce sfârşea în valea Călugăriței, întâlni o femeie, care-i dădu binețe. Îşi întrerupse cântecul, ca să-i răspundă.

- Nu te temi să îmbli noaptea, fată hăi?

- Nu-s fată, sunt nevasta lui Dumitraş. Am fost pân-la mătuşa Anița, după iruri şi pân-ce le-a făcut...

- Naiba mai vede pe întuneric? Eu-s... Bângău.

- Da‘ nu împiedici căruța la vale?

- Ce-s eu, vadană, ca să împiedic? Sau...

- Aaa... N-aş fi crezut să fii şi ‘neata cu chef. Se vede că ți-a mers bine la târg, mai spuse femeia, din mers.

- Bine! Foarte bine! Mama lui de târg!... dee, haram!

Şi, dintr-odată, îi veni să înceapă alt cântec:

- Drag mi-e mie-n crâşm-a bere
Da‘ departe de muiere...

Îşi da silința să cânte cât mai tare, ca să-l audă până şi Ileana.

Drumul, săpat în coasta dealului, era întovărăşit, până în vale, de o adâncă mâncătură de puhoi.

Aici, într-o hârtoapă, îl găsiră oamenii, a doua zi, dimineața, mort sub căruța ce se răsturnase peste el.

La marginea drumului i se puse o cruce de stejar. Cu vremea, crucea putrezi, apoi dispăru cu totul.

*

Locul se cheamă şi azi „Crucea lui Bângău“, deşi de multă vreme nu se mai vede acolo nici o cruce. Şi numele locului n-ar avea nici o noimă, dacă oamenii n-ar fi pus acolo, cu sufletul lor, pecetea unei pomeniri pe care soarta o făcuse să stăruie peste ani.

Cei cu închipuiri alese vor fi având credința că sufletul lui Bângău străbate văzduhurile, mulțumit că măcar în acest fel – necăutat de el – şi măcar după moarte, oamenii l-au băgat în seamă. De o veşnică pomenire a avut parte, mai mult decât acei care, ca ființe lărmuitoare în viață, au intrat pentru totdeauna în întunericul uitării. Poate unde lumea capătă, la un moment dat, o istețime de apreciere, poate unde Atotputernicia voieşte aşa, poate au şi morții puterea lor...“ (Revista Bucovinei, nr. 8/ 1944, pp. 278-283)

Areta Bâcu

Areta Bâcu, această primă prozatoare a Bucovinei, se afla, în 1944, împreună cu universitarul cernăuțean Radu Bâcu, în refugiu la Buziaş-băi, str. Eroilor 1, experiența refugiului mărturisind-o în povestirea

„Episod banal“, o povestire care, prin eroii săi, scoate din amorțeală un târg provincial transilvan, un muşuroi de vietăți ciudate, încrețit pe suprafața pământie a altui veac.

Areta Bâcu, narator viguros al lumii elitelor cernăuțene, descoperă, uşor amuzată, un târg oarecare, megieş al satului ardelenesc tradițional, şi se pregăteşte să înfrunte istoria de pe o nouă poziție şi cu un alt statut social, fără ca erudiția care o caracterizează să altereze discursul epic sau imaginea lumii pe care o descoperă şi încredințează vremurilor.

„Episod banal

Se pare că după-amiaza aceasta de duminică va pune capăt bejeniei noastre: vom găsi o casă. De trei zile, bătătorim ulițele acestui patriarhal orăşel de provincie, strângem afectuos mâini prieteneşti, zâmbim persoanelor abia cunoscute, deschidem uşi la prăvălii (vânzătorii, în perspectiva unor cumpărături princiare, se frâng de şale în ploconeli!), oprim trecători grăbiți, toate numai ca să deslegăm marea taină a unei case de închiriat. Am epuizat, zadarnic, toate rafinamentele de ingeniozitate feminină, dar ne-a rămas o ultimă rezervă: „Agenția de vânzări, cumpărări şi închirieri, director Amfilochie Fasulă”.

În strada principală a urbei, în pragul unui modest birou, stă veşnic „directorul“ agenției, mărunt, chel şi ştirb. Nasul său coroiat e adus puțintel cu vârful spre dreapta, iar bărbia ascuțită, aruncată în sus, se sileşte atât să ajungă la vârful nasului, încât tremură neîncetat de necaz că nu reuşeşte. Ținuta domnului director e demnă de situația sa socială: caftanul negru, îngust în spate şi scurt în mâneci, permite de-abia să se vadă pantalonii cenuşii, cadrilați, suflecați peste glezne, căci vremea e cam ploioasă.

Intrăm în biroul agenției, întâmpinate călduros de domnul director; îi facem cunoscută dorința noastră de-a găsi o casă convenabilă în orăşel, amintindu-i, în treacăt, că nu vom ezita să plătim orice misitie ni s-ar cere. Dumnealui ne asigură că e singura persoană în măsură să cunoască toate casele din localitate; şi-n timp ce-şi perorează emfatic reclama agenției sale, îmi plimb, absentă, privirea pe pereți. Vechi liste

oficiale ale loteriei, cadre cu titlurile sociatăților de asigurare, reclame pentru hârtii de muşte, peste care generații de muşte au lăsat, sfidător, puncte negre, iar la colțuri, poetice imperii de păienjeniş, legănând uşor greutatea prafului obosit. Zâmbesc eteric acestui neaşteptat interior, iar domnul director, convins că zâmbetul meu e prețul strădaniei sale oratorice, se opreşte satisfăcut din poliloghia sa. Ne promite, apoi, grabnică rezolvare a cerinței noastre, ceea ce se şi împlineşte a doua zi, când ne înştiințează că a găsit ceva potrivit nouă – fiindcă se vde că suntem „doamne din domnie“. Ziua fericită de vedere e duminică, după prânz, când însuşi domnul director ne va însoți la casa cu pricina.

Precis la ora 16, o ciocănitură discretă la uşa noastră ne pune pe resort din moliciunea interiorului. Întreb grăbită cine e, iar de afară, precis:

- Eu mi-s, agentul Fasulă!

Oltica, jubilând victoria casei găsite, sare pe divan, agitând în aer stindardul biruinței: mătasea unei cămăşi „Bemberg“ şi fredonând:

- Ich bin mir, die Fisole!

Profesoară de germană, Oltica vrea să-şi reverse, în această siluire a limbii germane, tot hohotul de voie bună.

În această atmosferă burlească, ne tratăm reciproc cu o porție de veselie, fericite că strădania atâtor zile n-a rămas zadarnică.

Ieşim în stradă. Picături rare şi reci ne lovesc în față. Domnul director e de părere să luăm o trăsură. Nu găsim decât un Ungur cu o mârțoagă cenuşie. Totul e cenuşiu, în după-masa aceasta: asfaltul zburlit de picături aspre, casele triste şi posomorâte, pomii vlăguiți de frăgezimea verii. Dar domnul director nu dă răgaz spleen-ului să ni se furişeze în suflete; dumnealui face optimiste aprecieri asupra traiului pe care îl vom duce în noua noastră locuință. În sfârşit, după diverse întortocheri şi cotituri, ajungem la malul unei gârle, într-un cartier sărăcăcios. În fața unei case modeste, domnul director ordonă oprirea. Şi, cum dumnealui nu se mai întoarce în oraş, e de părere să achit trăsura. Birjarul îmi face un preț exagerat: protestez, sub pretext că trăsura n-are decât un cal. Dar insul de pe capră ripostează, indignat, că acesta nu-i cal, ci-i iapă şi încă-i... sură. Găsesc argumentul extrem de convingător şi achit fără discuție suma cerută.

În fața porții, care şi ea-i cenuşie, în această sumbră după-amiază, domnul director, salvatorul nostru, în timp ce se chinuieşte cu o cheie ruginită, ne pune-n vedere, de la-nceput, că ne-a adus la casa sa, unde are o cameră de-nchiriat, dar că dumnealui îi plac numai chiriaşii „inteligenți“, de aceea ne-a adus să-i fim chiriaşe.

- După cum vegeți, mă rog frumos, doamnelor, casa mea nu-i dăparcie; să auge când suflă duda de alarmă!

Dând poarta de perete, ne arată, în semiîntunericul curții, un colțişor, unde-i soția dumnealui. Amfitrionul ne informează că doamna e o femeie foarte delicată şi cultă, dar, cum azi e duminică şi n-are ce face, s-a apucat de împuiat gâştele spre vânzare. Un strigăt strident de paseri chinuite confirmă spusele agentului nostru.

Vine, în sfârşit, cu tot ritualul cuvenit unui astfel de eveniment, intrarea noastră victorioasă în noul apartament. Din gangul îngust şi întunecos, dăm în camera tuturor străduințelor noastre. De la intrare ne loveşte miros înnecăcios de interior părăsit, muced, igrasios. Un divan şi-o noptieră ne întâmpină, stinghere în mijlocul camerei lipsită de lumină. Instinctiv, îndrept mănunchiul de raze, țâşnite din bateria mea automată, înspre colțuri: apocaliptice pete de umezeală mă înfioară. Încerc, cu vocea slabă, un uşor reproş camerei, care-i igrasioasă. Dar stăpânul casei – competent în materie – mă informează, pe ton pedant, că aceasta nu-i igrasie (Doamne, fereşte!), aceasta-i... salitră.

- Şi, până să veniți Dumneavoastră, să uscă ea!

Ieşim la lumina difuză de afară, cu sufletele dospite de amărăciunea cavoului. În stradă e rece şi vânt. Mă simt o cabotină care şi-a jucat greşit rolul în operetă. Alături de mine, păşind măsurat şi elegant, Oltica are în privire dezolarea unei suverane detronate. În față ne apare, nesfârşit şi misterios, cimitirul. Ramurile toamnei se biciuiesc nebuneşte, cu stridența aspră a cioburilor sparte. Departe, la apus, o slabă suliță sângerie străbate, în treacăt, frunzişul. Ace de lichid rece ne înfioară spatele...“ (Revista Bucovinei, nr. 5/1944, pp. 191-193).

Gruia Bodnărescu

Poetul pe care îl „doare atâta amar de aşteptare” (superbă metaforă pentru „lutul“ iconarist), Gruia Bodnărescu, se afla, în 1944, la Sânnicolaul Mare, str. Regele Ferdinand 16, hotărât să ia „flinta hotare nedrepte“ să şteargă („Pe drum aspru, dar trist, / trebuie să sânger pe urme de Crist, / mâine, poimâine, când merg / hotare nedrepte să şterg!”). Poemul lui, aspru aidoma unui stâlp de casă țărănească cioplit din bardă, poate fi considerat şi „cântecul de lebădă“ al unei întregi generații („Voi sângera, dar n-oi muri – o ştiu prea bine – / căci cel ce luptă nu se teme de nime... / Pornit mâine, poimâine, pe drumul cel mare, / dincolo de casa noastră muta-voi hotare”).

„Rămas bun

Pentru Doina

S-au tulburat vremile, năpădind ceață
peste tot ce în noi se numeşte viață.
În mine simt azi
că viața mi-e-n creştet de-amiazi
şi că răsăritul vieții nu l-am pipăit,
ci doar spre-un apus am de pornit...

Mâine, poimâine, merg
să iau flinta hotare nedrepte să şterg...

Mă doare atâta amar de aşteptare!
Cu sânge, din temelie, o să clădesc hotare,
voi pleca la luptă de răzbunare încins
hotare clădind pe aspre drumuri spre soarele aprins.
Voi sângera, dar n-oi muri – o ştiu prea bine –
căci cel ce luptă nu se teme de nime...
Pornit mâine, poimâine, pe drumul cel mare,

dincolo de casa noastră muta-voi hotare.
Voi trece pe-acasă, pe glodosul drum,
s-adulmec copilăria prin fum,
să plâng o clipă lângă-un morman de scrum!...

Rămas bun, copilărie trecută,
şi voi, idealuri cu vreme pierdută;
rămas bun, visuri neîmplinite,
năzuinţi astăzi zdrobite!...

Rămas bun, mamă, tată şi fraţilor mei,
rămas bun, plopilor gingaşi şi-nalţilor tei!
Rămas bun, lume banală,
chinuită în hăul cu smoală!
Rămas bun, copilă mică şi albă
ce-ţi strângi iubirea în salbă,
şi să m-aştepţi, căci voi veni odată
când ţara va fi de alt soare scăldată!...

Vor creşte vieţile din apă, cer şi moină...
Numai fata albă mă va aştepta cu cânt de doină,
cu aceiaşi ochi verzi-căprui
ca ai nimănui!...

Rămas bun!... Pe drum aspru, dar trist,
trebuie să sânger pe urme de Crist,
mâine, poimâine, când merg
hotare nedrepte să şterg!...”.
August 1944 (Revista Bucovinei, nr. 1-2/1945, pp. 21-22)

Dumitru Vătămanu

Poezia refugiului românesc în România („Frate ce rătăceşti singur şi departe, / Pe drumul ţării fără fagi, cu poienile deşarte, / Cândva palmele şi ochii tăi vor mângâia spicul din ogor / Căci toamnele tale trebuie să rodească aşteptat belşug" sau „Plecăm în pribegie şi lăsăm stăpân pe Dumnezeu! / Lacrimile mi-au căzut în aşchie de lemn mustrare. // În poarta de la drum, tata a dăltuit o cruce mare") pare să aibă un singur autor, şi acela uitat, Dumitru Vătămanu. După refugiu, pentru mai toţi scriitorii bucovineni a urmat „experienţa" închisorilor politice, cu altfel de litanii, cumva mai străfulgerate, dar cu o aceeaşi încărcătură de dor şi de vindecare. Dorul şi vindecarea înseamnă, de fapt, dragoste şi credinţă, deci relaţionările iconariste târzii („Fiecare vis îmi pare-o umbră din altă lume / Şi-ncerc în şoaptă să-l chem pe nume"), şoptite întru încredinţare pe treptele veşniciei (toamnele „mele mă lasă la marginea vieţii ca pe-un răzor / Şi mâine, cu caietele scrise, îmi voi arde sufletul pe rug").

„Scrisoare

Frate,
Îmi spui că parcă mă vezi bătând cărările pădurii
Singur, cu sumanul aninat pe umeri duri,
Cu-acelaşi zâmbet trist ce-mi moare-n colţul gurii.
O, de-ai şti cum mi s-au sfărâmat atâtea visuri
Şi cum în cupa sufletului ca într-un potir de crin
Am adunat în străine drumuiri numai rod de chin,
Nu ţi-ai fi-nsemnat nicicând aceste rânduri.
Tu în primăvara asta duci de coarne un plug străin
Şi-odată cu sămânţa ce cade-n grindină pe-ogor
Îţi îngropi în lutul negru şi vreri, şi gânduri,
Şi, totuşi, dacă-n trupul slab se cuibăreşte-un dor
Şi-ai vrea să-l spui ca nimeni să nu te-audă,
Te-ndoseşti sub sălcii cu licuricii-n iarba udă

Şi ți-l spui, ca pe prag, cu durere ascunsă, mamei,
Iar lacrima fierbinte ți-o poartă valul apei...
Eu stau cu obrajii-ngropați adânc în palme
Pe-un trunchi de brad lungit peste cărare
Şi buzele mele nu-mproaşcă cerului sudalme,
Deşi sub frunte fiecare gând i-o destrămare.
Fiecare vis îmi pare-o umbră din altă lume
Şi-ncerc în şoaptă să-l chem pe nume,
Îmi răspunde pădurea rar la fiecare vorbă,
Mă priveşte ca pe-un pribeag, mă-ntreabă.
O, lacrima mea n-o poartă valuri spre şesuri însorite
Căci e cerneala cu care-nsemn rânduri otrăvite.
... Frate ce rătăceşti singur şi departe,
Pe drumul țării fără fagi, cu poienile deşarte,
Cândva palmele şi ochii tăi vor mângâia spicul din ogor
Căci toamnele tale trebuie să rodească aşteptat belşug,
Pe când ale mele mă lasă la marginea vieții ca pe-un răzor
Şi mâine, cu caietele scrise, îmi voi arde sufletul pe rug.
(Revista Bucovinei, nr. 7/1944, pg. 250)

În poarta de la drum

În poarta de la drum, tata a dăltuit o cruce mare
Şi palmele aspre i-au sângerat adânc şi greu
Purta sub pleoape ude şi-amorțite destrămare.
Plângea. Îşi întorcea ochii să nu-l văd şi eu.

I se-mpietriseră în colțul gurii desnădejdi amare,
Iar obrajii i se scăldau în ape tulburi de curcubeu.
În poarta de la drum, tata a dăltuit o cruce mare
Şi palmele aspre i-au sângerat adânc şi greu.
Dus pe gânduri, am stat lângă el privind mereu:
- De ce faci, tată, crucea asta când ne urci în care?
- Plecăm în pribegie şi lăsăm stăpân pe Dumnezeu!
Lacrimile mi-au căzut în aşchie de lemn mustrare.

În poarta de la drum, tata a dăltuit o cruce mare".
(Revista Bucovinei, nr. 1-2/1945, pg. 29)

George Toderaş (1916-1944)

„Un poet de rezonanţă delicată şi de fond adânc şi sincer... Fiu de ţărani din Voloca pe Derelui, judeţul Cernăuţi, George Toderaş, pe numele adevărat Chlopina, a frecventat Liceul „Aron Pumnul" din Cernăuţi şi a terminat Facultatea de litere şi filosofie din acelaşi oraş (1935-1940). A fost, câtăva vreme, profesor suplinitor de filosofie la Liceul „Aron Pumnul", apoi şef de serviciu în Transnistria... Sfârşitul i-a fost tot atât de tragic ca şi viaţa. Chinuit de boala necruţătoare a ftiziei, când i-a venit sorocul, s-a retras în comuna sa natală, unde moare în chiar ultima zi de stăpânire românească. În ziua de 26 Martie 1944, când George Toderaş era dus la mormânt fără preot, care se refugiase, în depărtare se auzeau tunurile, iar din celălalt capăt al comunei intrau trupele sovietice" (Constantin Loghin, Revista Bucovinei, nr. 6/1944, pg. 230)

„Logodnă

Târziu, în noapte, sunt şcolar;
citesc frumos în carte - cerul -
şi (1iteră de aur!) culeg din pagini stele
ca să le vărs în suflet ca roua-ntr-un pahar.

În ierburi cântă-un greier; plăcută sonerie
dar doarme dus şi n'o aude somnul...
În noaptea asta, poate, Domnul
a semănat un sâmbure de bucurie.

Muri un om: căzu o stea;
blând Domnul îl va binecuvânta,
ori dracii-n iad îl vor conduce
şi totul ţărnă fi-va doar şi cruce.

Aşa e moartea, simplă:
cade-o stea şi sună prundişul a os;
atuncea-ți serbezi logodna
(bine-nțeles cu moartea) şi totu-i frumos“.

(Revista Iconar, 1937)

Aurel Tudor (?-1944)

Spre deosebire de Teofil Lianu, care a luptat, în uniformă de locotenent român, pe Frontul de Est, plătind, după aceea, sacrificiul şi jertfa cu ani grei de temniță politică şi cu anonimizarea, Aurel Tudor a avut noroc, fiind răpus de „glonțul patriei”, cel „dulce ca mierea“, şi scăpat, astfel, de suferințele şi umilințele de mai târziu.

„Aurel Tudor. Un ecou întârziat ne-a adus vestea despre moartea eroică a tânărului poet bucovinean, sergent TR, Aurel Tudor.

Originar din suburbia Clocucica, fiu de țărani muncitori, Aurel Tudor şi-a făcut ucenicia spirituală între colinele clocuciane şi atmosfera învățăturilor Liceului „Aron Pumnul“. Încă de timpuriu, temperamentul său poetic prinde să se manifeste cu o putere crescândă, fapt care i-a adus admirația tuturor acelora care veneau în legătură cu el. Simplist la gesturi, deschis la vorbă şi plin de entuziasm, Aurel Tudor era gata de orice jertfe materiale, când era vorba de poezie.

Trăia prin ea şi pentru ea.

A fost cel dintâi poet, care a dat primului refugiu bucovinean, trăit de el cu toată intensitatea, o interpretare lirică de mare profunzime artistică.

Numai lipsa de material documentar – întrucât nici o carte din biblioteca noastră, nici un manuscris n-a putut fi salvat – ne împiedică să putem sprijini afirmațiile noastre cu citate din opera sa.

A intrat, apoi, în gazetărie, pe care a slujit-o cu acelaş entuziasm viu de totdeauna, preocupându-se, în articolele sale, de problema ridicării standardului de viață a suburbiilor, din mijlocul cărora făcea parte. Nervul poetic, însă, a fost mai puternic, copleşind activitatea ziaristică a lui

Aurel Tudor şi l-a îndemnat să continue activitatea literară, mai prodigioasă, de altfel, şi mai de preț.

Era membru al „Societății scriitorilor bucovineni“, la şedințele căreia era prezent mai totdeauna, şi al cercului „Bucovina literară“, la manifestările căruia lua, de asemenea, parte.

A colaborat la aproape toate revistele literare bucovinene şi la multe altele, care apăreau în restul țării, bucurându-se de aprecierea unanimă a acelora ce prețuiau, aşa cum se cuvine, arta sa poetică. Avea în pregătire un roman, două volume de nuvele şi două de poezii.

Dar destinul a vrut altfel de cum a sperat Aurel Tudor.

Pe la sfârşitul zbuciumatei primăveri a acestui an (4 Mai 1944), Aurel Tudor a căzut eroic pe câmpul de luptă, sărutând, cu gândul la Bucovina, pământul drag al Moldovei. În acea zi, ochii săi albaştri s-au întunecat de povara azurului, înecând în adâncul lor toate cețurile cernăuțene şi toate înserările de pe Ţețin.

Cu Aurel Tudor literatura bucovineană a pierdut o forță de mare viitor, înainte ca această forță lirică să-şi fi putut da măsura întregului său talent” (George Drumur, Revista Bucovinei, nr. 8/1944, pg. 294).

George Todoran

Ultima veste pe care o avem despre acest mare poet bucovinean („Povestea asta banală pe unii-i sfințeşte. / Îngenunchează, frate – vin din rugăciune, / Fiecare vers, inima mea, cu sânge-l hrăneşte”), George Todoran, este cea referitoare la adresa din refugiul bănățean (Timişoara, str. Regina Maria 15). „Vagabond la poarta din oraşul de hârtie”, conştient că doar „cuvântul îți ciopleşte troiță, / Frate şi duhovnic în tristeți şi evlavii, / Şi străjuie-n preajmă-i poema domniță”, George Todoran spune ceea ce „spune-se-ntr-o carte, / Că şi poeții câteodată ştiu ce-aduce anul”, iar poemele sale, când psalmice, când zvâcnete de lumină jucăuşă, adeveresc un poet smuls din moştenirea care i se cuvine viitorimii. Nu nouă, celor care, direct sau indirect, l-am condamnat la tăcere „călcând pe plaiuri galbene de gând, / Cu morții-n şi în giulgiuri cenuşii”, ci viitorimii, pentru că „au apele destinul lor crestat în an”, care garantează

că opera lui George Todoran, aşa împuţinată cum este, „va răsări cândva-ntr-o carte de lumină / Ca steaua slovei, rană tăvălită-n mare”.

„Spovedanie

Povestea asta banală pe unii-i sfinţeşte.
Îngenunchează, frate – vin din rugăciune,
Fiecare vers inima mea cu sânge-l hrăneşte.

De dimineaţă, soră – rimă sdrenţuită,
Pluguri de argint îţi ară fruntea
Cu graiul sfinţilor în strofa hulită.

Cresc furtunile flămânde la amiază,
Cântec tânăr – aur peste veac,
Prietenia verbelor aici te aşează.

Sub seară, cuvântul îţi ciopleşte troiţă,
Frate şi duhovnic în tristeţi şi evlavii,
Şi străjuie-n preajmă-i poema domniţă.

(Revista Bucovinei, nr. 2/1944, pg. 91)

Apele

Elogiul frunţii tale vis rănit de brume
Numărând în taină trişti luceferi tineri,
Peste ape, cu poeţii se adună-n sume.

Ci drumul printre oameni beat de zare
Va răsări cândva-ntr-o carte de lumină
Ca steaua slovei, rană tăvălită-n mare.

Apusul când petalele şi-o strânge,
Călugărițe albe împrejurul crucii
Veni-vor să sărute pana care-a ştiut plânge.

Au apele destinul lor crestat în an
Şi fiecare lacrimă e un arcuş pe melodie,
De-aceea, suflete, adesea găzduieşti lângă ocean?
(Revista Bucovinei, nr. 6/1944, pg. 216)

Noemvrie

Pe străzi şi-n suflet curg melancolii
Călcând pe plaiuri galbene de gând,
Cu morții-n şi în giulgiuri cenuşii.

Noemvrie cu sânge de poet coboară iară
În glasuri de țigănci firave, blonde,
Treci înainte, ho, nu vezi că plouă ceară?

Oameni, plante, cine cere-ngenuncheri, cuvinte,
Noemvrie, Noemvrie, Noemvrie, fie
Spre steaua nordului – povestea înainte.

Tu, vagabond la poarta din oraşul de hârtie,
Ascultă, ascultă sfârşitul din toamne cum latră
Mâna mică, mâna tremurândă, mâna care scrie.
(Revista Bucovinei, nr. 1-2/1945, pg. 27)

Decemvrie

Au nins pe file-n noaptea ceea mult albastrã anii
Cântau cocoşii-n taină mare fãrã seamă,
În timp ce visul visurilor îl vesteau ciobanii.

Şi decuseară tremura-n colinzi şi în săgeţi
Tăcerea, cuvântul, minunea pe care
O păzeau oştenii la răspântii în pieţi.

Şi cald tristeţile iernii au nins bând cer
Cer albastru din îmbelşugata lună,
Cu îngeri mulţi, şi vişini înfloriţi de ger.

A poposit o clipă apoi, cu lacrimile – mărgele
Maria, sărutând pe rând veşnicia din prunci
Şi sângele ce înflorea lumină-n stele.

(Revista Bucovinei, nr. 1-2/1945, pg. 28)

Ianuarie

Tic-Tac! Pe mine mă ai singur domn şi cruce,
Îndreaptă-ţi pasul vechi, străine, pe drumul
Spre care-acum şoimii limpezimilor te-or duce.

Opreşte, slugă, steaua maşteră, vicleană,
Lumina intră-n leat pe căi de culmi,
O ia pieptiş spre zarea transilvană.

Şi vezi tu, măre, spune-se-ntr-o carte,
Că şi poeţii câteodată ştiu ce-aduce anul
Când cu dreapta, inimoasă, visu-mparte.

Tic-Tac! Tictacul timpului loveşte ceasul
Spre crucea gândului sgribulită în zare,
Ascultă, ascultă-n genunchi ce tace plaivasul!"

(Revista Bucovinei, nr. 1-2/1945, pg. 28).

„Din „vesela grădină“ n-au rămas decât nişte ruine“

Societatea Scriitorilor Bucovineni, înfiinţată în 12 noiembrie 1938, a însemnat un organism viu, dinamic, o adevărată regrupare a „iconarilor“ într-un spaţiu nepolitic, ci doar bucovinean, un mod de viaţă al „acelei pleiade de oameni politici, bărbaţi de ştiinţă, scriitori şi ziarişti care au trăit şi au pătimit pentru Bucovina noastră“ (Constantin Loghin). Primul ei preşedinte, profesorul cernăuţean Constantin Loghin, recupera, prin înfiinţarea noii societăţi, temelia pusă de Mircea Streinul şi de „iconarii“ săi pentru durarea unui templu al culturii şi literaturii române în Bucovina, după „schiţele“ făcute, în 1862, de Hurmuzăcheşti. „Iconarii“, care au văzut în noua asociere o purificare de influenţele şi devierile politice ale vremii, au aderat la noua mişcare, pentru că, până în 1947, când Constantin Loghin şi George Antonescu au încercat, fără succes, să înfiinţeze o nouă revistă literară, Societatea Scriitorilor Bucovineni (SSB) a însemnat o mişcare, una complexă, profundă şi irepetabilă. SSB funcţiona ca o şcoală de literatură, cu şedinţe săptămânale, în care se discutau texte şi se coordona un asalt mediatic, cu o strategie de relaţionare cu literatura naţională, dar şi de recuperare a tradiţiilor culturale bucovinene. Datorită sprijinului primit din partea Societăţii pentru cultura şi literatura română în Bucovina, asociere străveche, pe care bucovinenii o considerau unică în reprezentativitate, SSB a înfiinţat reviste literare, a editat şi tipărit cărţi, dar şi numeroase broşuri, cu ajutorul cărora să spargă barierele culturale existente în spaţiul social. Din SSB făceau parte, printre alţii, Constantin Loghin, N. Tcaciuc-Albu, George Voevidca, Leca Morariu, Liviu Marian, Traian Chelariu, George Drumur, Traian Cantemir, E. Ar. Zaharia, Dragoş Vitencu, Cristofor Vitencu, Aurel Vasiliu, Grigore Raţiu, Gruia Bodnărescu, Radu Bâcu, Aspazia Bâcu,

Adelina Cârdei, Ion Cârdei, Melania Livadă, George Noveanu, Sebastian Popovici, George Pătrăuceanu, George Todoran, Dragoş Vicol, Ilie Mandiuc, Ionel Negură, Procopie Jitariu, Ştefan Piersic, Augustin Z.N. Pop, Emil Chindriş-Codrescu, Dimitrie Loghin, George Putneanu, Viorel Suluțiu, Nicolae Tăutu, Vasile Țigănescu, Emil Zegreanu, Ben Mihăescu (Bândea Mihai, care va semna, ulterior, Arcadie Arbore), iar cultul înaintaşilor înlesnea contemporaneizări literare, fie prin şezători organizate în oraşele natale ale marilor dispăruți, fie prin studii şi republicări de texte în revistele literare şi, în primul rând, în „Revista Bucovinei", în care Constantin Loghin, Leca Morariu şi Dragoş Vitencu omagiază, număr de număr, câte o personalitate a culturii bucovinene (o bună parte din acele texte prin care se retrăieşte spiritualitatea deja le-am reprodus în această carte).

Despre Societatea Scriitorilor Bucovineni s-a scris puțin, sigla SSB fiind preluată, fălos, după 1990 de indivizi cu memoria obturată pe post de herb nobiliar. Deci, fără responsabilități față de un trecut de excepție, fără tradiție, ci doar ca spoială de autoritate istoricizată. Cică ar lipsi „documentele" care să ajute la întocmirea unei lucrări monografice, de parcă revistele acelea vii, fremătătoare şi cărțile pe care le-au premers şi, apoi, afirmat, n-ar însemna documente, dar şi modele de viață şi conduită literară:

„Activitatea Societății scriitorilor bucovineni s-a desfăşurat în cadrul şedințelor literare săptămânale. Aceste şedințe au continuat regulat şi în ultimii doi ani (ani de război – n.r.), când am ținut 74 şedințe literare. Programul acestora s-a alcătuit din citiri de opere proprii, din discuții asupra acestor citiri şi din alte discuții asupra problemelor literare.

Unele şedințe au avut un program special ca, de pildă, comemorarea unui scriitor (Liviu Marian, 28 Noiembrie 1942) sau recepția de scriitori în vizită la Cernăuți: 12 Decembrie 1942, recepția scriitorilor Alexandru Philipide, Matei Alexandrescu, George Cărare şi V.G. Dumitrescu; 10 Aprilie 1943: Pan Halipa; 12 Iunie 1943: Ionel Teodoreanu.

Roadele acestor şedințe s-au evidențiat în publicațiile şi manifestările externe ale Societății. Din colaborarea aproape exclusivă

a membrilor Sociatăţii scriitorilor bucovineni au trăit şi trăiesc două publicaţii periodice locale: „Revista Bucovinei“ şi „Bucovina literară“...

Urmând un plan unitar de organizare, fiecare şezătoare (literară organizată în localităţile provinciei – n.r.) a fost închinată unui bărbat dispărut originar din acea localitate. Astfel, şezătoarea din Storojineţ a fost închinată scriitorului Em. Grigorovitza şi s-a făcut un pelerinaj la mormântul lui Iancu Flondor, şezătoarea din Rădăuţi, lui Samson Bodnărescu, şezătoarea din Suceava, lui Ion Grămadă şi cea din Cernăuţi, lui T. Robeanu...

Continuând seria publicaţiilor proprii, în „Colecţia Societăţii scriitorilor bucovineni“, serie începută încă înainte de ocupaţia rusească, au apărut, cu începere din Martie 1943, broşuri noi:

Proză: Aurel Vasiliu: „Bucovina în viaţa şi opera lui Eminescu“, Augustin Z.N. Pop: „Aglaia, sora lui Eminescu“, Constantin Loghin: „M. Eminescu şi A. Pumnul“, E. Ar. Zaharia: „Antologie rădăuţeană“;

Poezie: Dragoş Vitencu: „Caiet de Duminică“, George Noveanu: „Laude“, George Voevidca: „Pro Patria“, N. Tcaciuc-Albu: „Poezii chinezeşti“;“ (Revista Bucovinei, nr. 10/1943, pp. 505-506).

Noi membri SSB: „Adunarea generală din 2 Octombrie 1943 a Societăţii scriitorilor bucovineni a ales următorii noi membri: Adelina Cârdei, Ion Cârdei, Emil Chindriş-Codrescu, Melania Livadă, Dimitrie Loghin, George Noveanu, Augustin Z.N. Pop, George Putneanu, Viorel Suluţiu, Nicolae Tăutu, Dragoş Vicol, George Todoran şi Emil Zegreanu“

„Biata Bucovină! Din Bucovina de Sud ne vin ştiri din ce în ce mai dureroase. În curs de doi ani, teritoriul Bucovinei a fost bântuit, de două ori, de furiile celui mai crâncen şi sălbatec război ce l-a purtat, undeva, în istorie, omenirea. Din „vesela grădină“ a poetului n-au rămas, în mare parte, decât nişte ruine. Sate întregi stau părăsite, ogoarele nelucrate, case arse până în temelie, oameni bejenari pe pustii locuri.

Fără mijloace proprii de transport şi tăiată de orice legătură de poştă şi cale ferată de restul ţării, Bucovina de Sud, ca şi o bună parte a Moldovei, este prada foametei şi a epidemiilor. Mândrii plăieşi ai Bucovinei cad neputincioşi de boli, se stâng sate întregi de mizerie. Cât

de groaznică trebuie să fie această pacoste abătută asupra Bucovinei se poate deduce din amănuntul că strigătul de alarmă, cu toată lipsa legăturilor de comunicație, a pătruns până la frații de dincoace...

Şi noi, cei plecați din Bucovina, încercăm o durere care nu se poate exprima în cuvinte. Săraci ca niciodată în existența noastră, hăituiți şi hărțuiți de oameni şi împrejurări, aproape am împietrit în durere şi nu mai simțim că ne-am lăsat acolo, în bătaia nevoilor, părinți care se stâng în neputință, frați şi surori care strigă după ajutor, oameni care se sbat în ghiarele mizeriei şi ale bolilor.

Cu inima sfâşiată de durere proprie şi a Bucovinei sângerânde din toate rănile, nu putem decât să ridicăm spre cer ochii înlăcrimați, într-un oftat prelung: „Până când, Doamne, ne mai încerci? Când se va umplea şi paharul pătimirii noastre?“.

Biata Bucovină! Cât de nenorocită este şi cât de neputincioşi suntem!“ (Constantin Loghin, Revista Bucovinei, nr. 11-12/1944, pp. 388-389).

„Adrese de scriitori bucovineni:

Constantin Loghin, Timişoara III, str. Roentgen 3;

N. Tcaciuc-Albu, în Brad, str. Vânătorilor 20;

Leca Morariu, Râmnicu Vâlcea, str. Ap. Dumitrescu 18;

Grigore Rațiu, Turda, str. Regina Maria 1;

Gruia Bodnărescu, Sânnicolaul Mare, str. Regele Ferdinand 16;

Ben Mihăescu (Bândea Mihai), Sînnicolaul Mare, str. Regina Maria 12;

Radu Bâcu, Buziaş-băi, str. Eroilor 1

Traian Chelariu, Bucureşti IV, str. Ionescu Baican 7;

Traian Cantemir, com. Strejeşti, jud. Romanați;

Adelina Cârdei, Timişoara, str. Mihai Viteazul 16;

George Drumur, com. Brezoiu, jud. Râmnicu Vâlcea;

Melania Livadă, Brad, liceul de fete;

George Noveanu, Sibiu, Inspectoratul Muncii;

Sebastian Popovici, Bucureşti V, Rozelor 3;

George Pătrăuceanu, Alba Iulia, str. Reg. Ferdinand 11;

George Todoran, Timişoara, str. Regina Maria 15;

Dragoş Vicol, com. Mihăileşti, jud. Vlaşca;
E. Ar. Zaharia, Abrud
Dragoş Vitencu, Buziaş-băi, jud. Timiş;
Ilie Mandiuc, Brad, str. Iazului 6;
Procopie Jitariu, Timişoara, Reg. Maria 13;
Ştefan Piersic, Selişte, jud. Sibiu"

(Revista Bucovinei, nr. 5/1944, pg. 197)

Exista o solidaritate de breaslă a „neamului poeticesc" durabilă în timp, începută de „Junimea literară", continuată de Colecția „Iconar" şi desăvârşită de Societatea Scriitorilor Bucovineni, o solidaritate care se manifesta şi prin implicarea în împlinirea „destinului cărților" (Mircea Streinul), dar şi prin grija față de soarta fiecărui scriitor în parte, toate acestea fiind clădite pe responsabilitatea față de moştenirea trecutului, deci pe memorie. Exista o solidaritate de breaslă care conştientiza responsabilități, care determina slujirea şi nu gomoasa afişare de titluri şi poziții, această molimă comunistă fără de vindecare până în ziua de astăzi.

Rudolf Gassauer
(1885-1952)



Deşi Bucovina poartă nobilul titlu de „Europă în miniatură", în plan spiritual nu a prea funcționat principiul multiculturalității, culturile ignorându-se reciproc, drept consecință a vrăjmăşiei neostenite dintre elitele naționalităților din Bucovina. Datorită acestui izolaționism cultural, în Bucovina spiritualității româneşti n-au existat nici marii scriitori de limbă germană din Bucovina, nici cei de limbi slave. În spiritualitatea românească au fost întâmpinați doar cei contaminați de dragoste, cum a fost şi Rudol Gassauer, neamțul născut la Suceava, în 12 septembrie 1885, viitor profesor de istorie-geografie la „Gr.-Or. Ober Gymnasiums",

deci la viitorul Liceu „Ştefan cel Mare“ din Suceava. Doctor în istorie şi custode al muzeului din Suceava, lui Rudolf Gassauer i-au fost atribuite, prin presiunile exercitate de Leca Morariu, chiar şi meritele lui Karl A. Romstorfer, care a fost trecut în uitare. Neamţul nostru, Rudolf Gassauer, membru al Societăţii Numismatice Române, cercetător al istoriei românilor, al tradiţiilor şi al modului lor de viaţă, cu lucrări publicate şi în România, şi în Germania, s-a bucurat de dragoste şi de memorie, plecarea sa în Germania, ca urmare a ordinului de repatriere emis de Hitler, prilejuind, în 1940, o duioasă despărţire, cu pelerinaj gen „ultimul salut“ pe la mănăstiri, deşi Rudolf Gassauer avea să trăiască până în 16 ianuarie 1952, mai întâi în Weimar (1941-1942), apoi în Eisenstadt (Austria), murind la Sigmaringen, la câteva zile după reîntoarcerea în Germania.

„Rudolf Gassauer: „Contribuţii la istoria culturală a Bucovinei“ („Beitrage zur Kulturgeschichte der Bukowina“, Munchen, 1941). Sub acest titlu a apărut în vitrine, ca extras din publicaţia periodică „Sud-Ost Forschungen“ din Munchen, studiul în limba germană a domnului Rudolf Gassauer, actualmente profesor la Weimar.

Numele domnului profesor Rudolf Gassauer este strâns legat de arheologia şi numismatica bucovineană. Zeci de ani, domnia sa a muncit cu osârdie printre ruinele vechii cetăţi de scaun a Sucevei şi a cules urme ale trecutului voievodal, răspândite prin Suceava, descifrând părţi tăinuite ale istoriei moldovene şi îmbogăţind colecţiile muzeului sucevean şi studiile de specialitate cu lucrări despre monetăria din Suceava sau despre teracote sucevene. Iubit de cei ce l-au cunoscut, domnul Gassauer era o personalitate culturală stimată în oraşul de reşedinţă a Marelui Ştefan. Descendent dintr-o familie germană, domnia sa a urmat glasul sângelui şi, la chemarea Fuhrerului, a plecat, în Noiembrie 1940, împreună cu conaţionalii săi, în Reich ca repatriat german. Dar cel din urmă drum al său prin Bucovina a fost o nouă mărturisire de dragoste pentru trecutul cultural al Moldovei. În preziua plecării sale din ţară, m-a întovărăşit la Mănăstirile Voroneţului şi Moldoviţei, unde l-am condus pe unul dintre şefii misiunii germane, sosită la noi pentru acţiunea repatrierii germane.

Sunt indicii că studiul la care ne referim datează încă din Suceava. Apariția lui, posterioară repatrierii, în librăriile din țară ne reamintește de un bun prieten al nostru, care, în cetatea spiritualității germane, unde dorm somnul de veci Goethe şi Schiller, unde a suferit Nietzche şi unde a compus Liszt, va fi cu siguranță un mărturisitor drept pentru vrednicia românească.

„Contribuțiile" acestea cuprind un studiu asupra coloniei germane de olari din sec. XV, de lângă comuna Costâna, informații despre sculpturile în lemn din interioarele locuințelor vechi sucevene şi despre sculpturile în marmură din palatul voievodal, precum şi un nou studiu despre reproducerea modelelor brandenburgo-prusiene în monetăria de la Suceava.

Domnul profesor Gassauer epuizează izvoarele pentru a documenta că, în a doua jumătate a sec. XV, s-a înființat, pe moşia mănăstirii Moldovița de lângă Costâna, județul Suceava, o colonie de saşi olari, care s-a numit Săsciori, iar, mai târziu, Saşii pe Costâna, colonie care, apoi, s-a stins, odată cu mutarea scaunului de domnie la Iaşi.

În ultima parte a lucrării sale, autorul caută să dezlege problema baterii monezilor de către Domnii Moldovei, examinând, mai ales, câteva exemplare de pe vremea lui Dabija Vodă şi stăruind, din nou, asupra falsificării monedelor prusiene, polone şi suedeze, chestiune ce o examinase într-un studiu publicat în „Buletinul Societății numismatice române", din 1933.

Din capitolul referitor la sculpturilor în lemn din casele sucevene, reținem această însemnare: „Totuşi, au dispărut şi dispar, an de an, vechile case de lemn, clădite în frumosul stil moldovean, pentru a face loc unor construcții noi, fără stil şi fără gust".

Studiul este însoțit de patru planşe, în afară de text, care reproduc 19 teracote, o bucată de lemn sculptat (o minune de artă) şi 3 bucăți de marmoră sculptată, toate acestea găsite de autor în Suceava, cu excepția câtorva teracote, aflate în împrejurimi" (Ionel Negură, Revista Bucovinei, nr. 9/1943, pp. 441-442).

Lucian Costin (1887-1951)

Ioan G. Costeniuc (şi nu Costinescu, cum îi spune N. Tcaciuc-Albu) s-a născut la Lisaura, în 11 septembrie 1887. Judecând după „condițiile-cadru" ale lui George Tofan, cel care avea să semneze cu pseudonimul Lucian Costin n-ar trebui revendicat pentru literatura bucovineană. Numai că, în epoca solidarității scriitoriceşti bucovinene (de fapt cam aşa s-ar traduce inițialele SSB de atunci), N. Tcaciuc-Albu îl revendică cu duioşie, chiar dacă lisăureanul stabilit în Banat (a murit la Caransebeş, în 10 septembrie 1951) nu prea este bucovinean prin operă, versificările sale ținând de tradiție şi nicidecum de identitatea iconaristă novatoare.

„Lucian Costin: „Din viața scriitorilor", foiletoane, eseuri, volumul II, Craiova, fără dată, 170 pagini. Scriitorul Lucian Costin (Ion Costinescu), care s-a născut în Lisaura din Bucovina (1888?), s-a format sufleteşte în atmosfera liceului din Suceava şi trăieşte de mulți ani în Caransebeş, ca profesor de geografie, dezvoltă o activitate literară bogată. A publicat versuri originale (şase volume!), poezii traduse din limba germană, colecții de folklor bănățean, revista „Banatul literar" etc. Cu toată vârsta sa mai înaintată, este stăpânit de un entuziasm juvenil şi de încredere în sine. Domnul Lucian Costin poate fi numit un temperament fericit, pentru că nimic nu-l abate din drum, nici criticile, nici greutățile materiale pe care le întâmpină.

Ultimul volum, apărut de curând, conține foiletoane, eseuri, biografii, recenzii, traduceri din liricii germani etc. Ceea ce trebuie să relevăm ca un merit, din puctul nostru de vedere, este că nu uită de Bucovina, răspândind în apusul țării cunoştințe despre Simion Florea Marian, Eusebie Popovici şi despre alți scriitori bucovineni. Volumul îl dedică domnului Victor Morariu, care i-a fost profesor" (N. Tcaciuc-Albu, Revista Bucovinei, nr. 7/1944, pg. 264)

„Primăvara în codru

Văzut-am trecând primăvara zâmbind
Prin valea voioasă cu flori presărată,
În haine festive în codru ea intră
La viața de farmec acum reînviată.

Salutul de paseri în atâtea concerte
Prin tinere frunze acuma răsună.
În leagăn e totul, în visul ferice,
Plăcerile toate aicea s-adună.

Iar brazii şi fagii în haina lor verde
Privind primăvara pe lunga cărare
Serbează triumful în noua lor viață
... Şi codrul surâde şi-n fală tresare”.
(Ramuri, Craiova, 1935, apud Emil Satco, Antologia poeților români din Bucovina / 1775-2002, pp. 71, 72)

Lucia Mihnea

„Lucia Mihnea: „Strune de argint“, Colecția „Convorbiri literare“, Bucureşti, 1942. „Strunele de argint“ au fost, pentru bucovineni, adevărată surpriză, pentru că cei ce-au copilărit alături de Lucia Mihnea, împărtăşindu-şi, reciproc, bucuriile şi gândurile, nu i-au cunoscut predispozițiile poetice. Tăinuite în adânc de suflet, ele au încolțit abia mai târziu, când anii s-au rotunjit în decade şi viața a luat curs liniştit. Atunci eflorescența de sentimente refulate a rupt zăgazul tăcerii şi-a atins strunele de argint ale cuvântului în versuri despovărătoare şi lirice.

Din înmănunchierea lor a rezultat un volum de mai bine de 160 de pagini, în care majoritatea creațiilor sunt poezii închinate iubirii. Iubirea doamnei Lucia Mihnea, însă, nu face parte din acele cu caracter tumultos şi năvalnic, plină de avânt tineresc şi gata de jertfă. Necunoscând accente puternice, care să urce până la clocot şi ură sau să scoboare la

tânguiri şi îngenunchieri, autoarea şi-o filtrează în rânduri potolite şi feminine, de-o discreţie oprimantă.

Din cauza aceasta, gama erotică a doamnei Lucia Mihnea n-are bogăţia de nuanţe aşteptată şi nici gradaţia necesară susţinerii unui sentiment integral. Repetându-şi motivele abordate la intervale scurte, îşi sleieşte poezia prin procedee tehnice ce scaldă ideea iniţială în toate strofele următoare, fără a-i da posibilitatea să evolueze normal. Statică şi palidă, poezia „Strunelor de argint“ nu impresionează prin masivitatea-i numerică, pentru motivul că autoarea evită să scoată în evidenţă întregu-i conţinut sufletesc...

Urmărind evoluţia poeziilor din volum, se poate constata că, începând cu anul 1938 şi până în 1941, lucrările cu relief sunt tocmai acele ce se brodează pe canavaua cântecelor populare. De aceea, cum doamna Lucia Mihnea e abia la debut, amalgamarea începută n-o poate duce decât la rezultate fericite. Chezăşie pentru ele stă talentul ce se desprinde din cele 160 pagini ale volumului, căci, pe lângă penumbrele primelor dibuiri, „Strunele de argint“ conţin şi poezii de factură definitivă“ (Traian Cantemir, Revista Bucovinei, nr. 4/1943, pp. 205-206)



Ion Cârdei (1906-1970)

Urmaş al unor bejenari ardeleni, stabiliţi în Bucovina, la Frătăuţii Noi, Ion Cârdei a văzut lumina zilei dincolo de graniţa imperiului, în Regat, la Smârdan-Dorohoi, în 12 noiembrie 1906. A făcut liceul la Dorohoi, apoi a studiat la Academiile de Arte Frumoase din Iaşi (1925-1927) şi Bucureşti (1927-1930). A fost profesor de desen la Liceul „Ştefan cel Mare“ din Suceava, între anii 1930-1936, câştigând, în 1933, şi concursul pentru realizarea bustului lui Ciprian Porumbescu, amplasat, în vara aceluiaşi an, în parcul central al oraşului, cu mare pompă, în prezenţa lui Iancu Nistor şi a tuturor fruntaşilor bucovineni.

Ion Cârdei a fost, apoi, profesor de desen la Cernăuți, iar din 1937, până în 1962, lector universitar la Institutul Pedagogic Bucureşti. A murit la Bucureşti, în 10 ianuarie 1970.

Poezia lui Ion Cârdei este pe atât de picturală, pe cât de poetică i-a fost opera plastică (desenele sale au rămas la Suceava, iar bustul lui Mihai Eminescu, amplasat în vecinătatea bisericii „Sf. Nicolae", îl are ca autor). Ca şi opera plastică, poezia aceasta transpune, învăluie într-o stare şi te urcă „pe mâini divine" spre „corabie de nouri", spre vecinătatea lunii („măr de aur"), acolo unde e linişte de câmp abia secerat.

„Extaz

Când crestele pe umeri duc jarul lunii pline
Iar pânzele de neguri se-ntind din vale-n vale,
Mă rup din lutul zilei şi urc pe mâini divine –
Un fulg de păpădie pe căile astrale.
(Revista Bucovinei, nr. 5/1943, pg. 227).

Clăi de fân

Făt-frumos cu ceata de voinici
Poposit-a, undeva, pe-aici;
Le-a văzut izvorul fețele,
Cuşmele-mpânzesc fânețele...
Caii pasc în voie pe cosire.
Pitpalacu-ncearcă-a da de ştire,
Cocoțat pe cuşma lui Rădoi,
Că, în vale, car cu patru boi
S-a oprit la cuşma lui Gerilă
Şi, cu furca, Statu-Barbă-Cot
Vrea s-o urce-n car cu fân cu tot...
(Revista Bucovinei, nr. 7/1943, pg. 326)

Clăi de grâu

Dorm pe mirişti tuşinate
Ca o tigvă de recrut
Snopii – mâini încrucişate
Peste-o inimă de lut.
(Revista Bucovinei, nr. 8/1943, pg. 377)

Octombrie

Peste dealurile sterpe cerne cerul foi de laur...
Funigei – beteală albă – pasul ți-l opresc în glumă.
Din corabie de nouri, râde luna – măr de aur –
Şi pe toate-aşterne noaptea nupțialul voal de brumă.
(Revista Bucovinei, nr. 9/1943, pg. 412)

Fragment

În albe convoiuri trec nouri nomazi,
Se scutură neaua din vârfuri de brazi.
Prin desele cetini furtuna dă raite,
Auzul mi-l muşcă ale vântului haite;
Din negrele hăuri la crestele sure
Un murmur încinge întreaga pădure.
În scorburi 'negrite, pe margini de prund
Ca-n scoica de mare auzul mi-afund
Și-n basme cutreier cu-al codrilor crai
Să prind înțelesul bătrânului grai...”.
(Revista Bucovinei, nr. 1-2/1945, pg. 38)

Adelina I. Cârdei (1901-1987)

Membră a Societății Scriitorilor Bucovineni din 2 Octombrie 1943, Adelina Laerte Cârdei (semna şi Adelina Laerte) s-a născut la Iaşi, în 21 februarie 1901 şi a murit la Bucureşti, în octombrie 1987. A scris pentru „Revista Bucovinei“ până la cel din urmă număr, dovedindu-se a fi o incorigibilă bucovineancă.

Adelina Cârdei, autoare a unor superbe cântece de leagăn, „sub scutul vremii aspre îşi scutură hodina“ şi „cu palmele-nspre stele ca să culeagă şoapte / Pe vârfuri se înalță“, geloasă doar pe şoimii liberi din văzduh, care o fac să se conştientizeze „de lut aproape, zenitul prea e sus“.

„Cântec de leagăn

Nani, nani, Vladi, nani,
Licură lumini castanii,
Trec uşoare peste frunte
Adieri de brad din munte,
Luna cât o răsărită
Stă în fața ta uimită.
Cu obraz pudrat de rază
Câte-o stea se furişează
Prin fereastră să îți vadă
Somnul calm ca o livadă...

Nani, nani, Vladi, nani,
Ce uşor or trece anii
Ca un vis din care bei
Smirna florilor de tei,
Zilele te-or lua de mână
Peste bulgări de țărână
Şi te-or trece peste țară
Mugure de primăvară,

Peste zodie şi zare,
Peste crânguri de visare
Şi te-or trece peste lacuri,
Peste filele de veacuri...

Somnu-i lin pe gene moi.
În odaie, numai noi.
Luna prin fereastră lasă
Dâră albă de mătasă,
Inima mi-i plină-acum
Ca o cupă – de parfum.

Linişte-i şi vis şi pace,
Doar tic-tac-ul nu mai tace,
El adună clipele
Şi le rupe-aripile
Şi le-aruncă în genună,
Noapte bună, noapte bună!
(Revista Bucovinei, nr. 4/1942, pg. 128)

Când toamna...

Când toamna grea va pogorî-n priviri
Să-ntunece seninul de-altădată,
Ne-om afunda în codrii de-amintiri
Ca inima mai cald, mai viu să bată.

Însingurați vom răsfoi albumul
Cu basme, zmei şi raiul primăverii
Şi vom sorbi mai limpede parfumul
Cernut domol prin sitele tăcerii.
(Revista Bucovinei, nr. 8/1942, pg. 316)

La Putna

Sub scutul vremii aspre îşi scutură hodina
Îngândurate slove din file de hrisov,
Se plimbă fără urme, melodică, lumina
De-amuguri sângerate şi infinituri mov.

Prin ierburi adormite în smirnele de munte
Pornesc molcom colindul şi greierii boemi,
În zare munţii paşnici cu crestele cărunte
Şi luna, luna plină ce-alunecă prin vremi.

Cu palmele-nspre stele ca să culeagă şoapte
Pe vârfuri se înalţă copacii trubaduri.
Adie dinspre coastă parfum de mure coapte
Şi rătăcesc balade sub streşini de păduri.

(Revista Bucovinei, nr. 9/1943, pg. 421)

Plecare în munţi

Cu suflet trist de şesul prea vast azi mă dezleg;
Prea sunt de lut aproape, zenitul prea e sus.
Din lanul alb de zile porni-voi să culeg
Neghina, aruncând-o în agonii de Apus...

Pe piscul nins de glorii mi-oi primeni privirea;
Un vis se rotunjeşte din ceaţă tot mai clar.
Şi, în colind cu şoimii, să fur nemărginirea
M-oi scutura de zgură, cenuşă şi amar...“

(Revista Bucovinei, nr. 1-2/1945, pg. 36)

Neculai Tăutu

Membru al Societății Scriitorilor Bucovineni, din 2 octombrie 1943, colaborator asiduu al publicațiilor literare bucovinene şi un împătimit de Cernăuți, acest Neculai Tăutu nu pare să fie acelaşi cu celebrul prieten al lui Eusebie Camilar, născut în 24 noiembrie 1919 şi mort în 1972. Poezia bucovineanului (statutul de membrul al SSB îl învredniceşte la a fi recunoscut drept bucovinean, chiar dacă s-ar fi născut şi la capătul lumii) Neculai Tăutu, „un poet uitat la răscruci de drumuri şi stele“, „s-a dezgolit... din laptele hârtiei“ uşor superficială, ba chiar şturlubatică (cumva în ton esenian), ca o trăire sinceră şi netrucată („Eram flămând, dar tu n-aveai decât vânt, ceață şi ploaie”), chiar şi în relația cu Dumnezeu („Doamne, câte nu mi-ai dat în viață mie, / dar câte nu mi-ai dat ca să le iei”).

„Pleci

Pleci. Din prag numele tău s-a întors
cu toată beteala lunii,
numele tău, ce grav l-au tors
pe frunze, ca pe inimi, alunii.

Pleci. Ce amară e ploaia
ce ne desparte gândul afară
şi-l sună pe tabla casei
ca pe-o monedă veche şi rară.

Pleci. Amăgitoare, vechi cuvinte
au încercat să ne cuprindă în ele
atâta cer, ce străin le scutur
de prea mult vis şi de prea multe stele.

(Revista Bucovinei, nr. 10/1943, pg. 497)

Înălțare-n dimineață

Soare, câmp albastru, dimineață,
din laptele hârtiei ochii îmi ridic:
câte nu mi-ai dat, Doamne, în viață
şi eu n-am putut să-ți dau nimic.

S-a dezgolit ziua alb ca o femeie
de s-au oprit pe cer cocorii mirați,
i-am rugat o clipă-n inimă să-mi steie
să nu uite mâine că am fost şi frați.

Dă-mi mâna, Doamne, să mă urc la cer,
azi vreau să mor pentru toți oamenii răi,
căci am avut prieten doar un plop stingher
şi-am iubit în lume doar câinii buni ai Tăi.

Fata ceea blondă cum nimeni nu mai ştie,
am rămas să-i strâng doar paşii albi ai ei;
Doamne, câte nu mi-ai dat în viață mie,
dar câte nu mi-ai dat ca să le iei...

(Revista Bucovinei, nr. 2/1944, pg. 55)

Prietene Cernăuți

Un poet uitat la răscruci de drumuri şi stele,
Cernăuți, prietene vechi al nopților mele,
Trupul tău de piatră l-am sărutat de-atâtea ori
Când ne uitase pe rând aici cârdurile de cocori.

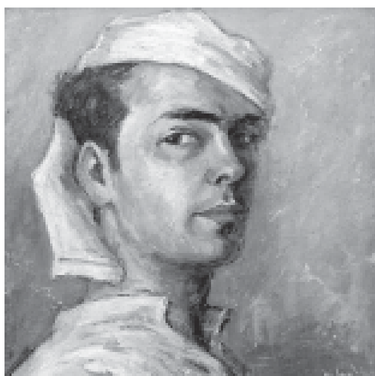
Eram după prima iubire într-o noapte cu vânt, ceață şi ploaie
Miroseam a vânt când l-ai cunoscut pe Tăutu Nicolae,
M-ai invitat în grădina ta amiră ca-ntr-o odaie.
Eram flămând, dar tu n-aveai decât vânt, ceață şi ploaie.

Oamenii nu mai aveau pentru mine nici un cuvânt;
Tu mi-ai dat tot ce aveai: ploaie, ceață şi vânt,
Eu ți-am întins, prieten, ultimul pahar cu vin
Şi de-atunci ştiu că nu mai sunt atât de străin.

Ți-aduci aminte de-o noapte de iarnă pustie
Când albele tale case lunecau în sicrie
De nunți am adus vinul cel tare să-nşele
Şi-am băut pentru fiecare mort din ele,

Mâine vei fi singur să bei mai departe,
Eu voi fi uitat, un nume vechi pe-o carte,
Dar când va fi o altă toamnă cu vânt, ceață şi ploaie
Să-ți mai aduci aminte de Tăutu Nicolae".

(Revista Bucovinei, nr. 7/1944, pg. 251)



Dimitrie Loghin
(1910-1982)

Regretatul profesor, pictor şi poet bucovinean s-a născut pe granița Bucovinei, la Boteşti-Horodniceni, în 13 octombrie 1910. A urmat studii gimnaziale la Şcoala Normală din Fălticeni, iar din 1929 a fost studentul maeştrilor Ştefan Dimitrescu şi Nicolae N. Tonitza la Academia de Arte Frumoase din Iaşi. A fost profesor de desen la Botoşani (1935), apoi la Liceul „Ştefan cel Mare" din Suceava, unde i-a urmat la catedră, din 1936, lui Ion Cârdei. Ca şi în cazul poeziei lui Cârdei, lirica lui Dimitrie Loghin schițează pe cer, în cea mai bună tradiție iconaristă, „moluz cu stropi de sânge muiat în veac trecut", deschizând „zarea înaltă versurilor ce se desprind" când „din stele plouă aur" şi „nu-i nimeni sub amurguri – doar Pan mai întristat". Dimitrie Loghin doar schița, doar contura cu o

rază de lumină clipele care întregesc o viață sau alta („ca aripile ziua se sbate în năvod”). Lirica lui, disimulată în culoarea pânzelor de după tăcere („şi şoimul de sub frunte în vise de-l mai scap / În ochi o lumânare de viziuni aprinde”), a rămas în paginile de dincolo de sine: „Încet, încet, tămâie-mă luceafăr duh etern, / Îmbracă-mă cu veghe cânt de greier – câmpeneşte, / În pulberea de rouă pat trupului aştern / Şi-o punte dimineții care înmugureşte”.

După război, când poeții Bucovinei ispăşeau pentru nevinovăția metaforelor, Dimitrie Loghin n-a mai publicat nimic. L-am întâlnit, uneori, pe la şedințele cenaclurilor sucevene, ba şi în paginile unei antologii, în care aşezase, din „Panerul cu rod” al vieții sale (din ciclul care poartă acest nume sunt cele mai multe dintre poeziile pe care le reproduc), câte ceva din „zidirea asta revărsată din mister”:

„Autoportret

Brăzdați cu ani, obrajii cu mâna-i şterg de praf.
Nutreț de versuri gura cu buzele mai prinde
Şi şoimul de sub frunte în vise de-l mai scap
În ochi o lumânare de viziuni aprinde.
(Revista Bucovinei, nr. 9/1943, pg. 427)

Seară în turnul Nebuise

Moluz cu stropi de sânge muiat în veac trecut.
Cetatea spre Suceava şi-arată sânul veşted,
Doar ploaia-i paşte fruntea – un corn prin ani căzut
Un bour de la poartă îi plânge urma-n creştet.
(Revista Bucovinei, nr. 9/1943, pg. 429)

Reverie

Vezi, îți spusesem stând în verandă, spre munți
Se târăşte pâcla ca un şarpe suferind.
Între timp paşii noştri, străbătând aleile, mărunți,
Au deschis zarea înaltă versurilor ce se desprind.

Drept avânt, mi-ai prins mâinile între ale tale
Apoi, sub frunzele ude, ca-ntr-o tulpină
Ne-am strâns; stelele se prelingeau lângă sandale
De pe decorurile verzi din grădină.

A fost o logodnă noaptea; râdeau licurici
Simple tăcerile ne-au urmat pentru toate,
Poate-ți mai stau şi-acum petalele ca nişte arnici
Prin păr sau lacrimile sub pleoape, uitate.
(Revista Bucovinei, nr. 4/1942, pg. 121)

Prevestire

Păunii întind foşnet şi curcubeie-n ramuri
Roteşte-n trunchiuri seva şi-o toamnă grea de rod,
Un corn răstoarnă-n codri singurătăți – prin geamuri
Ca aripile ziua se sbate în năvod.
(Revista Bucovinei, nr. 4/1943, pg. 182)

Vegheri

Condurul lunii cade prin ierburi licurici;
Retează-un greier noaptea adâncă,
La pândă stau ageri luceferi prin potici,
Un zurgălău de stele se scutură-n fântână.
(Revista Bucovinei, nr. 4/1943, pg. 183)

Linişti

Pădurea o clipă tace: din stele plouă aur,
Nu-i nimeni sub amurguri – doar Pan mai întristat;
Din nai îi fur un cântec – în rugii cruzi de laur
O ciută ca o floare sub rouă a-ngenunchiat.

(Revista Bucovinei, nr. 5/1943, pg. 230)

Iată-mă în dar

Iată-mă în dar prea credincioasei ierbi,
M-or înveli în țesătura lor de flori-copac;
Pe buza mea s-or adăpa în roşii ierbi
Apusuri şuroind din salcie pe lac.

Pe-un hat de câmp înrourată tindă
Desfac merinde-n şervet visele spre cer,
Tu, ochiule, ridică-ți pălăria pleoapei să cuprindă
Zidirea asta revărsată din mister.

Semn bun. Întruchipez izvorul care adapă,
Par un pândar de stele tolănit pe-amurg,
Şi boarea cruguri de stihie-n mine sapă,
M-aplec pe răvenitele mirezme care curg.

Cuprins de taină-i gândul meu în prag de zări,
Lin turbură-nstelatul brâu ulcelele de nori
Şi drumul care suie şi coboară-nalte călimări
Mi-i torță ce-o aprind de sărbători.

Pământule, primeşte-mă între odoare – al țărânii;
Azi creanga visului a dat frunzişuri nimb,
Ți-au prins şi-n satul meu cununi bătrânii
De umbra-mi rotitoare pe pieptul tău o plimb.

Încet, încet, tămâie-mă luceafăr duh etern,
Îmbracă-mă cu veghe cânt de greier – câmpeneşte,
În pulberea de rouă pat trupului aştern
Şi-o punte dimineţii care înmugureşte."
(Revista Bucovinei, nr. 8/1943, pg. 387).



Petru Rezuş (1913-1995)

Petru Rezuş s-a ostenit „spre altă lume decât ceea-n care / Suntem cu toţi", din 22 iunie 1913, când a văzut lumina zilei la Rădăuţi, şi până în 5 mai 1995, când, la Bucureşti, n-a mai stat „stavilă între două lumi", ci şi-a rupt cămaşa destrămării „în dureri", retrăgându-se în lumina definitivă.

A făcut studii gimnaziale la Liceul „Eudoxiu Hurmuzachi" din Rădăuţi, apoi, după absolvirea Facultăţii de Teologie şi a Seminarului Pedagogic Universitar de Litere şi Filosofie din Cernăuţi, Petru Rezuş a plecat, cu o bursă asigurată de Fondul Religionar, la studii postuniversitare în universităţile din Strasbourg, Oxford, Cambridge şi Viena.

Doctor în teologie, autor de studii teologice şi filosofice, Petru Rezuş a avut două perioade literare, cea din tinereţe şi cea de după 1973, când i se publică primele cărţi.

În tinereţe, Petru Rezuş a publicat poezie, proză, precum şi un început de roman dedicat oraşului natal, intitulat „Târg bucovinean".

Ca poet, Petru Rezuş pare să fi fost un „iconar" autentic, cu „trupul între două lumi". Ca prozator, dacă nu s-ar fi îndepărtat, vreme de vreo trei veacuri, de acest destin nefericit, cel de scriitor, probabil că s-ar fi dovedit un meşter zugrav al Bucovinei de altădată. Dar mai există manuscrisele lui cele vechi, cele pe care nu le-a încredinţat cenzurii comuniste din deceniul opt, aşa că, odată şi odată, destinul cărţilor lui probabil că se va împlini.

„Spre altă lume

Spre altă lume decât ceea-n care
Suntem cu toți mă ostenesc
În vane căutări să poposesc
Şi-n ea să mă afund fără hotare...

Adun atâtea rătăciri amare
Şi poticniri destule mă opresc;
În mine de-atât timp se războiesc
Atâtea-mpărății de după zare...

Stau stavilă-ntre două lumi, de trup
Şi din cămaşa lui dacă mă rup
Ființa-mi se destramă în dureri...

În orizonturile vechi rămân,
Plecările din nou mi le amân
Şi mă retrag în lumea mea de ieri...”
(Revista Bucovinei, nr.7/1944, pg. 256).

„Bejenirea Rădăuțului

Stă de-un timp sbuciumată de gânduri amare... N-are gust de vorbă, cum n-are gust nici de somn şi nici de mâncare... Vin veştile tulburi dinspre miază-noapte, ca acum patru ani, lărmuiesc năprasnice şi ațâță mintea oamenilor la spaime fără ogoi...

Vin iar bolşevicii spre Bucovina... S-aude că au rupt frontul nemțesc hăt, departe, în Galiția, între Tarnopol şi Proscurov şi se îndreaptă spre Cernăuți.

Domnica, văduva lui Alexa, tremură de prea multă grijă, dar tremură şi de frică. Părții femeieşti nu-i este dat să cumpănească prea mult nici gândurile, dar nu-i este dat să se împotrivească prea mult nici vremurilor cu îndrăzneala şi cu vitejia...

O apucă, de aceea, prea adeseori, după gânduri repezi, o mulțime de spaime, apoi doruri avane de ducă la feciorii căpătuiți departe de casă...

De când i-a murit bărbatul, Domnica a rămas singură, iar gospodăria a apucat-o la vale ca o apă zăgăzuită prea multă vreme şi care a scăpat dintr-odată din făgaşul ei rânduit.

Mai ales acuma, cu pârdalnicele acestea de veşti, numai de gospodărie nu-i ardea nimănui în Rădăuți. Gospodarii rădăuțeni stăteau pe la colțuri şi pândeau străinii care treceau în goana maşinilor... Larma de pe ulițe pătrundea în case, amețea de cap pe băştinaşi, care ieşeau, apoi, turbați în mijlocul iadului de afară...

Oraşul era desfundat din toate părțile... Dinspre răsărit intrau trupele nemțeşti ce mărşăluiau fără odihnă pe drumurile retragerii, tocmai de pe frontul de la Uman, dinspre miază-noapte se scurgeau fără încetare refugiații români din Bucovina de sus. Zgomotele neomeneşti se ridicau pretutindeni: scrâşnete de fierării, urlete de sirene şi de claxoane, gemete şi duduiri întunecate de tancuri...

În învălmăşeala aceasta de căruțe, maşini şi tancuri, omul era pretutindeni; militar sau civil, bărbat sau femeie, copil sau bătrân, el înainta pe drumurile bejeniei...

Ploua mărunt de câteva săptămâni, amestecat cu omăt, şi se lăsa spre seară un frig ascuțit de te pătrundea la oase. Rădăuțenii se uitau plini de deznădejde la această privelişte grozavă şi nu ştiau încotro s-o apuce...

Domnica grăbi spre gara oraşului. N-avea cal, nici căruță. Dacă vroia să mai iasă din oraş, trebuia să se urce în vreun tren oarecare, care va mai pleca spre inima țării. Când ajunse la gară, îi fu dat să vadă toată nenorocirea acestui târg bucovinean.

Pleca ultimul tren.

Zi de duminică posomorâtă. De sus cernea o ploaie măruntă, fără încetare; jos se amestecau bocetele şi sudălmile înfricoşate, urletele neomeneşti cu semnalele ceferiştilor... Nu se mai ştia ce-i acolo... Lumea înnebunise, vagoanele erau pline până la strivire, totuşi, fiecare mai voia să se urce pe ce apuca, pe locomotivă, pe acoperişuri, pe tampoane...

Oprită pe un tăpşan, mai de-oparte, Domnica sta cu mâna la gură.

Lacrimi îi curseră şiroaie pe obrajii ofiliți de timp, apoi prinse a se căina ca la mort.

Un acar, ce trecu în goană, se răsti la ea, aspru şi plin de obidă:

- Du-te acasă, femeie nebună, nu mai mări nenorocirea oamenilor cu bocetele tate!...

Plină de o sfârşeală ce i se lăsă până la suflet, Domnica se îndreptă spre casă. Udă, cu straiele grele pe ea, călca încet, clătinându-se.

Se opri, deodată, lovită de un gând dureros, aşa cum te loveşte cineva cu o vorbă plină de răutate...

Când a mers ea aşa încet şi plină de istovire? Când îi venea ba gust amărui de moarte, ba vânt de nebunie? A aflat... La moartea bărbatului... La moartea lui Alexa... Numai atunci a mai fost în starea asta, altfel a ținut piept, totdeauna, şi la bine, şi la rău...

Poarta scârțâi lung şi căzu îndărăt cu o răbfnire seacă. N-o întâmpină nimeni. Nu mai are pe nimeni. Pustiu, pretutindeni, şi rece. În casă i-a rămas, încă de la moartea bărbatului, aşa, ca un iz de mort şi, de câte ori intră, îi vine să se întoarcă de la uşă. Aşa şi acum. Stă pe pragul uşei, toropită de amarul zilelor care i-au vânturat nenorocirea, aşa, dintr-odată, fără întrebare...

*

Vântul, care a apucat-o, apoi, şi a purtat-o ca pe o frunză moartă, pe toate drumurile, nu-şi mai aduce aminte când a început a sufla în sufletu-i răvăşit... Şi-aduce aminte numai când şi-a domolit furia...

Nu mai ştie, de aceea, oricât ar încerca, acum, pe drum de întoarcere, pe la ce porți a bătut şi de cine s-a rugat s-o scoată din târgul pustiu şi s-o îndrepte şi pe ea spre inima țării...

Pe jos şi cu căruța, suduită şi lovită, s-a strecurat printre băjenari şi s-a trezit, deodată, în gară, la Dorneşti.

- Unde pleci, babo?

Se deşteptă, dintr-odată, şi se uită în jurul ei. Strâmbă de povara din spate, pe care de-abia acum o simți, udă până la piele, frământată de chinul trupului şi al sufletului, se înălță în fața străinului obraznic, aşa cum o ştia întreg cutul în care trăise.

- Înapoi, acasă! Noi nu fugim de pe locurile noastre ca toți veneticii...

*

Îşi întindea, acum, pasul obosit spre târgul din care vroise să fugă pentru întâia oară în viața ei. Ochii ei osteniți cuprindeau, acum, întreaga nenorocire a acestui târg.

O seară leşiatică începea a se întinde prin ulițele gloduroase şi printre casele posomorâte de la marginea dinspre Dealul Crucii a târgului. Nici o vietate nu se mai mişca nicăieri. După larma ca de iad a zilelor de mai înainte, tăcerea ce stăpânea toate cuturile târgului era parcă mai îngrozitoare...

Fără garduri, fără porți, fără uşi, gospodăriile se iroseau una după alta... Numai când se mai apropie de mijlocul târgului, băgă de seamă că începuseră a umbla cete de golani fără căpătâi, care spărgeau dughenele şi prădau casele... Dintr-o parte de târg prinse a se înălța fumul vânăt al unui incendiu...

Plină, din nou, de-o grijă neagră, Domnica iuțea pasul spre căsuța ei..." (Fragment din romanul „Târg bucovinean", Revista Bucovinei, nr. 5/1944, pp. 187-189).



George Sidorovici (1920-1976)

Un mare uitat, un poet prin care brazda „tânjeşte hojma doru-amar în sânge" şi un prozator care „ţugăreşte în vis Rarăuri cât lumina", George Sidorovici s-a născut la Frasin, în 13 februarie 1920. A făcut doar studii gimnaziale, în cadrul Şcolii Normale din Cernăuți, pe care a absolvit-o în 1939. Apoi, a fost învățător în satul natal (1942-1944) şi la Başcovu-Dolj, în vremea refugiului (1944-1945). Perioada 1945-1961 lipseşte din biografia lui George Sidorovici, scriitorul îndurând, în aceşti ani, prigoana comunistă, deşi, încă din 1947, scria cu sârg la ziarul „Lupta Poporului" din Suceava şi, apoi, Cîmpulung Moldovenesc. Învățător la Gura Humorului, vreme de doar câțiva ani (1961-1965), apoi redactor la

„Zori noi“ (1966-1971), George Sidorovici s-a stins la Suceava, în 9 decembrie 1976.

În această scurtă perioadă, cât a funcționat ca responsabil al paginilor literare de la ziarul „Zori noi“, George Sidorovici a fost mentorul nerecunoscătoarei scriitorimi sucevene, lăsând după sine o broşură (cu o povestire despre rolul învățătorului) şi trei cărțulii, „Vulpile“ (1970), „Oameni şi munți“ (1971) şi „Pădurea de dincolo“ (1972). Dar cărțile acestea, deşi confirmă un inegalabil prozator bucovinean, nu înseamnă mare lucru în comparație cu scrierile lui George Sidorovici din perioada tinereții, din anii în care îl tot ducea „gându‘ hojma-n Bucovina“.

George Sidorovici, aşa cum o demonstrează prozele sale din tinerețe, deci din vremea libertății de exprimare, era un hojma cunoscător al adevăratei mitologii a satului românesc din Bucovina, un sat trăitor de mitologie şi de realitate în proporții egale. N-aş exagera dacă l-aş numi, judecându-l din perspectiva povestirilor scrise şi publicate atunci, un Rebreanu al Bucovinei, din moment ce, prin scrisul lui, satul bucovinean respiră, trăieşte, arde mocnit de patimi şi de spaime ancestrale, pe care le tâlcuieşte după anotimpuri şi după munci. Un sat deloc idilizat, un sat amirosind a fân cosit şi a sânge, a subconştient şi a vitalitate.

Ca poet – şi ce poet a fost George Sidorovici! – el este „feciorul tău pribeag de dorul vântului”, care păşeşte „pe stepele lunii” „şi-adună veacu-n jurul lui zăpezi pe-nalte creste”. George Sidorovici este o stare de cântec voit autohtonizată, prin care se rosteşte subconştientul satului românesc din Bucovina, deci un fel de conştientizare a memoriei noastre obşteşti: „De suflet vremea îi atârnă ghiulele mari, de plumb, / Şi-adună veacu-n jurul lui zăpezi pe-nalte creste. / Hei, mamă, feciorul tău n-o să intre-nsângerat în poveste... / Azi ar vrea să moară, undeva, pe albe țarini de porumb”. Din păcate, harul indiscutabil al lui George Sidorovici a fost înnăbuşit sau risipit de spaimele timpului, ceea ce ne-a rămas după el semnificând mai curând ruinele unui teritoriu de spiritualitate. Tocmai de asta, cred eu, ar trebui să-l recuperăm din hârtia vremii în care rătăcea „singur, câteodată sus, pe stepele lunii, amare” aşa cum a fost până la spaimele ideologice care ne-au lăsat, şi pe noi, şi pe el, fără identitate.

„Cântec pentru Bucovina

Tânjeşte hojma doru-amar în sânge
Astăzi nu mai pot cânta şi nu pot plânge.
Țugăresc în vis Rarăuri cât lumina
Şi mă duce gându' hojma-n Bucovina.

Tulbure e zarea, mamă, cum e cirul
Şi e acră pâinea ca stejia şi ştirul.
Pe jerăgai mă zvârcolesc şi-n bolbotine,
Că mă ard în suflet albastre Bucovine.

Dintre duzii bolnavi, aud în orice sară,
Când porneşte visul vagabond prin țară,
Chiuind cu vântul peste munți şi văi:
„Ne-nturnăm la toamnă-n Bucovina, măi!"
(Revista Bucovinei, nr. 8/1944, pg. 288)

Pe stepele lunii

Hei, mamă! feciorul tău pribeag de dorul vântului
Năruit e azi sub lespezi de uitare,
Singur, câteodată sus, pe stepele lunii, amare,
Ascultă cum latră, trudit, cățelul pământului.

Atât de aproape sunt de el oamenii negri, cu coasa,
Că le simte sufletul rece şi privirea de erete.
Da, mamă, într-o zi va zugrăvi cai verzi pe perete
Şi-o să dea foc cărților cu gânduri subțiri ca mătasa.

De ce se uită, prostit, peste vreme cum cresc din sânge baricade?
Ar vrea să alerge şi el pe străzile de cenuşă şi să urle,
Dar îl scutură frigul în cetatea de frig, cu nebune turle,
Unde mormintele-s toate fără cască, fără spade.

De suflet vremea îi atârnă ghiulele mari, de plumb,
Şi-adună veacu-n jurul lui zăpezi pe-nalte creste.
Hei, mamă, feciorul tău n-o să intre-nsângerat în poveste...
Azi ar vrea să moară, undeva, pe albe ţarini de porumb”.
(Revista Bucovinei, nr. 11-12/1944, pg. 362)

„Pământul

- Pricepi, tu? Trebuie să ne dai pământul!

Trecură trei zile de la înmormântare şi fraţii mortului şedeau înaintea femeii, încruntaţi, cu pumnii strânşi şi privirile lacome. Buimăcită, vădana nu pricepea bine ce vor.

- Vai de mine, oameni buni! Ce vi s-a năzărit?... Care pământ?...

- Pământul lui frate-nostru. Amu ne vine nouă, de drept.

Pământul rămas de pe urma mortului era, în ţarnă, o curea de vreo douăzeci de prăjini, şi o fâşie de fânaţ, sub deal.

Ilie a Domnului o luase pe Varvara din dragoste. După nenorocirea din pădurea Salatrucului, cu două zile înainte de a muri, lăsase în scris, în faţa preotului şi a notarului, că averea rămâne femeii.

Cei doi cumnaţi ai Varvarei însă nu înţelegeau ca pământul, pe care-l munciseră şi ei odată, să-l stăpânească o străină. Lucrul ăsta nu-i drept. Pământul trebuie să vină la matcă.

Varvara îşi acoperi gura cu mâna. Tâlharii caută s-o sărăcească! Să umble pe drumuri după cerut sau să se bage undeva slugă?... Nu, asta nu!

- Ştiţi doară că Ilie o făcut tistament pentru mine?!

- Ce tistament? L-ai amăgit. L-ai dus cu farmece. Tistamentul nu-i bun!

Vorbele se năpustiră peste capul femeii ca nişte pumni.

- Cum... Bată-vă pustia!... Nu-i bun?... Văleu, lume, auziţi porcii – şi, apucând toporul de sub pat –, afară din casa mea, tâlharilor, că vă crăp capu’!

Cei doi bărbaţi se traseră spre uşă. Erau vineţi de necaz. Îşi făcură semne să plece.

- Să ştii că locu-îi al nostru, tu Varvară!

Femeia ieşi după ei în ogradă, răcnind de se auzea peste întregul sat.

- Locu' vostru îi în cremănar şi la țintirim, tâlharilor! Acolo aveți pământ destul, să vă săturați cu el. Nu pe al meu, tâlharilor! Pe aista nu vi-l dau. Mai bine vă scot ochii.

Scoşi de răcnetele Varvarei, vecinii şedeau pe la porți. Clătinau din cap, îngânduraţi.

- Na! S-o stârnit vântu' pe urma lui Ilie. O să iasă bucluc mare de aici. Numai să vezi. Andrii şi Gavril îs harțăgoşi, nu se dau uşor.

*

Năvălise primăvara în Glodu, cu un vânt cald, ce-a topit zăpezile. În câteva zile, s-au sbicit şi ogoarele. Plesneau mugurii pe crengile copacilor şi cârduri de gâşte sălbatice fâlfâiau lung peste casele satului.

În ogrăzi, oamenii îşi ascuțeau sapele cu pila.

Andrii şi Gavril a Domnului s-au întâlnit pe cureaua de pământ rămasă de la Ilie.

- Punem păpuşoi aici?

- Punem, măi Andrii!

Pe drumul îngust al țarnei treceau oameni cu sapele pe umeri.

- Noroc, bre! Îl stăpâniți voi amu?

Cei doi frați munceau înainte, vârtos, fără a se uita la careva.

Din țarnă, vestea că au intrat în pământul vădanei sări peste haturi, până în sat.

Cineva bătu la poarta Varvarei, care tocmai se pregătea să arunce gobăilor nişte grăunțe.

- Hii, Varvară! Ia vino mai încoa'!

- Da' ce ți-a trebui, măi?...

- Să-ți spun, cumnații tăi îți lucră pământul.

Femeia împietri. Trânti sita cu grăunțe şi începu să fugă pe şosea în sus. Nu se gândea că lasă casa deschisă. Broboada îi lunecă pe umeri. Părul se despleti în vânt, iar obrajii îi dogoreau.

Ajunse în țarnă, năduşită, cu sufletul la gură. Se uita, prostită, cum cei doi îi sapă pământul.

- Măi oameni, voi nu vă temeți de bătaia lui Dumnezeu?

Bărbații tăceau. Nici n-o luau în seamă. Varvara fierbea ca un ceaun cu apă clocotită. Se repezi cu gura pe ei, terfelindu-i, batjocorindu-i în fel şi chip. Când se apropie de ei, ridicară sapele.

- Nu ne zăhăi, femeie hăi! Ți-am spus că locu-îi al nostru.

Sapele luceau, cu tăişuri duşmănoase. Varvara nu îndrăznea să se apropie mai mult. Grăi cu obidă:

- Dacă-i aşa, atunci să vedem ce-o spune judecata.

- Bun, bun! Du-te la judecată!, mormăi Gavril.

Varvara porni spre sat, amărâtă, cu capul plin de zumzete ca un ştiubei.

Peste țarnă, soarele îşi vărsa lumina ca o apă lină. De pe un dâmb se rostogoli o chiuitură straşnică:

- Iuhuhu! pe dealul gol,
Că mireasa n-are țol!...

*

Creşteau păpuşoaiele frumos, înalte cât omul.

- Are să fie rod mult, spuneau oamenii.

Era vară şi pricinaşii se purtau, de câteva săptămâni, pe drumul târgului. Tocmiseră şi avocați, dar procesul se tărăgăna încet, cu veşnice amânări.

Avocatul îi sfătui să se împace:

- Dreptatea e cu două cumpene şi nu poți şti în care parte se pleacă.

- Nu, domnule aducat! Nouă ne trebuie pământul întreg, se țineau dârji Andrii şi Gavril. E al nostru. Trebuie să ne facă dreptate.

- Cum vreți, răspundea avocatul. Eu v-am arătat cum ar fi mai bine.

Pe coridorul întortochiat şi întunecos al judecătoriei, forfotea lume multă. Şedeau oamenii pe lăițile de pe lângă pereți şi în picioare, atenți la moşneagul somnoros de lângă uşă, care, din când în când, striga câte un nume.

Varvara Domnului, cu ochii obosiți şi plânşi, s-a grămădit într-un ungher. Nu departe de ea, Andrii şi Gavril se măsurau reciproc, posomorâți.

- Întră înăuntru, femeie!, o îndeamnă moşul de lângă uşă. V-o venit rându'!

În sala largă de judecată, îi lua în primire un domn aspru, cu mustață neagră şi groasă ca un fuior răsucit. Se răstea când la cei doi bărbați, când la Varvara. Răsfoia, nervos, într-un vraf de hârtii şi apoi iar începu să strige.

Se repeziră, acum, ca nişte câini ciobăneşti, din două părți, şi avocații. Împroşcau cu vorbele în stânga şi în dreapta, de credeai că le-a pus cineva la gură o vânturătoare.

Varvara, Andrii şi Gavril pricepeau prea puțin din cele ce se vorbeau. Fiecare nădăjduia că dreptatea se va cumpeni înspre el.

După ce sfătui în şoaptă cu câțiva de lângă el, domnul cu mustața groasă şi răsucită începu iar a răcni:

- Gavril şi Andrii a Domnului, ori a Dracului, cum vă spune, ce aveți cu pământul Varvarei?

- Să trăiți, domnule rat!, îndrăzni, mai cu curaj, Gavril. Pământu' îi de la tata nostru, partea lui Ilie, cel de-o murit. Ş-amu, de-o murit, însamnă că pământu' ne vine nouă, c-aşa e bine.

- E bine pentru tine, căpcăunule, plesni-ți-ar ochii!, se sbârli Varvara.

Judecătorul se răsti din nou:

- Femeie, şezi molcumă! Aici judec eu!

Târziu, după ce se rosti sentința, Andrii şi Gavril ieşiră în drum, năruiți. Pierdură procesul. Au simțit cum li s-a scurs pământul printre degete.

S-au afundat într-o crâşmă, să se îmbete. Andrii suduia:

- Paştele şi 'mnezeii mă-sii de judecată!

- Lasă, măi Andrii! O să facem singuri dreptate.

Ochii lui Andrii se holbară, mari, sticloşi. În cap îi încolți un gând otrăvit.

*

Veni toamna, risipindu-şi rugina amară peste spinarea țarinilor şi-n frunzişul copacilor. Păpuşoaiele înalte îşi foşneau, uscate, săbiile galbene.

Porneau oamenii la strâns de cartofi şi păpuşoi.

Într-o dimineață, c-un început de brumă argintie, Andrii şi Gavril îşi făcură dreptatea pe care o coceau de două luni.

Varvara culegea păpuşoiul semănat de ei.

S-au strecurat, furiş, printre lanurile de cucuruz, căzându-i în spate.

Când i-a văzut, femeia s-a învârtit în loc, simțind cum suflă, rece, a moarte în jurul ei.

O fărâmă de blestem i s-a rupt de pe buze.

Andrii îi înfipse cuțitul, adânc, între coaste. Varvara se rostogoli la pământ ca un sac de porumb.

O îngropară la rădăcina unui fag.

- De-amu să ne mai iei pământu’, tu Varvară!, râse gros Andrii.

Spre răsărit, soarele se înălța, slab şi bolnav, cu străluciri de cositor. Un cârd de gâşte sălbatice fâlfâi sus, aproape de cer.

*

Era o noapte de păcură, vâscoasă s-o tai cu toporul. Prin sat, vântul fluiera a pustiu. Nici câinii nu se încumetau să iasă din culcuşuri, pe aşa vreme. Ploua mărunt şi rece peste pământul putred. Speriați de întuneric, oamenii zăvorau zdravăn uşile şi se ghemuiau unii în alții, pe cuptor.

De când omorâră pe Varvara, aceste nopți lungi şi spăimoase, de noiembrie, îi înnebuneau.

În fiecare noapte, o mână nevăzută sgârâia în fereastră şi parcă auzeau un glas ascuțit şi scâncit:

- Haideți, cumnaților, să vă dau pământu’!...

Tremurau, cuprinşi de friguri, şi le dârdâiau dinții.

- Du-te, Andrii! Tu ai omorât-o. Pe tine te cheamă, îl scutura Gavril.

- Nu eu. Păcatul îi al tău. Tu m-ai îndemnat, se apăra Andrii.

Se uitau unul la altul, urât, ca nişte duşmani de moarte.

Slăbiră amândoi. Obrajii le deveniră albi ca varul.

- Ce-o fi având, se întrebau oamenii, că umblă ca tehuii?...

În noaptea asta, aşteptau să audă iar jelania de totdeauna. Vântul sgâlțâia fereastra, ca un om beat. Tresăreau şi când trosneau lucrurile din casă.

Doamne, gândeau amândoi, cât are să mai ție canonul ista?

O linişte grea îşi urzea pânza deasă prin unghere. Parcă curgea în jurul lor o apă cleioasă, ce le umplea gura de nămol. Şi, deodată, îi cutremură spaima aceea cumplită, vecină cu nebunia.

- Uite-o! Uite-o că vine... Gavril!...

Văzu şi Gavril o mogâldeață vânătă, cu părul plin de mucegai, şi cârpe spânzurând peste carnea beşicată şi puroioasă. Mirosea în casă a hoit. Mogâldeața avea ochii mici şi galbeni, ca de pisică.

- Tu Andrii, să-ți dau pământu'? Hai, îți dau pământ mult şi întins cât o împărăție! Şi ție, Gavril, să-ți dau! Haide, veniți cu mine!...

Mogâldeața îşi întinse spre ei mâinile negre, de pământ. Bărbații gâfâiau şi ochii li se umflară de spaimă, să țâşnească din orbite.

Cântară cocoşii, răguşit. Se aşternu iar o linişte grea, de pâslă. Mogâldeața se topi, ca un fum. Într-un târziu, Gavril grăi, înăbuşit:

- Azi o străpungem cu țăpuşu'! S-o făcut vădana strigoi.

Dimineață tare, când nu se lumina încă bine de ziuă, erau amândoi la fagul unde o îngropară pe Varvara. Scormoniră pământul şi scoaseră trupul pe jumătate putrezit. Gavril scuipă cu scârbă în lături, şi apoi înfipse parul în dreptul inimii.

Un vaier prelung sfârtecă văzduhul.

- Auzi?

- Nu-i nimic. Aşa ți se năzare când omori strigoii.

- Unde-o punem?

- O svârlim colo, în fântână.

Dormiră, în ziua aceea, ca lemnele, pentru toate nopțile de groază, nedormite.

*

- Du-te, băiete, vezi de ce joacă mânjii ceia, lângă fântână!

Băiatul se aplecă peste ghizduri, să cerceteze adâncul.

- Tatăăă! Un mort în fundul fântânii!

- Ce spui?, şi fugi şi el într-acolo.

Chemară oamenii din sat şi jandarmii.

- Asta îi Varvara Domnului!, se minuna lumea. Şi spuneau c-o plecat la un neam al ei, la munte. S-o dus săraca mai departe...

Îi aduseră cu forța pe Andrii şi Gavril.

- Voi ați omorât-o! Aşă-i?...

Nu avură putere să tăgăduiască față de atâta lume. Coborâră privirea în pământ.

- Şi de ce-ați străpus-o cu paru'?, întrebă un jandarm.

- Se făcuse strigoi, răspunse, în silă, Gavril.

Din mulțime, se desprinse un om voinic, care le slobozi câte un pumn în falcă, umplându-i de sânge:

- Şi-ați spurcat fântâna, tâlharilor!” (Revista Bucovinei, nr. 1-2/ 1945, pp. 22-27).

Dragoş Vicol
(1920-1981)



„Bădia“, cum i-au zis toți scriitorii mai tineri ai Bucovinei, s-a născut la Cacica, în 6 iulie 1920. A făcut liceul la Cîmpulung, îndrăgostindu-se pentru totdeauna de Sadova, unde a şi cerut să fie încredințat pentru a-şi petrece veşnicia, apoi a urmat studii juridice la Bucureşti. Prima lui carte de poezie, s-a numit „Muguri“ (1940), placheta aceasta sugerând şi o înrudire poeticească cu generația celebrei reviste de la Liceul „Eudoxiu Hurmuzachi“ din Rădăuți.

În tinerețea lui, „bădia“ Dragoş Vicol a fost un poet tulburător, „inimă, cât suntem noi de departe”, care simțea „doar în sânge o răscolire de întinderi deşarte, / un chiot pădurean lunecat peste freamăt de moarte”. În tinerețea lui, „bădia“ Dragoş Vicol îşi simțea, îşi ştia „inima prinsă-n lumini ca-ntr-o ramă” şi sfințea „cu zâmbet biserica”, „din sat în sat”, pe unde „pribegea un călăreț cu frâul rupt şi chip uscat”.

Apoi, au urmat anii comunismului, când activul regional de partid s-a folosit de tânărul poet Dragoş Vicol, asmuțindu-l împotriva lumii lui. E drept, din funcțiile avute (ziarist de partid, activist cultural), Dragoş Vicol s-a străduit, în măsura posibilităților, să-i salveze pe poeții „iconari“ şi, mai ales, pe Teofil Lianu. Dar, tot de la înălțimea funcțiilor, Dragoş Vicol contribuia, în toamna anului 1948, la confiscarea fostei „Case Naționale“, care ar fi aparținut „unei clici de acționari şi de reacționari“, spre care năzuise până de curând, şi care ar fi însemnat un „club în care se practicau jocurile de noroc şi se făcea politică ostilă regimului democrat. Şi tot Dragoş Vicol interzicea, cu intransigență pseudoateistă,

„Malanca în care se cultivă ura şovină şi caricaturizarea evreului şi a ţiganului“, deşi el ştia că „Malanca“ (străvechea „Turca“) satiriza, prin caricaturizarea veneticului, înstrăinarea datinilor şi alterarea moravurilor. Şi mai propunea Dragoş Vicol, în numărul din 7 octombrie 1948, al ziarului „Lupta Poporului“, să caricaturizeze „Malanca de pildă pe chiaburul hrăpăreţ, care nu-şi însămânţează ogoarele, care fură munca celui sărac“, iar „locul „domnilor şi boierilor“ din colinde şi urături trebuie să-l ia muncitorul şi ţăranul muncitor, care luptă pentru altă lume“.

Pentru că nu ştiu cum aş fi procedat eu în locul lui, nu-mi pot permite să-l judec pe „bădia“ Dragoş Vicol, mai ales că poeziile lui „bolovănoase“ din vremea „Revistei Bucovinei“ mi-l înfăţişează aşa cum l-am cunoscut, prin 1980, la Bucureşti, adică un suflet de bucovinean veşnic fremătător, o inimă datoare, „cât suntem noi de departe, / Singuri lângă plâns, singuri lângă zvârcoliri” să învrednicească locul în care „cu-o cruce de fag ne-o decora Bucovina”.

Ca scriitor de care s-a folosit puterea, Dragoş Vicol a publicat mult: „Scrisoare de la tata“ (versuri, 1949), „Raiul de aur“ (povestiri, 1951), „Se risipeşte negura“ (povestire, 1951), „Valea fierului“ (roman, 1953), „În munţii din miază-noapte“ (roman, 1959), „Reportaj liric“ (versuri, 1963), „Nopţile dinspre ziuă“ (roman, 1970), „Satul cu oameni frumoşi“ (1975), „Poemele de acasă“ (1977), „Cerbul singuratic“ (proză, 1978) etc.

A murit la Bucureşti, în 22 decembrie 1981. La Cîmpulung Moldovenesc trăieşte şi poate că ispăşeşte posibilele vinovăţii ale tatălui fiica lui Dragoş Vicol.

„Preludiu

Frunzişul legăna
Tăceri ca şi inima ta;
Amurgul pe ape scria
Vers mic, stea lângă stea...

Ciută de fum
Alerga speriată pe drum:

Vânătorii toamnei o căutau
Şi frunzişurile umede se legănau şi sângerau...
Încet sângerau.

Nu ştia Dumnezeu
Unde i-au rămas pulpanele de curcubeu,
Unde-au plecat macii grădinilor
Şi clinchetul clar al luminilor...

Nu ştiau oamenii nici ei
Unde pasc – turme de miei –
Duminicile aduse de lăstuni alteori,
Unde mai ard candele – pâlc de bujori –

Unde s-au scuturat grâiele 'nainte de coasă
Şi unde-au ferecat sfinții nopțile de mătasă.

Iar din sat în sat
Pribegea un călăreț cu frâul rupt şi chip uscat...

... Într-un târziu
Frunzişul s-ofilea, murea
Tăcerea murea, amurgul murea:
Toamna luneca peste ape şi văi,
Iar copii ascultau de departe basme cu zvon de zurgălăi...

(Revista Bucovinei, nr. 7/1943, pg. 346)

Sate strânse-n ghioc de mănăstiri...

Sate strânse-n ghioc de mănăstiri
S-oglindesc în apusuri de sânge şi moarte...
Inimă, cât suntem noi de departe,
Singuri lângă plâns, singuri lângă zvârcoliri...

Clopotele se răzvrătesc în trunchiul fagilor;
ca un vânt de toamnă cântul pribagilor
se-aşterne peste-amintirea poenilor cu cerbi...
Nici o pasăre-n păduri n-a mai rămas:
Dornele turburi se zbat între maluri de piatră!
La cumpăna nopţii căţelul pământului latră:
Nici un leceafăr prin frunze şi cetini n-a mai rămas...
Inimă, tot înainte să cucerim lumina!

Spre păduri obuzele sapă morminte...
De ne-om vărsa peste cerbi sângele fierbinte,
cu-o cruce de fag ne-o decora Bucovina!...
(Revista Bucovinei, nr. 5/1944, pp. 186-187)

Scrisoare în cer, tatei...

Nu ştiu când ai plecat slab şi cărunt,
moşneag cu ochii albaştri, inima dalbă şi pasul mărunt;
nu ştiu când ai plecat
cu clopotele fluturând prin sat...
Am simţit doar în sânge o răscolire de întinderi deşarte,
un chiot pădurean lunecat peste freamăt de moarte...
Pe lângă tâmpla mea treceau clipele şi plumbii
şi Dumnezeu îşi culegea, dintre arme, porumbii,
Se legăna ceru-n vâltoare de purpură spre apus
şi mi-a şoptit sângele: frate, bătrânul s-a dus!...

Cine-a rămas lângă vorba livezilor domn
pentru cântecul serilor legănat în hamacuri de somn?
Cine-a rămas să chiuie ţărăneşte-n pomăt
cu toamnele şi-mbobocirile albe de omăt?
Cine mai strânge poveştile ude de ploi
în amurg de noiembrie la desfăcut de păpuşoi?...

Tată cărunt ca bruma ce arde tomnatec pe-ogoare,
mi-i inima o creangă aplecată pe-o sură vâltoare;
pumnii mei bat puternic în noi dimineți,
fruntea o flamură dusă prin vânt şi prin ceți...
mâine, poimâine am să pornesc poate şi eu
cu-o schijă în coaste spre curțile lui Dumnezeu:
aşteaptă-mă, tată, la poartă în fiece zori
(drumuesc spre înalturi atâția feciori!...),
când voi intra să mă-ntâlnesc cu tine,
să fim amândoi printre flori, printe morți şi lumine...
(Revista Bucovinei, nr. 9-10/1944, pg. 317)

Biserică pentru lacrimile mamei

Iar te-aud
trecând prin frunzişul grădinii, ud
de lacrimile curse pentru mine...
mamă, tu nu ştii pe unde inima mea
creşte ca o floare însângerată sub stea;
nu ştii pe unde ascult visurile şi svonul
sângelui pe care mi l-ai dat:
câte drumuri bat
niciunul nu mă-ndreaptă către tine...

... Aici lângă rarişte de molid pădurean
am început să zidesc cu sufletul şi soarele
biserică mică: turlă-i pun gând şi alean;
pridvor: seara-nstelată şi izvoarele.
Şi-am să tencuiesc în catapiteazmă
chiotul meu după tine, mireasmă
de câmp, câmp înflorit, volovățean...
Iar în altar: steaua mea de zodie
s-o poți mângâia cu mâna ca pe-o rodie...
Pentru lacrimile tale zidesc biserică, mamă

cu ochii albaştri ca ai Mariei Fecioare,
să-mi găseşti aici printre frunze şi isvoare
inima prinsă-n lumini ca-ntr-o ramă...

Sfințeşte cu zâmbet biserica, mamă...
(Revista Bucovinei, nr. 11-12/1944, pg. 349)

Toamna mi-a aprins colinele...

Arde: vâlvătaie de sânge,
vâlvătaie de fum;
inima ogoarelor se sbate sub furci,
stelele trec umede, seara, pe drum...

Negre cărări de-ntuneric
mă leagă de glesne...
Şerpii tristeților – ploi ce-or veni –
şuieră-n besne...

Toamna mi-a aprins colinele
şi mi-a turburat
pădurile-nflorite şi strânse la tâmple,
depărtat şi prelung, depărtat.

Ceața mă cheamă... aşteaptă-mă, viu!
Toamna duşmană
mă-nsângerează crud, cu-ascuțiş de târziu...
Aşteaptă-mă, viu,
viu cu colinele strânse sub geană,
viu, uite, viu...”
(Revista Bucovinei, nr. 1-2/1945, pg. 41).

Mihai Bîndea - Arcadie Arbore (1927-1994)

Eram prieteni buni, dar niciodată nu mi-a povestit despre „iconari“ sau despre poemele lui din tinerețe. Îmi vorbise doar despre Lucian Blaga, al cărui student fusese pe la Cluj, îmi vorbise despre străbunii lui transilvani, stabiliți la Rădăuți, apoi, odată cu acel Mihai Bîndea care şi-a zis Bendevschi, în toată Bucovina.

Mihai Bîndea, cel pe care eu îl ştiam drept poetul Arcadie Arbore, dar nu şi Ben Mihăescu (un alt pseudonim din epoca „Revistei Bucovinei), s-a născut la Cernăuți, în 26 septembrie 1927. A făcut liceul în vremuri de bejenie (1938-1946) la Cernăuți, la Cluj şi la Timişoara. Tot la Cluj a făcut Facultatea de Litere şi Filosofie (1946-1948), dar şi Facultatea de Drept (1948-1951), apoi s-a angajat profesor de rusă la şcoala generală din Chinieşti-Dej şi la cea din Vatra Dornei (1957-1968).

La Suceava a venit în 1968, ca redactor al ziarului „Zori noi“, în redacția căruia a lucrat până în 1971, când s-a transferat jurist la Stațiunea de Cercetări Agricole Suceava. În ultimii ani de viață, trăia mai mult la Cîmpulung Moldovenesc, dar a murit la Suceava, în 9 noiembrie 1994.

Mihai Bîndea a debutat în revista Liceului „Aron Pumnul“ din Cernăuți (1942), curând după aceea răzbind şi spre marile reviste literare ale Bucovinei. A fost un poet tradiționalist, cu construcții ciudate, la care trudea îndârjit, încercând nu relaționări, ci explicații prin trăire ale mitului şi ale divinului: „Tristul cavaler al sufletului meu, / Încremenit, amar, sub ani şi aşteptări, / Veghează, tăcut, în strălucitoarea za / Să sune goarna marilor plecări”.

„Aşteptare...

Tatei

Peste viață, peste moarte
se scutură anii
încet –
petale de-aramă

din marele buchet.

Sub zodii de fier
urcăm mai dur
sau
ne prăbuşim
loviți
de rece-a morții coasă.

Nimănui nu-i pasă
de marile plecări.
Tăcut,
îngenunchiem destinului
aşteptând
întoarcerea în lut.
(Revista Bucovinei, nr. 7/1944, pg. 240)

Prefață

Tristul cavaler al sufletului meu,
Încremenit, amar, sub ani şi aşteptări,
Veghează, tăcut, în strălucitoarea za
Să sune goarna marilor plecări.

Melodii de culori vor defila pe retină,
Buzele livide vor şopti nume noi,
Departe va rămâne oraşul din amintire
Cu oamenii săi murdari şi goi.

La aprinsul luminilor în cetate,
Când umbrele s-or încrucişa pe față,
Tristul cavaler încercănat de stele
Se va-ndrepta spre noua dimineață.
(Revista Bucovinei, nr. 9-10/1944, pg. 334)

Toamnele, visele...

Toamnele, toamnele
gândului sur
sângeră semnele
trupului dur.

Visele, visele,
flori de argint,
sângeră sufletul,
mor şi ne mint”.

(Revista Bucovinei,
nr. 11-12/1944, pg. 348)

Eusebiu Camilar (1910-1965)



Pe scriitorul care, prin parafrază, ar putea fi numit „Everestul Bucovinei“ l-am lăsat la urmă cu bună intenţie. Şi asta pentru că Eusebiu Camilar înseamnă în proza românească din Bucovina altceva; şi asta pentru că despre opera lui a scris, cu o neaşteptată înţelegere, Constantin Loghin, omul cu care vreau să închei definitiv această carte (literatura de după 1946 nu mă mai interesează).

Eusebiu Camilar s-a născut la Udeşti, „sub Oadeci“ („Everestul Udeştilor“), în 7 octombrie 1910. A făcut studii gimnaziale la Liceul „Ştefan cel Mare“ din Suceava, apoi studii universitare la Iaşi. Încă din vremea liceului, Camilar a colaborat la publicaţiile sucevene, inclusiv la revista folclorică „Ţara Fagilor“ a lui Constantin Milici. În general, statutul de scriitor bucovinean nu l-a prea interesat, deşi poezia lui e marcată de „tradiţia bucovineană“, fiind de o frumoasă simplitate, luminoasă, un fel de floare pe care străluceşte polenul miturilor străvechi.

Doar proza lui rupe tiparele tradiționale şi, aidoma prozei lui Mircea Streinul, uimeşte şi la Bucureşti, dar şi în Bucovina:

„Eusebiu Camilar: „Cordun“, roman, Fundația Regală, Bucureşti, 1942. Cine citeşte romanul domnului Eusebiu Camilar rămâne cu o impresie bizară. Îşi dă seama că acest roman nu este ceea ce suntem deprinşi a cunoaşte în această materie de la maeştrii genului.

Acțiunea romanului, dacă poate fi vorba de o acțiune, constă dintr-o serie de episoade, mai lungi sau mai scurte, aproape fără nici o legătură între ele. Sunt o înşirare de întâmplări petrecute într-un sat, lipsite de unitate de acțiune. Fiecare personaj îşi trăieşte viața proprie, fără ca autorul să caute să pună aceste vieți în oarecare concordanță una cu alta. Nu se tinde înspre o țintă oarecare. Romanul îți lasă impresia unei autobiografii neterminate, care-şi aşteaptă continuarea în alte volume.

Ceea ce numim acțiunea romanului se petrece în Bucovina, în satul Udeşti, la granița dintre Moldova şi Cordun.

Ce deosebită este Bucovina domnului Camilar de cealaltă Bucovină, pe care o cunoaştem din scrisul lui Grigorovitza, Ion Grămadă etc. şi al celor mai tineri ca Mircea Streinul, Iulian Vesper, Vasile Țigănescu şi alții! Nu mai este Bucovina pitorească, cu peisaje încântătoare, cu țărani patriarhali şi cuminți, cu fete cochete şi delicate ca nişte domnițe. Nu este „vesela grădină, cu pomi roditori şi mândri feciori“.

Bucovina domnului Camilar nu mai este țara codrilor întunecați de fag. „Acum nu mai sunt. Târgul i-a fulgerat cu fierăstrăul. Au rămas dealurile pleşuve. Bălțile cu trestii au secat“ (pg. 18).

Dar „cordunenii“ domnului Camilar! Sunt oameni robiți muncii câmpului, care trag în jug, în locul vitelor pierite, dedați viciilor şi crimelor, mereu cu blestemul în suflet şi cu sudalma trivială pe buze, mereu flămânzi de pământ şi de pâinea neagră, „cleioasă ca glodul“, răzbunători, superstițioşi, gata să-şi lepede credința străbună, după spusele înşelătoare ale cutărui „prooroc“ fugit din casa de nebuni, egoişti, fără urmă de sentiment nobil în sufletul lor, tot oameni aspri, crunți, întunecați, de parcă i-a fi născut gheena.

Părinţii nu-şi iubesc copiii şi copiii îi urăsc pe părinţi. Pe de altă parte, aceşti copii, care sunt nişte „sărăcii“ pentru părinţi, n-au copilărie. Până şi jocurile lor nevinovate sfârşesc în tragedii. Ei îşi oţărăsc din vreme sufletul pentru viaţa aspră ce-i aşteaptă.

Flăcăii, dacă nu sunt haiduci sau hoţi, cultivă aceleaşi maniere. Umblă cu cuţitele în cingătoare şi joacă la horă cu dreapta petrecută pe sub mijlocul fetei, iar în stânga cu pistolul încărcat. Nu-şi iubesc părinţii şi abia aşteaptă să moară (dacă nu-i omoară chiar), pentru a le moşteni pământurile.

Fetele sunt la fel de aspre şi n-au nimic feminin în ele.

Iată Bucovina pe care ne-o prezintă domnul Camilar în romanul său: numai vicii, numai mizerie, numai boli, numai blesteme. Te miri cum au putut încăpea atâtea josnicii în numai cele 100 de pagini ale volumului.

Citeşti şi te îngrozeşti! Dacă aceasta e realitatea, e trist, e îngrozitor de trist. Ţi se răstoarnă, deodată, tot ce ştiai despre Bucovina cea mult cântată de poeţi.

Tehnica romanului este tot atât de stranie. Domnul Camilar dispreţuieşte tot ce constituie tradiţie în materie de compoziţie, stil etc. Nu găseşti deloc descrieri de natură, nu găseşti intuiţii verbale în sufletul personajelor. Totul este aspru, colţuros, abrupt. Evită tot ce este imagine poetică dulceagă. Expresia tare, câteodată vulgară, merge drept la inimă sau creier, fără nici un ocol, fără nici o atenuare. Nu evită nici expresia provincială – foarte puţine – : strujac, şlaer, trupcă etc.

Incontestabil, domnul Camilar este un talent literar, dar un talent bizar, în felul său“ (Constantin Loghin, Revista Bucovinei, nr. 5/1943, pp. 250-252).

„Eusebiu Camilar: „Prăpădul Solobodei“, Editura „Cartea Moldovei“, Iaşi, 1943... Ca şi romanul precedent, şi acesta e luat din viaţa Bucovinei, din regiunea Sucevei.

Soloboda este un cătun cu 80 de colibe, un sat la stuhării, în care n-a călcat picior de străin şi care n-a fost atins de ceea ce numim civilizaţie. Solobodenii „erau scurţi, butucănoşi, întunecaţi“, femeile lor „erau pătrate la faţă, colţate, cu frunţile înguste, cu ochi mohorâţi“ (pg.

12). Despre obârşia lor se povestesc fel de fel de istorii, „că moşii lor cei străvechi ar fi fost un neam de căpcâni care mâncau carne de cal, că ar fi sosit pe locurile acestea de mult, în urma unui blestem, după ce au aprins sate şi târguri... că în puterea nopții pornesc călări pe caii lor mici, iuți, către drumurile depărtate pe unde au iscoade şi se întorc încărcați cu fel şi chip de prăzi... Cei din Soloboda nu se aseamănă cu nimeni în toată împrejurimea“ (pg. 11 şi 12).

Aceşti oameni trăiesc mulțumiți în sălbăticia satului lor. Dar, din umbră, îi paşte primejdia: se apropie de dânşii civilizația, sub forma trenului. Se construieşte o cale ferată, menită să treacă nu numai prin satul lor, dar chiar peste colibele lor.

Şi oamenii încep lupta cu „fiara cea spurcată“, cu „Fiara din Apocalips“, despre care se spune „că varsă foc şi fum pe nările largi, că are ochi de flacără, gură de jar şi, în calea ei, oameni cenuşii îi deschid drumul tot mai adânc spre fundul lumii, săpând pe sub munți, aruncând poduri peste ape, doborând codri, secând iazuri, dărâmând sate“ (pg. 13).

Solobodenii sunt oameni neîncrezători, prepuelnici, plini de superstiții. În crainicii acestei civilizații ei văd pe „anticrişti“, pe „oamenii Necuratului“. În fața lor sau în urma lor, femeile îşi ocrotesc copiii, făcându-le semnul crucii pe față şi la toate încheieturile trupului, uşile caselor se închid pe furiş şi câinii urlă.

Civilizația apare în sat şi sub altă formă: sub chipul unui pictor genial, de neam mare, Ion Palion, omul care, după părerea solobodenilor, „fură chipurile şi le răstigneşte pe ziduri“. A sosit misterios în această sălbăticie, ca să fie mai aproape de natură şi să-şi poată desăvârşi opera vieții. El îi înțelege pe țărani, îi aprobă şi-i încurajează în acțiunile lor de rezistență împotriva civilizației.

Odată cu apariția „fiarei roşii“, se apropie de sat şi altă primejdie: străinii care lucrează la construirea căii ferate. Sosiți cu singura lor avuție, „bățul de drum“ (pg. 10), ei îşi aşează colibele în preajma cătunului. Ei sunt purtătorii civilizației. „Sălbăticia trebuie să dispară sub roțile de fier ale civilizației“, se exprimă un Kulturtrager de aceştia, la care afirmație pictorul are aceste ieşiri violente: „Te urăsc, om nou... Poți alerga mai tare ca vijelia, dar fiara sălbatecă din tine rămâne tot aşa de

sălbatecă. Îmbrăcat în blănuri şi mătăsuri, spălat cu apă de trandafiri, tot bestie rămâi, om nou. Te poți urca pe maşini repezi ca vântul, poți locui în palate cu vârful în nouri, dar sufletul îți rămâne tot de fiară" (pg. 74)...

Lupta solobodenilor împotriva acestor prefaceri este aprigă. Vornicul lor, plecat la Împăratul, se prăpădeşte în spânzurătoare, oamenii se dedau la diferite acte de sabotaj, dar, cu toate acestea, lucrările liniei ferate progresează. Atunci se produce un act disperat al sătenilor. Îndemnați de moşneagul Baran, parcă rămas din alte vremuri, sătenii aruncă în aer zăgazul apelor, care inundă satul şi îneacă pe străini. Descrierea acestui prăpăd este de un realism zguduitor şi credem că nici potopul biblic n-a fost mai straşnic (pp. 125-129).

În partea a doua a romanului, urmează ridicarea unui nou sat, sub măgura Oadeciului. Se arată, cu aceeaşi putere descriptivă, greutățile pe care le întâmpină sătenii în noua lor lucrare, se redă degenerarea moravurilor, infiltrarea lentă a străinilor etc. Parcă un blestem îi urmăreşte pe solobodeni; nici aici n-au linişte; îi paşte altă primejdie: deposedarea lor de către proprietar de locurile pe care îşi ridicaseră noile gospodării. „Boierul de la Viena" îi amenință cu alungarea pentru a aşeza în loc pe „rusnaci"...

Urmează exodul populației, evocat cu aceeaşi putere de sugestie ca şi prăpădul din cartea întâia... Pleacă țăranii noştri în pribegie, neavând vreme nici măcar să-şi stingă focul din vatră...

Despre realismul stilului domnului Camilar am vorbit mai sus. El constituie calitatea principală a scrisului său. Pe lângă aceasta, stilul său este extrem de colorat... Dialogul este scurt, abrupt, oamenii aceştia simpli, duri n-au când sta de vorbă, se înțeleg mai mult din gesturi.

În general, toată acțiunea este condensată, episoadele sunt scurte şi pline de viață, caracterizările sunt deplin evocatoare. Totul îți dă impresia primitivului, nefalsificatului. Deşi acțiunea se petrece cu cel mult o sută de ani în urmă, oamenii sunt parcă scoşi din Biblie, iar întâmplările vin de la începutul veacurilor. Este ceva grandios, apocaliptic în acest roman.

În sfârşit, Bucovina îşi are romancierul!" (Constantin Loghin, Revista Bucovinei, nr. 1/1944, pp. 41-43).

Trăitor al unei superbe poveşti de dragoste cu Magda Isanos, poetesa cu rădăcini basarabene, Eusebiu Camilar, în ciuda realismului povestirilor sale, a divinizat satul bucovinean ca să-l poată iubi până la capăt. A scris şi publicat mult, încă din 1937: „Chemarea cumpenelor“ (poeme, 1937), „Nocturne“ (poeme, 1937), „Cordun“ (roman, 1942), „Turmele“ (roman, 1946), „Valea hoților“ (roman, 1948), „Negura“ (roman, 1948), „Râpa oarbei“ (nuvele, 1951), „Secerişul“ (nuvele, 1951), „Temelia“ (roman, 1951), „Livezile tinere“ (povestiri, 1954), „Nopți udiştene“ (povestiri, 1960), „Poezii“ (1960).

Eusebiu Camilar şi-a ars „tămâia sufletului mort / Pe rugurile asfințitului“ în 27 august 1965.

„Rugăciune

Pământule,
Cântând venit-am iar
Cu ochii fascinați de-albastre cruguri
Și-n Via Ta cu bogății de struguri,
În Via Ta băut-am vin amar.
*
Vreau fericirea pelerinului
Rătăcitor spre temple iluzorii;
Să-mi fie frați de pribegie norii
Imaculați ca flacăra crinului...
Vreau lacrima părăsitului,
Regretele celui rămas în port:
Să-mi ard tămâia sufletului mort
Pe rugurile asfințitului...
*
Pământule,
Cântând venit-am iar
Cu ochii fascinați de-albastre cruguri
Și-n Via Ta cu bogății de struguri,
În Via Ta băut-am vin amar...
Pământule, Din crângurile Tale

Aş vrea să culeg flori ca un copil
În nopţile albastrului April,
În ningeri parfumate de petale...
Şi-atâtea flori de trandafir aş rumpe
Să i le-nchin Frumoasei Vrăjitoare;
Căci zâmbetele Ei subjugătoare
Mi-s ca lumina ochilor de scumpe...

*

Vreau bucuria pelerinului
Rătăcitor spre Temple iluzorii:
Să-mi fie fraţi de pribegie norii
Imaculaţi ca floarea crinului...

(Crainicul Cetăţii, nr. 1-2/1934, pp. 4, 5).

Poem

Ne-am despărţit ca apele tăcerii
Într-un amurg cu slăvi tradafirii;
Ne-am despărţit când duhurile serii
Îşi revărsau prinosul peste glii

Şi cea din urmă dintre bucurii
Am înecat-o-n apele tăcerii.

Ne-am despărţit în ora când se-nchină
Cu ochii plini de lacrimi de lumină
La pietre de hotare pelerinii;
În ora când spre porturi legendare
Pe galbenele mări crepusculare
Alunecă gondolele luminii.

Desamăgiţi noi am privit spre slavă
Cu cea din urmă flacără bolnavă
A ochilor pierduţi, de lacrimi plini...

Şi-aşa de grea ne-a fost povara humii
Când ne-am pornit spre largurile lumii
Ca doi necunoscuți, ca doi străini...

Şi ne cânta pe urme Kama-Deva
Străvechiul cântec cu Adam şi Eva
Înveşmântați cu-ale durerii zeghe;

Şi poate tu te afli printre morți
Că-n urmă s-au închis atâtea porți
De cetățui cu turnurile negre.
(Crainicul Cetății, nr. 1-2/1934, pp. 14, 15).

Cântec

Clopote ce nu mai sună
Prin imensități de goluri;
Porumbei porniți în stoluri
Spre mirajul pal de lună.

Vrăji în ape de fântână;
Doruri de la draga mea.
Flori ce nu le-oi mai avea,
Flori de dragoste păgână,

Flori pe pietre de altare,
Flori la negre porți de schit,
Flori ce mi le-a dăruit
Draga, într-o înserare.

Clopote ce nu mai sună
Prin singurătăți de goluri;
Porumbei porniți în stoluri
Spre mirajul pal de lună,

Flori pe pietre de altare,
Flori ce nu le-oi mai vedea:
Flori de la iubita mea,
Cine plânge? Cine oare?
(Crainicul Cetății, nr. 3-4/1934, pg. 26).

Cântecul Pelerinului

I.

Pe drumurile anilor,
Am poposit la hanuri solitare,
M-am închinat troițelor stinghere,
M-am amețit cu băuturi amare,
Pe drumul anilor,
Te-am căutat prin mari singurătăți
Strigându-te pe nume-n miez de noapte
Pe ulițele negrelor Cetăți.
Şi-am întrebat şi apele şi vântul,
Şi paserile cerului şi norii
Când se ducea departe flota nopții
Şi-o-ntâmpinau pe mări de aur Zorii...
*
Pe drumurile anilor,
M-am ostenit urcând pe munți de piatră
Spre mănăstiri cu candelele stinse
În care doar hiena vânturilor latră...
Am adormit pe țărmi pustii de fluvii
În ora când în purpura splendorii
Ca un Erou din sfintele legende
Murea Amurgu-nvăluit în glorii...

II.

Pe drumurile anilor,
Sub stelele cu flăcări efemere,

M-am ameţit cu băuturi amare,
M-am închinat troiţelor stinghere,

Dar cine-a ascultat fierbintea-mi rugă
Pe creştetele munţilor de piatră
La mănăstiri cu candelele stinse
În care doar hiena vânturilor latră...

Pe drumurile anilor
Cu cruci uitate pe la răspântii,
Te-am căutat, Speranţa mea, zadarnic,
Pe drumurile anilor pustii..."

(Din „Cartea tristeţilor",
Crainicul Cetăţii, nr. 1-2/1934, pp. 4, 5).

„Mărturii din noaptea oprimării”

Există o întreagă literatură română cultă care a supravieţuit numai prin oralitate, fiind încredinţată paginilor târziu, uneori de autori, alteori de ştiutori de „oamenii-cărţi”, adică de foşti deţinuţi politici care au supravieţuit comunismului.

În general, „mărturiile din noaptea oprimării“, cum le numea poetul Vasile Pânzariu, s-au făcut prin „versificare în gând“, pentru că poemele dibaci şlefuite şi păstrate în gând nu mai puteau fi descoperite, confiscate şi arse de către torţionari, dar se puteau încredinţa, prin şoptire, şi altor camarazi de suferinţă, care, datorită melodicităţii şi datorită aparentei simplităţi a versurilor, lesne reţineau poemul în care clocotea şi propria lui suferinţă. Şi, deşi au văzut lumina tiparului târziu, după Revoluţia Română, poemele „scrise în gând“ fac parte din literatura iconaristă, în măsura în care toţi deţinuţii politici au fost nişte iniţiaţi în moarte, în memorie şi în dumnezeire.

Vasile Pânzariu (n. 1930)



Poetul care a avut „Revelaţia Trinităţii“, trăind un adevărat „coşmar în noaptea veacului“, Vasile Pânzariu, s-a născut la Burdujeni, în 12 ianuarie 1930. Era tânăr, de-abia absolvise liceul, se ţinea departe de politică, dar nu putea admite să nu facă nimic împotriva ocupaţiei bolşevice, aşa că, în noaptea de 22 spre 23 august 1950, împreună cu Eugenia Donici şi Catrinel Popescu, a împrăştiat manifeste antibolşevice, în numele organizaţiei „Cetatea lui Ştefan cel Mare“, pe

care el o înfiinţase în 1947. A fost arestat în noaptea de 26 august şi condamnat la muncă silnică cu decădere din drepturi, în 27 septembrie 1951. La Jilava, la Gherla, la Văcăreşti, în minele de plumb de la Baia Sprie şi Cavnic şi în lagărul de muncă de la Poarta Albă, Vasile Pânzariu şi-a făcut ucenicia poetică.

Primul mare dascăl de „ars poetica“ i-a fost, timp de zece zile ale anului 1955, în spitalul penitenciarului de la Văcăreşti, poetul-martir Radu Gyr.

La Baia Sprie şi la Poarta Albă, a avut alţi maeştri, pe Ion Caraion şi pe Ovidiu Papadima. Apoi, după ce deja scrisese în gând o primă carte de poezie, a fost eliberat, în 24 august 1960, şi încadrat în frontul muncii prost plătite.

După vreun deceniu de muncă, Vasile Pânzariu începe să frecventeze Cenaclul „Nicolae Labiş“ din Suceava, iar Radu Mareş îi publică şase poezii în „Coordonatele literare“ ale ziarului „Zori noi“, ediţia din 4 februarie 1970.

În 22 septembrie 1970, pentru că şi Academia Română, şi câţiva scriitori comunişti suceveni „descifraseră“ în cele şase poezii un grav anticomunism, dibaci disimulat, Vasile Pânzariu a fost arestat, iar Radu Mareş demis din redacţia ziarului. Iarăşi Văcăreştii, apoi Aiudul, iarăşi alături de trei sute de martiri, până în 8 septembrie 1972, când regimul comunist, la presiunile Europei, se vede obligat să-i elibereze şi pe ultimii deţinuţi politici.

Şi n-a mai fost nimic altceva decât suferinţă, chiar dacă, începând cu anul 1994, când i se publică, la Hliboca, cărticica „Dincolo de Azi“, poeziile lui Vasile Pânzariu încep să-i despovăreze sufletul pentru a se aşeza între coperţi de cărţi. Au urmat celelalte cărţi de „mărturii (poetice) din noaptea oprimării“, „Coşmar în noaptea veacului“ (1996). „Amprente pe Golgota lumii“ (1998), „Revelaţia Trinităţii“ (2003), apoi, în 2005, o antologie de autor, purtând titlul unei cărţi anterioare, „Coşmar în noaptea veacului“, toate apărute în editurile pe care le-am coordonat în aceşti ani.

În întreaga lui operă poetică, Vasile Pânzariu înfăţişează, de fapt, oneste străfulgerări ale sufletului de o superbă verticalitate, cu care a fost înzestrat tragicul şi profundul poet cu rădăcini răzeşeşti sub poala

pădurii din vecinătatea Sucevei.

Vasile Pânzariu n-a fost şi nu este un aspirant la glorie, ci un martor.

Toate cărțile lui sunt mărturii care pot clătina doar vietățile umane dotate cu suflet, vietăți care se pot iniția, prin lectură, şi în ultimile taine ale suferinței:

„Prieten drag

Rămâi, păianjene, rămâi cu bine,
doar tu mi-ai fost prieten de celulă,
ai viețuit alăturea de mine
şi-am îndurat mizerie destulă.

Ne-am înțeles prin simțuri, fără vorbă,
ne-am plâns de frig, am fost lipsiți de hrană,
mult timp trecea până sorbeam o ciorbă
sau apa moartă cu aceeaşi cană.

Păianjen drag, prieten de-nchisoare,
cum am pândit la gratii împreună!
Tu aşteptai vreo gâză zburătoare,
eu, de la vânt, un semn de veste bună...

Viețile ne sunt ca două fire,
şi firul tău şi-al meu o să se rupă,
dar, până-atunci, un strop de amintire
îmi va rămâne-n amărâta cupă.

Ne număra în scoica pietrei sure
un temnicer, în fiecare seară,
el se-ncrunta, obişnuit să-njure
de tot ce-i sfânt, şi dimineața iară.

Prieten drag, păianjene cuminte
şi arhitect de țesătură fină,

tăcuţi şi trişti vom suferi-nainte,
fără s-aducem nimănui vreo vină.
Ne-om despărţi, de-oi mai avea putere,
osânda sper prea lungă să nu fie,
n-am să te uit, te-oi pomeni-n tăcere
ca şi-n această scurtă poezie.

La moartea mamei

scrisă după visul ce l-am avut în noaptea
de 23/24 iunie (Sânziene) 1957 la Gherla

La moartea mamei n-a fost chip s-ajung,
vedeam prin vis prohodul de departe
cum se târa ca şi un şarpe lung
pe-un drum sucit, pe lângă garduri sparte.

Prin ceaţa vremii dibuiam grădina
să caut bolta mărului cel mare
sub care mama îşi găsea hodina
când ne-mpletea flanele şi fulare.

Ea ne-a crescut, purtându-ne de grijă
la şase fraţi şi două surioare,
plângea-n ascuns, avea o schijă
de dor în ea, dar nu spunea ce-o doare...

Suna prin mine clopotul simţirii
şi vara-n doliu astupa cangrene
sub bolţi cernite, căutându-şi mirii
se năduşeau prin aer sânziene.

Toţi şi-au lăsat în ochii ei fãptura,
cât mai avea o clipă de lumină,

dorea ceva, dar i se-nchise gura
fără ca fiul cel mai mic să vină...
Am încercat să-nlătur nişte pume
cu braţul libertăţii mele ciung.
Zadarnic ea m-a tot chemat pe nume,
la moartea mamei n-a fost chip s-ajung!

Din cavoul 101

Gherla, 1958

Înmormântat de viu în cimitirul
cu sute de cavouri suprapuse,
în care zac fiinţele depuse,
ce nu şi-au dat Satanei roşii birul,

Aici doar ruga neamului pătrunde
şi veghea Domnului Iisus, ce-n şoapte,
ne dă puteri să-nvingem lunga noapte
în care laba urii ne ascunde.

Prin crăpăturile oblonului ce-astupă
ochiul de geam cu gratii ca o pleoapă,
sug aerul ce-abia poate să-ncapă
cu-un strop de cer mai mic decât o crupă.

Şuviţele luminii din afară
pătrund furiş din zilele frumoase,
ungându-mi pielea seacă de pe oase
măcar o clipă cald să mi se pară.

Ca foametea mai lesne să ne sugă
vigoarea trupurilor sechestrate,
ciracii crimelor organizate
adaugă torturi, să le distrugă...

Păianjeni suri din umbre coşcovite
sunt singurii prieteni ce coboară
să-mi țină de urât în racla chioară
cu legănări de ațe nezărite.

În mine strâns, sunt doar o licărire
ce-a mai rămas din sfintele răsaduri
să biruiesc vremelnicii de iaduri,
purtând milenii de osânde-n fire.

Credința, ce-i un duh din miez de astre,
îmi pregăteşte marea evadare
din silnica şi neagra îngropare
spre mântuirea sinei prin dezastre...

În jurul junghiului din scoica vieții
îşi rotunjeşte demnitatea perla,
cu ea ieşi-voi singur şi din Gherla,
oricât de duri şi reci i-ar fi pereții!

În cimitir, toți morții vii aşteaptă,
aştept şi eu, cu noi, dintr-o durere,
întregul neam e-n prag de înviere
printr-un Cristos biruitor prin faptă!

Oazele

Poezie arestată în 1970

Oazele, oazele, mijloc de nadă
în calea ființelor care vor cert
să bea libertatea ce încă mai zace
păzită de labe şi dinți în deşert.

Ce tristă minune, deşertul le-a dat
culoarea şi simţul acela felin
s-adulmece-n aer suflarea de guri
ce aspre de sete prin arşiţă vin.

Ce mare-i deşertul, usucă şi frige
pe mulţi călători prinşi de groază,
de sete mereu şi mereu o să strige:
Ajungem noi vreodată în oază?

Ferestrele mele

Tot dintre poeziile arestate în 1970

Într-o zi am deschis ferestrele mele spre lume,
aburite de invidie şi răscoală.
Credincioşii se-nchinau după nimfele dorinţelor lor
ce se pierdeau pe străzile zării.
Ciungi, chirciţi, ologi se târau pe trotuare
să cerşească la colţul străzii moderne.
Sicriile tot mai scumpe se cumpărau cu plata înainte
de către cei ce urmau să moară.
Namile de vătafi contemporani
umbreau speranţele lumii
pentru care nu mai pâlpâia
soarele dreptăţii.
Stârnită din om în om de-o cumplită nevoie,
prin toate şi prin totul
trecea roata ciubucului.

Tocurile pantofilor eleganţi,
purtaţi de închipuitele doamne,
ţăcăneau pe lângă suferinzi
ca un fel de ironie stridentă.

Timpul poreclit liber
al acelora ce se numesc oameni
era măcinat fără de întreruperi
la moara cozilor.
Graba, pretutindeni prezentă,
încâlcea şi ameţea sensurile,
ciudată înălţare a civilizaţiei
pe treptele spoite cu etică şi echitate!

Stăpânii frâielor statului, înfricoşaţi
de geamătul răbufnitor al gloatelor,
angajau tot mai mulţi haidamaci
cu valută de privilegiaţi
pentru posturi sigure de oprimatori.

Destrămarea, inepţia, corupţia
dansau extaziate
în jurul mentorului deghizat
în costumul prosperităţii...

Nemaînţelegând nimica din lume,
năpădit de zgomotul străzilor moderne,
măcar pentru a plânge în mine
am tras ferestrele!”.

(Coşmar în noaptea veacului,
Partea I. Mărturii din noaptea oprimării,
Grupul editorial
Crai nou – Muşatinii – Bucovina viitoare,
Suceava, 2005)



Dumitru Oniga (n. 1925)

Născut la Stupca, în 14 august 1925, Dumitru Oniga, rănit de un glonte rătăcit, pe când privea, ca tânăr gimnazist, din Parcul Central al Sucevei, la o represiune armată, a fost arestat, în martie 1942, pentru apartenenţă presupusă la „Frăţiile de Cruce“, condamnat la trei ani de închisoare şi încarcerat la Cernăuţi. Nu era legionar, dar avea să devină, din spirit de solidaritate, un naţionalist temperat după arestările şi condamnările din 1944, din 1946 şi din 1958, soldate cu aproape 17 ani de detenţie politică. În timpul detenţiei la „Uniunea Scriitorilor din Aiud“, cum numea Petru Pandrea temniţa celor 45 de mari scriitori români, Dumitru Oniga avea să ucenicească în arta poetică pe lângă Radu Gyr, dar poemele lui aveau să fie încredinţate colilor de hârtie abia de prin 1990, când neştiutul poet bucovinean începe să publice în gazetele „Crai Nou“ din Suceava, „Solstiţiu“ din Satu Mare, „Tribuna Transilvaniei“ din Cluj-Napoca, „Ţara“ din Chişinău, „Plai Românesc“ din Timişoara etc.

În 1996, ziarul sucevean „NordPress“ al fraţilor Ioan, Vasile şi Gheorghe Iftode i-a publicat, ca şi lui Vasile Pânzariu, o primă carte, „Cântece triste“, iar de atunci cărţile lui apar cu ritmicitate pentru a rosti dragoste, libertate, credinţă într-o Bucovină din ce în ce mai încenuşată şi mai insensibilă.

O antologie de autor, apărută în 1998, „Novissima Tristia / 1948-1989“, o carte de sonete, „Iubiri“, apărută recent, un volum de memorialistică („Cuvinte, lacrimi, sânge şi morminte“), pregătit pentru a fi încredinţat tiparului spre mijlocul anului 2007, stabilesc coordonatele tulburătoare ale unei opere literare dedicată „Celor ce iubesc fără limite Libertatea“.

„Colind

Colind străbun, cules de prin psaltiri,
Te-a scris o mână albă de bătrân,

Ți-a pus miros de smirnă şi de fân,
Cum spun în carte sfinte prorociri.
Sub geamul închisorii mai rămân
Doar fulgii de zăpadă cu-amintiri,
Colindul vechi, cules de prin psaltiri,
Se stinge-n fum de smirnă şi de fân.

Prin ce hrisoave dragi şi-n ce trecut
Mergi, suflete, în noaptea de Crăciun
Vibrezi adânc ca un colind străbun,
Te bucuri de Iisus cel nou născut?

Şi lacrimile-n taină se adun
Pe-acelaşi drum de lacrimi cunoscut,
Din rănile ce vin şi ce-au trecut
Un nou colind în noaptea de Crăciun.

(Aiud, decembrie 1952)

Mama

Azi, burnițele toamnei se leagănă-n suspine
Ca lacrimile tale – că n-a secat izvorul
În ani de aşteptare, când plânsul şi când dorul
Au ars ca două candeli vrăjite pentru mine.

Azi, fulgii grei ai iernii se leagănă pe vânt
Ca părul tău ce timpul ți l-a albit la tâmple,
Azi, când mă-ntorc acasă, tot sufletul se împle:
M-aştepți în poarta casei sau poate în mormânt?

Îmi voi pleca genunchii, de te-oi găsi în viață,
Ți-oi pune capu-n poală să-l mângâi, să mă cerți,
Doar tu vei înțelege, doar tu vei şti să ierți,
Primi-voi cu smerenii blajina ta povață.

Dar dacă peste timpul ce-n urmă se destramă
Găsi-voi doar o cruce pe bulgări de pământ,
Îmi voi pleca genunchii şi ruga mea pe vânt
Va implora iertare. Iertare, mamă, mamă!
(Aiud, iulie 1952)

Conştiinţa

Cine se vaită-n noapte răguşit
De se cutremur munţi din temelie?
Ce vânt năprasnic tună-n vijelie,
Ori s-au făcut spărturi în infinit?

Se-nvolbur uragane din pustie
Sau osii-n univers au ruginit?
Al haosului clopot a dogit?
Cine se vaită-n noapte? Cine ştie?

Nimic. Afară-i totul liniştit.
Tresar prin somn miresmi diamantine,
Iar noaptea pe călcâie-a adormit.

Cutremurul ce smulge mări şi vine
E-aici, în pieptul meu dezlănţuit,
Tot iadul parcă huruie în mine.
(Aiud, octombrie 1954)

Reîntoarcere

Şi, totuşi, peste anii grei de zgură
Mă-ntorc iar la palatul de cristal
Acelaşi cavaler medieval
Să-ţi plec în faţă vechea mea armură.

Bat cu mânerul spadei în portal
Şi-aştept să se deschidă piatra sură
Ca să sărut pios, cu-aceeaşi gură,
Icoana ta crustată-n ideal.

Bătaia-n ziduri se prelinge mută,
Castelul mort răsună a pustie,
Prin parcul plin de spini şi de cucută

Doar luna-şi cerne colbul argintiu
Peste ruini, pe gloria pierdută.
Şi, totuşi, m-am întors. Dar prea târziu.

(Aiud, iulie 1954)

Mai îngăduie, suflet!

Mai îngăduie, suflet al meu,
Curând temnița cărnii se va destrăma
Şi te vei elibera de întuneric şi chin,
Mai îngăduie puțin!

Până voi trece dincolo de ființă,
Mai am un legământ, o făgăduință,
Să sădesc în suflete o credință
Măcar
Cât un bob de muştar
Care să răstoarne munții de ură,
Minciună, înşelătorie, impostură,
Să-i prefac în pulbere, în zgură.

Până când semnul îngerului o să mă cheme,
Mai îngăduie o vreme!
Cu ultima fărâmă de voință, de cutezanță
Să aducem în cugete o speranță

Pentru dreptate, libertate, bunăvoire,
Pentru un petic de cer, pentru izbăvire.

Până se va apropia clipa despărțirii
Ceva va veni în plicul nemărginirii
Să pot aprinde în inimi o scânteie de iubire,
Să ne putem apropia de dumnezeire
Cu sfânta ramură de măslin.
Mai îngăduie puțin!

Pe fundul paharului a mai rămas drojdie amară
Şi ştiu că nu mi-e îngăduit să mă eschivez,
Curând o să te eliberez,
Mai aşteaptă un ceas, o seară,
Suflet al meu, nepieritoare comoară!“

(Cântece triste, Editura NordPress, 1996).

„Pentru Bucovina noastră”

În februarie 1945, apărea ultimul număr al „Revistei Bucovinei“, iar odată cu această revistă apunea şi o generaţie scriitoricească inconfundabilă. Nimic din responsabilitatea, din solidaritatea şi din patriotismul curat al acelei generaţii nu a mai supravieţuit după aceea. Nici Bucovina nu a mai supravieţuit, în ciuda aparenţelor, ea murind, în temniţele politice în care au zăcut Iancu Nistor, Teofil Lianu, Traian Chelariu, Vasile Ţigănescu şi toţi ceilalţi, în mare majoritate cu suferinţe ascunse şi, deci, neştiute.

Întorşi la Suceava, Constantin Loghin şi George Antonescu au încercat să regrupeze forţele literare, dar n-au mai izbutit. Mai stăruitor, George Antonescu l-a adus lângă sine pe Dimitrie Loghin şi împreună au scos la lumină, de Sânziene 1947, o „Culegere din scrisul bucovinean“, pe care au numit-o „Floare de gând“. Vorbeau, în antologia aceea, tipărită la Mitropolia Sucevei, şi despre „Mircea Streinul printre noi“, despre supravieţuirea întemeietorului de identitate prin „neamul lui poeticesc“. Apoi, s-a lăsat întuneric. În curtea interioară a închisorii din Suceava au fost arse cărţile şi revistele identităţii noastre. Scriitorii au fost închişi şi supuşi umilinţei. Un neam întreg s-a umilit atunci, dar, din păcate, ieşirea din umilinţă n-a mai fost comisă nici măcar până astăzi. Noi nu ne-am mai recuperat temelia, deci nu putem dura. Şi chiar dacă s-a scos din subsolurile temniţei universitare, cu ocazia centenarului, bustul lui Traian Chelariu, asta nu înseamnă că am fi tras oblonul spre a ne învrednici la lumină. Noi rămânem în umilinţă, noi încă nu ne-am recuperat identitatea. Mă îndoiesc că măcar generaţiile viitoare vor trudi pentru întregirea patrimoniului cultural bucovinean cu scrierile care încă mai dor. Generaţiile acestea nu vor putea reface legătura pentru că verigile care suntem sunt rupte, pentru că noi nu mai avem identitate, pentru că prin noi a murit, fără speranţă de renaştere, Bucovina.

Ştefan Piersic (1899-1991)



Autorul impresionantului studiu „România agricolă şi Imperialismul economic al țărilor industriale“, publicat în 1946, publicistul care a scris ca nimeni altul despre țăranul bucovinean şi despre gospodăria lui, dar şi despre dramele refugiaților, Ştefan Piersic, a văzut lumina zilei la Corlata, în 27 decembrie 1899. A făcut studii gimnaziale la Suceava, până în 1919, şi universitare la Bucureşti, unde a absolvit, cu grad de locotenent, în 1924, Facultatea de Medicină Veterinară a Institutului Medico-Militar. A fost repartizat, în 1925, ca medic militar veterinar la Regimentul de Artilerie de la Floreşti-Cluj, s-a căsătorit, în 1927, cu Vera Paşcanu, fiica unui profesor de la Facultatea de Teologie a Universității din Cernăuți, fost preot la Valea Seacă, şi a devenit tată în 1929, când s-a născut Lucica, fetița care va sfârşi tragic în apele Prutului (în 1941), şi în 1936, când se va naşte Florin, viitorul „actor descheiat la suflet“, care se va impune în filmografia şi în teatrul românesc.

Mutat, datorită statutului său de militar de carieră, la Iaşi, în 1940, şi, apoi, la Cernăuți, în august 1941, retras la Piteşti, în 1944, şi, apoi, iar la Cluj, doctorul Ştefan Piersic a scris, cu har indiscutabil, în gazetele bucovinene (era membru al Societății Scriitorilor Bucovineni din 1942), apoi, pentru că a refuzat să se înscrie în partidul comunist, ca să poată fi numit în funcția de prefect al Clujului, a fost arestat, în septembrie 1952, şi trimis într-o colonie de muncă din Dobrogea, fiind eliberat, fără judecată şi fără explicații, în vara anului 1954.

Om de ştiință, care a preferat colonile de muncă forțată ale Dobrogei pentru a-şi salva acest statut, Ştefan Piersic s-a stins, în 26 iunie 1991, la Bucureşti, dar fără să mai revină vreodată la masa de scris.

Din publicistica lui profund mărturisitoare, am ales „Țăranii din Bucovina“, o tabletă literară, scrisă în refugiu, la Sălişte, aidoma unei închinări a refugiaților bucovineni mistuiți de dor, o închinare prin care

sunt omagiați tulburător, precum în povețele de la 1848 ale lui Alecsandri către Iraclie Porumbescu, cei ce durează şi ne reprezintă:

„Țăranii din Bucovina

Voi, țăranii Bucovinei, ați fost mucenici ai Neamului în trecut, sunteți mucenici ai Neamului astăzi şi pietrele de temelie în fundamentul Țării Româneşti totdeauna.

Voi, țărani din mândra Bucovină, sunteți monumente istorice, cari purtați în pletele voastre şi în portul vostru țărănesc frânturile cele mai dulci din prea glorioase vremi ale Neamului moldovenesc.

Voi, țăranii din Bucovina, întruchipați în făptura şi în ținuta voastră pe logofeți, vornici, paharnici şi pe plăeşii de rând din trecutul falnic al Moldovei.

Plăeşii din Bucovina au frământat istoria Moldovei, în veacurile trecute, şi mândrul țăran Bucovinean de astăzi păstrează şi poartă cu atâta demnitate moştenirea plăeşului de demult, de cu veacuri în urmă, păstrându-i portul, limba şi frumusețea.

Când mândra noastră Bucovină, cea mai frumoasă perlă din stema Moldovei, a fost smulsă cu brutalitate de la sânul mamei, s-a cutremurat trupul Moldovei, căci în plaiurile Bucovinei au rămas dovezile istoriei trecutului Neamului Moldovenesc.

Țăranii Bucovinei, prin descendența lor din logofeți, din vornici, din paharnici, din ispravnici şi din demnitari ai vestitelor curți domnitoare din Moldova, reprezintă elita Țării Româneşti.

Şi satul bucovinean este un monument istoric, atât prin aşezarea şi construcția lui, prin bisericile voivozilor, logofeților şi vornicilor, prin ruinele cetăților vechi, apărătoare ale trăiniciei Neamului din trecut.

Cât te-au cântat poeții pe tine, Bucovină dragă, grădină de inspirații şi rai de frumuseți!

Dor ni-i de tine, Bucovină dragă, şi plâng sufletele noastre, ale feciorilor tăi scumpi, pribegi alungați din frumusețea inimii tale, alungați din frumusețea plaiurilor noastre, din farmecul pădurilor şi munților noştri.

Tu, țăran Bucovinean bătrân, ai rămas singur stâlp de sat să păzeşti încă o dată, cu vrednicia strămoşilor tăi, comorile pământului nostru scump, bisericile şi mănăstirile voivozilor şi strămoşilor noştri.

Tu, plăeş Bucovinean, eşti şcoala generațiilor cari se nasc şi se frământă pe pământul Bucovinei, de la tine se învață istorie, de la tine iubire de neam, de la tine dragoste de țară, de la tine se învață dragoste de vatră strămoşească, de la tine, Țăran Bucovinean, se ia virtute din virtuțile strămoşilor noştri.

Şi astăzi ca şi altădată, tu, Țăran Bucovinean, ai rămas lângă comoara satului tău să înfrunți puhoiul năvălirilor cu demnitatea ta mândră, clădită de frământarea şi tradiția trecutului şi, astfel, să devii din nou martir şi şcoală pentru noi şi pentru urmaşii noştri, peste veacuri viitoare.

La întoarcerea noastră în Bucovina, vom călca sfioşi şi ruşinați în fața ta, Țăran Bucovinean, şi cu greu te vom putea privi drept în ochi, în privirea ta mândră şi mustrătoare, încărcată de greutatea unei răscruci din istoria Bucovinei.

La întoarcerea noastră în Bucovina, vom intra în sfințenia satelor noastre, arse şi prădate, plângând, tremurând şi sguduiți de mustrare sufletească şi, de pe mormintele martirilor noştri de astăzi, vom culege învățături de dragoste de Neam şi glie strămoşească.

Mormintele voastre proaspete de martiri vor fi pagini de istorie grea, pagini de istorie vie ce se vor întipări prin lacrimi în sufletele noastre de moştenitori ai voştri, cu regretul dureros că n-am putut să fim la înălțimea voastră, Țărani Bucovineni“ (Deşteptarea, nr. 11-12, 1-15 iulie 1944, pg. 2).

Constantin Loghin (1891-1961)

Nu arăta aşa cum mi l-am închipuit. I-am privit îndelung chipul din fotografie, chip de funcționar fără griji, care nu sugerează prin nimic arderile temeinice şi profunde.

Constantin Loghin s-a născut la Budeniț-Storojineț, aproape de Vicovul de Sus, în 4 noiembrie 1891. A murit, s-a scufundat în uitare la



Gura Humorului, în 23 februarie 1961. Ca două coperţi de carte sunt anii care mărginesc viaţa acestui cărturar bucovinean, şcolit la Liceul „Aron Pumnul" şi la Facultatea de Litere şi Filosofie a Universităţii din Cernăuţi. Între două coperţi de carte şi într-o viaţă de om încape Bucovina pe care n-o mai avem, care nu mai există, deşi Constantin Loghin încă mai stăruie să ne-o apropie de suflete. Ca s-o retrezească la viaţă, ca să facă din noi altceva decât morţii vii care rătăcesc în neştire de la naştere la naştere:

„Pentru Bucovina noastră

Trăim, după cum se afirmă public, în plină eră democrată, când masa are dreptul să-şi spună liber cuvântul în orice privinţă şi să participe efectiv la conducerea treburilor obşteşti. A participa, însă, la arta guvernării ţării înseamnă a lupta, iar a lupta are la bază organizarea.

De aceea, asistăm la asocierea cetăţenilor în partide, uniuni, sindicate etc., fiecare cetăţean ce se respectă grăbindu-se a se încadra în organizaţiile existente sau a înfiinţa altele noi pentru a-şi putea, astfel, valorifica drepturile. Reînvie peste noapte asociaţii de mult perimate sau se nasc altele noi, fiecare din ele tinzând să corespundă unui scop, să reprezinte o serie de interese comune. Cine se izolează şi nu se înşiruie într-o organizaţie oarecare este desconsiderat şi riscă să fie călcat în picioare, vremurile de astăzi fiind ale celor care se agită şi luptă.

Şi noi, Bucovinenii, suntem o categorie de cetăţeni ai acestei ţări, numeroşi şi răspândiţi pe tot cuprinsul ei. Deşi suntem uniţi de peste un sfert de veac cu ţara mamă, totuşi, încă ne avem interesele noastre, deosebite de ale celorlalte provincii, interese care, în urma ultimelor evenimente, au devenit mai acute şi mai evidente ca în trecut. Ne avem şi noi particularităţile noastre, revendicările noastre, dreptul nostru de viaţă sub soarele acestei ţări.

Dar, pentru ca aceste dreptăţi ale noastre să fie auzite şi conside-

rate acolo unde se cuvine, ele trebuie să fie spuse şi arătate într-un mod cât mai energic.

Cine s-o facă? Cine să ridice glasul în numele nostru?

Căci cineva trebuie s-o facă!

În zadar aşteptăm noi, fiecare în colțul unde ne-am retras şi ne rumegăm amarul, să se ridice spontan omul sau oamenii care să se agite, să lupte în numele nostru şi pentru noi, iar noi, de acolo, din umbră, să-i aplaudăm şi să profităm pe urma acțiunii lor, fără să fi mişcat vreun deget. În zadar aşteptăm această minune! Au trecut timpurile eroismului romantic, când unul lupta şi se sacrifica pentru toți, iar masa profita. Astăzi, individul nu mai contează, n-are nici o putere de afirmare şi este strivit fără cruțare, numai masa, şi anume masa organizată, îşi poate impune revendicările.

Unde este masa organizată a Bucovinenilor? Unde sunt conducătorii ei?

Partidele politice? Acestea au mai existat şi în trecut şi am văzut, din proprie experiență, cât de puțin au făcut şi au putut face pentru Bucovina. Astăzi, mai mult ca oricând, aceste partide sunt preocupate să satisfacă interesele celor ce strigă şi nu se sinchisesc de indivizii care se mistuie în anonimat.

Oamenii noştri politici? Dar unde sunt aceştia? Cei care, timp de două decenii, s-au bătut cu pumnul în piept, strigând că ei şi numai ei reprezintă Bucovina, împingând în umbră pe oricine încerca să se ridice, au dispărut de pe orizontul Bucovinei, de parcă i-ar fi înghițit pământul. După ce s-au căpătuit bine pe unde s-au căpătuit, nu se răspund de loc, ca nu cumva să-şi periclitez situația.

Şi, atunci, cine să ridice cuvântul? Cine să ne strige durerile?

Evident că numai din mijlocul nostru trebuie să răsară purtătorii de steag. Sunt atâția şi atâția Bucovineni, împrăştiați peste tot teritoriul românesc. Nu există oraş sau orăşel cât de mic, ba chiar nici sat mai mare, unde să nu se găsească un număr oarecare de Români originari din Bucovina.

Sunt, apoi, o serie de alți cetățeni, care nu sunt originari din Bucovina, dar care au trăit acolo ani de zile ca funcționari, ca negustori, ca meseriaşi sau ca industriaşi. Toți aceştia îşi mărturisesc şi astăzi

simpatia lor pentru Bucovina, deoarece s-au simțit bine acolo, iar unii dintre ei au acumulat, acolo, averi frumoase. Cu toții păstrează acestei Bucovine o amintire caldă şi recunoscătoare. N-am auzit pe nici unul din ei purtându-i vreun ponos. Toți aceştia, atât cei originari din Bucovina, cât şi cei care au trăit câtăva vreme în Bucovina, ca şi cei ce-i poartă o dragoste constantă, fără să fi fost legați trupeşte de dânsa – şi câți nu sunt de aceştia! – trebuie organizați în numele Bucovinei şi pentru interesele ei.

Dar, încă o dată, cine s-o facă? Sub ce steag să se adune Bucovinenii şi prietenii Bucovinei?

Şi apoi – s-o mărturisim sincer – mai are cineva curaj s-o facă? Cine din noi nu cunoaşte firea Bucovineanului în materie de organizare? „Fă tu, că eu sunt pentru“, îți răspunde, prompt şi stereotip acela căruia i te adresezi să sprijine un anume fel de organizare. Iar când apelezi la punga lui – căci fiecare organizare este combinată cu jertfe băneşti – îți aruncă generos câteva sute de lei drept cotizație la organizația proiectată sau drept abonament la un organ de publicitate, fiind adânc convins că şi-a făcut cu vârf datoria.

Încolo, fiecare rămâne comod în bârlogul său cald sau rece, cum este, te aprobă, te aplaudă, ce-i drept, dar de la distanță şi în cerc cât mai restrâns, pentru ca nu cumva gestul să-l oblige la mai mult decât a dat şi a făcut.

Dar organizarea de astăzi diferă foarte mult de cea de altădată. Pe atunci, organizare însemna reprezentarea platonică de interese, afişare personală, scară de măriri. Astăzi, oraganizarea înseamnă sbucium, sacrificiu de energii şi de bunuri şi poate chiar calvar. Nu este suficient să se agite numai doi, pentru că zbuciumul lor ar fi zadarnic, dacă îndărătul lor nu se agită masa organizată, care să-i susțină sgomotos şi să-i împingă mereu înainte.

Lozinca nu trebuie să fie „Fă tu, că eu sunt pentru!“, ci hai să facem cu toții, să sacrificăm cu toții şi, dacă e nevoie, să plătim cu toții. Nu e destul ca, atunci când unul din noi cade în această luptă, ceilalți să-i trimită un compătimitor „Dumnezeu să-l ierte, că-i păcat de dânsul“, ci să ne ridicăm ca un om pentru dânsul.

Deci, nu adeziune platonică la un oarecare sistem de organizare

sau program de activitate, ci participare directă, totală şi intensă a fiecăruia, nu contribuție simbolică la opera proiectată, ci sacrificiu sângeros din partea tuturora, nu compătimire creştinească, ci pătimire comună pentru scopul urmărit. Numai o organizație temeluită pe astfel de principii are sorți de izbândă şi acțiunea ei poate fi încoronată cu succes.

Încă o dată: cine să facă această organizare? Un nou partid politic? O nouă asociație? Avem atât de multe, încât crearea uneia noi ar trezi, de la început, nedumerire şi lipsă de interes, mai ales că întemeierea unei noi organizații este legată de atâtea formalități greu de îndeplinit.

De aceea, agreez ideea ca această organizare a Bucovinenilor, oriunde ar fi ei, să se facă în numele şi sub steagul „Societății pentru cultura şi literatura română în Bucovina". Veche de peste 80 de ani, chintesență a tuturor strădaniilor româneşti, timp de decenii, această societate şi-a câştigat, în cursul lungii ei existențe de luptă, nu numai dreptul la încrederea masei româneşti din Bucovina. Societatea are existență legală, şi-a ales, de curând, un comitet, în fruntea căruia se află persoana respectată de noi toți şi demnă de toată încrederea, care este domnul profesor universitar Max Hacman. În comitet sunt reprezentate toate nuanțele politice, toate părțile sociale, toate vârstele.

Această societate a fost vatra românismului din Bucovina în cele mai grele timpuri prin care a trecut neamul românesc de acolo, şi-a împlinit cu prisosință datoria. A sosit, iarăşi, vremea ca tot ea să ne fie simbol de rezistență şi conservare națională.

Dar ea nu-şi poate împlini această grea misiune, dacă nu e sprijinită din toate părțile. În jurul ei trebuie să se grupeze tot ce este bucovinean şi simte bucovineşte. Oriunde se găsesc cinci Bucovineni – aşa cum glăsuiesc statutele Societății – trebuie să se constituie în secție a Societății pentru cultură, să se manifeste şi să lucreze în numele ei. Astfel de secții ar trebui să existe în toate colțurile țării, pentru că în toate unghiurile țării sunt Bucovineni şi prieteni ai Bucovinei. Să nu existe colț de țară românească unde să nu se simtă activitatea culturală a acestei Societăți, unde să nu se lucreze cinstit, legal şi intens pentru interesele veşnice ale Bucovinei.

Pentru că un adevăr trebuie să-l recunoaştem cinstit: nimic nu

vine de-a gata. Cine nu se sbuciumă, cine nu sacrifică şi nu luptă e menit pieirii sigure. Să nu criticăm pe alții, să nu înjurăm în familie, să nu ne amărâm unii pe alții, să nu strângem venin la inimă, ci să muncim, să ne sbuciumăm, să sacrificăm şi, dacă e nevoie, să pătimim pentru Bucovina. Numai atunci când cu toții ne vom simți trup din trupul Bucovinei, durere din durerea ei, suflet din sufletul ei, suferință din suferința ei, numai atunci ne vom arăta vrednici de Bucovina de totdeauna, de Bucovina geniilor Mihai Eminescu, Ciprian Porumbescu şi Epaminonda Bucevschi, de Bucovina Hurmuzăcheştilor şi a acelei pleiade de oameni politici, bărbați de ştiință, scriitori şi ziarişti care au trăit şi au pătimit pentru Bucovina noastră. Nu putem aştepta nimic de la alții, ci numai de la noi.“ (Revista Bucovinei, nr. 9-10/1944, pp. 334-336).

Bucovina mărturisită

Mărturisirea nu ține de specificul neamului românesc, aşa că veacurile au cam trecut precum nourii pe deasupra noastră, fără a lăsa urme, deşi adesea am fi avut nevoie de mărturiile trecutului pentru a ne putea făli sau măcar legitima în fața altora. Şi tot adesea am tot scormonit prin lăzile cu vechituri, dar, în loc de istorie, de crâmpeie de viață, noi n-am aflat decât documente de proprietate, dar nici acestea păstrate în întregime, ci prelungite în timp prin întăriturile ulterioare ale cancelariilor domneşti sau confecționate dibaci prin chiliile mănăstireşti, acolo unde, într-o vreme, înflorise o adevărată afacere a falsurilor cu dichis.

Mărturisitor, dar de o făloşenie înduioşătoare, s-a dovedit a fi neamul nostru doar în creația populară, basmele, legendele şi baladele însemnând, în fond, încifrări ale unor fapte istorice reale şi de o deosebită importanță. Alecsandri intuise tezaurul de informație istorică, de memorie veşnic vie, pe care-l conținea literatura populară şi tocmai de asta îl şi sfătuia pe Iraclie Porumbescu, la Cernăuți, în toamna anului 1848, să adune şi să păstreze aşa cum există orice fragment, care, fără îndoială, face parte dintr-un întreg. Obişnuința aceasta de a „cânta legile", inclusiv faptele memorabile de viață obştească, venea de demult, fiind observată şi mărturisită, pentru prima dată, prin secolul VI î.e.n., de Aristotel. Numai că şi această „fântână" avea să fie, ulterior, „modernizată" şi adaptată la cerințele vremii, sub presiunea valului unui naționalism de reprezentare, de legitimare, chiar şi de Alecsandri, care avea să-şi abandoneze principiile din tinerețe, şlefuind textele vechi şi obturând, astfel, mesajul inițial sub poleiala sclipitoare a noului „mărgăritar" liric.

În Bucovina, unde o seamă de „tradiții" încă mai vibrau de memorie vie, s-a procedat la fel, alterările săvârşindu-se în favoarea unui creştinism pragmatic, atât de pragmatic încât înaltul cler pusese să se desfacă stâncile cu scrieri precreştine de la Cotârgaşi, cu intenția clară

de a reteza din istoria noastră rădăcinile de dincolo de creştinism, în ciuda înțeleptei constatări a Sfântului Augustin, care stabilea că „ceea ce, în prezent, se numeşte religie creştină a existat la cei vechi şi nu era absentă la începuturile neamului omenesc, până la apariția lui Hristos întrupat, după care religia adevărată, care era deja prezentă, a primit numele de religie creştină".

În religia aceea veche şi naturală, care, după cum ne încredințează Sfântul Augustin, este şi cea de astăzi, recunoştința, care stă la baza mărturisirii, încă nu fusese deturnată şi disipată într-un mâlos fanatism religios, un fanatism care desființase chiar şi identitatea de neam în favoarea unei identități a ceremonialului religios, a „legii".

Bucovina nu are istorie, în ciuda faptului că istoricii, aceşti justificatori ai clipei pe seama „îngâmfãrii cu trecut" (Xenopol), i-au confecționat una, un fel de veşmânt de lux, căptuşit cu blănuri scumpe şi cu giuvaiere, cusut cu fir de aur şi învârtejit în arnici. Bucovina nu are istorie până în anul 1848, când începe să se mărturisească, mărturisirea fiind, de fapt, o consecință a conştiinței de sine. E drept, a existat o statalitate moldavă, care şi-a pus temeliile pe aceste pământuri, dar istoria acelei statalități nu trebuie confundată cu inexistenta istorie a provinciei. Dacă o facem, atunci va trebui să încropim şi o istorie a cerbilor, şi o istorie a urşilor, deci câte o istorie a tuturor vietăților necuvântătoare din acest ținut binecuvântat de Dumnezeu. Pentru că aidoma cerbilor, urşilor şi celorlalte viețuitoare din areal am fost şi noi, de-a lungul veacurilor necuvântătoare, şi, din păcate, mai suntem şi azi.

Un neam care nu se mărturiseşte nu are conştiința de sine, cea care obligă şi la recunoştință („care are datorii de împlinit şi față de trecut, şi față de viitor", cum spunea Eminescu) şi care îndreptăţeşte la recunoştință („a merita de a fi trecuți cu semnul recunoştinței în analele lucrurilor omeneşti", cum zicea Xenopol), deci nu are istorie, ci doar se lustruieşte cu mituri, orbindu-se pe sine „prin linguşiri şi înălțări peste ceea ce suntem în adevăr", după cum avertiza, în 1871, la Putna, acelaşi Xenopol.

În absența mărturisirilor, Bucovina s-a văzut obligată să-şi confecționeze o istorie, trăgând cu ochiul la filele scrise de Wickenhauser, Johann Polek, Raimund Friedrich Kaindl, Karl A. Romstorfer şi Hubert

Wiglizky, Iulius Platter, Hacquet, Zieglauer sau Gottfried von Asboth, dar făcând abstracţie de aceşti primi mărturisitori ai provinciei, ba chiar îmbrâncindu-i cu ostilitate într-o nemeritată uitare. Acele prime cărţi de mărturie bucovineană încă mai există prin fondurile documentare, dar fără să se înregistreze măcar tentative de traducere a lor în limba română, noi mulţumindu-ne cu o parafă încă şiroind de sânge în ceara unui naţionalism primitiv, aplicată de Aurel Morariu, întărită de Ilie E. Torouţiu şi rămasă drept adevăr istoric de necontestat, pe care îl repetă mimetic toţi tarabagiii sentimentului naţional din toate timpurile: „Austria, prin samavolnicie, prin intrigi, prin mită, corupţiune, trădare şi asasinare, ajunge a fi vrednica stăpână a Bucovinei" (Aurel Morariu, Bucovina / 1774-1914, Bucureşti, 1915, pg. 23). Partea proastă este că, deşi avem de a face şi cu o Bucovina a românilor care începe, totuşi, să se mărturisească pe sine, după 1848, istoriografia ulterioară construieşte, în acelaşi stil, pe temelia lui Aurel Morariu.

În vara anului 1871, la Putna, A.D. Xenopol, studentul berlinez îndreptăţit de „România Jună" din Viena cu întocmirea şi rostirea discursului festiv, îndemna „**să nu ne orbim noi înşine prin linguşiri şi înălţări peste aceea ce suntem în adevăr**", dar sfatul cel bun avea să fie curând ignorat, parcă în ciuda precizărilor pe care le făcea viitorul mare istoric român şi prieten constant al Bucovinei. „La cea mai mică izbândă a faptelor sau spiritului nostru, **să nu ne îngâmfăm cu o neiertată zădărnicie**; să înţelegem totdeauna unde ne aflăm, cât am lucrat, cât avem de lucrat pentru a ajunge la scopul dorit şi a merita de a fi trecuţi cu semnul recunoştinţei în analele lucrurilor omeneşti. / Aşa voi vorbi şi eu, fără linguşiri şi înălţări, neorbit asupra primejdiilor şi în contra celor ce se îngâmfă cu o neiertată zădărnicie. Pentru că **a vorbi altfel asupra intereselor popoarelor este mişelie**" (A.D. Xenopol, Cuvântare festivă, Iaşi, 1871, pg. 20, apud G. Bogdan-Duică, Bucovina / Notiţe asupra situaţiei, Sibiu, 1895, pg. 9).

În Bucovina, din păcate, nu s-a vorbit niciodată „asupra intereselor popoarelor", ci doar din perspectiva intereselor bisericeşti:

„Bucovina a fost ocupată de Austria către sfârşitul anului 1774. Capitala ţării, Cernăuţii, se afla, la 31 August, în mâna maiorului Mieg.

Seretul şi Suceava au fost ocupate imediat după aceea şi, la 25 Octomvrie, cordonul de ocupaţiune era complet. **Călcând pe urmele proaspete ale armatelor ruseşti**, care se retrăgeau după pacea de la Cuciuc-Cainardj (Iulie 1774) din principatele române, armata austriacă, pornită de pe marginile Galiţiei, mută pajurile împărăteşti spre Sud şi Ost şi puse stăpânire pe acel „drum", despre care diplomaţia austriacă susţinea că monarchia are lipsă pentru comunicaţia dintre Ardeal şi Galiţia. Galiţia fusese obţinută, doi ani mai înainte, la 1772".

Textul acesta, semnat de George Bogdan-Duică, a fost publicat, în 1895, la Sibiu, sub titlul „Bucovina / Notiţe asupra situaţiei" (pg. 10), şi înseamnă, precum toate adevărurile nespuse până la capăt, o minciună. Într-adevăr, străvechiul ţinut românesc a fost ocupat de austrieci, în 1774, dar „**călcând pe urmele proaspete ale armatelor ruseşti, care… se retrăgeau din principatele române**", drept consecinţă a menţionatului tratat de pace, iar visul moscovit de încorporare a principatelor în imperiul ţarist, confirmat şi de monedele bătute la Sadagura (în care stema ţaristă îngloba stemele celor două principate româneşti), a fost, astfel, în parte spulberat, pentru că laba ursului rusesc avea să sfârtece, totuşi, din trupul vetrei româneşti, uriaşa halcă însângerată, care se va numi Basarabia. De drept, Moldova aparţinea, ca feudă pusă la mezat administrativ, Turciei, dar se afla sub ocupaţie rusească şi sub cenuşiul greoi al unui viitor nu chiar imprevizibil. Arendaşul Moldovei, Grigore Ghica avea, aidoma arendaşilor anteriori, vise panslaviste de refacere a vechiului imperiu bizantin, iar răşluirea unei bune părţi din moşia arendată (cu plată anticipată) îi leza şi interesele economice. Moldova nu a fost niciodată o ţară, ci o feudă. Chiar şi în vremurile glorioase ale lui Ştefan cel Mare, statutul de feudă nu a dispărut niciodată, sfântul voievod izbutind, prin schimbarea protectorului în faţa căruia depunea jurământul de credinţă, doar răgazuri în care să impună respect. Un respect care i se cuvenea lui, un respect care îi conferea lui o anume libertate, dar fără ca libertatea aceasta să se răsfrângă şi asupra unui eventual statut statal. Şi tot în vremurile astea glorioase, dar care au pustiit şi sărăcit ţara, îşi au rădăcinile şi beznele religioase de mai târziu, voievodul, interesat în slăbirea rivalilor săi, transformând Biserica în cel mai mare proprietar şi

exploatator de moşii şi de oameni din Moldova.

În 1774, când austriecii ocupă nordul moldav (în istoriografia austriacă se vorbeşte de… eliberarea de sub ocupația țaristă), despre vremurile glorioase de odinioară nu mai mărturiseau decât cântecele vechi, ba şi un stejar uriaş, dintr-un soi rar, aflat la Cajvana, stejar pe care austriecii aveau să încerce, fără izbândă, să-l mute în parcul Pratter din Viena, dar s-au împotrivit, porniți pe răscoală, țăranii moldoveni ai Bucovinei. Moldoveni şi nu români pentru că, până pe la 1900, țăranii se socoteau insultați dacă li se zicea „rumâni”, rumânismul definind, de-a lungul veacurilor, statutul lor de iobagi (în majoritate, iobagi mănăstireşti, în Bucovina). Iar iobagilor ăstora puțin le păsa, la 1774, ce oşti trec pe şleaul cel mare, bieții de ei („podanii”) ținându-se pe sub poalele codrilor, unde înjghebau „colibe mici şi împrăştiate care pe unde, cele mai adeseori lipsite de grădină, de curte şi de fântână”, averea fiecărui țăran constând „în dobitoacele sale, pe care le ia cu sine, la noul său domiciliu, după ce-şi părăseşte coliba” (Vasile Balş, Descrierea Bucovinei şi a stării ei lăuntrice, 1780, al. 34, pp. 345-347), nemulțumit de abuzurile stăpânului pământului pe care tocmai se aşezase, pentru că, pe vremea aceea, „schingiuirea țăranilor şi a țiganilor făcea parte din obiceiurile zilnice şi era o prerogativă a proprietarilor atât de absolută, încât, dacă s-ar trezi din morminte toate nenorocitele victime care au pierit în schingiuiri aplicate lor fățiş, ne-am înspăimânta de acel nor de umbre sinistre ce au rămas nerăzbunate” (Vasile Alecsandri, Introducere la Scrierile lui Constantin Negruzzi, Bucureşti, 1872, pp. XIII, XIV).

Țăranii, încă iobagi mănăstireşti, încă supuşi torturilor (călugărul Ghedeon, din Solca, ucidea un om, pe Dumitru Hepiciu din Bădeuți, şi în anul 1781, mai 21, deci în plină ocupație austriacă, apoi i-a pus în lanțuri şi pe frații mortului, care veniseră să protesteze), țăranii, deci, n-au căutat cu obidă spre noul stăpânitor, ci doar au băgat de seamă că, la nici doi ani „de când Iosif al II-lea, împăratul Austriei, trimise oştile sale să înfigă pajurile cu două capete pe pământurile noastre scumpe”, ei, „băştinaşii, începură să mai răsufle oleacă şi să se simtă mai siguri, căci legile şi dreptățile nu mai atârnau de vârful sabiei ca pe vremea stăpânirii Turcului. Dar, totuşi, se mai arătau făcători de rele, ce ațineau calea bieților drumeți, căci, **pe unele locuri, țara era pustie**: de multe ori ți

se întâmpla să mergi zile întregi, fără să dai de țipenie de om sau măcar de vreun han mai acătării. De drumuri bătute – nici pomină, numai ici-acolo – câte un drumeag plin de hârtopi şi mâncat de ploi, în vârful căruia atârna, pe o prăjină, un jup de paie sau de strujeni, semn că aici era un fel de conac.

Satele se întindeau prin râpi şi pe la marginile codrilor pustii şi nepătrunşi, îndosite de frica Tătarilor şi a altor legi spurcate.

Moldovenii se împăcară îndată cu stăpânirea cea nouă, deşi nu puteau pricepe cum de au venit sub cârma împărăției austriece, căci nici învălmăşeală de oşti n-au văzut, nici sânge să curgă ori măcar pârjol să se plimbe, ca alte dăți, pustiitor prin țară" (Ion Grămadă, Cartea sângelui, pp. 195, 196). Numai că era greu, pe atunci, să faci ca „legile şi dreptățile" să devină parte din conduita unui popor, dacă popor se putea numi populația sălbăticită, abia scăpată din bezna seculară a captivității religioase.

În ținut, ca peste tot în țara Moldovei, înțeleniseră obiceiurile cele proaste şi păguboase, greu de interzis sau de corectat prin lege:

„Păşunarea, acolo, în țară, zăboveşte până târziu, în toamnă, şi păstorii nu pot fără foc pentru frigul ce cade…

Podanii (iobagii – n.r.) carii trăesc în mijlocul pădurilor, în laturi dela oameni, obicinuesc, pentru ca să-ş lărgească pământurile sau lazurile (defrişările – n.r.) lor, a aprinde pădurile ce sunt pe aproape, de unde asemenea se stârnesc mari arsuri la vremi tari vânturoase şi în vremi de uscăciune…

Asemenea, este un obicei, acolo, care nu mai puțin păgubeşte pădurile, cu făcutul gardurilor şi a răzloagelor la grădini, la țarini şi la fânață, la care ei pun alături câte doi pari, din mari despicături făcuți, şi câte doao leațuri de cadru nelucrate – pe multe locuri pun cel mai tare şi cel mai bun lemn de părete. Deci ei doboară la pământ, cu tăiatul pentru îngrădituri, cel mai frumos şi mai bun lemn de laturi şi căpriori şi dintr-aciasta fac pari şi popreale şi, ceea ce iaste mai rău, că peste iarnă ei ard gardurile şi, de primăvară, de iznoavă iarăşi le pun…

Mai pretutindene este acel stricăcios obiceaiu că podanii, pentru ca să-ş lățească țarina şi fânațul, care merg alături cu pădurea, până şi în

mijlocul pădurii, pentru ca să poată avea mai mult lemn căzut, jupesc din răutate copaci întregi, stătători împregiur, şi ciocâltesc, din cari pricină lemnul se usucă şi cade în vreame de vânturi tari.

Osăbitu de aciasta este şi acel străcăcios obiciaiu, mai ales la munți, de darmă, în vreame de iarnă, pentru oi şi capre, bradu' şi molidvu' şi le aruncă de hrană" (Orândueala de pădure pentru Bucovina, 1786, tradusă de Ion Budai-Deleanu).

Prin lege constatate (Orândueala de pădure pentru Bucovina), obiceiurile „stricăcioase" au fost interzise, dar civilizarea „podanilor" se săvârşeşte efectiv abia atunci când „regimul austriac secularizează, în 1786, pădurile şi lanurile mânăstireşti, iar pe țăranii din satele aparținând mânăstirilor îi împroprietăreşte pe pământurile unde munceau" (Procopie Jitariu, Monografia folclorică a satului Berchişeşti).

Despre împroprietărirea țăranilor şi a obştilor săteşti, prin secularizarea averilor mănăstireşti, nu se prea face vorbire în mărturiile vremurilor vechi, şi asta pentru că mărturisitorii, în marea lor majoritate, proveneau din rândurile clerului ortodox (Torouțiu, de pildă, menționează, aproape incifrat că „toate pământurile cari, la trecerea Bucovinei subt administrația civilă a guvernului din Lemberg, se aflau în mâna țăranilor, fură declarate de rusticale" – Poporația şi clasele sociale în Bucovina, Bucureşti, 1916, pg. 410). Dar împroprietărirea aceea s-a făcut, revigorând satul românesc din Bucovina şi conferindu-i o anume identitate. Procopie Jitariu, cărturar bucovinean din perioada interbelică, vorbeşte, cu referire la satul său natal, despre un adevărat miracol care se produce în satul bucovinean, sat care, pe neaşteptate, începe să însemne o entitate distinctă, o fărâmă din țară: „În scurtă vreme numai, sătenii au împrejmuit satul şi imaşul, la un loc, cu gard înalt de nuiele ori cu şanțuri adânci; au separat şi pădurea de imaşurile corlățenilor şi codrenilor cu şanțuri şi mai acătării. Au ridicat patru porți, două la drumurile care merg din sat, prin țarină, spre şoseaua Câmpulung-Suceava, una la drumul ce duce la Corlata, alta la drumul care apucă spre Capucodrului; la intrarea în pădure, au durat un stâlp, un fel de barieră, o poartă zdravănă, cu încuietoare. Din sat şi imaş, sătenii au construit o adevărată cetate". O cetate care să apere împotriva lăcomiei ecleziaste, după ieşirea din bezna

veacurilor de captivitate religioasă.

Iobăgia era considerată de către elitele „naționale” drept un fel de arendă, aşa că, în numele proprietarului ecleziast şi laic, nemulțumit de împroprietărire, „boierul român susține că **guvernul austriac a rusticalisat**, prin actul de la 1 Noemvrie 1786, **pământurile dominicale**, pe care țăranul „liber”moldovean le folosea ca arândator” (George Bogan-Duică, Bucovina / Notițe asupra situației, pg. 38).

Împroprietărirea s-a făcut, după moda vremii, prin desdăunare, odată cu țăranii fiind împroprietărite şi parohiile:

„La 1786, se decise (Regulierungsplan, primul act constituțional austriac al Bisericii bucovinene, în Cap. I, paragrafele 18 şi 19) că, de fiecare casă, preotul să aibă pe an 2 zile de robot, lucru cu mâna sau cu carul (Tage-Fuhren oder Handarbeit – în loc de leafă, preoții primiau, dela 1786, pământuri, 44 jugăre, şi erau liberați de contribuție. Țăranii lucrau. De fiecare casă se mai luau şi 3 cr. Pentru episcop şi pentru protopop 1 fl. 30 cr. ori bucate în valoarea aceasta). Aceasta se hotărâse până la momentul când s-ar putea plăti din veniturile fondului religionar, în bani, congrua. La 1848, această robotă şi mariaşele, pe care guvernul se temea, de altfel, că țărănimea le va refusa, nu au fost sistate. Abia la 1864 țăranii au fost eliberați de această muncă, pentru care preoțimea a rămas să fie despăgubită din fondul religionar; mariaşele (taxe anuale hotărâte de regulamentul stolei) au fost susținute, însă, mai departe… Dar numai credincioşii cu o proprietate anumit de mare erau obligați să dea mariaşe. Însă respectul legii nu a fost calitate generală nici a tuturor preoților bucovineni, căci, la 1878, se zice, de pildă, într-un act consistorial, care act va apărea în Normaliile Bisericii gr.or. din Bucovina (vol. I, pg. 336) că „vin jăluiri din partea enoriaşilor că unii dintre păstorii de suflete pretind plata mărieşelor dela toți parohienii fără deosebire de posesiunea de pământ”; țăranii aveau conştiența că sunt jupiți şi, zice mai departe actul, „s-au iscat în mai multe enorii ceartă între poporeni şi păstor”…

Un act gubernial dela 29 Faur 1827 (Normalii, I, pg. 443) spune că bietul țăran – sărac ca vai de el – nu prea vrea să plătească şi ordonă scoaterea taxelor lui cu miliția! Mai spune că la orice zidire de biserici,

şcoale şi case parochiale iar se secuestra munca ţăranului şi – ai găsit de unde s-a născut destul de iute simţământul că şi preotul este un extractor şi de ce şi azi poporul, adeseori, are acest simţământ. De aceea, plângerea că ţăranul prea adesea are mai multă încredere în Jidovi decât în preoţi şi proprietari nu va înceta decât după ce el sau va fi economiceşte atât de înălţat ca să nu simtă nici o povară grea pentru el sau după ce legislaţia îi va uşura poverile de azi. Omul care nu are decât strictul necesar ori, ca în Bucovina, de cele mai multe ori nici atâta, nu-i element de mare progres.

Prin urmare, eu cred că, în ce priveşte pe preoţi, ei ar trebui să-şi vadă, odată, situaţia bine regulată, pentru ca, nemaifăcând apel la popor, ci dându-i lui gratis tot ajutorul sufletesc, să poată avea o influenţă, în toate casurile, fericită şi profundă asupra ţăranului" (George Bogdan-Duică, op.cit., pp. 48-51).

Fără îndoială, împroprietărirea din 1786 nu a însemnat mare lucru pentru prosperitatea ţăranului bucovinean, dar brazda aceea de pământ, asupra căreia stăpânea pe deplin şi pentru prima dată după multe veacuri, însemna pentru ţăranul bucovinean locul în care putea să-şi dureze casa, deci o părticică din ţara care, după 1786, începuse să fie şi a lui.

Prin împroprietărire individuală şi obştească, aşa firavă cum a fost această împroprietărire, obiceiurile cele vechi şi păguboase au început să dispară, lăsând loc firii gospodăroase a ţăranului român, o fire care se conturează încet, dar temeinic. Dar odată cu această primă împroprietărire, ţăranul, încă dator şi încă împilat cu zile de clacă, începe să nutrească o ură neîmpăcată faţă de fostul său stăpân, pentru că, după cum observase Ion Budai-Deleanu, în 1803, „caracterul lor principal şi, în genere, al tuturor românilor, este o iubire puternică pentru neatârnare şi libertate, o foarte mare adeziune la ţeară, locul în care şed, familie, obiceiuri, din care cauză rar emigrează; nu suferă tonul de stăpân al funcţionarului… Legilor primite de ei şi recunoscute de bune le rămân credincioşi; şi dacă românul este pedepsit pentru transgresiunile sale oricât de aspru, el se linişteşte, zicând: legea m-a bătut; din contra, de-i rămâne şi cea mai mică pedeapsă arbitrară, pe care a trebuit să o sufere de la domnul său ori de la un funcţionar public, el îşi cugetă, întotdeauna,

un „Ține minte!" şi se sileşte ca, la proxima ocazie, să se răzbune, căci relativ la prefăcătorie şi la răzbunare nu stau cu mult înapoia italienilor" (Ion Budai-Deleanu, Scurte observații asupra Bucovinei, 1803, al. 13, 14, pg. 383).

Vreme de veacuri, „podanul" bucovinean a tot fost umilit şi exploatat de „domnul său", moşierul laic sau în sutană, iar ocazia „răzbunării" avea să se ivească după 1848, odată cu emanciparea şi împroprietărirea țăranilor din întreg imperiul austriac prin reglementări constituționale. Țăranii Bucovinei izbutiseră, într-o jumătate de veac de trai cât de cât omenesc, să se emancipeze cu adevărat, devenind, ici-acolo, ştiutori de carte, dar pretutindeni ştiutori de libertate, cu consecința că, într-o splendidă solidaritate rurală, au izbutit să trimită în parlamentul vienez numai țărani, boierii şi preoții fiind pur şi simplu zdrobiți la alegerile din toate curiile bucovinene.

Ajunşi în parlamentul imperial, țăranii bucovineni „se plâng cumplit" (Bogdan-Duică, op.cit., pg. 37), cer autonomia provinciei, cer parlament ținutal, format din reprezentanți ai tuturor stărilor sociale şi ai tuturor naționalităților conlocuitoare, cer şcoli, cer drepturi sociale şi se angajează să nu-şi „vândă frații popilor şi boierilor" printr-o eventuală unire cu Moldova.

După împroprietărirea din 1848-1849, țăranii refuză să mai lucreze, chiar şi cu plată, pe moşiile foştilor lor stăpâni, iar aceştia, neavând de ales, încep să importe forță de muncă de prin Galiția şi de pe unde se mai întâmplă, noii colonişti fiind aşezați pe imaşurile comunale, unde se întemeiază noi vetre de sat. A fost, atunci, o inconştientă complicitate generală în înstrăinarea Bucovinei şi în crearea unei viitoare dispute interetnice, care contrastează brutal cu spiritul tolerant al vechimii şi al revoluționarului an 1848:

„La 1848, el (țăranul român bucovinean – n.r.) nu avea conştiența că munca lui, acum deplin liberă, poate să-i aducă un folos real; el a refusat lucrul, deşi i se oferia plată. Ce desastros a fost şi pentru proprietatea mare acest an, în care nu dispunea de brațe suficiente, într-o vreme în care puținii capitalişti din Bucovina luau câte 20% - 30% camătă, în care nu era în Bucovina nici un institut de credit, e uşor de

priceput. Arenzile şi preţul moşiilor scăzură, deodată, enorm…

Precum nu i-a prea păsut boerului de ţeran, aşa nu i-a păsut, la nevoie, acestuia de boer; refusându-şi dragostea, refusându-şi ajutorul, şi-au făcut unii altora pagube ca cele arătate” (Bogdan-Duică, op.cit., pp. 51, 52).

Ostilitatea aceasta socială, stratificată pietros prin veacuri, atestă, la 1848, o ură încrâncenată între „talpa ţării” şi elitele reprezentate de preoţi şi de boieri. Ţăranii bucovineni ai acelei vremi nu aparţin unui neam, ci unei stări sociale, iar bănuiala că ar dori unirea cu Moldova, în care încă nu se secularizaseră averile bisericeşti, iar ţărănimea nu fusese emancipată, li se pare a fi o nebunie, care nici nu merită discutată („Eu să vă vând pe voi Popilor şi Boerilor, fraţilor?”). În „Revista Politică” din Suceava, nr. 10, din 1 iunie nou 1888, a fost reprodus un „fruct al mâniei” sociale de la 1848, care se alătură, desigur, memoriului întocmit de sătenii din depresiunea Humorului sau celui redactat, tot atunci, la Bosanci, dar clocotul cel mai pătrunzător răzbeşte, totuşi, dinspre deputatul-ţăran Mihai Bodnărăscul din Voitinel, care spunea în scrisoarea reprodusă de „Revista Politică” (voi folosi şi titlul, şi introducerea formulată de T.V. Stefanelli, cel care, probabil, atenţionează şi asupra acestui document):

„Documente pentru istoria Bucovinei: O dare de samă din anul 1848

Unul dintre abonaţii „Revistei Politice“ ni-a trimis, zilele trecute, următoarea dare de samă asupra unei petiţii dată de către deputaţii români din anul 1848 **Adunării obşteşti din Viena**. Cetind-o şi văzând că ea cuprinde multe puncte interesante pentru istoria patriei noastre, nu ne putem reţine de-a nu o reproduce în Nr. prezent al „Revistei Politice“ şi mai ales că, fiind tipărită numai pe ½ coală octav mare cu litere chirilice, rar unde se mai poate afla.

„Fraților țărani din Bucovina!

Cu jele m-am încredințat că tovarăşii mei, Deputații Vasile Mogoş din Coțmani, Vasile Cărste din Boian, Luchin Cobelița din Putila şi Ivan Dolenciuc din Hatna, carii încă din Viena vouă o scrisoare v-au trimes, în care vă spun că noi, adecă: eu, Miron Ciupercovici, şi dl Cral, deputatul Cernăuțului, **am ave scopos de a vă vinde pre voi Preoților şi Boerilor**, şi am fi dat o petiție la Adunarea obştească, în care am fi cerut ca să fie Bucovina cu Moldova şi ca să vă aruncăm iarăşi în vechia robie în care ați fost până acum, înainte de constituție – şi acum, după venirea lor de la Viena, cu asemene vorbe ne clevetesc, vrând să vă aducă pe voi la gândul lor, adecă: ca să vă uniți cu Galiția ş.a. şi, ca să-şi desvinuească petiția lor, în care ei, împotriva dorinței şi ştirei întregii Bucovine, numai din a lor voe „unirea Bucovinei cu Galiția“ au cerut; care, însă, şi împotriva binelui şi împotriva voiei Bucovinei au fost şi este. Cine pe dânşii la acest gând i-au adus şi cine la aceea i-au îndemnat, giudece-i Dumnezeu şi țara – eu, însă, fraților, care pe voi toți, fără nici o osăbire de lege şi limbă ca pe mine însumi vă iubesc, care binele vostru şi al patriei mele, Bucovina, mai mult îl prețuesc decât şi sângele meu, nu pot să dau înaintea patriei mele şi înaintea alegătorilor mei, despre dreptatea găndului meu şi a faptelor mele, ca Deputatul vostru, altă dovadă decât că vă aduc aice, pe scurt, toate puncturile petiției noastre, care eu, Miron Ciupercovici, Georgi Timiş, Ilie Niculița şi Vasile Ştirbul o am iscălit-o, şi care noi Adunării obşteşti din Viena o am şi dat-o.

Petiția cuprinde următoarele cereri:

1. Păstrarea naționalității, adecă: a legii (credinței – n.r.), limbei şi a obiceiurilor noastre, care noi din moşi, din strămoşi le avem, prin întemeere de şcoli naționale în toate satele, la care şcoli **limba maicei să se învețe**, prin întroducerea limbei țării la toate diregătoriile şi prin aşezarea în slujbe diregătoreşti **mai ales pământenii noştri**.

2-lea. Ca să fie Bucovina o țară pentru sine stătătoare şi osăbită de Galițiea. Aceasta nu numai Împăratul Leopold II, prin un patent din anul 1790, ci şi ceilalți împărați mai de pe urmă, de trebuință, ba de nevoe, au cunoscut şi aşa au hotărât ca, pentru că noi, Bucovinenii, de altă limbă, de alte obiceiuri, cu alte trebuințe suntem de cum sunt

Galițienii, pentru aceea şi osebiți de Galiția să fim (însă tot subt împăratul nostru, a Austriei).

Judecați, fraților, voi, singuri, nu-i mai bine dacă îşi face cineva mămăliga singur, cum vre el, decât să-i facă altul cum vre acela. Ce gândiți, fraților, în care feliu îi mai bine?

Nu-i mai bine să fie cineva singur gospodariu în casa lui şi stăpăn pe livada lui, pe grădina lui şi pe pământul lui, decât să fie slugă la altul? Oare, de ni trebue, într-o nevoe, un coreț de păpuşoi, la Galiția ne ducem? Sau, dacă ni trebue o vită, din Galiția o cumpărăm? Sau, dacă ni trebue o huscă de sare, din Galiția o aducem?

Ei, fraților, giudecați, încă o dată, ori care rău este punctul acesta, ca să fie Bucovina osăbită de Galiția (dară tot sub împăratul Austriei), care toată țara îl vre şi care Dumnialor, ceilalți Deputați, nu l-au voit să-l subscrie?

Tot într-acest punct am mai cerut şi aceasta ca să ni se posvolească (întocmească – n.r.), cât de degrabă, o **adunare provințială**; adecă o cislă (sfat, dietă – n.r.) a Bucovinei pe tot anul, unde noi să ne putem sfătui singuri pentru binele nostru şi al țării, ci ar fi de folos să facem, ce ar fi rău pentru patrie şi pentru noi însene să tocmim şi să aşezăm. Noi n-am zis, aice, că adunarea aceasta provințială să fie numai din boeri şi preoți, ci din toate clasele de oameni din Bucovina: domni, preoți, negoțitori, meşteri şi țărani. **Noi n-am cerut ca să fie Bucovina unită cu Moldova** (cum s-ar putea această cerere!), ci numai pentru osebitele ei împrejurări de Galiția să fie osăbită.

3-le punct, am cerut ca **fondosul legii noastre să se administreze de bărbați aleşi de legea noastră, subt luarea de samă şi a întregii adunări provințiale**, care în tot anul are să se ție.

4-lea, ca şcoala lătinească din Cernăuți să se rădice în **şcoală înaltă**, ca să putem şi noi, țăranii, pe copiii noştri la învățături mari a-i da, şi aceea aice, la noi, de nu tocma la Leov şi Viena.

5-lea, am cerut ca **să se desrădice veniturile patriarchului şi toate taxele ce noi dăm la preoți**; şi să se dee preoților leafă pentru slujba lor din fondosul legii (adică din Fondul religionar, fondul „legii“ ortodoxe răsăritene – n.r.).

6-lea, am cerut ca **să se dee locurile de sesie la stăpânirea**

pământului înapoi şi pentru aceea preoții cu bani să se despăgubească.

7-lea, am cerut ca **să se rădice sau să se uşureze cordonul de pe granița Moldovei**, care negoțul cu această a noastră megieşă țară aşa tare îl împiedică. Am mai cerut în acest punct ca să se uşureze de cerdacurile care noi pe graniță le ținem şi ca să se despăgubească acele grămăzi care, până acum, pentru acele cerdacuri ori au lucrat, ori materialuri au dat.

În al **8-lea** punct, am cerut ca **să se mai coboare prețul sarei**, de vreme că în megieşa Moldovă mult mai bună şi mult mai ieftină este sarea decât la noi, din care pricină mulți sunt siliți a călca granița ca să-şi aducă sare mai bună şi mai ieftină: câți, însă, prin aceea în criminal au căzut sau pe graniță de catane s-au împuşcat.

Al 9-lea, am cerut ca **să se uşureze cercetarea şi pedeapsa** acelora carii, fără altă faptă criminalnică, numai pentru călcarea cordonului se prind.

Al 10-lea, am rugat ca **să nu ni mai trimată de acum colonii**, care pe imaşurile şi locurile noastre se aşază, de vreme că noi, singuri, în toată Bucovina peste 10.000 de halupari avem, carii, însă, n-au loc şi năcăjesc.

11-lea, am cerut că **în toate satele să se întroducă**, cât mai degrabă, **căți de dăjdii**.

12-lea, ca **să se desrădice acele dajdii pentru mori**, cari pe nedreptul se iau şi cari s-au suit.

13-lea, am cerut ca, de acum înainte, nu pentru două regimente, ci numai pentru unul să dee Bucovina recruți, şi **ca acest regiment numai la vreme de resboiu din Bucovina să se depărteze**.

14-lea, ca **să se desrădice pentru totdeauna robota, dejma şi toate beilicurile**, fie ele subt orice nume şi ca să se pue iară vechiul hotar al pământului sau al țarinei fiecărui sat, cu toate dreptățile înapoi, care mai demult le-a avut.

15-lea, am cerut ca **să se oprească amăgirea de la legea noastră la Unieți**, care atâta amărire în Biserica noastră, atâtea supărări şi duşmănii în popor princueşte şi Nația noastră îngioseşte.

16-lea, ca unicul fecior la un gospodariu să nu se iee la catane.

17-lea, să se orânduească o potrivită dăjduire şi uşurarea ştempelor.

18-lea, slobodă să fie pescuirea şi vânarea.

19-lea, ca să fie slobodă slatina, unde până acum este sau unde s-ar găsi.

20-lea. Morile, cele făcute pe locurile fondosului legii, să rămâe acelora carii le-au făcut şi fără dăjdii.

21-lea, am cerut ca şi Lipovenii din Bucovina să dee recruți.

22-lea, ca să fie oprit de a vinde sătenii noştri locuri la străini.

23-lea, ca pricini mici şi pănă în sumă de o sută lei proşti în fieştecare sat oamenii aleşi ca giurați să le giudece.

24-lea, ca imaşul şi lemnele pentru trebuința gospodăriei slobode să fie.

25-lea, să fie iertat oricui a-şi face mori sau pchive de sumane; şi în urmă:

26-lea, am cerut **slobozenia tipariului**.

Iată, fraților, scurta cuprindere a petiției noastre! Vedeți, dară, **ținut-am noi cu boerii şi cu preoții**? Vândutu-v-am noi lor şi vrut-am ca să vă facem robi, după cum ați fost până acuma? Sau binele întregii noastre patrii şi al nostru, al tuturora, am dorit? Şi oare cum am putea altmintrelea? Nu suntem şi noi țărani şi muncitori ca şi voi? N-avem şi noi copii, de al căror blăstăm şi noi am ave să ne temem, dacă i-am face noi nenorociți? N-avem noi suflet şi inimă cu dragoste către patrie şi către aproapele? Vedeți, dară, că numa o inimă rea, cărei-i puțin îi pasă de binele obştesc sau o minte slabă, care nu cunoaşte mijloacele prin care se poate un viitor bun pentru întreaga patrie şi pentru noi înşine câştiga n-ar fi iscălit aşa o petiție. Noi, însă, carii am cunoscut nevoile țării, ale Nației noastre şi ale noastre, îndeosebi, n-am cerut ceea ce numai nouă în parte ne-ar fi fost de folos, ci aceea ce toată țara vre şi ce ei îi trebue, căci, precum noi, această **țară, sfânta şi scumpa noastră patrie**, pe care cu multă vărsare de sânge strămoşii noştri din măna duşmanilor o au răscumpărat-o ca să ni-o lese nouă – nu vroim , prin darea în mânile străinilor, să o facem nenorocită aşa şi de blăstămul copiilor – şi al copiilor copiilor noştri ne temem, care cu bună samă ne-ar şi nimeri, dacă am face noi, acum, când bine putem şi trebue să facem aceea ce, pe urmă, în viitorime, patriei şi lor norocire le-ar aduce.

Aceasta am avut să vă spun şi Dumnezeu să ne ajute la bine!

Voitinel, la 5/17 Noemvrie 1848 / **Michail Bodnarescul**, / Deputatul Rădăuțului” (Revista Politică, nr. 10 din 1 iunie nou 1888, pp. 8, 9).

Vrăjmăşia dintre popor şi elitele sale va mai dura încă vreo trei decenii, timp în care, punând „plăgile” (invazia de lăcuste, ciuma) de după anul 1848 pe seama mâniei divine față de obrăznicia mulțimii răzvrătite, ierarhii ortodocşi izbutesc să-şi reafirme şi să-şi impună autoritatea reprezentativă.

Față de autoritățile austriece, care întrupau, în ochii poporului, „legea”, cea atât de respectată de moldoveni, după cum observa Ion Budai-Deleanu, şi mulțimea, şi elitele manifestau o atitudine plină de afectivitate, cu rădăcini în fidelitatea dezarmantă, mărturisită şi juruită, la Cernăuți, în 12 Octombrie 1777, „zi în care boerimea, mănăstirile, clerul mirean, satele şi oraşele s-au adunat la Cernăuți pentru a depune jurământul de credință în mânile lui Gavril Splenyi de Mihaldy, general al Maiestății Sale Împăratului.

Ce frumos alaiu fu în ziua aceea!

Mazilul Ioan Calmuțchi, cu coif în cap şi cu trupul căptuşit în zea, chemase, cu o zi mai înainte, pe locuitorii Cernăuțului la sărbătoare. Boerii absenți, dar cu moşii în țeară, au fost chemați din Moldova, unde petreceau Din mănăstiri veniră egumenii cu câte doi călugări, protopopii veniră cu câte doi preoți, poporul însuşi a fost bine instruat asupra însemnătății zilei, la ordinul lui Herescul, episcopul de Rădăuți, de preoți, afară de Uideşti, loc cu vii în valea Sucevei, unde popa Andrei a încercat o mică revoltă şi de unde, apoi, a trebuit să fugă. Mazilul Paladi îngrija, în ziua de jurământ, de rândueală în convoiul delegaților satelor, care veniră câte doi, cu judele satului împreună.

Jurământul avea să se facă într-o hală de lemn, anume clădită pentru 12 Octombrie 1777.

Până aici, alaiul, din care numai Jidovii fuseseră excluşi (ei erau puțini, au subscris, însă, toți actul jurământului de fidelitate), venia dela casa „directorului de administrație”, deschis fiind de maeştrii de ceremonii Damian şi Mihalachi Calmuțchi. Boierii păşiau pedestri şi cu capul gol.

Ajunşi la hală, boierul Ilie Corescul (Herescu, fratele episcopului – n.r.) ceti, pe „moldoveneşte" (ghilimelele sunt de prisos, pentru că, în 1777, când apare reportajul depunerii jurământului în „Wienerisches Diarium", reportaj preluat de cărturarii ardeleni şi de bucovineni prin intermediul operei lui Wickenhauser, limbă moldovenească îi spuneau limbii locului chiar şi băştinaşii – n.r.), formula jurământului, pe care poporul îl repeți „cu curagiu". „În tot poporul s-a simțit – spune un raport ziaristic contemporan (reportajul menționat – n.r.) – că el a depus cu bucurie şi mulțumire jurământul".

Episcopul Isaia Herescul (e vorba, desigur, de Dositei Herescu – n.r.) ținu o cuvântare, în care explica şi el însemnătatea jurământului, care a fost subscris, în acea zi, de 29 boieri, 11 preoți, 103 mazili, 109 ruptaşi şi 142 şliahte. A doua zi, mazilii au dat chiar şi o scrisoare specială de mulțumire (argumentând cu „Werenka, pag. 62", Bogdan-Duică scrie în nota de la subsolul paginii: „Barco scrie, din 12 Ianuarie 1774, din Iaşi, către consiliul de răsboiu, că el a găsit boieri care, din ură către Ruşi, doriau a fi supuşi austriaci. După Mieg, boierul Ioan Stiritka, căpitan de târgul Siretului şi feciorul boierului de Selenou, a furnisat şi un document care să spriginească drepturile istorice (!) asupra teritorului ocupat").

Actul se împlinise. Şi Românii bucovineni au fost, din ciasul acela, oameni cuminți şi, mai presus de toate, **fideli Austriaci**. Dinasticismul, a cărui absență înseamnă, de altfel, în Austria, o vină de moarte, a fost şi este la Românii bucovineni o virtute mult cultivată. Nu sila, ci **firea lor i-a făcut dinastici fideli**" (Bogdan-Duică, op.cit., pp. 11-13).

Bazându-se pe aceleaşi mărturii nemțeşti (în fond, de-a lungul vremii, străinii au păstrat ceea ce noi, generație nepăsătoare după generație nepăsătoare, am zvârlit cât acolo, cât mai departe de prețiozitatea insignifiantă a clipei care ne-a cuprins), bucovineanul Ion Grămadă, ale cărui anti-austriacism şi anti-dinasticism au fost consacrate în tranşeele României Mari, povesteşte acelaşi eveniment cu o superbă onestitate, cu amănunte suplimentare, dar şi cu un har indiscutabil. Iar mărturia lui, şi datorită credibilității omului de un dumnezeiesc românism, contează, mai ales în condițiile în care noi alergăm după mărturiile

străinilor, dar le ignorăm, odată cu mărturisitorii, pe ale noastre:

„Jurământul Țării la 1777

Cei de la cârma împărăției nu erau mulțumiți numai cu cucerirea țării şi, de aceea, încă prin 23 Iulie 1777, hotărî consiliul de război al Curții din Viena ca țara întreagă să aducă, într-o zi anumită, omagiile sale dinastiei domnitoare, ca să vadă Moldovenii că ei nu sunt supuşi unei stăpâniri vremelnice, ci sunt legați pe veci de norocul şi nenorocul împărăției Austriei.

Locul unde avea să se facă jurământul s-a ales în Cernăuți, pentru că aici era scaunul guvernatorului militar al țării, precum şi cele mai multe gazde pentru numeroşii oaspeți ce aveau să sosească la Cernăuți, pe ziua de 12 Octombrie 1777. S-a ales o lună de toamnă pentru că pe atunci avea să fie strânsă pâinea de pe câmp, iar boierimea, clerul şi țăranii aveau timp destul pentru zăbavă şi, afară de asta, şi vremea era încă frumoasă, încât soldații puteau să doarmă pe pământul gol, cu cerul deasupra.

Boierilor din țară, chiar şi celor din Moldova, care aveau moşii întinse în Cordon (Bucovina), tot aşa mazililor, răzeşilor, ruptaşilor şi şleahciților (boiernaşilor sărăciți), precum şi clerului înalt li s-au trimis anume invitări ca să vină la Cernăuți, mai înainte, pe ziua de 10 Octombrie. Clerul înalt din Moldova cu pământuri în țară a fost înştiințat de contele Siskowicz, comandantul armatei din Galiția, că este dezlegat de jurământ şi că nu trebuie să se trudească, în zadar, până la Cernăuți.

Lunile lui Iulie, August şi Septembrie au fost menite pregătirilor pentru marea serbare, al cărei iscoditor şi conducător era singur generalul de Spleny.

În Bucovina întreagă, era mare nevoie chiar şi de lucrurile cele mai trebuincioase. În Cernăuți, precum şi în celelalte părți ale țării, se aflau numai bolți şi nici un birt sau han mai mare; de aceea, Spleny îngriji de conace, de mâncare şi de băutură îmbelşugată pentru oaspeții aşteptați. Necontenit soseau în târg care încărcate cu fân şi cu ovăz pentru cai. Pentru ca oaspeții să fie pe deplin mulțumiți cu ospățul dat de

împărăție, s-au trimis ofițeri în Galiția, până la Iaroslav, Brody şi Liov, ca să cumpere farfurii, şervete, pahare, cuțite şi alte tacâmuri trebuincioase. Locotenentul Rolling avea să cumpere, în Liov, tacâmuri de zinc, vinuri străine şi alte băuturi spirtoase; Rauschel a târguit, în Brody, pahare, lămpi şi drugi de fier. Colonelul Furstenberg a trimis scaune cu spătar din Stanislau, apoi un croitor şi un cizmar ai regimentului său; tot aşa, Spleny a adus, din Horodenca, bucătarul şi toate tacâmurile sale, fabricate la Danzig, furculițe, sfeşnice, policandre, un cal pentru tambur şi gornişti. Un sergent major din Hussiatin a trimis soția sa ca bucătăreasă, ba chiar din tabăra din Czortkow a sosit, în Cernăuți, bucătarul colonelului Fernier, dimpreună cu cele mai bune tacâmuri din bucătărie. Ofițerii statului major au adus, tocmai din Liov, covoare, candelabre şi scaune cu spătar. Mănăstirea din Horodenca a împrumutat baldachinul, trâmbițele şi muzicanții săi. Un alt baldachin a fost adus din Liov, precum şi o mulțime de dulgheri, măsari şi bodnari, care aveau destul de lucru pentru toată vara.

Ca să nu se tulbure liniştea sfintelor lăcaşe, fiecare mănăstire de călugări şi de maici – pe atunci se aflau 26 de mănăstiri în țară – primi, odată cu invitarea la serbare, manifestul împărătesc şi jurământul, scris în limba moldovenească, pe care aveau să-l citească stareții şi starețele în soborul mănăstiresc, apoi să-l jure şi să-l iscălească fiecare, de la stareț până la portar. Mănăstirile de călugări trebuiau să-şi trimită la Cernăuți, pe ziua de 10 Octombrie, egumenul, dimpreună cu alți doi călugări, aleşi de sobor, şi aceştia aveau să depună, în numele mănăstirii lor, jurământul de credință înaintea guvernatorului țării. Maicele aveau să fie reprezentate la Cernăuți printr-un vechil, om de încredere al mănăstirii. Târgoveții, țăranii şi Jidovii aveau să fie cu totul altfel jurați, anume în localitățile lor, prin ofițeri împărăteşti. De aceea, s-au ales şi s-au trimis, încă din 27 Septembrie, 27 ofițeri în provincie, anume doi din Regimentul 2 de garnizoană, cinci din Regimentul Nugent de pedestraşi, patru din Regimentul Hadik şi şase din Regimentul Esterhazy, acestea din urmă, amândouă, de husari.

Fiecare ofițer avea o listă de opt până la zece sate, date în seama lui, vreo câțiva ostaşi călări şi un mazil ce vorbea limba nemțească şi moldovenească, care avea să fie tălmaci şi să citească sătenilor şi

târgoveților jurământul. Mazilul, însă, trebuia să fi jurat, înainte, la Cernăuți. Ofițerii mai primiră şi o circulară a episcopului Dositei (Herescu) către toți protopopii şi preoții, care trebuiau să îndemne pe păstoriții lor la ascultare şi supunere către împărăție.

Cum ajungea un ofițer într-un sat, preotul punea să se tragă clopotele ca să se strângă oamenii la biserică, iar vornicul trimitea vătăjeii după cei trăiau prin munți, pe la stâni şi pe la hodăi, ca să se înfățişeze şi ei la jurământ. După ce se adunau cu toții în biserică, mazilul citea răspicat jurământul, iar poporenii rosteau, cuvânt cu cuvânt, după mazil, ținând cele trei degete de la mâna dreaptă ridicate în sus. La urmă, preotul şi vornicul (primarul), precum şi ceilalți săteni iscăleau jurământul, dacă ştiau scrie; de nu, puneau numai degetul sau făceau o cruciuliță, iar mazilul le scria numele întreg. Fiecare sat trebuia să întărească, încă o dată, jurământul crăienilor şi să trimită, pentru aceasta, pe vornicul lor, dimpreună cu doi sfetnici, la Cernăuți.

Episcopul are să apară în persoană, iar protopopii, dimpreună cu doi preoți din decanatul lor. Oraşele trimiteau doi cetățeni, breslele – pe starostele lor, iar Jidovii – câte doi delegați, aleşi de Cahal (comunitate).

Pretutindeni, s-a făcut jurământul în linişte, numai în Uideşti, un sat lângă Suceava, s-a răsculat popa Andrei şi a răsculat poporul împotriva stăpânirii. Sublocotenentul Iohann Dorfmeister povesteşte, în raportul său cu data, din Sf. Ilie, 4 Octombrie 1777, că, adunându-se poporul din Uideşti în curtea bisericii, popa Andrei n-a voit să intre în biserică şi, de aceea, a fost dus pe sus înăuntru de către un husar. Poporul, tulburat tare, intră în sfântul locaş ca să vadă ce se va face cu popa Andrei, care stătea, acum, lângă altar, cu mâinile împreunate.

Deodată, se făcu tăcere adâncă în biserică şi tălmaciul începu să citească jurământul.

Poporul asculta dus pe gânduri, în vreme ce popa Andrei, cuprins de o întristare mare, pleca mereu capul, mai jos, tot mai jos, ca şi cum l-ar fi apăsat o greutate uriaşă. Când îi veni rândul să depună jurământul, ridică capul în sus, păşi încet în sfântul altar, de unde se întoarse cu Sfânta Scriptură în mână, pe care o arătă ofițerului împărătesc, zicând cu glas puternic că el nu cunoaşte alt jurământ decât acela care stă în Sfânta Scriptură şi pe care a trebuit să-l jure ca preot, pentru întâia şi cea

din urmă dată.

Mulţimea se pregăti să iasă din biserică, dar la uşă stăteau husarii. Spre a o reţine, ofiţerul porunci poporului să nu-l bage în seamă pe popa Andrei şi să jure oamenii singuri, zicând că-l va trage, pentru aceasta, la răspundere pe popă.

Şi oamenii au jurat, însă „foarte necuviincios şi de silă”.

Popa Andrei se îndârji şi atunci când îl chemă ofiţerul, după jurământ, şi-l întrebă care-i pricina purtării sale necuviincioase, iar el răspunse că cuvântul „padanik” (supus, vasal) din jurământ nu-i place şi că tare se teme că poporul nu va ţine jurământul, ci va fugi din ţară.

Chemat să-şi dea seama înaintea Dichiului de Suceava, care era vicarul Mitropolitului din Iaşi, popa Andrei nu se supuse şi, a doua zi, trecu graniţa în Moldova cu mai mulţi Uideşteni.

Astfel scrie sublocotenentul Dorfmeister; în Uideşti, însă, s-a păstrat şi acum tradiţia despre vestitul popă Andrei (troiţa ridicată în memoria lui se află, acum, la muzeul din Gura Humorului – n.r.), unicul Român de atunci care s-ar fi răzvrătit împotriva stăpânirii nemţeşti, punându-se în fruntea Uideştenilor înarmaţi cu furci, cu coase şi cu topoare.

*

Cernăuţii erau, pe vremea aceea, mai mult un sat decât un oraş, tăiat în două de uliţa jidovească, unde se aflau bordeie de lut şi de nuiele, care, pe timp de ploaie năprasnică, erau în primejdie să se prefacă în noroi şi să fie spălate de pe faţa pământului de apele Prutului. Nicăieri nu aflai o locuinţă mai de Doamne-ajută, iar în băcănii se vindea marfa cea mai de lipsă. Deoarece orăşelul nu avea piaţă potrivită, s-a ales, înaintea reşedinţei legatului împărătesc, o bucată de loc, care s-a netezit şi s-a nisipit pe o suprafaţă de 36 de stânjeni lungime şi 18 lăţime. Înaintea locuinţei guvernatorului, se ridică un arc de triumf, de 6 metri lărgime şi tot atâţia lăţime, ţinut de patru stâlpi dorici. Deasupra arcului se afla un balcon, împodobit cu vase şi cu pajure împărăteşti. În dreapta şi în stânga arcului de triumf, s-au ridicat două piramide de câte cinci stânjeni înălţime, pe vârful cărora stăteau chipuri de vulturi, cu aripile gata de zbor. În firidele celor patru stâlpi dorici se aflau statuile **Dreptăţii** şi **Bunătăţii**, care arătau cu degetul numele împăratului Iosif al II-lea şi al

maicei sale, Maria Teresia, ale căror chipuri, înconjurate de nouri, erau zugrăvite deasupra statuilor. **Dreptatea** era închipuită pe înțelesul Moldovenilor, ca o mamă care ocroteşte pe un copil de Moldovean. În alte două colțuri ale pieței menite pentru serbare, se ridică câte un portal de 8 stânjeni lățime şi 3 în înălțime, constând dintr-o poartă mai largă şi din patru arcade mai mici.

Ca să se poată adăposti şi ospăta musafirii, s-au pus la îndemâna lor cele 20 de case mai bunişoare din Cernăuți, precum şi casele din Sadagura; afară de aceasta, s-au zidit galerii pe ambele părți ale locuinței guvernatorului, având fiecare galerie câte patru arcade împodobite cu vase şi cu arme.

Printr-o poartă din acestea şi printr-o tindă dădeai într-o sală lungă de 24 metri şi lată de 6 metri, împodobită cu crengi de brad şi cu candelabre.

În locuința guvernatorului militar se afla o bucătărie pentru oaspeții cei mai aleşi. Afară de aceasta, erau zidite, în locul cel mai potrivit şi mai îndemânos, încă opt bucătării mici şi una mai mare pentru „prostime”, în care se puteau frige şi trei boi deodată.

În toată țara n-ai fi aflat o sală mai largă, cu atât mai puțin în Cernăuți, în care să se țină o adunare mai numeroasă. Ca să nu se aducă omagiile afară, sub cerul deschis, se alese, de nevoie, spre scopul acesta, un magazin ce se clădea tocmai atunci şi care fu împodobit, în pripă, cu frunzare şi cu crengi de brad.

În Cernăuți se aflau, pe vremea aceea, numai patru bisericuțe „moldoveneşti”: Sf. Nicolae, Sf. Paraschiva, Sf. Treime şi Adormirea Maicii Domnului. Pentru slujba dumnezeiască a fost aleasă, de episcopul Dositei Herescu, bisericuța de lemn a Sfintei Treimi, zidită, în anul 1773, de dânsul şi de fratele său, boierul Ilie Herescu, care era mare medelnicer. Ca să aibă lumea adăpost pe vreme rea, s-a ridicat o galerie largă prinprejurul bisericii, iar pe lângă pereții galeriei s-au pus bănci şi scaune de şezut.

Şi pentru „prostime” s-au făcut pregătiri: pe patru schele înalte aştepta câte un poloboc de câte 150 de vedre ca să fie desfundat, apoi boi fripți în frigare, dar care s-au fost stricat din pricina vremii celei umede.

Piața menită pentru serbare era înconjurată cu bănci, cu masalale şi cu brazi înalți de şapte stânjeni, pe care avea să se cațere mulțimea.

Pentru ca să nu se întâmple vreo nenorocire în decursul serbării, s-a dat poruncă straşnică fiecare casă să aibă o bute cu apă, două cofe, o cange şi scări la îndemână la vreme de primejdie. Târgoveții şi oaspeții trebuiau să ia seama cum umblă cu focul şi cu fumatul. Din Stanislau s-a adus o tulumbă (pompă), care s-a încredințat, dimpreună cu alte unelte pentru foc, sublocotenentului Schmiedebauer, fost şef de birou. Acesta mai avea să ia seamă ca poporul să nu facă zarvă la aruncatul banilor în mulțime, să nu se sfădească şi să nu se bată la împărțitul pâinii, al vinului şi al cărnii. Pentru ca serbarea să se facă în toată liniştea şi libertatea şi pentru ca toți boierii şi clerul din țară, precum şi magnații poloni şi cei din Ardeal să fie găzduiți cum se cade, s-au ales maeştri de ceremonii doi nemți şi doi moldoveni.

Iată că, în toiul pregătirilor, sosiră, una câte una, şi căruțele cu lucruri comandate din Galiția: venise Rauschel cu trei chervane grele, din Brody, apoi bucătarii cu tacâmurile lor, cumpărătorii de marfă, precum şi căruțele din Liov, din Stanislau, din Czortkow, din Horodenca şi din toată Galiția răsăriteană.

Prin 10 Octomvrie, se iviră cei dintâi oaspeți: magnații poloni, muiați în aur, veneau în caleşti trase de cai împodobiți cu panglici; boierii din țară, dimpreună cu jupânesele lor, în butci moschiceşti, căptuşite cu postav verde, iar prinprejurul trăsurilor călăreau odraslele boiereşti pe cai buieci, ce săltau în mers. Fiecare boier era însoțit de un taraf de lăutari, robi ai săi, care începură să cânte îndată ce intrară în Cernăuți.

De la munte şi de prin văi, veneau, călări pe cai mărunți, preoți bătrâni, îmbrăcați țărăneşte, cu desagii pe şea, vornicii şi sfetnicii lor, tot aşa şi o mulțime de țărani şi țărănci, care voiau să vadă pe noii lor stăpânitori de la Beci (Viena), precum şi veselia țării cumpărată pe bani.

Zi şi noapte se auzea scârțâitul trăsurilor şi rădvanurilor boiereşti, ale târgoveților şi ale egumenilor de pe la mănăstiri.

În fruntea tuturor, sosiră vornicul Vasile Balş, vornicul Anghelachi şi marele medelnicer Ilie Herescu; dintre clerici, erau sosiți episcopul Dositei Herescu, arhimandriții Iosif, Calistrat şi învățatul arhimandrit Vartolomei Măzăreanul, „mădular academineştii teologii Chievului şi

îndreptător şcoalelor domneşti", precum şi cinci protopopi.

Îndată ce soseau la Cernăuți, se anunțau la Cancelaria țării, unde-şi iscăleau numele, li se arăta conacul, tovarăşul la convoiul omagiului, masa şi numărul la masă.

Şi-a fost numărul oaspeților moldoveni: 23 de boieri din Cordon (Bucovina) şi 2 din Moldova; 88 de mazili din țară şi 10 din Moldova; 109 ruptaşi şi 142 de şleahciți (boieri sărăciți), toți din Bucovina; tot astfel, 9 mădulari ai clerului înalt şi o mulțime de preoți de la sate. Mulți mazili şi boieri au lipsit, între care jupânesele Maria Bălăşoaia şi Roxandra Ştirbățoaia, dar au fost reprezentați la serbare de vechilii lor. Numărul tuturor oaspeților de seamă, moldoveni şi străini, a fost de 800.

În aceeaşi zi, sosiră şi trupele împrăştiate prin țară şi, aşezându-se în şir, afară de târg, au intrat în Cernăuți cu muzică răsunătoare: un detaşament de husari ai lui Esterhazy, unul din Regimentul Thierheim din Sniatin şi o trupă de infanterişti din Regimentul Durlach. Cele patru tunuri din Suceava fură unite cu celelalte din Cernăuți şi garnizoana întărită încă cu 400 de oameni. Se vede că stăpânirea se temea de vreo răscoală a poporului, căci, altfel, n-ar fi adunat atâta armată.

Soldații tăbărâră, apoi, afară de oraş, în corturi, sub comanda colonelului conte Lombardi, a unui maior, a unui căpitan de cavalerie şi a altor trei de infanterie, anume Iohann Steiner, Schonborn şi Fechner. Pe ambele aripi ale lagărului, se afla un escadron de călăreți, împărțiți la distanțe egale; lângă dânşii, se afla o companie de pedestraşi, iar mai departe câte 4 tunuri şi, în fine, trei companii de pedestrime. În mijlocul taberei, întocmită după planul căpitanului Granister, se desfăşura o uliță de steaguri.

Ceva mai târziu, intră şi fanfara Regimentului Nugent din Sniatin, cu gorniştii lui Esterhazy, care se uniră cu ai lui Hadik.

Pe la amiază, se postă o ceată de o sută de ostaşi, sub comanda unui căpitan, înaintea reşedinței generalului baron Spleny. Aceştia formau garda principală şi aveau să schimbe sentinelele de la reşedința guvernatorului, de la cancelaria administrativă şi de la sala festivă. La cele patru intrări în orăşel se aflau câte un ofițer şi câte 24 soldați, iar la colțurile târguşorului – câte un semipluton de pompieri, constând dintr-un căprar, dintr-un fruntaş şi din alți şase soldați; trei patrule de câte un

căprar, subcăprar şi 6 husari, se perindau pe uliţi, pe vreme de noapte. În centru, vegheau 30 de soldaţi, sub comanda unui ofiţer, ca să nu se işte, din nebăgare de seamă, vreun foc în târg. Aici era şi punctul de întâlnire a tuturor patrulelor şi străjilor.

Dar şi graniţa s-a întărit. Fiecare cerdac a mai primit câte un ofiţer, subofiţer şi 12 soldaţi. Pedestraşii şi călăreţii aveau să patruleze, în târg, pe toată vremea serbării, fără întrerupere, schimbându-se numai la soroace. Sentinelele erau luate din Regimentul 2 de garnizoană; cealaltă oştire a rămas în tabără, afară de orăşel, pentru că înlăuntru abia era loc pentru oaspeţi.

*

În ziua următoare (11 Octomvrie), pe la ceasurile opt şi jumătate, dimineaţa, a depus jurământul, în reşedinţa guvernatorului, mazilul Calmuţchi, care a fost numit crainic, în faţa celor mai aleşi boieri din ţară şi a multor magnaţi străini. După aceea, a ieşit călare pe uliţă, având pe cap coif împodobit cu pănaş fâlfâitor. Era îmbrăcat în zale strălucitoare, împodobite cu cordele de tafet; în stânga ţinea scutul, pe care era zugrăvită pajura împărătească cu două capete, iar în dreapta – toiagul de crainic. Înaintea lui călărea un toboşar, a cărui tobă purta steag cu emblema împărăţiei; dinapoia crainicului, urmau cei doi moldoveni, maeştri de ceremonii, şase gornişti, un vagmistru şi doisprezece husari, înarmaţi cu arme scumpe şi călărind pe minunaţi cai de soi.

Crainicul călărea pe uliţele Cernăuţilor, vestind, în sunete de goarne şi duruit de tobe, că, a doua zi, se va face jurământul ţării. Din când în când, oprea calul şi striga cu glas tare:

– Se dă de ştire fiecărui locuitor din ţinutul Bucovinei că, binevoind Măriile Lor împărăteşti şi crăieşti, prea buna şi milostiva maică a noastră Maria Teresia şi prea luminatul împărat şi domn Iosif al II-lea, să ne ia în prea puternica Lor pază, ca supuşi credincioşi ai Lor, trebuie pentru aceasta, mâine, la orele 9 dimineaţa, să facem jurământ de credinţă şi de supunere stăpânilor ţării noastre. De aceea, fiecare din noi să se gândească şi să se pregătească pentru jurământul cel vajnic!

*

În dimineaţa zilei de 12 Octomvrie, la ceasurile 6, s-a ţinut, în locuinţa guvernatorului şi în tabără, o liturghie pentru credincioşii catolici.

Pe la orele 8, porniră ostaşii şi târgoveţii la locurile pe care aveau să le ocupe în decursul serbării, iar trupele regimentelor Thierheim şi Durlach, dimpreună cu fanfara Regimentului Nugent, se postară în piaţa schelelor. Pentru prezentarea armei, conducerea şi încheierea convoiului, se hotărî jumătate de despărţământ din Regimentul Thierheim, iar cealaltă parte formă o uliţă, largă de 12 paşi, câte doi oameni pe ambele părţi ale drumului, de la sala cea mare până la magazin (magazie, depozit de mărfuri – n.r.). Şi husarii lui Esterhazy îşi ocupară locurile.

Pe balconul arcului de triumf se aflau postaţi gorniştii lui Esterhazy şi vreo câţiva tamburi. Gorniştii lui Hadik, cu alţi toboşari, se postară la intrarea în magazin. Acolo se aflau – nu departe, pe un dâmb – vornicii şi sfetnicii, sub comanda mazilului Palade. Orăşenii se aşezaseră înaintea locuinţei lui Schmiedebauer. La dreapta lor, stăteau slujbaşii de la judecătorie, apoi breslele, Armenii şi, în sfârşit, Jidovii. Fiecare stare şi naţiune avea steagul ei nou şi câte un taraf de lăutari; Jidovii purtau cele 10 porunci.

În vremea aceasta, se rânduiră şi celelalte stări, anume episcopul Dositei Herescu, arhimandriţii, egumenii şi ceilalţi călugări; boierii, mazilii, ruptaşii şi şleahciţii se aşezară în sala cea mare, la stânga şi la dreapta, aşa cum aveau să meargă cu convoiul. Erau de faţă şi trei generali, patru colonei, doi locotenenţi-colonei şi trei maiori, care, după ce se salutară în cerdacul sălii, intrară, împreună cu nobilii cei străini, în locuinţa guvernatorului.

La 9 ceasuri, se deschiseră uşile de la reşedinţa guvernatorului şi, în cântecul tuturor muzicilor, apăru pe prag legatul împărătesc, Gabriel baron de Spleny, în mare ţinută şi însoţit de 12 lachei în livrele strălucitoare, cu care intră în sala cea mare, unde-l aşteptau stările. Înaintea lui păşeau ofiţerii Hanisch şi Dorbat, care erau maeştri de ceremonii, iar îndărăt veneau magnaţii cei străini.

Iată că, de la portalul de triumf, trâmbiţele dădură un semnal, care se auzi în tot oraşul, până departe, în valea Prutului, şi convoiul începu să se mişte încet. În frunte, călărea regimentul de cavalerie Thierheim, a cărui fanfară cânta un marş sărbătoresc. Cam la douăzeci de paşi mai în urmă, veneau moldovenii Dămian şi Mihalache, ceilalţi doi maeştri de ceremonii, iar în mijlocul lor păşea crainicul Calmuţchi. Aceştia formau

fruntea convoiului. Îndărătul lor, se întindea lanțul cel lung al oaspeților, tot de câte doi oameni: boiernaşii şi ruptaşii ca cei mai mici în boierie; după aceştia, urmau mazilii şi, în sfârşit, boierii cei mari, îmbrăcați în anterie şi încinşi cu şaluri de mătase, toți perechi şi cu capul descoperit. La o distanță mai mică, înapoia boierilor, mergeau preoții, iarăşi câte doi şi îmbrăcați în strălucitoare odăjdii, ca florile de câmp. După dânşii, urmau călugării şi egumenii, mai departe – dichiii şi arhimandriții, iar la urmă – bătrânul şi slăbănogul episcop Dositei. După episcop, păşeau maeştrii de ceremonii Hanisch şi Dorbat, apoi baronul de Spleny, în haine de gală şi urmat de cei 17 ofițeri, care au fost trimişi să jure pe târgoveți şi pe țărani. Înapoia ofițerilor, mergeau magnații, cei din Galiția şi din Ardeal. Un despărțământ de oaste încheia convoiul cel lung. Ca să țină ordine în mulțimea cea numeroasă, care nu mai văzuse asemenea minune, se aşezară soldații, târgoveții şi țăranii pe amândouă părțile drumului, câte doi în şir. Muzicile cântau, iar steagurile se plecau ca şi înaintea împăratului, iar soldații prezentau, pe rând, arma la apropierea guvernatorului.

Magazinul în care avea să se facă jurământul era înconjurat de o mulțime de lume. Pe pereți atârnau chipurile împăratului şi împărătesei, iar în mijlocul clădirii, sub un minunat baldachin, se ridica un tron acoperit cu atlas roşu, pe care se aşeză Spleny, cu capul descoperit. După ce intrară şi se rânduiră toți cei invitați, crainicul ridică toiagul ca să se facă tăcere în mulțime, iar credinciosul boier Ilie Herescu luă locul unui logofăt şi citi cu glas tare şi răspicat manifestul împărătesc şi jurământul, în limba moldovenească, pe care-l ascultă poporul în tăcere. După aceea, ținu episcopul Dositei o frumoasă cuvântare către mulțime, îndemnând-o la credință şi supunere către casa împărătească şi arătând cât de vajnic e jurământul acesta. Încheind episcopul cuvântarea, frate-său citi, iarăşi, jurământul răspicat, iar poporul repetă fiecare cuvânt, ridicând în sus trei degete de la mâna dreaptă. Când isprăvi logofătul de citit jurământul, poporul strigă de trei ori: „Să trăiască!”.

Ostaşii regimentului Thierheim dădură o salvă întreită, iar tunurile bubuiră de 36 ori, anunțând lumii că Bucovina a trecut pe veci în stăpânirea Austriei! Muzicile militare şi toate tarafurile de lăutari ale boierilor şi mănăstirilor, precum şi o meterhanea turcească, începură să

cânte; valurile mulțimii se clătinară, orăşenii şi oastea îşi schimbară locurile şi porniră încet spre biserica Sf. Treime, formând o îndoită linie, pe ambele părți ale drumului, pe care mergea convoiul la sfânta liturghie.

În uşa bisericii, îl primi pe Spleny episcopul Dositei, îmbrăcat în odăjdii şi înconjurat de preoți, stropindu-l cu aghiazmă şi cădelnițându-l.

În biserică încăpură numai oaspeții cei mai aleşi, căci locul era de tot strâmt. În decursul serviciului dumnezeiesc, Spleny îngenunchie sub un frumos baldachin, pe un scăunaş acoperit cu atlas roşu. La începutul sfintei liturghii, împuşcă trupa Thierheim înaintea bisericii şi 36 de tunuri se descărcară, iar după liturghie se strânse toată boierimea şi preoțimea în piața de dinaintea sălii celei mari ca să salute pe Spleny şi să i se ploconească. Tot în piață se afla şi o masă cu două lumânări de ceară, cerneală roşie şi hârtii pe care era scris jurământul. Spleny luă din mâna celor 17 ofițeri listele cu jurământul şi chemă pe cei mai aleşi dintre boieri şi preoți ca să-l iscălească. Şi ceilalți fură chemați în Cancelaria țării pentru acest scop. Pe când se petreceau acestea, muzica şi oastea se întoarseră în tabără.

Vestea despre omagiu a fost răspândită în toată țara şi, de aceea, a venit o mulțime mare de oameni la Cernăuți. Pentru îndestularea acestor suflete, s-au aruncat, de pe balconul arcului de triumf, bani noi galițieni de câte 15 creițari, în sumă de 720 coroane, iar ca să nu se işte scandaluri, fură depărtați Jidovii cei lacomi. După aruncarea banilor, începu să cânte muzica şi să se împartă poporului vin şi mâncare. Pe dâmbul pe care se afla magazinul, se înălțau patru schele, cu câte patru stâlpi ascuțiți, împodobiți cu cordele, iar deasupra, pe schele, erau cele două antale mari, de câte 150 vedre de vin moldovenesc, cărora li s-a dat cep. Curgea vinul ca dintr-un izvor, iar lumea îl lua cu cofele, cu cănile, cu ulcelele şi cu pumnii.

Tot în vremea asta, se împărți, de starostele măcelarilor, Valentin Marşal, şi de calfele sale, pe celelalte două schele, 40 de oi fripte, gâşte, rațe, gobăi şi 1.500 franzele, pe care le aruncau doi aruncători „fără să se întâmple vreo primejdie”, după cum povesteşte raportul.

Nu departe de cele patru schele, se aflau trei copaci de câte 5 până la 7 stânjeni înălțime, cojiți de scoarță şi unşi cu ulei. În vârful lor fluturau panglici de mătase, năframe în ale căror colțuri erau legați bani, brâie

moldoveneşti etc. Cu toate că unele încercări nu au reuşit, totuşi, cei mai sprinteni dintre ţărani şi munteni au izbutit să ia jos toate lucrurile de acolo. Era mare râsul şi hazul mulţimii de cei care cădeau.

Muzica cânta, poporul mânca şi bea, juca sau se căţăra pe copaci, în vreme ce străinii, boierii din ţară şi clericii băteau din palme şi încurajau pe „mojici" ca să-şi arate iscusinţa.

Pe la două ore şi jumătate, după-amiază, răsunară trompetele şi duruiră tobele de pe balconul arcului de triumf, dând de ştire boierilor că şi pentru dânşii e gata masa.

La guvernatorul împărătesc ospătau boierii cei mari, clericii şi străinii cei aleşi, aşezaţi la zece mese. În magazia cea nouă, de care se ţineau cele opt bucătării, se aşezară, pentru mazilii şi pentru preoţii de rând, 17 mese, dintre care una numai cu bucate de post. Pentru fiecare două mese, serveau un stolnic, dimpreună cu şase servitori şi ştergătoare.

Numărul oaspeţilor ajungea la opt sute. Mâncarea bună era din belşug, vinuri moldoveneşti şi ungureşti – după pofta inimii, iar muzica răsuna în amândouă sălile, înveselind cu de-a sila inimile…

Când s-a toastat în onoarea familiei împărăteşti, trâmbiţară şi goarnele de trei ori, de pe balcon, se dădură salve de sineţe, apoi ostaşii s-au întors, cântând, în tabără.

După masă, începură boierii moldoveni, în chiote vesele, să joace, în piaţă, într-un mare cerc, bătrâne şi frumoase jocuri moldoveneşti, cum nu mai văzuseră străinii prin ţările lor…

Pentru că poporul nu ştia scrie şi citi, nu s-au făcut inscripţii, ci s-au zugrăvit pe firme şi pe cele patru schele tablouri, ca să priceapă fiecare. S-au ales astfel de simboluri care să tălmăcească mai limpede poporului binele ce-l va avea sub stăpânirea cea nouă.

Prima icoană reprezintă următoarele: La poarta unei mănăstiri, şade un călugăr pe scaun, înconjurat de băieţi şi băietani, pe care îi învaţă a scrie şi a citi. Această icoană simboliza creşterea poporului prin şcoală. Educaţia copilelor era arătată în josul icoanei, printr-o învăţătoare care le deprindea să brodeze şi să deseneze.

A doua înfăţişa lucrarea pământului. De după un deal, răsare soarele. Într-o holdă de secară, se văd secerători harnici şi cosaşi ce-şi ascut coasele, taie secara, adună, leagă snopi şi fac clăi. Mai jos, se

zăresc pluguri şi ţărani ce grapă.

Pe a treia, se vedeau vaci şi cai. Jos, o stână bine adăpostită.

Pe a patra, erau zugrăvite breslele şi meşteşugul. Rotarii ciocănesc la roţi, foiul suflă şi covalii lovesc cu barosul fierul roşu, pus pe ilău. Jos, se desluşeşte o fabrică de sticlă.

A cincia închipuie negoţul prin marinari ce conduc corabia pe un râu, fiind încărcată cu saci şi cu pachete; pe drum trece un chervan, tras de şase boi şi plin de marfă. În josul tabloului, se vede un neguţător, la tejghea, vorbind cu muşteriii.

Tabloul al şaselea e al unei gospodării trainice, cu grajd, şură şi cu puicuri pentru fân şi altă pâine. Gospodarul tocmeşte căruţa, iar gospodina azvârle grăunţe la galiţe, în vreme ce două copile torc din furcă. Jos – ceva ciudat şi, de bună seamă, neînţeles de popor – se vedeau jucători de şah şi o popicărie!

A şaptea icoană înfăţişa scene din viaţa boierilor: în fund, pe un fânaţ, se ridică o casă boierească, iar în grădina cu flori se plimbă boieri şi cucoane moldovence, în urma cărora păşesc două slugi. În josul icoanei e chipul unui vizitiu, care duce pe stăpânii săi într-o butcă trasă de şase cai…

Seara, pe la 6 ceasuri, când se îngâna ziua cu noaptea, începură să licărească cele dintâi lămpi şi să răsune goarnele de pe foişor: fanfara Regimentului Nugent cânta un marş, iar afară, în tabără, unde ardeau focurile, se desluşeau sunetele înăbuşite ale meterhanelei. Vinul curgea din belşug, iar poporului i se împărţi, din nou, carne friptă şi pâine.

Arcul de triumf, cele două intrări din faţă, copacii pentru căţărat şi îndoita îngrădire a pieţii de serbare străluceau în lumina copleşitoare a 5.000 de lămpi, iar la locuinţa lui Spleny ardeau 30 de felinare de tinichea, vopsite în roşu şi alb, şi toată strada principală, începând de la arcul de triumf şi până la cele patru schele, era luminată cu 60 de felinare şi masalate.

Cernăuţiul era împodobit sărbătoreşte. Înaintea caselor se ridicau arcuri, iar deasupra uşilor atârnau frunzare şi ghirlande de flori, pajuri duble sau inscripţia „Trăiască Maria Teresia şi Iosif al II-lea!”.

Ceva mai târziu, începu să curgă lumea spre podurile cu mâncare şi băutură, căci aici se aprinse un foc de artificii pentru desfătarea mulţimii

bete de bucurie, de cântece şi de vin.

Nici jocul nu a lipsit în seara aceea: în locuința guvernatorului împărătesc era bal pentru magnații poloni şi ardeleni. Boierii moldoveni, despărțiți de subțiraticii străini, jucau jocuri de-ale lor în sala cea mare, unde puteau să-şi facă cheful după obiceiul țării, sărind şi chiuind în voie.

Mazilii şi ruptaşii petreceau în magazinul cel nou, iar prostimea – afară, pe când jidovii se învârteau şi ei într-o colibă de crengi, făcută anume pentru dânşii. Abia aici li s-au împărțit şi lor bani.

Veselia cuprinse toată lumea, încât nici hoții nu s-au atins de avere străină, deoarece şi ei erau amețiți de-a binelea. Sus, pe deal, în tabără, ardeau focuri, trâmbițau goarne sau cântau muzici, iar jos, în orăşel, se plimba mulțimea pe uliți, cu tarafuri de lăutari, de la casă la casă.

Pe la miezul nopții, se potoli totul: luminile şi masalalele se stinseră, numai felinarele mai ardeau în noapte. Rar unde mai auzeai vălmăşagul mulțimii, căci poporul se culcase prin birturi şi conace, pe drumuri sau în casele târgoveților cernăuțeni. Numai zăngănitul armelor se mai desluşea pe uliți, căci străjile şi patrulele umblau necontenit încolo şi încoace, caii nechezau, câteodată, lovind pământul cu copita şi câte un cetățean mai chefliu striga din când în când:

– Să trăiască împăratul şi împărăteasa!...

A doua zi, în 13 Octomvrie, primi şi oastea – 1.697 de oameni, la număr – carne, pâine şi vin. Soldații n-au putut să se veselească în ziua trecută, căci au stat sub arme.

În aceeaşi zi, au predat mazilii guvernatorului o scrisoare de mulțumire şi supunere către casa împărătească, iar la 14 Octomvrie se goli oraşul de oaste şi de numeroşii săi oaspeți.

Astfel s-au veselit Bucovinenii şi străinii, acum o sută patruzeci şi nouă de ani, costând **acel praznic uriaş la mormântul țării** 20.312 coroane şi 20 bani" (Ion Grămadă, Cartea sângelui, pp. 196-209).

Dinasticismul, temelie a jurământului din 1777, dar şi efect al grabnicei „împăcări" a românilor bucovineni „cu noua stăpânire", avea să însemne o caracteristică dominantă a Bucovinei, ținut românesc din ce în ce mai conştient de identitatea sa, dar care identitate trebuia afirmată

doar în spaţiul european pe care îl reprezenta împărăţia habsburgică.

În 1875, când se împlineau o sută de ani de la ocuparea Bucovinei şi când, invitat să participe la „jubileu”, împăratul Francisc Iosif a aflat tot felul de pretexte pentru „a nu jigni sentimentele naţionale ale românilor din Regat, precum şi pe cele ale românilor din Bucovina care nu se împacă cu actualul statut al Bucovinei”, dinasticismul bucovinean a dat în clocot, scoţând la suprafaţă un „patriotism” austriac sfidător, menit parcă să tranşeze definitiv motivaţia reală a absenţei elitelor bucovinene, în 1871, la serbările de la Putna, când unul dintre oaspeţi, Mihail Kogălniceanul, „observând el lipsa la serbare a politicienilor noştri marcanţi din ţară, mi-a exprimat părerea sa de rău, zicând că astfel de abţinere nejustificată are s-o biciuiască amarnic prin foile politice din România. Abia după ce i-am espus motivele absentării lor şi după ce, cu lacrimi în ochi, l-am rugat ca să-i cruţe cu tăioasele sale critici, căci ei şi aşa sunt amărâţi în sufletul lor din causa luptelor puţin rodnice ce le susţin zilnic în activitatea lor politică, s-a mâlcomit şi mi-a promis că va tace” (I.G. Sbiera, Amintiri din viaţa autorului, Cernăuţi, 1899, pg. 259). Iar absenţa politicienilor bucovineni de la serbarea putneană s-ar datora disputei pe care ei, ca vajnici români, ar fi avut-o cu liderii politici ai slavilor, care, nemulţumiţi că nu se pot bucura de fructele fondului religionar, dar consacraţi ca identitate distinctă prin „Dorinţele clerului”, formulate în 1860, aşa că, „prudenţi şi circumspecţi, nu erau pentru o serbare jubiliară în proporţiuni mari, ar fi vrut să fie mai îngustă, mai restrânsă; se temeau ca nu cumva să fie suspiţionaţi de neîmblânziţii adversari ai Românilor” (I.G. Sbiera, op.cit., pg. 256).

În mod tradiţional, patriotismul românilor (nu numai cel al românilor bucovineni) dă în clocot doar atunci când el se poate afişa „cu voia stăpânirii”. La „Jubileul centenar al împreunării Bucovinei cu Austria”, organizat cu mare fast, la Cernăuţi, în vara-toamna anului 1875, a participat, în calitate de ziarist, şi Mihai Eminescu, iar dezgustul care l-a cuprins atunci a fost depus (aidoma unui sicriu) într-o propoziţie rece, dar lucidă, prin care Eminescu se delimita de „stările lăuntrice” ale Bucovinei, care se dovedesc a fi „probleme interne ale Austriei”.

În publicistica şi memorialistica bucovineană, clipa îşi ajungea sieşi, trăită drept irepetabilă grandoare:

„Se începură, încă de timpuriu, preparativele pentru sărbarea împreunării, de o sută de ani, a Bucovinei cu Austria. Se decisese, de către consiliul comunal al Cernăuțiului, ca să se numească „Piața Austriei” un loc spațios şi potrivit, din câte le avea, şi apoi să se ridice pe el o statuetă de marmură albă, reprezentând pre „Austria”, iar dieta țării, la propunerea vicecăpitanului român, a arhimandritului Ghideon Constantinovici (cavaler) de Grecul, încă făcu, într-a 16 April 1875, un conclus unanim ca să se sărbătorească în mod demn şi cuviincios această memorabilă întâmplare istorică, deodată cu deschiderea Universității, şi să invite la acest jubileu pe însuşi Majestatea Sa Împăratul printr-o deputățiune de trei membri, în frunte cu căpitanul țării, Anton Kochanowski cavaler de Staucean.

Majestatea Sa Împăratul Francisc Iosif drept că primi preagrațios această deputățiune, într-a 14 Iunie 1875, dară declină preînalta Sa participare cu motivarea „că nu poate depăşi budgetul, nici veni înaintea Consiliului Imperial cu un credit suplimentar sub actualele împrejurări economice” şi promise că, la anul, are de cuget să viziteze Bucovina.

Deputații români dela Consiliul Imperial însă informară pre conaționalii săi din țară că ar mai fi fost şi alte motive cari ar fi determinat pre Majestatea Sa Împăratul ca să nu participe la acest jubileu, unul ca să nu umilească pre acei supuşi români din Bucovina cari se simțeau jigniți în sentimentele lor de demnitate națională prin păşirea prea necruțătoare a compatrioților lor străini în manifestările lor de bucurie şi jubilare pentru desmembrarea unui fost stat național, iar altul ca să nu tulbure raporturile cele bune şi cordiale ce esistau între împărăția austro-ungară şi România. Această veste de înaltă delicateață alipi şi mai tare pre Românii bucovineni de iubitul şi venerabilul lor Împărat, de dinastia şi de împărăția Lui!

Proprietarii mari, în sufletul cărora mai ales se arătase indignarea pentru bruscarea simțămintelor şi a demnității lor naționale de cătră necruțătorii lor compatrioți necongenerici, se feriră a participa la nişte serbări prea ostentative în contra Românilor, dar deciseră şi aleseră din mijlocul lor, într-a 20 Septemvre 1875, o deputățiune de cinci membri care să esprime, cu această ocasiune, Majestății Sale Împăratul

simţămintele lor de loialitate, de supunere şi de devotare către tron şi dinastie; ceea ce şi făcură îndată şi fură primiţi prea graţios de către Majestatea Sa Împăratul” (I.G. Sbiera, op.cit., pp. 284-286).

Contemporanului nostru, care n-a răsfoit niciodată colecţiile vechilor publicaţii bucovinene şi nici n-a avut ocazia să citească nici o pagină din cărţile Bucovinei istorice, dar care este puternic îndoctrinat de istoriografia contemporană, i se pare, probabil, o impietate de neiertat în a numi „cumplitul rapt austriac”, săvârşit prin ocuparea Bucovinei, „memorabilă întâmplare istorică”. Dar, înainte de a vă apuca să daţi cu piatra în inegalabilul mărturisitor Ion a lui Gheorghe Sbiera, cel care, conform acuzelor lui Eminescu, formulate în 1876, îşi sacrificase cariera universitară în favoarea susţinerii unui învăţământ universitar în limba română, e bine să ştiţi că Sbiera, susţinător cu fapta şi cu spiritul al identităţii româneşti în Bucovina, împărtăşea, de fapt, opinia tuturor adevăraţilor naţionalişti români din Bucovina acelor vremuri, fiind în consens şi cu Arune Pumnul, şi cu Alecu Hurmuzachi, şi cu Iraclie Porumbescu, şi cu aprigul Constantin Morariu, şi cu Simion Florea Marian în a recunoaşte percepţia generală a „împreunării Bucovinei cu Austria” drept „memorabilă întâmplare istorică”. Nici măcar Ion Grămadă, cel care şi-a sacrificat viaţă şi operă pe altarul României Mari, nu a îndrăznit să falsifice această istoricizată percepţie generală bucovineană, deşi, odată cu izbucnirea primului măcel planetar, s-au găsit bucovineni care să se despovăreze de umilirile bucureştene printr-o agresivitate excesivă asupa Austriei. Iar dacă istoricul George Popovici (poetul T. Robeanu), umilit şi îmbrâncit spre moarte de gureşa faună bucureşteană, a aflat în sine resursele de a-şi recunoaşte eşecurile prin sinucidere, undeva, în Ungaria, alţi bucovineni târnosiţi de „Babelul” dâmboviţean (I.E. Torouţiu, Aurel Morariu) se fac plesnet de bici între noi şi cer, punând bazele unei istorii bucovinene a „îngâmfării cu trecut” (Xenopol) şi amnistierii neputinţelor noastre prin mutarea responsabilităţii, mereu şi mereu, pe umerii altora (taman ca în scrierile filosofilor englezi Smith şi Hobbes).

În privinţa deturnării de responsabilitate, cel mai convingător domeniu al prefăcătoriei noastre agresive îl reprezintă cel al

învăţământului. Vă amintiţi, un tablou alegoric al jurământului din 1777 înfăţişa un călugăr, înconjurat de „băieţi şi băietani", care călugăr îi iniţia pe tineri în tainele scrisului şi cititului, sugerându-se existenţa sau doar posibilitatea înfăptuirii unui învăţământ public românesc prin preajma mănăstirilor şi îndreptăţind, în viitor, trufaşa aserţiune care susţine că, în trecut, „cultura română s-a făcut în tinda bisericii". Au vremuit vremurile atât de îndelung, încât un popor fără memorie poate fi făcut să creadă orice, inclusiv faptul că inexistenta cultură română străveche s-ar fi făcut în… limba slavă, limbă liturgică recunoscută şi atotstăpânitoare în spaţiul administrativ românesc, biserica ortodoxă din spaţiul românesc fiind, de-a lungul veacurilor beznei religioase (Negruzzi), doar un spaţiu administrativ, care, în 1848, când Arune Pumnul o soma „să arate" produsele sale spirituale (tratate ştiinţifice, dogmatice, etc.), tăcea trufaş, aproape sfidător.

Învăţământul românesc în Bucovina, deşi sprijinit de primii guvernatori militari ai provinciei, a fost sacrificat pe altarul prozelitismului, ortodoxia slavă şi catolicismul latin luptându-se pentru privilegiul spălării creierelor şi pentru dominaţie administrativă în teritoriu. În umbra acestei stupide bătălii se află eforturile autorităţilor provinciale şi imperiale de a organiza un învăţământ laic în limba română prin constituirea de şcoli normale, prin trimiterea unor tineri români la studii universitare care să-i pregătească pentru a fi profesori şi prin încurajarea editării de manuale şcolare, inclusiv a manualelor traduse din limba germană. Teza germanizării forţate prin şcolarizare este contrazisă şi de două studii ale lui Constantin Morariu, lucrate după o temeinică documentare în arhiva metropolitană din Cernăuţi, dar şi de fapte precum cea a întemeierii gimnaziului din Rădăuţi, la iniţiativa prefecţilor români Mihail Pitei şi Orest Renny de Herşeni, cu finanţare obştească românească, dar fără să se pună nici o clipă problema unui învăţământ gimnazial în limba română. În fond, în Bucovina vremii se dorea un învăţământ de calitate, care să integreze elitele românilor bucovineni într-un spaţiu social european şi nu o nouă izolare a românilor, de data asta cu morgă intelectualistă. Fără îndoială că elitelor româneşti ale vremii le era cunoscut modelul polonez al magnaţilor care îşi grupaseră capitalul în mari companii (în domeniul bancar, în cel al

construcţiei şi administrării căilor ferate etc.) şi care şcoliseră, în şcolile nemţeşti deschise pe moşiile lor, pe copiii iobagilor polonezi, pe care i-au transformat într-o elită profesională imperială, prin intermediul căreia nobilii polonezi, în frunte cu contele Sapieha, ajunseseră să domine viaţa economică europeană. Chiar şi în Bucovina, atunci când vin, urmaşii foştilor iobagi polonezi vin ca să conducă, vin cu o superioritate reală, dar o superioritate dobândită printr-o superbă solidaritate naţională, o solidaritate care îndreptăţea, inclusiv în Bucovina, limba polonă chiar la a o înlocui, în administraţie, pe cea germană.

Constantin Morariu, care luase în discuţie epistolară, cu Simion Florea Marian, acest subiect al neimplicării „preoţilor şi boierilor noştri" în eficientizarea participării sociale a poporului din care provin în viaţa economică bucovineană, era conştient de dezavantajele tergiversărilor religios partizane în demararea şcolii româneşti în Bucovina, dar, în ciuda judecăţii obiective la care supune această tergiversare, el, preot fiind, evită să umbrească, fie şi printr-o formulare nefericită, imaginea artificială a instituţiei religioase ortodoxe. Citite, însă, cu luciditate, studiile lui Constantin Morariu înseamnă mărturii viguroase ale vremii sale, care nu ne mai absolvă de împliniri prin mutarea responsabilităţii asupra altora.

„Şcoalele româneşti din Bucovina

Şcoalele româneşti din Bucovina au parcurs, pân-acuma, cinci perioade de dezvoltare, toate marcate prin evenimente istorice însemnate. Este fapt constătat că, în **perioada întăia**, adecă înainte de ocuparea austriacă, Bucovina a avut mai multe şcoli mănăstireşti, dintre cari cea mai însemnată era în Putna, **a avut 6 şcoli orăşeneşti**, anume 4 în Suceavă, 1 în Cernăuţi şi 1 în Siretiu, a avut, în fine, **două şcoli săteşti, una în Rădăuţ** şi una în Câmpulung-Moldovinesc. Dintre şcolile acestea, una era greacă-fanariotă şi una latinească în Suceavă, iar celelalte erau toate româneşti.

Bucovina a fost ocupată în 1 Octomvrie 1774 de generalul austriac Gabriel baron de Spleny, cu 3 regimente de infanterie, 12 tunuri şi 2 regimente de cavalerie, şi, până la anul 1786, adecă în decurs de 12 ani,

a stat sub administrarea militară a generalilor Spleny şi Enzenberg. În această **a doua perioadă**, şcoalele noastre s-au înmulţit până la 32, fiind mai toate româneşti.

De la anul 1786, **Bucovina a fost alipită la Galiţia** şi, în decurs de 64 de ani, anume până în anul 1850, şcoalele noastre au fost stăpânite de guberniul şi consistoriul catolic din Liov. **Perioada aceasta, a treia,** este pentru noi, românii, cea mai nefericită, căci stăpânirea galiţiană a lucrat astfeliu încât, în răstimp de 64 ani, a înfiinţat numai 18 şcoli noauă, cele mai multe prin sate de colonişti şi în şcoalele noastre au introdus străinismul în toată puterea cuvântului (şi Constantin Morariu ignoră faptul că afluxul coloniştilor în Bucovina se produce abia după ce Bucovina devine ducat autonom; reproşurile aduse guvernării galiţiene au drept cauză influenţa catolicismului, mult mai semnificativă decât cea a ortodoxie; dar în această perioadă apar primele publicaţii în limba română, iar învăţătorul Bilewicz, din Suceava, nu primeşte permisiunea de a înfiinţa un ziar românesc în anul 1805 din simplul motiv că era mai multă nevoie de el ca dascăl, decât ca ziarist; tardivitatea învăţământului în limba română ni se datoreşte nouă, nu altora; cu ce aveam să facem un învăţământ românesc, când ne lipseau şi manualele şcolare, şi învăţătorii? – n.r.)...

În **perioada a patra**, care ţine 19 ani (1850-1869), şcoalele noastre au stat sub conducerea şi priveghierea consistoriului ort-or. din Cernăuţ, spre a cărui onoare trebue să spunem că, în anul 1870, au predat consiliului şcolar al ţării, împreună cu actele şcoalelor poporale, 108 şcoale înfiinţate gata şi 104 în stadiul de a se înfiinţa (afirmaţia e contrazisă, în parte, de memorialistica rădăuţeană; consistoriul refuza până şi plata lefilor profesorilor, iar şcolile se făceau prin contribuţii financiare din partea comunei, din partea evreilor şi din partea statului austriac – n.r.).

Pe basa legii imperiale din 25 Mai 1868 şi a legii imperiale relative la şcoalele poporale din 14 Maiu 1869, se puse instrucţiunea publică îndecomun sub conducerea şi privegherea statului, respectiv a organelor aşăzate pentru acest scop. Aceste organe sunt, în primă instanţă, ministeriul de culte şi instrucţiune publică, apoi, pentru fiecare ţară, consiliul şcolar al ţării, consiliul şcoalar de district, consiliul şcolar lo-

cal, care trebue să esiste în fiecare comună şcolară.

Timpul de la crearea legilor amintite şi până astăzi (1889 – n.r.) este **a cincea perioadă** de desvoltare a şcoalelor noastre poporale. Resultatul activității din această perioadă îl aflăm în „Bukowinaer pedagogische Blatter“, Nr. 1, anul 1889, unde ni se spune că, la finea anului 1888, **Bucovina are 293 şcoale poporale**, din cari, după limba de propunere, 92 sunt rutene, **81 române**, 32 germane, 4 maghiare, 1 armenească, **22 româno-germane**, 18 rutene-germane, **11 româno-rutene**, 2 germano-polone, **1o germano-româno-rutene**, 8 germano-ruteano-polone, **11 germano-româno-ruteano-polone** şi **1 maghiaro-române**.

După cum videm, deosăbirea între odată şi acum este foarte mare, căci, pe când, în anul 1792, cele 32 şcoale poporale din țara noastră erau mai că toate româneşti, astăzi, din numărul total de 293, nici a treia parte nu-s româneşti (dar existau nu aproape 32, ci aproape 100 şcoli româneşti; în plus, nici un preot bucovinean nu-şi trimitea copilul la „despărțitura românească“, ci la cea germană, cu consecința că tineretul elitist bucovinean, dar şi bătrânii, după cum confirmă I.G. Sbiera, nu ştiau româneşte; veți vedea că, la o manifestare culturală românească, domnişoarele fiice de preoți, pe care le invită Iorgu G. Toma la dans, se sfiesc să vorbească româneşte; aceeaşi mărturie o găsim şi în publicistica lui Ion Grămadă – n.r.). Acuma, dacă mai adaogem, pe lângă faptul acesta, că, după cum ni spune „Revista Politică“, în protopresviteria Siretiului sunt încă 6 comune române fără şcoale, în a Vicovului 5, în a **Rădăuțului 4**, iar în districtul şcolar al Sucevei 14, şi anumea: Ipoteşti, Luncuşoara, Rus, Reuseni, Securiceni, Todireşti, Soloneț, Berchişeşti, Capucodrului, Capucâmpului, Păltinoasa, Părhăuț, Româneşti şi Calineştii lui Cuparencu; dacă mai recugetăm apoi şi împregiurarea că, afară de cele 4 clase paralele române de la gimnasiul din Suceavă (în cari nici astăzi nu se propun toate obiectele în limba română pentru că lipsesc cărțile) şi afară de câteva obiecte de la facultatea teologică, noi, românii bucovineni, nu mai avem altă şcoală mijlocie cu limbă de propunere românească, şi că din lipsa de şcolire temeinică sate întregi de-ale noastre se înstrăinează, în o vieață de om, şi elementul românesc din Bucovina se stânge, pe-ncetul şi necurmat, zi după zi; regretând, în fine, şi aceea că trecutul

nostru istoric noi mai că defeliu nu-l cunoaştem, ceea ce ni căşunează mulţime de rele; recugetându-le toate acestea, cred că niciodată ca astăzi n-a avut inteleginţa română bucovineană dătorie mai sfântă de a se îngriji din inimă şi din suflet de starea sa, de starea poporului nostru de la ţară, de progresul şcoalelor sale, de prosperarea şi înflorirea societăţii „Şcoala română“, în scurt, de toate institutele de cultură...

O scrisoare a presidiului ţării noastre din 19 Noemvre 1853, Nr. 22182, adresată cătră episcopul Eugen Hacman, ni spune că iniţiativa la înfiinţarea unei şcoli reale în Cernăuţ a făcut-o acuma, în anul 1850, căpitanul cercual de pe atuncia al Bucovinei (Eudoxiu Hurmuzachi, deci un armeano-grec mult mai român decât românii – n.r.), care, în scopul înaintării învăţământului în această ţară, propusese şi înfiinţarea unei şcoli reale ca o necesitatea nedispensabilă, afirmând, totodată, că spesele respective ar pute să le poarte fondul nostru religionariu. Urmarea a fost că s-a înfiinţat o şcoală reală de două clase, care era împreunată cu şcoala căpitală din Cernăuţ, era susţinută de oraş (de ce de oraş şi nu de Fondul religionar? Pentru că onorabilul consistoiu ortodox nu dorea şcoli, ci doar influenţă, drept dovadă fiind implicarea în acele pseudoşcoli, în care doar preoţii erau profesori, cum a fost, de pildă, şcoala normală din Cernăuţi, despre care se va vorbi, şi care era mai curând o secţie teologică decât o şcoală normală – n.r.) şi sta sub conducerea consistoriului rom.cat. din Liov. Cu timpul, însă, se ivi dorinţa de a înfiinţa, în Cernăuţ, o şcoală reală inferioară completă şi, cu prea înalta resoluţiune din 8 Octomvre 1853, episcopul Hacman fu întrebat în ce mod ar participa fondul religionariu la dotarea acestei şcoli.

În răspunsul episcopului din 8/20 Decemvre 1855, se zice că, „după împlinirea tuturor trebuinţelor relative la biserică şi la cler, se poate întrebuinţa o parte a fondului religionariu şi pentru înfiinţarea şi susţinerea unei şcoli reale în Cernăuţ, **dară numai sub condiţie că atât şcoala aceasta, cât şi celelalte şcoli normale-căpitale şi triviale din ţară să se puie sub privighierea şi conducerea consistoriului bucovinean** şi, când şcoala reală şi preparandia vor fi produs destui învăţători, atunci, între condiţii egale, să se bage în samă, la aşăzarea posturilor de învăţători la şcoala reală, mai cu samă candidaţi bucovineni“ (deci şcoala însemna doar un mijloc de a păstra enoriaşii, în condiţiile în care amvonul nu mai

avea credibilitate – n.r.).

În decursul pertractărilor ulterioare, se ținu episcopul şi consistoriul său morțiş de astă condiție şi, pe basa conclusului unanim al şedinței consistoriale din 9/21 Septemvre 1859, i se dete presidentului țării declararea hotărâtă, „că fondul religionariu bucovinean poate primi însărinarea de a înființa o şcoală reală numai atunci, dacă jumătatea învățătorilor ce se vor aşeza la dânsa va consta din indivizi gr.or. şi dacă dreptul de present, relativ la aşezarea posturilor de învățători, se va efectui de consistoriul bucovinean".

La astă declărare, îi răspunse presidiul țării episcopului Hacman, cu scrisoarea din 30 Noemvre 1859, „că esercitarea privighierii şi a conducerii şcoalei reale prin consistoriu nu se uneşte chiar din principiu cu posiția şcoalelor reale, cari sunt şcoale mijlocii ca şi gimnasiile şi că esecutarea condiției, adecă că jumătatea învățătorilor să fie greco-orientali, s-ar lovi în consecințele ei de pedici neînlăturabile, adecă din causa multelor şi feliuritelor obiecte de învățământ ce se propun pe la şcoalele reale. Ar fi, deci, mai bine dacă s-ar recunoaşte expres şi îndecomun aptitudinea de aşăzare a candidaților gr.or., în care cas între condiții egale bucuros li s-ar concede fiilor țării întâietatea".

Acuma, cu raportul din 16/18 Decemvre 1859, află episcopul Hacman şi consistoriul său cu cale a se asigura contra oricărei ingerințe a altui cult sau a altui ordinariat episcopesc asupra şcoalei reale şi a afirma, încăodată, că, la aşezarea posturilor de învățători, între indivizi cu calificare egală, fiilor țării să le fie garantată întâietatea (ca „fii ai țării" nu erau recunoscuți, desigur, decât greco-orientalii, oricât de ucraineni sau de greci or fi fost aceştia – n.r.).

Mai târziu, fu înştiințat episcopul Hacman, cu emisul ministerial din 13 Faur 1861, Nr. 1343 (intimat cu emisul gubernial din Liov, dtto 20 Faur 1861), că înființarea şcoalei reale inferioare din Cernăuț se tărăgănează numai de aceea pentru că încă tot nu se ştie din cari fonduri au să se acopără spesele susținerii, ce rămân în restanță **după contribuirea oraşului şi a comunității israelite** (unde e contribuția „evlavioşilor" luminători de țară, în condițiile în care şantajul a dat, totuşi, roade? – n.r.).

„Spesele susținerii – zice acest emis – se vor urca la suma anuală

de 8.589 fl.v.a. (florini vienezi – n.r.). Oraşul Cernăuţ contribue pentru şcoala reală, cea împreunată cu şcoala căpitală, 630 florini şi pentru susținerea şcoalei înființânde a promis că va contribui, anual, 1.050 florini până atunci până când va esista un fond anumit pentru acest scop. La sumele acestea s-a obligat şi comunitatea israelită a contribui 525 florini pe an, deci suma totală disponibilă este de 2.205 florini şi trebuesc încă 6.384 florini" (mai puțin de o treime din leafa episcopului, dar nu asta este problema; Fondul religionar funcționa ca o fundație de tip special, care producea beneficii uriaşe, care, încetul cu încetul, sunt „împrumutate" de statul austriac pentru nevoi militare; s-au adunat milioane de coroane într-o „mână moartă", în loc să fie folosite milioanele de coroane din beneficiile anuale pentru susținerea unui învățământ românesc; dacă românii din Bucovina au avut o întârziere istorică, apoi responsabilitatea revine în întregime lacomului cler, care, prin celebrele „Dorințe", din 1860, anulează visurile lui Hurmuzachi de a fi folosită „averea națională românească, numită Fond religionar" pentru propăşirea neamului românesc din Bucovina – n.r.).

În intimatul acestui emis se mai zice că episcopul Hacman s-a învoit cu suma de 3.400 florini şi, eventual, remunerarea anuală cu 300 florini pentru învățământul limbei italiene ori franceze, în fine, spesele pentru procurarea mijloacelor de învățământ şi a întocmirilor celor dintâi ale şcoalei să se deie tot din fondul religionariu, dacă nu s-ar putea afla aiurea.

Emisul ministerial amintit încheie, apoi, aşa: „Dacă va contribui fondul religionariu suma aceasta (6.384 fl.), apoi se-nțelege de sine că şcoala reală inferioară va ave caracteriu de institut gr.or., întocmai aşa ca gimnasiul din Suceavă şi că, sub această modalitate, **la început se vor aşăza învățători catolici, deoarece greco-orientali lipsesc**, dar îndată ce învățătorii gr.or. îşi vor fi căştigat calificarea legiuită, învățătorii catolici se vor strămuta aiurea".

În raportul său din 28 Iuliu (9 August) 1861, episcopul Hacman consimți cu toate acestea şi, astfeliu, urmă resoluțiunea împărătească din 6 Faur 1862, care orândui că, în Cernăuţ, are să se înființeze, pe lângă şcoala reală, cea de două clase, ce trebue să esiste mai departe, încă şi o şcoală reală inferioară gr.or. de trei clase, cu sălare sistemisate

pentru şcoalele reale de a treia categorie şi că toate spesele, ce resultă după substragerea contribuirii oraşului şi a comunităţii israelite, are să le poarte fondul religionariu gr.or. din Bucovina.

Pe basa acestei prea înalte resoluţiuni, cu emisul ministerial din 22 Faur 1862, Nr. 1529/105, între altele, şi următoarele modalităţi:

„Şcoala reală inferioară din Cernăuţ va ave caracteriu de institut greco-oriental şi, de aceea, se vor aşeza la dânsa mai ales învăţători de confesiune gr.or. şi cu deosăbire candidaţi calificaţi şi născuţi în ţară. Dintru început, însă, şi pănă când vor mai lipsi învăţători calificaţi din numărul confesionalilor bisericei gr.or., pănă atunci, afară de învăţătoriul gr.or. de religiune, vor trebui să se aşeze învăţători catolici, pe când, în măsura în care-şi vor fi căştigat candidaţii gr.or. calificarea legiuită, nimic nu va împedica de a-i strămuta pe învăţătorii catolici pe la alte locuri.

Şcoala reală inferioară va sta, în privinţa îndătoririlor ei relative la învăţământ, disciplină şi drepturi pe aceeaşi treaptă ca şi şcoalele reale de stat.

Limba de propunere la această şcoală are să fie **deocamdată** (vor der Hand) cea germană“ (datorită lipsei de manuale şcolare în româneşte; ulterior, se vor traduce, în mare grabă şi cam fără noimă, câteva manuale şcolare nemţeşti, iar traducerile acelea neîndemânatice vor fi tezaurizate, fălos, în capitolele istoriei literare bucovinene – n.r.).

Şcoala are a se activa chiar acuma, amăsurat disposiţiunilor cuprinse în planul de organisare pentru gimnasii şi şcoli reale şi anume aşa că, cu anul şcolar 1862/63, au să se deschidă tustrele clasele deodată“.

Desfăşurarea de până acuma, făcută după acte, am luat-o mai că întreagă dintr-o scrisoare a episcopului Hacman, din 23 Iuni (5 Iuli) 1862, ce-a trimis-o ca răspuns la următoarea adresă, subscrisă de 82 de fruntaşi din toate păturile inteliginţei române bucovinene. Această clasică adresă e scrisă aşa:

„Escelenţa Ta

Prea sânţite Domnule Episcop!

Când vorbeşte glasul dătoriei, trebue să tacă toate celelalte priviri şi nu pregetăm, dară, de a ne adresa cătră Escelenţa Ta cu respectuoasa rugăminte ca să binevoieşti prea graţios (acest „prea graţios“, pe care l-

am mai întâlnit, sublinia că faptele unui personaj sau altul s-ar petrece prin „grație divină“ – n.r.) a ne ajuta întru împlinirea aceleia.

Făcând noi aceasta, ne măgulim cu speranța că şi Escelenței Tale îți va fi binevenită ocăsiunea de a susține, cu toată autoritatea, înaltele-ți posițiuni cu toată căldura pe care suntem dători a o simți toți, fără deosăbire, pentru păstrarea drepturilor şi intereselor naționale, o causă atât de sfântă şi legitimă după cum e aceea pe care avem onoarea a o espune.

Ne măgulim, zicem, cu speranța că Escelența Ta, de la care atârnă acum deciderea acesteia şi, prin urmare, deciderea despre propăşirea sau înapoierea morală şi materială a națiunii, vei îmbrățoşa, cu toată onoarea unui Archipăstoriu, acest sacru interes, a cărui păstrare e o dătorie generală cu atât mai neapărată, cu cât el se află în cea mai strânsă legătură precum cu fericirea națiunii aşa şi cu înflorirea bisericei.

Unind în astă împrejurare atât de momăntoasă puternica-Vă mijlocire cu stăruințele noastre, s-ar recunoaşte cu mulțămire întru aceasta o dovadă de îngrijirea Escelenței Tale pentru interesele cele mai sfinte ale patriei, s-ar recunoaşte că inimei archipăstoreşti a Prea sânției Tale îi place a binecuvănta şi a sprijini tendințele şi ostenelele fiilor cari, credincioşi şi astăzi ca totdeauna causei naționale, voiesc a o feri pe aceasta şi acuma de vătămarea grea care o amenință.

Cât de grea şi de dureroasă ar fi această vătămare, lesne vei judeca Escelența Ta, recunoscând, împreună cu noi, că de la cultura unei națiuni atârnă toată fericirea, tot viitoriul, toată esistența ei. Cultura, însă, presupune şcoale şi instituțiuni în cari se poate dobândi şi cari sunt unicele mijloace pentru răspândirea ei. Lipsa cea mare, simțită până acuma la noi, în astă privire, care a fost causa principală că în țara noastră, precum învățătura publică aşa şi cultura națională, cu toate binecuvăntatele sale urmări, între care e anumea şi deşteptarea simțului național, acest isvor viu şi adevărat al tuturor virtuților unui popor, nu au luat întinderea şi desvoltarea dorită, au început a se vindeca acum încet, încet, prin înființarea mai multor şcoli.

Aceasta urmează de când, redobândindu-şi țara, mai întâiu înainte de 13 ani şi apoi, iarăşi, înainte mai bine de un an, prin ostinelile patrioților şi prin grația Maiestății Sale, a Prea înduratului împărat, autonomia sa şi

reconstituindu-se ca deosăbită, s-au mântuit şcoalele noastre, în mare parte, de priveghierea unei autorități şi biserici străine şi s-au delăturat, dară, cea mai grea împedicare a înființării şcoalelor la noi. Tot de atunci, s-au întors şi fondul religionariu în țară şi s-au dobândit, pân-acuma, măcar atâta că autoritatea bisericească are un vot, o mai mare înrâurire asupra administrațiunii lui, pe care, după cum bucuros se recunoaşte, au şi întrebuințat-o cu liberalitate în favorul învățăturei publice. De atunci, de abia 10 ani încoace, s-au înmulțit şcoalele pe la sate, s-au îndreptat şi îndeplinit cursul preparandiei, s-au completat şcoala normală națională din Cernăuț, s-au înființat diferite stipendii pentru învățăcei, precum şi pentru candidații de profesură, s-au înființat, în urmă, gimnasiul de la Suceavă şi este, chiar acum, după ce au sosit, în zilele trecute, precum am auzit, învoirea de la locuri mai înalte, a se înființa şi o şcoală reală inferioară (Under-Realschule) în Cernăuț.

*

În anul 1851 (31 Decemvre), ieşi patentul împărătesc carele, recunoscând egalitatea bisericelor, concede fiecăreia din acestea administrăciunea autonomă a intereselor, averii, fundăciunilor şi tuturor institutelor sale de cult, binefacere şi învățătură. De atunci, încoace, adeseori, mai ales în anii din urmă, Maiestatea Sa au confirmat şi au consânțit cu dechierăciuni (declarații – n.r.) esprese, făcute din înălțimea tronului, acel principiu mare şi mântuitoriu, carele va rămâne purure un act de glorie, un monument al iubirii sale de dreptate, al guvernării sale.

Aşa, anume, au dechierat încă Maiestatea Sa şi în biletul manuscris din Laksenburg, anul 1857, 9 Septemvrie: „Îngrijirea mea va fi purure îndreptată şi spre aceea ca toate popoarele să fie păstrate în individualitatea lor națională şi ca culturei limbei lor să i se deie respectarea cuvenită“.

Mai târziu, la anul 1859 (20 Juli), au urmat ordinăciunea Maiestății Sale (publicată cu emisul ministerial din 8 August al aceluiaşi an), prin care, dându-se urmare practică voinței împărăteşti sus atinse, se desființează legea din 9 Decemvre 1854, cu care se introdusese limba germană ca limbă a învățământului în toate gimnasiile şi se lasă, pe viitoriu, în voia acelora asupra cărora cade sarcina susținerii gimnasiului şi dreptul denumirii (respectiv, propunerii) dascălilor, de a hotărî care

limbă să se întroducă de didactică.

Ce s-au învoit pentru gimnasii se-nțele că se estinde, cu atât mai tare, şi la celelalte şcoale de asemenea rang.

Tot aşa, prin actele împărăteşti emanate de la anul 1859 încoace, s-au consânțit, mai mult încă şi de repețite ori, egala îndreptățire a popoarelor, dechierându-se, de ultima oară şi foarte lămurit şi determinat, anume în cuvântul de tron al Maiestății Sale, la deschiderea senatului (1 Maiu 1861), de o basă fundamentală a dreptului public, de o necesitate a imperiului, de un principiu al constituțiunii acestuia, precum şi de o îndătorire a guvernului său.

Iată, dară, că legile fundamentale, că înalta voie a prea grațiosului nostru împărat ni recunosc, ni asigură, ni apără şi ni protog (protejează – n.r.) dreptul desvoltării naționale, prin urmare şi întrebuințarea limbei în toate ramurile vieții publice şi, cu atât mai mult, în ramul învățăturii. În casul de față, acest drept e cu atâta mai clar şi nedubitaver (indubitabil – n.r.), deoarece şcoala înființândă (cea din Cernăuți – n.r.) se face nu cu cheltueala statului, ci unic cu cea a fondului nostru religionariu (iar se omit, întru falsa glorie a ortodoxiei, contribuțiile oraşului Cernăuți şi a comunității evreieşti – n.r.)...

*

Cu prea înalta resoluțiune din 4 Septemvri 1862, Maiestatea Sa încuviință toate propunerile ministrului, ordonându-i ca să le esecute, şi-nțălesul espus să referede (adresează – n.r.) şi inteliginței române (vreme de doi ani, intelectalii bucovineni au purtat o vastă corespondență cu Hacman, rugându-l să susțină material cauza învățământului românesc la Cernăuți, prin înființarea unei şcoli superioare, iar acesta, în cele din urmă, a făcut demersurile necesare la Ministerul Culturii din Viena – n.r.).

Emisul ministerial din 24 Septemvri 1862, No. 9795/773 C şi I, care publică resoluțiunea amintită, provoacă „pe guvernul țării să păşească fără întârziere la activarea şcoalei reale superioare şi la îndrumarea măsurilor de lipsă **spre a căştiga candidați de profesură gr.or. şi cărți potrivite şcolastice în limba română**.

În acest emis ministerial mai sunt cuprinse şi următoarele: La ocuparea posturilor de profesori, directorul şcoalei reale are să înainteze

episcopului greco-oriental propunerile sale de aşezare, împreună cu toate petițiunile incurse, episcopul are să facă o propunere de trei, care, în scopul definirii definitive, este a se trimite ministerului prin guvernul țării. Asupra culturei religioase a junimei şi asupra priveghierii învățământului în direcțiune confesională, episcopul greco-oriental îi comtet (revin – n.r.) aceleaşi drepturi legale ca şi ordinariatelor catolice, în ale căror diecese se află şcoale mijlocii.

În privința petițiunilor pentru eliberarea de bani şcolii, cari, de la 2 fl., cum se hotărâră pentru şcoala reală inferioară, se urcă acuma la 4 fl. (având a intra în fondul religionariu), corpul profesoral are să facă propunerile de lipsă, are să le trimită episcopului şi acesta guvernului țării, care are dreptul de a decide definitiv.

În 1/13 Iuli 1863, consistoriul bucovinean adresă, prin guvernul țării, către ministeriul de culte propunerile relative la crearea de stipendii pentru candidați la profesură şi la compunerea comisiunii pentru cărțile didactice române, fu însă provocat, cu scrisoarea şefului țării din 9 August 1863, de a arăta care au să fie anume membrii acelei comisiuni şi-n ce se cuprinde activitatea lor ştiințifică, iar mai cu samă literară de până acuma.

Consistoriul propuse, cu raportul din 20 August (1 Septemvri) 1863, Nr. 735, pe următoarele persoane ca membri ai acelei comisiuni: 1. pe consilierul şcolar, Dr. **Gustav Bozdech**, ca preşedinte al ei; 2. pe profesorul de limba română **Aron Pumnul**, care redigease o carte de cetire românească pentru gimnasiul din Cernăuț şi mai compusese şi o gramatică românească (Pumnul a fost impus de Alecu Hurmuzachi, în dauna viitorului mitropolit Teoctist Blajevici – n.r.); 3. pe parochul din Ceahor şi protopopul substitut al Cernăuțului, **Samuil Andrieviciu** (Silvestru Morariu – n.r.), care a compus mai toate cărțile de religiune şi alte cărți didactice pentru şcoalele poporale româneşti din Bucovina; 4. pe profesorul de teologie **Vasili Ianoviciu**, care publicase esplicarea literară-istorică a tuturor evangheliilor şi a faptelor apostolice, precum şi câteva gramatici în limba română; 5. pe profesorul străordinariu de teologie pastorală **Vasile Mitrofanoviciu**, care încă era activ în câmpul literaturii teologice (tocmai scrisese „Creştinismul şi Cultura“, un eseu care merită durabilitate – n.r.). Membrii acestei comisiuni aveau să ieie

sama ca traducerile cărţilor pentru şcoala reală să nu conţiie erori contra spiritului limbei române cari ar fi putut împedica chiaritatea feluritelor materii.

Mai notăm, încă, că, la propunerea D-rului **Hermann Tausch**, directorul noului institut, se urcară spesele pentru procurarea primelor mijloace de învăţământ, de la 3.000, la 4.000 fl. şi dotarea anuală pentru aceleaşi mijloace, de la 630, la 1.000 florini...

*

Să ne întoarcem, acuma, la comisiunea pentru adăptarea cărţilor şcolastice româneşti: La raportul consistoriului nostru din 20 August (1 Septemvre) 1863, Nr. 735, ministerul răspunde cu emisul din 28 Decemvrie 1865, Nr. 12547, arătând direcţiunea în care avea să lucre numita comisiune. Cuprinsul acestui emis, comunicat Consistoriului cu emisul guvernial din 9 Ianuarie 1866, Nr. 169 – e următorul:

„În înţelesul prea înaltei resoluţiuni din 4 Septemvre 1862, comisiunea pentru cărţi şcolastice reale, ce se va înfiinţa în Cernăuţ, are să cerceteze cărţile şcolastice române tipărite până acuma, precum şi alte opuri ce se vor arăta potrivite spre acest scop, şi, cu privire la planul învăţământului în vigoare pentru şcoalele reale, are să facă propuneri amăsurate pentru primirea şi schimbarea cărţilor publicate până acuma sau pentru compunerea altora noauă.

Zace mai departe, atât în fiinţa lucrului, cât şi în calitatea capacităţilor disponibile în Cernăuţ, ca comisiunea să-şi îndrepte activitatea sa în doauă direcţiuni: pe de o parte, ea are de cercetat cărţile române respective, ori de corespunde cuprinsul lor material cu trebuinţele învăţământului şcolastic real pentru un obiect anumit şi pentru o clasă anumită; iar pe de altă parte, comisiunea este chemată de a judeca ori de sunt scrise cărţile corect şi amăsurat firii limbei române, ori de este terminologia întrebuinţată într'însele amăsurată usului limbistic stătorit până acuma şi ce se atinge de neologisme, ori de sunt formate după legile formăciunii cuvintelor române şi ori de se potrivesc spre însămnarea ideii anumite. Aşadară, comisiunea se va compune din doauă despărţituri: Una are să se ocupe cu cuprinsul material al cărţii, iar cealaltă cu adăptarea limbistică a ei.

În despărțitura întâia pot lucra nişte bărbați cari, înzăstrați cu cunoştințele materiale recerute, cunosc limba românilor într-atâta încât ei, prin oarecare agiutoriu din partea celor bine cunoscători de limbă, să fie în stare a judeca în genere ori de se poate întrebuința o carte anumită la şcoalele reale sau nu.

Abia atunci când va fi constatată această judecată, se va pute trimite cartea la despărțitura a doua spre cercetare limbistică. De s-ar trece cu vederea această precauțiune, atunci despărțiturei a doua uşor i s-ar întâmpla să facă un lucru fără scop.

Ce se atinge, însă, de compunerea acestor doauă comisiuni, apoi despărțitura întâia va consta din consilierul şcolastic Dr. **G. Bozdoch** şi din directorul şcoalei reale gr.or. din Cernăuț, Dr. **H. Tausch**, cari, la cercetarea cărților deosăbite, au să se întărească, după alegere proprie, atât cu bărbați din corpul profesoral din Cernăuț, cât şi de prin alte cercuri, cari sunt competenți în privința obiectului amintit şi poşed cunoştința limbei române în gradul amintit mai sus.

A doua despărțitură, cercetătoare de limbă, se poate compune sau din membrii propuşi de consistoriu sau şi din alții, aleşi de către c.r. presidiu al țării.

Preşedinția în amândouă despărțiturele va avea-o consilierul şcolastic, Dr. **G. Bozdoch**, mai ales pentru ca el să sprijinească succesul deliberărilor comisionale prin cunoştințele şi esperiențele sale şi să aibă prospect necurmat asupra cursului deliberărilor. Tot el are să mijlocească şi corespondența între amândouă despărțiturele, cari vor lucra neatârnat una de alta, şi între guvernul țării.

Lucrările comisiunii se vor mărgini, deocamdată, numai la cărțile şcolastice pentru cele trei clase inferioare. Despre acele cărți, pe care le dechiară (declară – n.r.) despărțitura întâia de neapte sau, însă, chiar în casul unei judecăți favorabile asupra lor, pe cari le condamnă despărțitura a doua, să se înştiințeze numai simplu guvernul țării. Dară, îndată ce amândouă despărțiturele află o carte de bună, atunci pertrătarea (referatul, argumentarea – n.r.) să se trimită de către c.r. guvern al țării către înaltul ministeriu de stat spre deciziune.

Propuneri despre compunerea de cărți noauă şcolastice şi despre schimbarea celor esistente se pot face de amândouă comisiunile; mai

nainte, însă, de a le trimite pe acestea către înaltul ministeriu, guvernul c.r. al ţării va întreba despre dânsele şi pe cealaltă despărţitură, care n-a participat la facerea lor. Deci, spre a putea păşi la activarea acestei comisiuni, se pofteşte prea onoratul consistoriu ca să se asigure, mai întâiu, ori de se voesc membrii propuşi de consistoriu, adecă protopopul **Samuil Andrieviciu** şi profesorii de teologie **Vasili Ianoviciu** şi **Vasili Mitrofanoviciu** să între în această comisiune şi, asupra acestui punct, precum şi asupra primirii mai multor membri, buni de întrebuinţat într-o privinţă sau altă, să-şi trimită descherarea sa încoace.

Datum ut supra. C.r. şef al ţării: **Myrbach** m.p.”.

Acuma, consistoriul îi propuse pe opt inşi de membri ai acestei comisiuni, 4 preoţi şi 4 mireni, şi anume: pe protopopul **Samuil Andrieviciu**, pe profesorul de teologie **Vasili Mitrofanoviciu**, pe profesorul suplent de teologie şi custodele bibliotecei ţării **Eusebi Popoviciu** (tatăl istoricului George Popovici, cel care şi-a semnat opera poetică cu pseudonimul T. Robeanu – n.r.), pe parochul din Ceahor **Artemi Ieremieviciu** (Berariu, cuscrul lui Silvestru Morariu, tatăl poetului şi dramaturgului Constantin Berariu – n.r.), pe **Alexandru Hurmuzachi**, pe secretariul ţării, **Orest Reni de Herşeni**, pe profesorul de preparandie **Ioan Drogli** şi pe profesorul suplean la gimnasiul din Cernăuţi **Ion al lui G. Sbiera** (cel care îl suplinea pe Aron Pumnul, care era bolnav de câţiva ani – n.r.); înştiinţând despre aceasta pe toţi cei propuşi, cu rugarea ca ei să se dechere (să declare – n.r.) ori de primesc să între în comisiune sau ba. Afară de dl profesor **Eusebi Popoviciu**, care se scusă temeinic, toţi ceilalţi primiră cu bucurie propunerea pe care consistoriul o înaintă, acuma, guvernului spre aprobare. Guvernul îi decretă pe 6 inşi ca membri ai despărţiturei a doaua, iar relativ la profesorul **Ioan Drogli** făcu obsărvarea că-l primeşte ca locţiitoriu, în cazul când vreunul din cei 6 ar demisiona.

Despre comisiunea definitivă a acestor doauă secţiuni ale comisiunii, pe larg în „Foaea societăţii“ din anul 1866. Noi le trecem, dară, cu viderea, voind a vide numai care a fost resultatul activităţii lor practice. Resultatul acesta îl aflăm tot în „Foaea societăţii“ din anul 1867, în pp. 135, 136, unde cetim că, în şedinţa din 4/16 Maiu, membrii secţiunii a doaua au decis cu unanimitate următoarele:

„1. ca înaltul guvern al ţării să binevoiască a mijloci tipărirea manuscriptului părţii a treia din istoria naturală a lui Pokorny (mineralogie) şi

2. ca întreg opul acesta, în trăducerea sa românească, să se dechiere de către înaltul ministeriu de carte şcolastică şi pentru şcoalele reale cu limba de propunere românească".

Tot în această şedinţă s-a comunicat şi părerea corpului profesoral de la şcoala reală asupra celor mai bune cărţi şcolastice în limba germană, pe cari membrii secţiunii a doaua au primit să le traducă în româneşte.

Cărţile acestea sunt următoarele: 1. Geometria pentru clasa I şi II, de Mocnik. 2. Architectura pentru clasa a III, de Gabriely. Chemia pentru clasa a III, de Hirtenberger. 4. Aritimetica aplicată, de Mocnik. 5. Aritimetica pentru clasa I şi II, de Mocnik. 6. Gramatica germană, ediţia 16, 1865, de Hoffmann. 7. Geografia, de Dr. Klun (cartea asta începuse a fi tradusă). 8. Fisica, de Dr. Schabus.

Ce s-au întâmplat mai departe cu aceste cărţi nu ştim (cărţile lui Pokorny au fost traduse de profesorul sucevean Animpodist Daşchievici – n.r.), ar fi, însă, de interes public dacă vreunul din bărbaţii noştri, care au lucrat, pe atunci, la acele cărţi, ar binevoi a publica în „Revista Politică" întreg resultatul relativ la secţiunile comisiunii, despre care astăzi nu se mai ştie nimic.

*

Şcoala reală (din Cernăuţi, precum mai toate şcolile româneşti din Bucovina – n.r.), cel puţin pentru noi, românii, n-a adus mai că nici un folos, asta ni-o dovideşte faptul că, în decurs de 25 de ani, ea a fost frecventată numai de 683 elevi români, între cari foarte mulţi din România" (Constantin Morariu, Prelegerea „Istoricul şcoalei greco-orientale din Cernăuţi", publicată în „Revista Politică", nr. 7 din 1 Aprilie 1889, pp. 14-18, nr. 8 din 15 aprilie 1889, pp. 9-14, nr. 9 din 1 Maiu 1889, pp. 5-10, nr. 10 din 15 Maiu 1889, pp. 9-12, nr. 11 din 1 Iuniu 1889, pp. 11-14, nr. 12 din 15 Iuniu 1889, pp. 8-10)

*

Ştim, cu bună samă, că înainte de venirea țării noastre la împărățirea Austriei (1774), **sistemul şcoalelor publice nu era cunoscut în Bucovina**. Dară cum că pe atunci au esistat mai multe şcoale private, despre care avem date sigure, anume în doauă documente publicate de dl profesor Isidor cavaleriu de Onciul, în studiul său „Despre mersul şi desvoltământul culturei teologice şi clericale în Bucovina“, tipărit în „Candela“ din anul 1883. Unul din acelea documente cu suprascriere germană, „Kurze Beschreibung uber die Entstehung der allhiesigen Kerikalschule, daun ihren Fortgang“, de altfeliu însă scris româneşte şi păstrat între actele consistoriului nostru, ni spune că în vremile cele mai nainte de întrarea acestei țeri sub milostiva moştenire a Împăratului Austriei, „călugării, preoții mireneşti, diaconii şi alte cinuri duchovniceşti se aşezau din candidații acei carii din şcoalele de rând erau învățați în **ştiința cetirei, scrisorii, cântărilor şi orânduirilor, rugăciunilor şi slujbelor bisericeşti**, un mic catechisis, testamentul nou şi din parte cel vechiu“, mai departe că „şcoalele pentru acest feliu de învățături erau la Episcopie, pre la mănăstiri, pre la târguri şi la câteva însemnate sate“, că „pentru cheltuiale ținerii şcoalelor de la Episcopie, de prin târguri şi sate era obicinuită dajde, după care fiecare preot de mir şi diacon era datoriu a da la eparchialnicul Episcop câte 4 fl. 30 creițari pe an, din cari bani Episcopul ținea acele şcoale şi acea priveghiare asupra lor“ (în condițiile în care trei sferturi din Moldova aveau statut de averi mănăstireşti, deci aparțineau bisericii lui Iisus Hristos – n.r.), în fine că „pentru şcoalele mănăstireşti, mănăstirile singure purta de grijă“.

După documentul al doilea, şcoala din mănăstirea Putna, care a esistat încă în anul 1778, a fost cea mai însămnată, căci într'însa se învățau obiectele următoare: „Ceaslovul, psaltirea, octoichul, catechisul moldovinesc şi rusesc, alcătuirea scrisorilor moldovineşte, psaltichia după melodia grecească, gramatica, geografia cea tălmăcită de Episcopul Amfilochie după Bufier, retorica, peatra scandelii asupra despărțirei bisericilor, epistola archieiscopului Eugenie, istoria bisericei după Eusebie şi alți istorici de la începutul creştinătății până la veacul al noaualea şi până la soborul din Florența, şi o prescurtare a filosofiei platonice“. Tot în acest document aflăm numiți doi învățători ai şcoalei din Putna, anume pe „**Varftolomeiu Mazeranul**, mădulariu al

academiceştii Teologii Chievului şi îndreptătoriu şcoalelor domneşti, episcopiceşti şi mănăstireşti a Moldaviei, şi pe ieromonachul **Ilarion**, mădulariu al filosofilor Patmosului şi învăţătoriu Psaltichiei şcoalelor Moldaviei".

Precum videm, generalul Spleny, primul administrătoriu militar al Bucovinei, avea destul temeiu de a zice, în „proiectul său de administrare militară" pentru ţara noastră, adresat consiliului de răsboiu aulic din Viena în 10 Decemvre 1774, că „ar fi bine şi de folos de a înfiinţa în Cernăuţi şi Suceavă, sub priveghierea călugărilor, doauă şcoli lătineşti de câte 4 clase", pentru că călugării erau, pe atunci, în faptă luminătorii poporului nostru (nu exista, pe atunci, nici o carte de uz didactic în limba română, învăţământul desfăşurându-se în limba slavonă; nici măcar tipăriturile lui Varlaam, de care se face atâta caz, nu erau scrise în limba română, precum aţi putut observa în „Cronica episcopiei Rădăuţului"; de fapt, mult lăudatele şcoli mănăstireşti funcţionau mai curând prin cursuri de alfabetizare şi de îndoctrinare – n.r.).

După o consignăţiune din luna lui April 1780, erau, pe atunci, în Bucovina numai opt învăţători, anume câte unul în mănăstirea Putna, în Cernăuţ, Siretiu, Câmpulung-moldovinesc şi 4 în Suceavă, dintre cari unul era neamţ şi unul grec-fanariot, şi în toată ţara esista numai noauă şcoli, adecă: şese româneşti, una nemţască, una grecească şi una latinească, dintre cari 4 se aflau în Suceavă. Şcoalele acestea, afară de cea nemţască, au esistat încă înainte de ocuparea austriacă.

Pe lângă cele înşirate până aice, ni mai spune dl Dimitrie Isopescul, într-o schiţă scurtă, intitulată „Romanisches Schulwesen" şi publicată în „Raportul despre învăţământul austriac, edat cu ocasiunea esposiţiei universale din 1873 de esposiţia colectivă a ministeriului de instrucţiune, partea a II, pag.560", că în târgurile şi satele bucovinene fără şcoale erau, înainte de anul 1774, preoţii şi dascălii bisericeşti unicele persoane cari puteau să-i înveţe pe cei doritori de învăţătură şi că învăţători anumea, mai ales greci-fanarioţi, îşi ţineau pentru copiii lor numai boierii cei avuţi ai ţării...

*

Ştim că, sub administrarea militară, se aflau în Bucovina, în anul 1780, numai 8 învăţători, anume 6 români, unul grec-fanariot şi unul

neamț, dintre cari numai acest din urmă era un venit în țară..

Trei ani mai târziu, vizitând marele Împărat Iosif II Bucovina, porunci generalului-maior baron de Enzenberg să înființeze şcoale pretutindeni în țară, să chieme învățători din Ardeal şi din Ungaria cari să ştie limba română şi germană, în fine să introducă învățământul obligător pentru întreaga poporățiune.

Astfel, cele dintâi şcoala poporale bucovinene ce se înființară sub stăpânire austriacă îşi primiră învățătorii din Ardeal, din acel isvor de lumină românească care a dat țării munteneşti pe marele dascăl Georgi Lazăr, Moldovei pe August Treboniu Laurian şi alți apostoli naționali ieşiți din şcoalele din Blasiu (Blaj – n.r.), iară Bucovinei pe nemuritoriul Aron Pumnul.

Prin „planul de regulament“, publicat sub împăratul Iosif II, se hotărî că din veniturile fondului religionar are a se îngriji prin crearea de şcoale pentru creşterea poporului în genere, că şcoalele naționale capitale pentru limba moldovenească din Cernăuț, Siretiu, Suceava, Zastavna, Cîmpulungul-moldovenesc şi Vaşcăuț au să se clădească, au să fie înzăstrate şi susținute tot pe spesele fondului, precum **pe spesele aceluiaşi fond trebuie să se înființeze şi şcoale triviale în toate locurile unde se aflǎ biserici parochiale ori filiale**. Paragraful 10 din Cap. V al planului de regulament dispune învățătorii şcoalelor poporale din Bucovina au să se crească în cele doauă şcoale normale din Cernăuț şi Suceava, ceea ce consună pe deplin cu „regulamentul şcolar“ emis de împărăteasa Maria Teresa în anul 1774, prin urmare cu planul învățământul poporal din întreaga monarchie. După paragraful 18 din cap. V al planului de regulament, avea să se predeie învățământul în şcoalele normale, districtuale şi triviale numai în limba moldovenească şi nemțască.

Şcoalele înființate pe temeiul acestor dispozițiuni erau menite, întru adevăr, pentru trebuințele poporului bucovinean de pe atuncia atât în privința națională, cât şi confesională, căci un raport (al consistoriului nostru) din anul 1848, Nr. 2870, despre starea şcoalelor poporale, adresat ministeriului de culte, ni spune că primii învățători ai şcoalelor noastre celor dintâi erau „toți naționaliştii ori oameni cunoscători de limba națională. Aşa era, la şcoala căpitală din Cernăuț, **de Marki** (transilvănean), care ştia perfect moldovineşte (de Marki, conform

cercetărilor lui Teodor Bălan, publicate în „Codrul Cosminului“ din 1926, era târg-mureşean, deci vorbea şi limba română – n.r.), apoi **Bothy, Balint, Voronca** etc., la şcoala capitală din Suceava erau **Rogojinschi, Petrovici** şi **Herceac**, la şcoala din Câmpulung **Teutel**, la cea din Siretiu **Talpalar**“. Şi cum că aceste şcoale erau menite pentru trebuinţele poporului şi-n privinţa confesională ni dovedeşte rescriptul împărătesc din 10 Ianuarie 1784, după care „toate hotărârile în chestiuni şcolare se fãceau sub privighierea ori cel puţin cu ştirea episcopului bucovinean şi a consistoriului său“.

*

Spre nefericirea noastră, în acelaşi an când, prin planul de regulament, se puse fundamentul cel mai solid pentru prosperarea firească a învăţământului nostru poporal, tocmai atunci ieşi, în 8 August 1786, şi patentul împărătesc prin care se decretă împreunarea Bucovinei cu Galiţia. Ca diregătorie şcolastică supremă începu, acuma, să funcţioneze şi pentru ţara noastră „regescul consens normal de studii“ din Lemberg, în frunte cu „regescul inspector de şcoale normale“ pentru Galiţia ostică şi cu Guberniul din Lemberg.

Guberniul desrădică în Bucovina, în anul 1793, învăţământul obligător, iară înfiinţarea de şcoale o lăsă în arbitriul comunelor. În urma acestei proceduri, rămaseră, din 32 de şcoale cu învăţători români, ce esistau în anul 1792, numai 14, adecă: o şcoală româneacă-nemţască în Cernăuţ, 9 şcoale româneşti-nemţeşti pe la ţară, două şcoale curat româneşti în Siretiu şi Suceava, o şcoală ungurească şi una armenească (şcolile dispar, aşa cum se vede, datorită delăsării noastre, provocată şi de revolta ortodoxă împotriva subordonării catolice – n.r.).

Dară o lovitură şi mai grea i se dete instrucţiunii noastre poporale după desfiinţarea inspectoratului şcoalelor poporale din Lemberg, în anul 1816. De la acel an, primi agendele administrative ale acestui inspectorat diregătoria cercuală (Kreisamt) din Cernăuţ, iară agendele conducerii şi ale privighierii şcoalelor noastre i se încredinţară consistoriului romano-catolic din Lemberg.

Într-aceea se întroduse un curs pedagogic de 6 luni numai la şcoala normală din Cernăuţ. Cum că acel curs n-au putut fi folositor intereselor poporului nostru ni dovideşte lupta crâncenă ce se iscă, de la anul 1816

înainte, între consistoriul nostru şi între cel romano-catolic. Aşa cetim într-o motivare a raportului amintit, din 26 August (7 Septemvre) 1848, Nr. 2870, adresat de consistoriu ministeriului de instrucţiune, că, după anul 1816, „în puterea unei orânduiri emise şi strict observate de consistoriul romano-catolic din Lemberg, nici un naţionalist nu se primea de învăţător (dar noi, din păcate, nici nu aveam învăţători – n.r.), dacă nu jura mai întâiu că se leapădă de credinţa părintească; că posturile de învăţători se încredinţau străinilor, cari nu cunoşteau limba naţională defeliu, că limba moldovinească se învăţa foarte puţin, cea rusască însă deloc, iar limba polonă se punea ca limbă principală, alăturea cu cea nemţască, şi se învăţa cu atâta zel ca şi când Bucovina ar avea naţionalitate polonă. Cu o conducere aşa de antinaţională – zice motivarea mai departe – se prea înţelege că instrucţiunea poporului nu putu să prospereze. **Poporul nu-şi trimise copiii la şcoală, pentru că prinse ură contra măsurilor ce-i batjocoreau religiunea moştenită şi-i jigneau adânc simţul naţional**, şi urmarea a fost că acest popor nu ştie astăzi (1848) nici scrie, nici ceti, soarte de cari au parte chiar deputaţii săi din dieta imperială“ (inexact: toţi ţăranii din dieta imperială ştiau să scrie, şi încă româneşte, o dovadă în acest sens reprezentând-o textul rădăuţeanului Michail Bodnarescu, deja reprodus, dar şi corespondenţa dintre deputaţii-ţărani, pe care o putem afla prin vechile gazete bucovinene – n.r.).

Asemenea plângeri afăm şi-n raportul amintit al consistoriului nostru din anul 1848, Nr. 2970, în care se zice că „după ce s-au nesocotit multele representaţiuni ale consistoriului de aice, din 24 April 1826, Nr. 618, 30 April 1832, Nr. 1379, 20 Iuni 1833, Nr. 1309, 20 Martie 1834, Nr. 404, 15 Decemvre 1836, Nr. 3224, şi după ce, cu emisele înaltului Guberniu din 19 Iuli 1833, Nr. 39031, 29 Martie 1934, Nr. 15134 şi 16 Septemvre 1834, Nr. 68163, şcoalele amintite (cele înfiinţate sub administrarea militară) şi cele de mai târziu s-au declarat de şcoale catolice; după ce naţionaliştii fură opriţi de a fi învăţători la acele şcoale, limba ţării fu delăturată dintr‘însele şi-n locul ei începu a se învăţa limba polonă; după ce consistoriul de aice şi preoţimea sa nu mai putu să participe la conducerea şcoalelor poporale, fiindcă privighierea lor îi era încredinţată consistoriului metropolitan din Lemberg, atunci, încetul cu încetul, părinţii au trebuit să se desguste de a-şi mai trimite copiii la

şcoală, din care nu mai aveau nici un folos pentru că învățătorilor poloni li lipsea cunoştința limbei, ei nu erau în stare să-l facă pe un copil de moldovan să priceapă nici cel mai simplu concept. Aceste sunt causele principale de ce a rămas instrucțiunea poporală din Bucovina atât de înapoiată“ (pentru că trufaşa noastră preoțime n-a contracarat cu întemeierea unei şcoli româneşti de învățători şi cu grabnica traducere a manualelor şcolare germane – n.r.).

Spre a face să prospereze învățământul nostru poporal şi spre a delătura răul ce se încuibase în el prin vitrega administrare a consistoriului galițian, se adresă consistoriul nostru, în 3/17 Septemvre 1837, la Guberniu cu un raport care conținea propunerile de îndreptare. În 18 Mai 1844, urmă, apoi, următoarea **resoluțiune împărătească**:

„1. Norma generală că o parochie trebue să aibă o şcoală sau, dacă cere trebuința, şi mai multe şcoli poporale, este a se privi ca regulă, de la care să poate face abatere numai sub anumite împregiurări locale. Dacă se poate înființa în o comună, unde poporațiunea greco-neunită şi cea catolică e împărțită în doauă parochii, numai o şcoală, şcoala asta are să fie catolică.

2. Privighierea şi conducerea şcoalelor greco-neunite este a se da în sama episcopului diecesan şi a consistoriului său şi la aceste şcoli sunt a se aşăza învățători greco-neuniți.. Limba de propunere în şcoalele triviale este limba părintească a copiilor ce cercetează şcoala, iar în şcoalele capitale limba germană are să se adauge ca obiect de învățământ.

3. Chiar acuma trebue făcut începutul pentru înființarea unei şcoale capitale, împreunată cu un curs de preparandie, în Suceavă. Tratările relative la înființarea unei şcoale cantorale în Cernăuț au să urmeze deosebit.

4. Fondul religionar este potrivit pentru sprijinirea şcoalelor greco-neunite, dară el n-are a se privi astfel, ca şi când ar trebui să poarte toate cheltuelele şcoalelor numai singur, fără ajutorul comunelor, domeniilor şi patronilor. Prin urmare, trebue de cugetat ori de se poate stători o normă generală în privința înființării şi susținerii şcoalelor din acest fond sau poate că cheltuelile lui ar fi de hotărât în fiecare cas după însuşiile (însuşirile – n.r.) comunelor unde este a se înființa o şcoală“.

Unul din cele mai însemnate puncte ale acestei resoluțiuni din 18 Mai 1844 este, pentru cercetările noastre, acela care orânduieşte să se înființeze în Suceava o şcoală capitală împreunată cu un curs de preparandie, căci aice e vorba de prima şcoală de feliul acesta, care ar fi putut da țării noastre învățători harinici pentru şcoalele poporale. Însă şi cu privire la acest punct cetim, în raportul consistorial din 1848, Nr. 2970, că „tratărilor ce soposeau să se înființeze în Suceava o şcoală capitală împreunată cu un curs de preparandie li se puse în contra voinței lămurit esprimate a Maiestății Sale din partea consistoriului din Lemberg şi a preoților catolici însărcinați cu inspectoratul şcoalelor districtuale din Bucovina multe şi feliurite pedeci, din care causă nu putură fi scoase la capăt“ (în realitate, refuzul consistoriului ortodox de a stabili bursele de studiu pentru tinerii români, care urmau să fie trimişi la Viena, pentru a deveni profesori şi a lua, astfel, pulsul învățământului european, a dus şi la întârzierea gimnaziului din Suceava, aprobat din 1848 şi deschis, în 1856, dar numai cu „despărțitură germană“, Francisc Iosif mizând pe orgoliul ortodox; şi, într-adevăr, abia atunci s-a milostivit consistoriul în a acorda acele burse, din care a beneficiat, printre alții şi mărturisitorul Vasile Bumbac – n.r.).

Pentru marea însemnătate a acestei chestiuni şcolare, vom esamina pedicile amintite mai de aproape, mai întâiu, însă, trebue să notăm că consistoriul catolic din Lemberg împărți, pe basa resoluțiunii din 18 Maiu 1844, „cercul bucovinean“ (Bukowinaer Kreis), în mod provisorie, în trei districte şcolare, anume al Cernăuțului, Rădăuțului şi Sucevii, denumind de inspector şcolar în districtul Cernăuțului pe parochul latin din Sadagura, **Anton Holinski**, în **districtul Rădăuțului** pe parochul latin din Siretiu, **Johann Wachowski**, şi în districtul Sucevii pe capelanul latin din Gura Humorului, **Anton Bereznicki**.

Să videm, acuma, cum au proces autoritățile noastre şcolare de pe atuncea față de punctul al treilea din resoluțiunea împărătească din 18 Maiu 1844, care orânduieşte înființarea unei şcoli capitale împreunată cu un curs de preparandie în Suceava.

Consistoriul galițian îl provocă pe inspectorul şcolar din ținutul Sucevii, Anton Bereznicki, cu emisul din 14 Martie 1846, Nr. 144, ca să

raporteze, cu de-amăruntul, despre întocmirea şi împărtăşirea învăţământului de la şcoala greco-neunită din Suceavă, spre a se încredinţa ori de mai e acolo de lipsă să se înfiinţeze o şcoală capitală, proectată şi îmbinată cu un curs de preparandie.

Bereznicki scrie, chiar la începutul raportului său dtto 1 Maiu 1846, Nr. 62, că „înfiinţarea unei şcoale capitale greco-neunite în Suceavă este contrară scopului şi de prisos“, pentru că în Suceavă esistă, acuma, o şcoală capitală, în care copiilor greco-neuniţi li se predă învăţământul în mod cu totul legal şi în limba moldovinească din catichisul cel mic, aprobat de sinodul din Carloviţ în anul 1774, din bucoavna moldovinească, din ceaslov, psaltire şi din scrierea moldovinească; pentru că, prin înfiinţarea numitei şcoli capitale naţionale, şcoala capitală esistentă s-ar degrada la o şcoală trivială şi s-ar jegni amicia şcolară ; pentru că în întreaga Bucovină cu greu s-ar afla indivizi greco-neuniţi vrednici pentru învăţătorie (şi mare adevăr a grăit – n.r.), pentru că doauă şcoli de acelaşi fel i-ar căusa erariului spese mari, iară resultatul ar cumpeni ostenelele şi cheltuelele doară numai într'atâta că i s-ar face pe voie episcopului greco-neunit din Cernăuţ (iarăşi, un adevăr – n.r.).

Bereznicki îşi încheie raportul aşa: „Înfiinţarea unei şcoale capitale greco-neunite în Suceavă e contrară scopului şi cu totul de prisos“... şi ar fi cu cale de a nu se preface şcoala trivială din Suceava, ci, spre exemplu, **cea din Rădăuţ** nu într-o şcoală greco-neunită, ci în **o şcoală capitală cesaro-regească şi comună pentru toţi confesionalii**. Învăţătorii pentru şcoala aceasta, precum şi pentru cea capitală nemţască din Suceavă, să ştie limbile ţării, anume nemţasca, moldovineasca şi policeasca. Astfel, pe unde încă nu esistă şcoale nu va fi de lipsă a se întroduce prin înfiinţarea de şcoli greco-neunite, **o stărpitură de sistem şcolar** (Afterschulwesen), **care pune numai pedici adevăratei învăţături poporale** (cu părere de rău, dar şi cu revoltă, trebuie să recunoaştem că asta a fost învăţământul românesc în Bucovina până pe la anul 1870, „o stârpitură de sistem şcolar“, prin care clerul şi-a exercitat dominaţia – n.r.). Chiar în comune fără şcoale e mai cu cale să se înfiinţeze şcoli cesaro-regeşti (catolice), decât greco-neunite, iar cele catolice pot fi cercetate cu mai mult folos şi de copiii necatolici sau greco-neuniţi.

La acest raport alătură Bereznicki, după cum însuşi zice şi raportul

directoriului de la şcoala capitală din Suceavă despre organisarea şcoalei triviale moldoveneşti de acolo, sau ca să înduc cuvintele cele mult vorbitoare ale originalului, „die von der Suceavaer Hauptschuldirection dargelegte Nachweisung uber die Organisation der daselbst bestehenden (bestandenen) moldawischen Trivialschule". Grozav de multă ironie zace în parantesa „bestandenen", căci să nu uităm că consistoriul galițian îşi ia de basă acea „Trivialschule bestandene" ca să se orienteze în privința înființării şcoalei decretate de Monarchul.

Raportul directorului de la şcoala trivială din Suceavă, Franz Theil, poartă data 18 April 1846 şi conține 9 puncte şi o încheiare.

Cele 9 puncte sunt următoarele:

1. Frantz Theil a primit în samă şcoala capitală şi şcoala de copile din Suceavă în 2 Mai 1833.

2. Şcoala capitală avea cinci odăi mari de învățământ, dintre cari în patru erau împărțiți elevii şcoalei capitale, iar în a cincia elevii şcoalei triviale celei moldoveneşti, pe când şcoala de copile era internată într-un edificiu separat din suburbiu. Şi, fiindcă şcoala cea trivială-moldovinească era cercetată numai de 24 elevi şi şcoala de copile numai de 30 eleve, de aceea directorul Theil fu nevoit a împreuna, cătră finea lui Maiu 1833, din feliurite cause de serviciu, pe şcolarii moldoveni ai şcoalei triviale cu şcolarii şcoalei capitale, iară şcoala de copile o transfera în localul deşert al şcoalei triviale.

3. Deşi numărul şcolarilor a crescut foarte mult sub conducerea lui Theil, totuşi **în şcoală pot să fie primiți încă 160-180 de copii**.

4. Direcțiunea a grijit ca copiilor de la şcoala trivială să li se predeie învățământul în limba moldovinească şi, deşi învățătorul moldovan a fost scos din serviciu deja în Octomvre 1836, totuşi învățământul acesta n-a suferit nici o scădere.

5. Inconvenințele ivite prin scoaterea acelui învățător din serviciu şi delăturarea lor se va spune mai la vale.

6. Pe când şcoala cea trivială-moldovinească era separată, copiii moldoveni învățau într'însa numai catechismul cel mic, aprobat de sinodul de la Carloviț, în anul 1774, bucoavna moldovinească, ceaslovul şi psaltirea, dară, de când este împreunată şcoala trivială cu cea capitală,

se traduc cu copiii şi cărţile nemţăşti în limba lor maternă.

7 şi 8. Dintre cărţile scolastice moldoveneşti, îi sunt cunoscute directorului numai cele 4 cărţi amintite, prin urmare nu se poate desconsidera greutatea ce o întâmpină un învăţător de naştere neamţ când e vorba să-i înveţe pe copii numai moldovineşte, deşi limba aceasta nu-i este necunoscută, şi cu toate acestea copiii moldoveni de la şcoala trivială au progresat la şcoala capitală cu mult mai mult decât la şcoala trivială moldovenească separată.

9. Fiindcă copiii şcoalei triviale finesc învăţământul la şcoala capitală cu mai mare folos, de aceea nu-i de lipsă a despărţi şcoala trivială de cea capitală, nici nu e consult a lucra să se înfiinţeze aice o şcoală capitală greco-neunită, căci despărţirea tineretului gr.n. de şcoala capitală ar însemna disolvarea acestei şcoale, fiindcă numărul greco-neuniţilor întrece cu mult pe cel al nemţilor.

*

Încheiarea cea lungă a raportului lui Theil se ocupă cu următoare esplicare detailată a punctului 5, că învăţător al şcoalei triviale moldovineşti din Suceavă a fost **Ioniţă Botezat**, care, din causa bătrâneţelor, fu înlocuit, mai târziu, prin învăţătorul **Vasilie Creangă**.

După împreunarea şcoalei triviale cu cea capitală, **Vasilie Creangă** fu scos din serviciu (s-a mutat la Burdujeni şi a avut dese conflicte cu grănicerii, din cauza unei bucăţi de pământ aflată pe graniţă – n.r.) şi şcolarii moldoveni rămaseră numai cu catechetul lor, ceea ce cetăţenilor moldoveni ai Sucevei nu putu să li convie defel, pentru că învăţătoriul moldovan îi însoţia pe copiii moldoveni la biserică, repeţia cu dânşii în limba moldovinească lecţiile de religiune, îi învăţa cântările bisericeşti, împărtăşia învăţământul privat din limba moldovinească în cele mai alese case ale greco-neuniţilor etc., aşadară, după opinia publică, învăţătoriul moldovan avea de îndeplinit lucruri de mare însemnătate.

Spre a molcomi, acuma, acea opinie publică aţâţată, nu este tocmai de lipsă înfiinţarea unei şcoale capitale greco-neunite, ci, spre acest scop, e destul să se denumească un învăţător moldovan pentru şcoala trivială, ce-i împreunată cu şcoala capitală.

Pe temeiul acestor doauă rapoarte, ale lui Bereznicki şi Theil, zice consistoriul catolic din Lember, într-o scrisoare din 27 Iuni 1846,

Nr. 325, adresată Guberniului, că „înființarea unei şcoale capitale în Suceavă anume pentru copiii gr.n.u. nu este nici de lipsă, nici de dorit”.

Atât scrisoarea aceasta, cât şi raporturile lui Bereznicki şi Theil, le adresă Guberniul, în 21 Mai 1847, Consistoriului nostru spre a-şi da părerea. Cu darea acestei păreri fu însărcinat protopresviterul din ținutul Sucevii **Lazăr Grigorovici** (parohul din Bosanci, al cărui fiu va studia numai în germană şi va ajunge chiar şi procuror-şef al Vienei – n.r.), care, în raportul său, scrie, între altele, şi următoarele:

„Dacă ar cerceta numai o parte a copiilor moldoveni din acest ținut şcoala capitală din Suceavă, atunci şcoala asta ar fi prea mică chiar numai pentru copiii moldoveni. Însă din estractele direcțiunii videm că atât şcoala capitală, cât şi cea trivială moldovenească, sunt cercetate numai de 15 Moldoveni şi de ce? Pentru că nici un învățător nu este naționalist, niciunul n-are ideie de limba moldovinească, şi tatăl cari are un băiet bun de şcoală şi cu privire la împregiurările sale şi la economia sa ar voi să învețe copilul său numai în limba moldovinească, nu cutează defeliu să-şi ducă băietul la şcoală, căci, pe de o parte, el nu se poate înțelege cu învățătoriul în privința şcolirii băietului, pe de altă parte, sunt multe esemple că copiii ieşiți din şcoala capitală au învățat moldovineşte atât de rău, încât au trebuit să învețe limba moldovinească pe la învățătorii privați, iar limba nemțască n-o ştiau defeliu.

Afirmarea – zice mai departe Grigorovici – că pentru limba moldovinească se poartă destulă grijă la şcoala capitală stă în contrazicere cu conştiința directorului Theil, pentru că nici un învățător de la acea şcoală nu ştie moldovineşte, iară limba polonă este amestecată în învățământ pe cât se poate. Şi cum că limba moldovinească e în adevăr nesocotită, asta o dovideşte împregiurarea că, pe temeiul unor sfaturi răutăcioase şi la timp destul de neoportun, şcoala trivială cea moldovinească s-a împreunat cu şcoala capitală şi, astfel, i s-a luat națiunii moldovineşti şi cea mai mică speranță de cultivare în limba sa maternă”.

Afară de cărțile scolastice moldovineşti amintite de Theil, Grigorovici scrie că esistă şi următoarele cărți: 1. Partea I şi a II a manualului românesc pentru învățători gr.n.u. din statul austriac, tipărit

în Viena. 2. Cartea de cetire, tipărită deodată cu catechisul, în anul 1774. 3. O aritmetică, tipărită în Viena. 4. Gramatica tipărită în Cernăuț de A. de Marki. 5. Gramatica tipărită în Cernăuț de Blajevici (am avut ocazia să citesc gramatica lui Marki şi să mă conving că prin intermediul unei astfel de stufoşenii nu se poate învăța româneşte – n.r.).

„Până acuma – zice Grigorovici – n-a putut fi învățător nici un greco-neunit, chiar dacă poseda el calitățile cele mai escelente, dară mulți poleci nevrednici şi cu totul neapți pentru învățătorie figurează ca învățători nemți. De se va trezi, însă, spiritul prin auspicii de înaintare la şcoalele naționale, atunci, cu bună samă, se vor afla destui oameni cari se vor cultiva în literatura limbei materne şi, astfel, vor fi de folos şcolarilor.

Asemenea – mai zice Grigorovici – trebue să dojenească subsămnatul şi neruşinata afirmare a inspectorului Bereznicki, care susține că în întreaga Bucovină se află numai 5 indivizi slab calificați pentru învățătorie. În Bucovina sunt destui oameni pe deplin calificați pentru acest ram, cari, însă, apăsați, pân-acuma, în înaintarea lor de către învățătorii catolici şi sistemul lor, îşi câştigă pânea de toate zilele numai cu învățământul privat ori pe alte căi oneste, sau chiar au trebuit să treacă în Moldova. Subsămnatul trebue să spuie, spre onoarea Bucovinei, că directorul şcoalei de copile din Iaşi este bucovinean şi că şi alte locuri de învățători din districtele Moldovei sunt ocupate de bucovineni. Şi-ar fi părăsit aceşti oameni patria, de n-ar fi fost siliți s-o părăsească? Şi oare nu s-ar întoarce ei îndărăpt, dacă ar ave speranță că vor fi aşezați la şcoalele naționale din Bucovina?”.

Raportul şi-l încheie Grigorovici aşa: „Ce se atinge de înființarea unei şcoale capitale naționale în Suceavă, apoi oraşul acesta se poate numi ca cel mai potrivit pentru acest scop. Poporățiunea Sucevii e, în partea cea mai numeroasă, moldovinească. În Suceava au existat şcoale în timpurile cele mai vechi şi chiar pe vremea stăpânirii turceşti, iară astăzi domneşte în popor convingerea generală că, de când lipsăsc în Suceavă şcoalele moldovineşti, de atunci se stinge şi limba moldovinească“.

În Suceavă îşi poate găzdui şi fiecare sătean copilul său cum se cade, pentru că majoritatea cetăţenilor sunt Moldoveni, limba moldovinească predomneşte şi este lucru ştiut că „poporaţiunea moldovinească a Sucevii vorbeşte cea mai deplină şi mai bună limbă moldovinească şi că pentru această limbă este de tot entusiasmată şi cu bună samă mai mult decât aiurea.

În Suceava sunt 5 biserici, în cari se celebrează numai în limba moldovinească, prin urmare elevii şcoalei capitale moldovineşti ar ave cea mai bună ocăsiune a se cultiva şi în deprinderile rituale spre a împle, cu timpul, golul atât de mare de cantori bisericeşti. Basat pe aceste motive, subsămnatul crede a propune în mod conştiincios ca o şcoală capitală moldovinească să se înfiinţeze numai în Suceavă, pentru că asta este dorinţa generală şi pentru că trebuinţa aceasta s-a dovedit şi prin comisiunea c.r. cercuală. / Bosance, în 15/27 Mai 1848, / Lazăr Grigorovici, / protopresviter al Sucevii".

Astfel s-a tărăgănat înfiinţarea preparandiei române în Suceava prin 4 ani de zile, până ce, la urma urmelor, a fost zădărnicită cu totul.

*

În aceste împregiurări triste, se ivi pentru noi o rază de mângâiere din Viena, căci ministeriul de instrucţiune orândui, cu decretul din 17 Septemvre 1848, Nr. 6111, ca pentru poporăciunea gr.or. a Bucovinei să se activeze, în Cernăuţ, un curs de preparandie, sub următoarele condiţiuni (şi veţi vedea ce plasă iau austriecii, constatând că, în ciuda facilităţilor, inclusiv cele privind nivelul minim de studii absolvite, şcoală normală avea să existe, dar doritori de a deveni învăţători nu – n.r.):

1) În acel curs să se primească numai candidaţi de aceia cari vor fi trecut de vârsta de 16 ani, vor fi absolvat cu succes bun ambele cursuri de câte doi ani ale clasei a IV ori cele 4 clase inferioare ale gimnasiului sau îşi vor fi legitimat studiile acestea într-un esamen de primire.

2) Cursul de preparandie să ţie un an întreg.

3) Învăţământul din feliuritele obiecte să se împărtăşească prin circa 4 oare pe zi.

4) Obiectele, împreună cu oarele lor pe săptămână, să fie

următoarele: Religiunea 2 oare; antropologia, psichologia şi igiena corporală 2 oare; Eserciții în cetire şi metodica cetirei, 1 oară; Scrierea, geometria şi desenul, împreună cu metodica lor, 4 oare; computul în cap şi în scris, 2 oare; gramatica, stilistica şi punctele principale din logica poporală, împreună cu metodica lor, 4 oare; geografia şi istoria, 2 oare; istoria naturală, fisica, economia poporală şi technologia, 5 oare; pedagogia şi didactica, 2 oare; în fine, musica şi gimnastica.

Decretul ministerial amintit mai dispune că cu predarea învățământului la preparandia gr.or. ar fi să se oblige directorul şi corpul didactic de la şcoala normală capitală sau şi de la alte şcoale, spre esemplu de la gimnasii, dar ar fi bine să se acuireze, pentru unele obiecte, şi bărbați de ştiință din alte stări; şi, fiindcă limba didactică are să fie în toate şcoalele poporale limba maternă a copiilor, de aceea atât învățământul din gramatică, cât şi din celelalte obiecte are a se preda candidaților, după putință, în aceea limbă pentru care sunt menite şcoalele poporale.

Cuprinsul acestui decret ministerial îl comunică Consistoriul nostru, cu circulariul din 12/24 Octomvre 1848, tuturor protopresviterilor, dând, totodată, ştire că cursul de preparandie se va activa, cu bună samă, în 11/23 Noemvre 1848, numai dacă se vor anunța, până atunci, candidații la Consistoriu şi se vor afla 5 învățători pentru propunerea obiectelor prescrise.

Cu alt emis, tot din 12/24 Octomvre 1848, Nr. 3436, îi provoca Consistoriul pe profesorii de teologie şi de la alte institute de a declara ori de nu sunt aplecați să fie învățători pentru unele obiecte.

La această provocare, se hotărâră a împărtăşi învățământul la preparandia gr.or. profesorii de teologie: Părintele **Niculai Hacman**, din religiune, **Vasilie Ianovici**, din limba română, părintele **Constantin Popovici**, sen. din limba germană, catechetul **Iacob Vorobkewicz** din limba ruteană, spiritualul seminarial **Teoctist Blajevici**, din antropologie, psichologie, igiena poporală şi pedagogică, rectorul seminarial **Teofil Bendela** din comput, fisică, technologia şi metodica învățământului intuițiv, **Ilarion Hacman** din geografie şi istorie, catechetul şcoalei triviale **Porfiriu Dimitrovici** din istoria naturală şi economia poporală,

în fine **Iosef Barezinski** din caligrafie, desen şi geometrie (din păcate, printre profesori... nu aflăm nici un profesor, ci doar preoți – n.r.)...

Cursul se activă cu **6 candidați** în localul şcoalei triviale, în 13/25 Decemvre 1848. Numărul cel mic al candidaților înscrişi se esplică prin aceea că, amăsurat referințelor de pe atuncea, condițiunile de primire erau pentru candidați prea grele, din care causă dispuse ministeriul de instrucțiune, cu emisul din 21 August 1849, să fie primiți şi astfel de candidați, cari au absolvat cu succes bun numai cele trei clase prime ale şcoalei capitale, ori numai primul an al clasei a IV, ori câteva clase gimnasiale, documentând calificare suficientă şi având a se griji de cultivarea lor ulterioară, în decursul petrecerii lor în şcoala pedagogică. Cu acelaşi emis ministerial, i se îndegeta Consistoriului să poarte grijă de crearea de stipendii pentru preparanzi talentați, însă sărmani, folosindu-se spre acest scop de caritatea privată şi de alte mijloace private. Asta, însă, îi dete Consistoriului ocăsiunea de a exopera din fondul religionar ajutoare de câte 60 fl., cari se împărțiră între preparanzi până în anul 1865.

Din anul 1850, se dispuse ca cursul de preparandie să țâie doi ani compleți. Din causa spațiului strâmt al şcoalei triviale, se ținu, acuma, învățămăntul cu candidații anului întăilea ori al doilea sau în localul liceului sau în institutul teologic, până ce se închirie, anume pentru acest scop, realitatea lui Parfeni Tomaşciuc, de sub Nr. Cons. 247, cu 230 fl. m.c. pe an.

În urmarea emisului ministerial din 29 Septemvre 1852, Nr. 9747/987, se făcu la preparandie o schimbare atât în privința obiectelor de propus, cât şi în cea a corpului didactic, care fu redus numai la 6 învățători, pentru următoarele obiecte: 1) **Nicolai Hacman** pentru religiune şi cântare bisericească. 2) **Teoctist Blajevici** pentru pedagogică şi didactică. 3) **Vasilie Ianovici** pentru limba română şi comput. 4) **Ioan Calinciuc** pentru limba germană. 5) **Iacob Vorobkewicz** pentru limba ruteană. 6) Candidatul **George Masichievici** pentru caligrafie, scriere cursivă şi desen.

Cu raportul din 5/17 August 1856, Nr. 2558, atrase consistoriul atențiunea țării la următoarele momente dăunătoare pentru preparandia gr.or.: 1) **Numărul candidaților nu s-a mărit**, ci, precum au fost 6 în

anul 1849, tot 6 au rămas şi în anul 1856. 2) În decursul acestui răstimp de 7 ani, **şi-au căştigat calificarea legală numai 24 de candidaţi**, cari, însă, din causa lipsei de şcoale poporale, au fost nevoiţi să-şi caute pânea de toate zilele ca scriitori ori învăţători privaţi. 3) Cursul de preparandie este numai provisor şi nu stă în nici o legătură organică cu vreo şcoală capitală, în care candidaţii s-ar pute deprinde cu învăţământul practic. 4) Învăţătorii îşi primesc lefile abia la finea fiecărui an şcolar. Deci, propune consistoriul să se creeze, pentru fiecare an al preparandiei, câte 10 stipendii din fondul religionar, şcoala trivială gr.or. din Cernăuţ să se prefacă în şcoală capitală, cu care să fie împreunată preparandia, şi lefile învăţătorilor să se plătească în rate lunare...

Aceste paşuri ale consistoriului avură drept urmare că şcoala trivială gr.or. din Cernăuţ fu prefăcută, în anul 1858, în şcoală capitală provisorică, iară în anul 1860 în şcoală capitală definitivă, cu care fu împreunată şi preparandia, şi, cu emisul ministerial din 4 August 1858, Nr. 6536, li se încuviinţa candidaţilor din nou ajutoare din fondul religionar, sub condiţiunea ca ei să primească a fi învăţători oricând vor fi provocaţi, căci, de altfel, vor fi siliţi să restitue toate ajutoarele primite.

Trei ani mai târziu, încuviinţă ministeriul, cu emisul din 9 Faur 1861, Nr. 18546, pentru candidaţii preparandiei 15 stipendii de câte 63 fl. pe trei ani, sistându-lu, însă, după acel termin, cu emisul din 1 Septemvre 1863, Nr. 8891, şi observând, totodată, că deoarece candidaţii absolvaţi nu pot conta la aşăzarea în posturi de învăţători, consistoriul ar fi bine să-şi tragă pe samă ori de să mai primească pentru anul şcolar 1863/4 candidaţi nuoi în preparandie sau să lese să existe numai anul al doilea.

La aceasta, răspunse consistoriul cu raportul din 8/20 Mai 1864, Nr. 369, în care zice că în dieceza Bucovinei se află 239 de parochii şi numai doauă şcoale capitale gr.or., în Cernăuţ şi Siretiu, şi 80 şcoale triviale. Subtrăgând numărul şcoalelor de la cel al parochiilor, rămân încă 147 de parochii fără şcoale, ceea ce dovedeşte că lipsa de învăţători este foarte mare şi că, prin sistarea anului întâiu al preparandiei, s-ar căusa mare daună pentru şcoalele poporale.

Raportul acesta avu efect, căci preparandia rămase şi mai departe

precum fusese înainte...

Până la anul 1860, funcționă ca director al preparandiei părintele **Nicolai Hacman**, până la 1867, părintele **Vasilie Ilasievici**, căruia îi urmă **Ioan Drogli** până la anul 1871, când rămase numai anul al doilea, cu finea căruia institutul fu dizolvat cu totul..." (Constantin Morariu, „Pedagogia română în Bucovina / 1774-1889", „Revista Politică", nr. 7 din 1 aprilie 1890, pp. 12-16, nr. 8 din 15 aprilie 1890, pp. 9-14)

Istoria, un surogat de memorie

În 1866, încercând să finalizeze o polemică cu B.P. Haşdeu, cinicul politician moldovean P.P. Carp opina că **„istoricul… e dator a iubi pe om**, şi nu pe omul ideal, produs al închipuirii noastre, idealism ce ne face de multe ori a fi nedrepți şi cruzi, dar pe omul cum este, cu bunele şi relele sale însuşiri, cu nobilele şi meschinele sale aspirații, cu orele sale de mărire şi momentele sale de slăbiciune, căci numai aşa poate el cunoaşte cari împrejurări dispovărătoare trebuie să admită în verdictele sale şi care nu" (C. Gane, P.P. Carp şi locul său în istoria politică a țării, Bucureşti, 1937, vol. I, pg. 96).

Numai că mult prea cinicul P.P. Carp, dacă nu cumva cinismul ține de adevăr şi nu de cel care îl rosteşte, avea să aducă precizări necesare în identificarea „omului" pe care istoricul e dator să-l iubească, susținând, într-un discurs, ținut în cameră, în 1868, că nu mulțimea, deci ceea ce noi numim popor, ar însemna națiune: „Nu! **Națiunea suntem noi, reprezentanții ei**. Niciodată nu voi zice că națiunea însemnează acele masse strânse pe ulițe, cari din nenorocirea lor au fost silite să rămâie mai prejos de acei cari reprezintă omenirea în adevărata sa mărire" (C. Gane, op.cit., pg. 97).

Fără să recunoască vreo influență carpiană întru ale cinismului, istoria s-a delimitat de responsabilitatea şi de vocația de „a iubi pe om" pentru a înveşnici națiunea numai prin „reprezentanții ei", viitorimii fiindu-i încredințat, astfel, un împovărător pomelnic al tiranilor şi al nevredniciei. Dar nici sarcina de „a iubi pe om" nu a rămas, cu totul, de izbelişte, dragostea aceasta aproape nepământească fiind asumată de ceea

ce eu aş numi memorie, adică o moştenire sacră pe care o poţi conştientiza doar prin recunoştinţă.

Unora o să li se pară nedreaptă răceala, ba chiar vrăjmăşia cu care privesc eu istoria (monument funerar al înstrăinaţilor, aflat mult prea departe de ţărâna, de colbul şi de pulberea care încă ne mai vântură străbunii), dar istoria nu ne poziţionează, nu ne îndreptăţeşte şi nu ne identifică, iar fără identitate pierdută pe veci pare a fi Calea Reîntoarcerii la Străbuni. Iar naţionalismul durat pe vifor şi înstrăinare, dozele de otravă născocite de Aurel Morariu sau de I.E. Torouţiu, nu poate afla sălaş în sufletele nimănui, din moment ce istoria face abstracţie de şirul nesfârşit al străbunilor ţărani, de casta lor durabilă, „deşi ei trebuia să i se dea cea mai mare atenţie ca uneia care constituie cel mai puternic, mai trainic şi mai rezistent factor pentru conservarea unei naţiuni" (I.E. Torouţiu, Poporaţia şi clasele sociale din Bucovina, Bucureşti, 1916, pg. 407).

Într-o carte de 431 de pagini, doar atât a putut scrie, despre „cea mai puţin studiată dintre clasele sociale ale Bucovinei", istoricul din Solca, îmbrâncit, în cele din urmă, în moarte, ca şi poetul T. Robeanu, de balcanismul dâmboviţean. Dinspre bezna trecutului, nici o luminiţă mărturisitoare, iar dinspre contemporaneitatea începuturilor istoriografiei bucovinene venea o altă înstrăinare, pentru că, în Bucovina modernă sau doar râvnind la modernitate, „ca blestemate de vrăjmaşe pronii / se-nfig în neam oraşele străine, / de multe limbi li-s uliţele pline / ca-n jur de turnul vechii Babilonii" (Constantin Berariu, Oraşele).

Oraşul bucovinean („e prin oraşe şi o boierime / cu graiuri ca de limbă păsărească, / din neamul nostru n-o-nţelege nime"), ca şi în ziua de astăzi, înstrăinează, goleşte de simţire şi de identitate. „Înainte vreme, se ştia că cine voia să înveţe şi să vadă ceva mai frumos şi mai socotit… acela trebuie să meargă la oraş şi să le caute pe-acolo, acum, însă, nu mai ai ce căuta, pentru că multe datine rele… le-au înnăduşit pe cele bătrâneşti ale oraşelor şi s-au încuibat în locul lor" (Ion I. Bumbac, Ion a Petrariului). Nu-i vorbă, oraşul reprezenta o înstrăinare dintotdeauna, dar rostul lui întru ale alienării sporeşte odată cu năvala dezrădăcinaţilor, mai toţi cărturari de frunte ai Bucovinei, proveniţi din lumea emancipată a satului, dar ademeniţi de mondenitate şi eşuaţi într-un jalnic parvenitism,

manifestat prin „petrecerile dese, publice şi private, la care felurite stări sociale se întreceau în manifestarea luxului celui mai exagerat. Aceste petreceri erau un izvor din care avuția curgea neîncetat în buzunarele străinilor” (Constantin Morariu, Piramida cu pigmei).

În oraşe, trufia parveniților îndeamnă la „a ajunge mai curând la treapta socială” pe care fiecare o râvnea. „Vă puteți, aşadar, închipui o scară înaltă a lui Iacov, pe care, însă, nu se suiau şi coborau îngeri paşnici, ci, în cea mai mare învălmăşeală, se grămădeau, zi şi noapte, conducătorii pigmei, căutând să ajungă care de care mai repede la o treaptă care să-i deschidă un orizont mai larg de aer şi lumină şi de pe care să se vadă mai aproape de cer şi de stelele lui Dumnezeu. Şi acest joc superstițios şi periculos absorbea într-atâta atenția publică pigmeică, încât nu era ziar care să nu consacre primul său articol, totdeauna, firmei „ascensiunea piramidei”, descriind accidentele zilnice, îmbucurătoare şi triste, în toate amănuntele lor; nu era întrunire, petrecere sau convorbire între doi, unde să nu se fi discutat chestiunea de la piramida din vale” (Constantin Morariu, Piramida cu pigmei).

Iată, deci, o „icoană” a Cernăuților anilor 1881-1882, o „icoană” de tip flamand, populată cu personaje caricaturale, groteşti, angajate în cumplita bătălie a parvenirii sociale. Şi iată-l şi pe mărturisitorul exponențial, cel care nu tânjeşte după o împlinire scriitoricească, alegoria lui (cea mai modernă în acele timpuri) fiind menită, aidoma unei predici de după slujba de duminică, însănătoşirii organismului social. Constantin Morariu, care şi-a scris prima parte a acestei alegorii pentru gazeta „Aurora Română”, publicație care-şi încheie efemera existență şi cu această bijuterie a spiritului românesc, nu va mai scrie niciodată partea a doua, deşi, în viitor, va fi el însuşi conducător de gazete. Numai că, peste vreo două-trei decenii, „lumea pigmeilor” se estompează şi dispare sub cadența unor generații demne de „vremurile urieşeşti” de altădată, aşa că nici alegoria, în partea ei finală, nu-şi mai avea rostul. Şi asta pentru că literatura bucovineană a fost mereu vie, mereu implicată în afirmarea generațiilor, mereu scapărul de lumină de la capătul drumului care urma să fie parcurs. În această incredibilă implicare se şi află consistența de memorie veşnic vie, pe care suntem îndreptățiți, dar şi datori să o moştenim. Iar dacă eu visez o „Bibliotecă a Bucovinei”, în care să încapă,

regăsite şi recuperate, operele marilor noştri înaintaşi, nu trăiesc, totuşi, trufia de a-mi închipui că ar sta în puterile mele să regăsesc şi să recuperez acel tezaur, față de care numai viitorul mai are datorii de împlinit.

În afara mărturisitorilor, au mai existat, în Bucovina, şi scriitori cu conştiință scriitoricească, scriitori care au premeditat şi realizat opere literare, precum poeții Iancu Lupu, Theodor Lupu sau Adrienne von Prunkul-Samurcas. Iancu Lupu a fost şi politician de mare calibru, prezident al Dietei, cu care popimea românilor reprezentativ naționalistă, de tipul celei descrise şi cuvântate de Eugen Neşciuc, pe bună dreptate se mândrea. Deşi poet remarcabil, Iancu Lupu nu a fost şi un mărturisitor. El nu ne aparține prin nimic, nici măcar prin limba în care şi-a scris poemele, spiritualității româneşti, el fiind, în fond, „Lyriker"-ul **Janko Lupul**, născut la Cernăuți, în 1836, mort la Cernăuți, în 1922. Un „Lyriker" a fost şi **Theodor Lupu**, născut, tot la Cernăuți, în 1838, dar răpus de molimele din 1858, în 24 septembrie. Poetesa **Adrienne von Prunkul-Samurcas** s-a născut la Viena, în 10 noiembrie 1907, dar a murit la Bucureşti, în 29 august 1973.

Fără îndoială că toți scriitorii Bucovinei, germani, evrei, români, ucraineni sau poloni, fac parte din patrimoniul sacru al spiritualității locurilor şi ar trebui conştientizați ca atare, dar o astfel de datorie înseamnă, deocamdată, un lux pe care nu ni-l putem permite. Măcar dacă am ajunge să adunăm între file de carte textele pierdute şi uitate prin vechile gazete româneşti ale mărturisitorilor noştri. Am îndoieli că o vom face vreodată, dar îndoielile mele nu contează.

Dintre scriitorii străini sau doar înstrăinați ai Bucovinei o să aleg, totuşi, câteva nume, cu care probabil că şi viitorimea românească se va lustrui odată şi odată ca să scape de obligația recunoştinței față de cei care ne-au conturat identitatea.

Ernst Rudolf Neubauer, fostul profesor cernăuțean al lui Eminescu, apoi director al gimnaziului din Rădăuți, s-a născut la Iglau, în 14 aprilie 1882. A fost publicist, dar şi un poet de un delicat lirism. A murit la Rădăuți, în 4 mai 1890.

Bancherul şi industriaşul **Moritz Amster** s-a născut la Cernăuți, în 13 februarie 1831. A cochetat cu proza (în primul rând, nuvela), dar şi cu poezia. A murit la Viena, în 27 septembrie 1903.

Osyp Jurij Fedkowicz, primul mare poet ucrainean din Bucovina, s-a născut la Putila, în 8 iulie 1834, şi a murit la Cernăuți, în 11 ianuarie 1888.

Jonel Kalinczuk, poet român, dar de limbă germană, cu o carieră interesantă în diplomație, s-a născut la Borăuți, în 8 octombrie 1856, şi a murit la Viena, în 2 noiembrie 1934.

Rabinul din Siret, **Eleazar Ladier**, născut la Siret, în 1873, a fost şi un poet de care istoria literaturii germane din diaspora ține cont. A murit la Stryi, în Galiția, în 1932.

Heinrich Kipper, remarcabil poet şi publicist german, s-a născut la Ilişeşti, în 16 decembrie 1875, dar a sfârşit în patria străbunilor săi, la Hollabrunn, în 10 martie 1959.

Arthur Kraft, poet evreu de limbă germană, s-a născut la Dorneşti, în 21 septembrie 1897. A fost ucis, în 1944, în lagărul de la Auschwitz.

Poetesa **Rose Auslander** (născută **Scherzer**), antologată de Adrian Dinu Rachieru printre poeții bucovineni, s-a născut la Cernăuți, în 11 aprilie 1901. A murit la Dusseldorf, în 3 ianuarie 1988.

Alfred Margul-Sperber, scriitor evreu de limbă germană şi română, s-a născut la Storojineț, în 23 septembrie 1898, şi, după o carieră scriitoricească, publicistică şi editorială remarcabilă în spațiul cultural românesc, a murit la Bucureşti, în 3 ianuarie 1967.

Dar scriitorul bucovinean cu cea mai mare notorietate planetară este evreul **Paul Celan** (Paul Ancel, pe numele adevărat), născut la Cernăuți, în 23 noiembrie 1920, mort la Paris, în 1970. Celan a scris în toate limbile Bucovinei, începând cu cea ucraineană (avea o simpatie deosebită față de slavi), continuând cu limba română (la Bucureşti, unde se stabilise, „în anii tulburi ai bolşevismului", sub ocrotirea lui Margul-Sperber), apoi în cea germană, limba celor care i-au exterminat familia. Celan a scris o operă durabilă în limba celor care l-au urgisit atât de neomeneşte, deşi a dus povara „vieții de după" la Paris.

E lungă şi consistentă lista scriitorilor bucovineni care au scris în altă limbă decât cea română, iar menționarea numelor lor şi a anilor naşterii şi ai morții cred că este necesară: **Stefan Daniel Wilhelm Hubel** (1766, Wurttemberg – 09.02.1847, Josejow), **Viktor Umlauff cavaler de Frankwell** (23.03.1836, Rzeszow – 26.09.1887, Cernăuți), **Karl Emil**

Franzos (25.10.1848, Czortkow – 28.01.1904, Berlin), **Moriz Paschkis** (04.04.1850, Nikolsburg – 05.08.1924, Cernăuți), **Karl Korn** (13.01.1883, Satu-Mare – 19.10.1960, Bucureşti), **Kamillo Lauer** (18.11.1887, Cernăuți – 09.10.1966, Londra), **Uriel Birnbaum** (13.11.1894, Viena – 1956, Amersfoot), **Erich Singer** (10.04.1896, Cernăuți – 03.05.1960, Londra), **Joseph Kalmar** (17.08.1899, Nebrybka – 09.07.1959, Viena), **Georg Drozdowski** (21.04.1899, Cernăuți – 24.10.1897, Klagenfurt), **Johann Pitsch** (1901, Brody – 1940, Cernăuți), **Gerty Rath** (1902, Cernăuți – 1977, Berlin), **Moses Rosenkranz** (20.06.1904, Berhomet pe Prut – 17.05.2003, Schwarzwald), **Kubi Wohl** (31.08.1911, Cernăuți – 27.12.1935, Cernăuți), **Alfred Gong** (14.08.1920, Cernăuți – 18.10.1981, New York).

E lungă şi consistentă lista scriitorilor bucovineni care au scris în altă limbă decât cea română, dar, din păcate, nici înspre operele lor nu avem acces. Doar copleşitorul Paul Celan mai reverberează, dinspre notorietatea-i planetară, şi înspre noi, aidoma, în tragismul destinului său, toamnelor piezişe de după desfrunziri. Dar şi mai lungă şi poate că şi mai copleşitoare este lista mărturisitorilor noştri, unul mai nefericit decât celălalt şi mai toți uitați pentru totdeauna prin colbul puşcăriilor bolşevice sau prin cenuşa cărților arse în curtea interioară a închisorii din Suceava. De altfel, prin uitare, prin ignoranță şi prin suficiența cu care-şi devorează clipa, Suceava întreagă e o imensă puşcărie, menită să ne rupă definitiv de memorie. Tocmai de asta îmi şi trăiesc eu această probabil ultimă carte ca pe un țipăt care răsună în pustie, aşteptând să se arunce cu pietre dinspre suficiența clipei şi înspre țipăt, şi înspre mine, deşi tare mă tem că şi țipătul, şi eu n-am avut parte de o existență reală, fiind deja şi dintotdeauna doar praful şi pulberea de pe tălpile viitorimii.

*

Pe când Bucovina aniversa, cu fast şi prin deschiderea unei universități la Cernăuți, un secol de la „fericita împreunare cu Austria”, Iraclie Porumbescu scria, într-o broşură publicată atunci, în 1875, şi intitulată „Ceva despre trecutul şi prezentul Bucovinei” (Scrierile lui Iraclie Porumbescu, Cernăuți, 1898, pp. 179-193):

„Bucovina noastră a fost, până înainte de o sută de ani, o parte din

trupul Moldovei. Moldova a fost şi este un trup românesc; prin urmare, şi Bucovina este o țară românească, măcar că astăzi se aflã pe lângă alt trup, adică pe lângă cel al împărăției Austriei, şi aceasta, iată, aşa:

O casă ce-şi capătă alt acoperiş, ea tot acea casă rămâne, ce a fost sub acoperişul de demult, fie întrînsa, acum, de când îi sub acoperiş nou, şi alți oameni pe lângă cei vechi.

Vlăstarul alcătuit pe altă trupină, el tot de acel soi rămâne ce a fost mai înainte de altoire; altoiască-se în acea trupină, mai pe urmă, şi vlăstare de alt fel.

Aşa-i şi Bucovina noastră. Că pământul acesta al Bucovinei este locuit, după veacul al doisprezecelea după Christos încoace, de Români – la început mai puțini, mai pe urmă tot mai mulți – adevereşte istoria, deşi aici, în casa românilor, s-au adăpostit şi alți oameni, dară casa a fost tot a unui român şi, cu venirea lui Dragoş Vodă, de pe la jumătatea veacului al patrusprezecelea încoace, cu românii din Maramureş, ca românească acea casă s-a şi mai întărit şi rămas. Aceste adevăruri, ce le spune cartea trecutului, istoria, le-au recunoscut, chiar şi în timpurile cele mai noi, de când, adică, se află Bucovina şi sub noul său acoperiş, sub cel al Austriei, nu numai toată lumea cu judecată dreaptă, dară şi toți Împărații acestui imperiu, începând de la vecinica şi lăudata pomenire, Împăratul Iosif II, **sub a cărui domnie a şi venit Bucovina la împărăția aceasta**, până la acest de acum, pre carele să-lție Dumnezeu încă mulți ani!".

Şi Iraclie Porumbescu, asemeni mai tuturor românilor din Bucovina, „se împăcase repede cu noua stăpânire" (Grămadă), dar fără să uite nici o clipă că, sub „acoperişul cel nou" al unei contemporaneizări europene, se află o străveche „casă", care „tot acea casă rămâne, ce a fost sub acoperişul de demult". Asta ar fi, în fond, memoria şi acesta (acelaşi) ar fi şi rostul acestei cărți, acela de a îndemna la redescoperirea „casei" ce ne-a fost lăsată moştenire şi, eventual, la refacerea acoperişului, o dată pentru totdeauna, din cerul înstelat de deasupra „casei", care şi el vă aparține. Ceea ce nu stă în puterea unui singur om, dar este de datoria voastră, a tuturora.

Calendar aniversar
al spiritualității bucovinene

2007, 2017, 2027, 2037, 2047

Teoctist Blajevici (1807-1879)
George Hurmuzachi (1817-1882)
Vasile Bumbac (1837-1918)
Simion Florea Marian (1847-1907)
Sextil Puşcariu (1877-1948)
Em. Grigorovitza (1857-1915)
Lucian Costin (1887-1951)
Mihai Horodnic (1907-1926)
Cristofor Vitencu (1907-1970)
Traian Cantemir (1907-1998)
Anton Şesan (1917-1969)
Arcadie Arbore (1827-1994)

Dimitrie Dan (1856-1927)
Constantin Morariu (1854-1927)
Traian Brăileanu (1882-1947)
Ion Grămadă (1886-1917)
George Nimigeanu (1909-1987)
Adelina I. Cârdei (1901-1987)
Teofil Lianu (1908-1997)

2008, 2018, 2028, 2038, 2048

Teodor Racoce (1778-1822)
Silvestru Morariu (1818-1895)
Aron Pumnul (1818-1866)
Ambrosiu Dimitroviță (1838-1865)
Ilie E. Torouțiu (1888-1953)
Vasile Țigănescu (1898-1971)
Ion Roşca (1908-1933)
Iulian Vesper (1908-1986)
George Antonescu (1908-1993)
Teofil Lianu (1908-1997)
Ghedeon Coca (1908-1976)
Barbu Sluşanschi (1908-1993)
Dragoş Vitencu (1908-1981)

Daniel Scavinschi (1806-1838)
Demetriu Petrino (1846-1878)
Vasile Bumbac (1837-1918)
Procopie Jitariu (1886-1968)
Sextil Puşcariu (1877-1948)
Traian Cantemir (1907-1998)

2009, 2019, 2029, 2039, 2049

T.V. Stefanelli (1849-1920)
Nicu Dracinschi (1879-1923)
George Nimigeanu (1909-1987)
Aurel Vasiliu (1889-1976)
Alexandru Bocănețu (1889-1972)
Ştefan Piersic (1899-1991)
Teodor Ulmanu (1909-?)

Teoctist Blajevici (1807-1879)

Constantin Berariu (1870-1929)
Anton Şesan (1917-1969)

2010, 2020, 2030, 2040, 2050

Vasile Țintilă (1790-1840)
Samson Bodnărescu (1840-1902)
Constantin Berariu (1870-1929)
George Tofan (1880-1920)
Vasile Huțan (1880-1972)
Elvira Lomoş de Reus (1900-1923)
Mircea Streinul (1910-1945)
Eusebiu Camilar (1910-1965)
Dimitrie Loghin (1910-1982)
George Sidorovici (1920-1976)
Dragoş Vicol (1920-1981)

Ion Budai Deleanu (1764-1820)
T.V. Stefanelli (1849-1920)
Eusebiu Hotinceanu (1883-1940)
N. Tcaciuc-Albu (1885-1960)
Dimitrie Marmeliuc (1886-1970)
Cristofor Vitencu (1907-1970)
Aurel Putneanu (1913-1970)
Ion Cârdei (1906-1970)

2011, 2021, 2031, 2041, 2051

Porfiriu Dimitrovici (1801-1865)
Ilie Nimigean (1841-1893)
Vasile Bogrea (1881-1926)
Gavril Rotică (1881-1952)
Victor Morariu (1881-1946)

Constantin Loghin (1891-1961)
Atanasie Mitric (1901-1944)
Adelina I. Cârdei (1901-1987)
George Drumur (1911-1992)

Alecu Hurmuzachi (1823-1871)
Lucian Costin (1887-1951)
Vasile Țigănescu (1898-1971)
Dragoş Vitencu (1908-1981)
Dragoş Vicol (1920-1981)
Ştefan Piersic (1899-1991)

2012, 2022, 2032, 2042, 2052

Eudoxiu Hurmuzachi (1812-1874)
Ioan Drogli (1832-1886)
Dionisie Olinescu (1852-1924)
Sever Beuca-Costineanu (1872-1922)
Traian Brăileanu (1882-1947)
Ion Cocârlă-Leandru (1882-1912)
Vasile Posteucă (1912-1972)
Neculai Roşca (1912-1954)

Teodor Racoce (1778-1822)
George Hurmuzachi (1817-1882)
Ion. I. Bumbac (1843-1902)
Mihai Teliman (1863-1902)
Samson Bodnărescu (1840-1902)
Liviu Marian (1883-1942)
Gavril Rotică (1881-1952)
Rudolf Gassauer (1885-1952)
Ion I. Nistor (1876-1962)
George Voevidca (1893-1962)
Teodor Balan (1885-1972)

Alexandru Bocănețu (1889-1972)
Vasile Huțan (1880-1972)
Dimitrie Loghin (1910-1982)
George Drumur (1911-1992)

2013, 2023, 2033, 2043, 2053

Alecu Hurmuzachi (1823-1871)
Iraclie Porumbescu (1823-1896)
Ion. I. Bumbac (1843-1902)
Ciprian Porumbescu (1853-1883)
Mihai Teliman (1863-1902)
T. Robeanu – George Popovici (1863-1905)
Liviu Marian (1883-1942)
Leca Morariu (1883-1963)
Eusebiu Hotinceanu (1883-1940)
George Voevidca (1893-1962)
Vasile Gherasim (1893-1933)
Cezar Flamură (1913-2006)
Aurel Putneanu (1913-1970)
Petru Rezuş (1913-1995)

Ştefan Ştefureac (1845-1893)
Ilie Nimigean (1841-1893)
Dimitrie Onciul (1856-1923)
Nicu Dracinschi (1879-1923)
Elvira Lomoş de Reus (1900-1923)
Ion Roşca (1908-1933)
Ilie E. Torouțiu (1888-1953)
George Antonescu (1908-1993)
Barbu Sluşanschi (1908-1993)

2014, 2024, 2034, 2044, 2054

Ion Budai Deleanu (1764-1820)
Vasile Cantemir (1794-1835)
Constantin Morariu (1854-1927)

Eudoxiu Hurmuzachi (1812-1874)
Dionisie Olinescu (1852-1924)
Aspazia Munte (1885-1944)
Atanasie Mitric (1901-1944)
George Toderaş (1916-1944)
Aurel Tudor (?-1944)
Neculai Roşca (1912-1954)
Arcadie Arbore (1827-1994)

2015, 2025, 2035, 2045, 2055

Ştefan Ştefureac (1845-1893)
Constantin Morariu-Andrievici (1835-1875)
N. Tcaciuc-Albu (1885-1960)
Aspazia Munte (1885-1944)
Teodor Balan (1885-1972)
Rudolf Gassauer (1885-1952)

Porfiriu Dimitrovici (1801-1865)
Silvestru Morariu (1818-1895)
Vasile Cantemir (1794-1835)
Ambrosiu Dimitroviță (1838-1865)
T. Robeanu – George Popovici (1863-1905)
Em. Grigorovitza (1857-1915)
Aurel Morariu (1886-1945)
Mircea Streinul (1910-1945)
Eusebiu Camilar (1910-1965)
Petru Rezuş (1913-1995)

2016, 2026, 2036, 2046, 2056

Daniel Scavinschi (1806-1838)
Vasiliu Ianoviciu (1806-1866)
I.G. Sbiera (1836-1916)
Demetriu Petrino (1846-1878)
Dimitrie Dan (1856-1927)
Dimitrie Onciul (1856-1923)
Ion I. Nistor (1876-1962)
Radu Sbiera (1876-1946)
Ion Grămadă (1886-1917)
Dimitrie Marmeliuc (1886-1970)
Aurel Morariu (1886-1945)
Procopie Jitariu (1886-1968)
Traian Chelariu (1906-1966)
Ion Cârdei (1906-1970)
George Toderaş (1916-1944)

Aron Pumnul (1818-1866)
Ioan Drogli (1832-1886)
Iraclie Porumbescu (1823-1896)
Vasile Bogrea (1881-1926)
Victor Morariu (1881-1946)
Mihai Horodnic (1907-1926)
Ghedeon Coca (1908-1976)
Aurel Vasiliu (1889-1976)
George Sidorovici (1920-1976)
Iulian Vesper (1908-1986)
Cezar Flamură (1913-2006)

Suceava, 25 ianuarie 2005 – 25 ianuarie 2007

Cuprins: